357

Gerard Walschap

HOUTEKIET

La hotarul dintre mit și realitate se ivește o insulă a speranței, o lume arhaic-utopică, în care străvechi visuri ale omenirii devin adevăruri. Jan Houtekiet e o apariție legendară, întemeietorul unui neam de oameni liberi și puternici într-un colț păduros al Flandrei, unde viața pare că începe pe pămînt întocmai ca în prima zi.
HOUTEKIET, unul dintre romanele cele mai semnificative pentru opera reputatului autor belgian Gerard Walschap (n. 1898), captivează prin ritmul viu al narațiunii, complexitatea problematicii, umorul suculent și rafinamentul satirei,

EDITURA UNIVERS

Colecția GLOBUS

Lei 7,50

2

GERARD WALSCHAP

HOUTEKIET

GERARD WALSCHAP

Houtekiet

Colecția GLOBUS / Editura Univers

GLOBUS

Gerard Walschap

HOUTEKIET

Traducere și prefață de Petre Solomon

EDITURA UNIVERS

București

1981

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Viorel Popescu; Ilustrația: Ileana Dăscălescu

Gerard Walschap
HOUTEKIET
Amsterdam Em. Querido's Uitgeverij B.V., 1972

GERARD WALSCHAP

Gerard Walschap, unul dintre cei mai importanți scriitori de limbă neerlandeză din zilele noastre, s-a născut la 9 iulie 1898 în satul Londerzeel din partea flamandă a provinciei belgiene Brabant. Fiu al unui băcan care ținea în sat o cafenea, Walschap a copilărit într-o atmosferă patriarhală, tulburată abia în anii grei ai primului război mondial. Educația catolică riguroasă primită atît acasă cît și la școală, i-a determinat de la bun început orientarea spirituală, fixîndu-i și coordonatele în care avea să evolueze ca scriitor.

Cariera literară a lui Walschap începe curînd după încheierea păcii, dar stă multă vreme sub semnul provizoratului, al căutărilor unui drum propriu. Între 1923 și 1925, scriitorul se manifestă atît ca dramaturg cît și ca poet (în stilul grandilocvent-umanitarist al compatriotului său Wies Moens), deși se face cunoscut mai ales ca gazetar. În 1928 publică și un roman, Waldo, de inspirație profund religioasă. Drumul propriu, anunțat de unele din articolele și eseurile sale din această perioadă (în care se făcea avocatul unei arte legată de viață și chiar utilitară), pare să fie găsit abia către sfîrșitul deceniului, cînd scrie romanul Adelaida (1929), primul dintr-o trilogie care avea să cuprindă și romanele Eric (1931) și Carla (1933). În jurul acestor romane „se produce o penibilă neînțelegere între scriitor și publicul său catolic", remarcă istoricul

literar R. F. Lissens, adăugînd că Walschap „își arogă dreptul de a înfățișa integral viața, fără teamă și fără reținere, de a scoate în lumină răul și păcatul și de a supune unei critici radicale adevărata viață cotidiană a coreligionarilor săi".[1]

În ciuda ostilității unei bune părți a publicului și a criticii literare catolice, prozatorul va persevera pe acest drum, care-l va duce, prin 1940, la o ruptură totală cu Biserica. Etapele acestui drum întortocheat și dureros pentru scriitor, se oglindesc în înseși cărțile sale : Trouwen (Căsătoria, 1933), Celibaat (Celibatul, 1934), Een Mens van Goeden Wil (Un om de bunăvoință, 1936), Sibylle (1938), Het Kind (Copilul, 1939) și îndeosebi Houtekiet (1939). Acest din urmă roman reprezintă atît o încununare a unei evoluții îndelungate, cît și un punct de plecare spre o fază oarecum nouă, ilustrată de cărți ca : Ons Geluk (Fericirea noastră, 1946), Zwart en Wit (Negru și alb, 1948), Zuster Virgilia (Sora Virgilia, 1951), Oproer in Congo (Răzmeriță în Congo, 1953), De Française (Franțuzoaica, 1957), De Verloren Zoon (Fiul rătăcitor, 1958), Nieuw Deps (Noul Deps, 1961), Alter ego (1964) și multe altele, bibliografia walschapiană fiind, într-adevăr, de o impresionantă bogăție. De multă vreme considerat ca o operă clasică în patria autorului, romanul Houtekiet ni se înfățișează ca un fel de nucleu central al întregii sale creații.

Pentru a fi înțeleasă cum se cuvine, această carte trebuie plasată în contextul literaturii flamande din epoca interbelică, epocă dominată, în proză, de Gerard Walschap, Maurice Roelants și Willem Elsschot, socotiți „cei

---

[1] R. F. Lissens, *De Vlaamse Letterkunde van 1780 tot heden*, Elsevier, Brussel/Amsterdam, MCMLXVII, p. 194.

trei mari" ai prozei flamande. Dincolo de deosebirile dintre ei, acești prozatori, ca și mulți alții din generația lor, au în comun un spirit contestatar, de revoltă împotriva canoanelor stabilite de marii romancieri ai epocii precedente, îndeosebi de Felix Timmermans și Stijn Streuvels, legați strîns de școala naturalistă. Beneficiind de înnoirile aduse în peisajul literar belgian de mișcarea simbolistă și, mai apoi, de cea expresionistă, acești prozatori au întors spatele literaturii descriptiviste, fals realiste, pentru a putea descoperi, și zugrăvi în operele lor o realitate interioară, mult mai semnificativă. Orientarea lor le-a atras unora dintre ei, și îndeosebi lui Walschap, eticheta de „expresioniști", mai mult sau mai puțin potrivită.

Iată cum caracterizează expresionismul un cercetător belgian, Jean Weisgerber, într-un studiu fundamental despre romanul flamand : „Reproducerii lumii exterioare, artei centrate pe impresia senzorială, îi ia locul expresia realității interioare. Vechiul dualism subiect-obiect tinde să se estompeze, sau, mai degrabă, subiectul se ia pe sine drept obiect... Departe de a se călăuzi după lucruri, expresionistul și le aservește, ignorîndu-le sau transformîndu-le după cum dorește : eul domnește ca un tiran asupra materiei".[1] Deși s-a manifestat cu precădere în teatru și în lirică, — pentru a ne limita la literatură, căci de fapt pictura a fost domeniul său privilegiat în Flandra — expresionismul a exercitat o influență puternică și asupra romanului flamand. „În primul rînd, observă Weisgerber, expresionismul a împins pînă la extrem tendința spre interioritate : prin ricoșeu, el a deturnat romanul de la pictură, pentru a-l consacra descoperirii omu-

---

[1] Jean Weisgerber, *Formes et Domaines du Roman Flamand. 1927—1960*. La Renaissance du Livre, Bruxelles, 1963, p. 37.

lui, — introspecției, analizei psihologice, dezbaterii problemelor filozofice, morale și sociale"[1]. După părerea aceluiași cercetător, „schematizarea personajelor prin mit sau alegorie, procedeu pe care expresionismul îl opune psihologiei naturaliste", ar fi apărut abia mai tîrziu în proza flamandă, — întîi într-o povestire a scriitorului De Pillecyn, „Soldatul Johan" (1939) și curînd după aceea, dar cu și mai multă forță, în Houtekiet al lui Walschap. „Aici, subliniază Weisgerber, felia de viață, filmul cazului particular e înlocuit cu o parabolă a condiției umane".[2]

Noțiunea de „expresionism" e departe de a fi riguros definită ; după cum se poate vedea și din observațiile cercetătorului belgian, ea cuprinde chiar unii termeni antinomici. Așa se face că, la un scriitor ca Walschap — și nu numai la el — tendința spre interioritate, proprie expresionismului în general, coexistă cu tendința aparent contrarie a observației de tip realist sau naturalist.

Trăsătura care-l înrudește cel mai mult pe Walschap cu mișcarea expresionistă (cel puțin, cu o parte din ea), este vitalismul, înțeles ca un cult al vieții în formele ei primare, nealterate de civilizație. Preamărirea „omului natural", a „sălbaticului" e o atitudine des întîlnită în literatură, de la Rousseau încoace, iar expresionismul, născut într-o epocă de tranziție spre o civilizație predominant urbană și mașinistă, n-a făcut decît să exacerbeze această atitudine și să-i dea o haină modernă. Vitalismul proclamat de mulți scriitori ai vremii (fie ei expresioniști sau de altă obediență estetică), de la Knut Hamsun pînă la D. H. Lawrence, a fost o reacție, pînă la un punct legitimă, împotriva dezumanizării care însoțea de obicei procesul de industrializare în țările capitaliste. Ru-

[1] Ibid., pp. 37—38.
[2] Ibid., p. 38.

perea brutală a echilibrului ecologic, dar și a celui psihic, pus în primejdie de pierderea contactului cu natura, i-a făcut pe acești scriitori să cultive, cu disperare, valorile spirituale amenințate. Exaltînd instinctul, iar mai apoi, de la Freud încoace, subconștientul, zonele obscure ale sufletului omenesc, ei au ajuns să condamne fără drept de apel rațiunea, socotită vinovată de toate relele ce s-au abătut asupra omenirii. Antiintelectualismul acesta a avut consecințe nocive, mai cu seamă în Germania, unde hitlerismul a putut lesne „recupera" anumiți scriitori expresioniști, dar trebuie spus, pe de altă parte, că destui confrați de ai lor s-au situat pe poziții răspicat antifasciste.

Vitalismul lui Gerard Walschap are, evident, unele accente nietzscheene, sau knut-hamsuniene, dar motivările lui sînt specifice : ele țin mai degrabă de formația spirituală a scriitorului, decît de vreun „spirit al epocii" (deși acesta și-a lăsat, și el, pecetea). Walschap a găsit în vitalism un răspuns la întrebările chinuitoare pe care i le punea o conștiință copleșită de dogmele catolice. Prizonier, încă de mic copil, al unei ideologii osificate, în profund dezacord cu realitatea, scriitorul, cinstit cu sine însuși, și fidel propriei sale vocații, a intrat în conflict cu aceste dogme, opunîndu-li-se cu o tenacitate crescîndă. După cum sublinia Weisgerber, primele romane ale lui Walschap sînt, de fapt, niște proiecții ale unei conștiințe care caută să se elibereze de dogmele religioase, fără a avea curajul de a le critica deschis. În schimb, adăuga Weisgerber, romancierul face o critică virulentă civilizației și, în chip ciudat, efectelor negative ale educației creștine : „personajele sale, refulați, dementi, tarați sau sadici, dau în vileag degenerescențele monstruoase ale unui suflet sfîșiat între dorință și scrupul, între atracția viciului și teama de păcat. Acestei decăderi morale și fizice, Wal-

schap îi opune un element pozitiv — natura, instinctul — a cărui importanţă va creşte mereu şi care îl va elibera pînă la urmă de oprelişţile credinţei, ale culturii şi ale intelectului".[1]

Houtekiet reprezintă, în creaţia lui Walschap, tocmai acest moment de eliberare, îndelung aşteptat şi temeinic pregătit. Ca orice eliberare, emanciparea scriitorului de sub imperiul dogmelor catolice este însoţită de un soi de frenezie vitală. Personajul principal al cărţii este, în multe privinţe, o proiecţie a fantasmelor şi obsesiilor romancierului : prin el, acesta îşi proclamă independenţa spirituală faţă de Biserica catolică, ale cărei dogme le înlocuieşte cu o religie a vieţii, axată pe bucuria de a trăi simplu şi firesc, fără nici un „tabu". Houtekiet e un primitiv, un „barbar" din specia rousseauistă, întruchipînd virtuţile unei omeniri nesofisticate, la care instinctul primează, în dauna intelectului, de care nici nu are nevoie pentru a trăi. Un asemenea personaj e, fatalmente, lipsit de psihologie şi se comportă mai degrabă ca un arhetip, ca un ins mitologic, desprins din vreun basm. Isprăvile sale erotice, ca şi cele sociale — căci Houtekiet e ctitorul unei întregi comunităţi — au ceva fabulos, o dimensiune legendară. Privite astfel, ele nici nu ne mai şochează, cum nu ne şochează de pildă isprăvile unui Til Eulenspiegel, eroul popularei epopei flamande a lui Charles de Coster, cu care Houtekiet se înrudeşte oarecum. Asemenea eroi beneficiază de o libertate de mişcare neîngrădită de nimic, proprie lumii basmelor. Chiar şi timpul naraţiunii ţine de timpul poveştilor : un prezent continuu, în care uneori se sare peste luni şi peste ani. (În traducere, pentru a evita monotonia, am socotit necesar să alternez în unele capitole acest prezent cu perfectul simplu sau cu cel

[1] Jean Weisgerber, op. cit., p. 84.

compus). Autorul întăreşte sugestia de atemporalitate şi prin folosirea pronumelui „noi", „noi" reprezentîndu-i pe urmaşii lui Houtekiet, proiectaţi într-un trecut adus mereu în prezent.

Din punct de vedere spaţial, situaţia este ceva mai puţin confuză, dar şi pe acest plan asistăm la un fel de „du-te-vino" necontenit, între cele două localităţi în care se desfăşoară intriga romanului : satul real şi aşezarea mitologică desprinsă din matca lui. Către sfîrşit, protagonistul acestuia evadează într-un spaţiu care, deşi sugerat geografic, rămîne într-o stare de nedeterminare, întocmai ca şi timpul. Cu toate că „se vrea o cronică", romanul e de fapt o utopie — o „utopie vitalistă", cum îl califică Weisgerber. Trebuie spus, însă, că autorul îşi proiectează personajele fantasmatice pe un fundal foarte concret, zugrăvit cu o minuţie demnă de un fiu al Flandrei. „Ca toate romanele lui Walschap, observă acelaşi critic, Houtekiet se remarcă prin abundenţa materialelor, printr-o bogăţie de date vădind o efervescenţă şi o fecunditate a invenţiei, cărora autorul izbuteşte totuşi, aproape întotdeauna, să le impună o disciplină riguroasă. Într-un paragraf al lui Walschap există mai multe fapte decît într-o întreagă carte a lui Roelants. Tocmai la nivelul acestor fapte se desfăşoară romanul : Walschap dispreţuieşte descrierea, neglijează analiza, alungă abstracţiunile, reduce la maximum indicaţiile scenice şi foloseşte cu vădită reţinere dialogul. Totul este redat cu ajutorul situaţiilor concrete : acţiunea e omul însuşi, prin urmare şi subiectul povestirii. Walschap refuză să aplice acesteia tehnicile proprii picturii şi psihologiei ; el leagă romanul de teatru : în loc să-şi explice personajele, el le lasă să se explice singure, adică să acţioneze... Faptele se succed. Elementele intrigii se juxtapun, într-o progresie liniară în timp, iar această linie poate fi dreaptă sau frîntă. Cu

alte cuvinte, aceste elemente nu se înlănţuie totdeauna în chip logic... Reacţiile imprevizibile şi inexplicabile, provenite din inconştient, abundă la el, provocînd schimbări bruşte de direcţie în cursul naraţiunii. Raţiunea se eclipsează în faţa instinctului, a impulsurilor elementare... Toate resorturile vieţii sufleteşti sînt astfel integrate în roman, deşi tendinţele primitive predomină..." [1]

Efectul global este de o mare forţă expresivă, sugerînd şi elementaritatea personajului principal. Schematismul acestuia nu ne mai deranjează, în măsura în care îl percepem ca pe un personaj mitologic. Rezervele devin, însă, legitime, cînd autorul îşi ia în serios promisiunea de a fi un simplu cronicar : personajele tratate „realist" sînt îndeobşte palide, lipsite de concreteţe, în cel mai bun caz dotate cu un profil caricatural. Aşa ni se înfăţişează, de pildă, Nard Baert, celălalt întemeietor al aşezării Deps, sau domnul d'Hurlumont, fostul nobil francez pripăşit în aşezare împreună cu numeroasele sale odrasle. Femeile din cartea lui Walschap suferă cel mai mult de pe urma tratamentului caricatural pe care autorul îl aplică personajelor sale secundare. Cu o singură, şi notabilă, excepţie : aceea a Ifigeniei, căreia îi revine, în roman, un rol important, de contrapondere spirituală a animalităţii întruchipate de Houtekiet. Dar înainte de a vorbi de acest aspect al romanului, se cuvine să subliniem dimensiunile lui sociale.

Comunitatea liberă întemeiată la Deps de Houtekiet şi de tovarăşii săi se constituie în marginea unui sat dominat de o familie de moşieri şi de autorităţile ecleziastice. Deşi contele (cel bătrîn, ca şi cel tînăr), administratorul moşiei, pastorul, pădurarul şi celelalte perso-

[1] Jean Weisgerber, op. cit., p. 83.

naje din lumea satului n-au în roman o identitate prea solidă, ele conturează totuşi o lume, şi mai ales un tip de relaţii sociale, bazate pe exploatare, pe represiune şi pe ipocrizie. Împotriva acestei lumi se răzvrăteşte Houtekiet şi, odată cu el, întreaga comunitate întemeiată la Deps. „Urmînd exemplul lui Houtekiet, Deps-ul trăieşte sub semnul acţiunii. Pămîntul e desţelenit şi împărţit între pionieri. Lăsat în paragină de către conţi, proprietarii săi legitimi, acest pămînt devine un izvor de bogăţie : capitalismului conservator i se substituie, sub impulsul lui Baert — reprezentînd idealul progresului — o economie mai egalitară şi mai dinamică... Doctrina politică a lui Houtekiet ar putea fi definită ca un liberalism «socializant»..." [1].

Cu toate că exaltă primitivismul şi „starea naturală", prozatorul nu ne propune o întoarcere în trecut, ci un drum spre viitor, un drum utopic, desigur, dar presărat cu destule fapte reale sau măcar plauzibile. Utopia lui Walschap sfîrşeşte chiar prin a fi recuperată de realitate şi de istorie : comunitatea întemeiată de Houtekiet devine, treptat, „un sat ca oricare altul" din Flandra. Pînă atunci, însă, protagonistului i se oferă şansa de a evolua, iar cititorului — posibilitatea de a urmări cu uimire această evoluţie. Dintr-un om primitiv, animalic şi agresiv, Houtekiet se transformă sub ochii noştri într-un „homo faber", îndrăgostit de operele făurite de mîna lui — întîi o colibă, apoi o moară de apă, o maşină de treierat, un cuptor de pîine etc., iar în cele din urmă un turn de clopotniţă. Ieşirea din animalitate se produce prin însuşi acest proces, pe care l-am putea rezuma prin cunoscuta zicală că „munca îl înnobilează pe om". Houtekiet se construieşte pe sine ca om, construind ; iar comunitatea

[1] Jean Weisgerber, op. cit., p. 95.

întemeiată de el la Deps, îi urmează exemplul, şi pe acest plan, nu numai pe planul vieţii intime.

Umanizarea eroului este, în acelaşi timp, rezultatul unei experienţe spirituale intense : dragostea pentru Ifigenia. Sub influenţa acestei femei, — singura din roman pe care autorul o înzestrează cu un „suflet" — Houtekiet descoperă adevărata iubire, bazată nu numai pe instinct, ci şi pe comuniunea sufletească. Ifigenia îi revelează iubitului ei şi un alt teritoriu moral : suferinţa, pe care ea însăşi îl străbate, ce-i drept, într-un sens ce-i va rămîne străin lui Houtekiet, şi anume, sensul religios. De dragul Ifigeniei, Houtekiet acceptă să construiască o clopotniţă pentru biserica din Deps, acceptă chiar să construiască un cimitir, dar refuză cu tenacitate să creadă în „viaţa de apoi" şi în celelalte articole ale crezului creştin. Houtekiet se umanizează şi capătă o conştiinţă, fără să abdice de la demnitatea lui de „păgîn", de om liber. Escapada lui din finalul cărţii are semnificaţia unei evadări din lumea pe care a făurit-o, dar care a sfîrşit prin a nu-i mai semăna : întreaga populaţie a Deps-ului, cu excepţia lui, a trecut la creştinism, şi-a botezat copiii şi şi-a „legalizat" prin cununie religioasă relaţiile amoroase. La întoarcerea din lunga lui escapadă, Houtekiet pare să se resemneze la această situaţie, consimte chiar să se cunune în faţa altarului, dar de fapt rămîne pe poziţiile lui. Scena finală — cînd Houtekiet o însoţeşte pe Lien la biserică, dar în loc să intre în lăcaş se urcă în clopotniţă, pentru a contempla satul şi cosmosul — e revelatoare pentru limitele „spiritualizării" eroului.

Trebuie spus că Walschap se menţine, aici, ca şi în alte cărţi ale sale, între hotarele unei problematici religioase şi că el e mai degrabă anticlerical decît ateu. Zeflemeaua scriitorului vizează mai ales dogmele catolice şi instituţiile bisericeşti create pentru aplicarea lor strictă.

Acestor dogme şi acestor instituţii, el le opune în roman, pe de o parte realitatea unei comunităţi de oameni liberi, harnici şi pînă la un punct amorali, iar pe de altă parte exemplul unui pastor „popular", care propovăduieşte o religie simplă, dezbărată de dogme şi de prejudecăţi. Figura acestui pastor, care poartă numele simbolic „Apostelis", adică apostolul, e zugrăvită fără pic de ironie, semn că autorul îi acordă întreaga lui admiraţie. Nu e mai puţin adevărat, însă, că destoinicul şi jovialul pastor Apostelis, cu religia lui evanghelică, antidogmatică, redusă la cîteva elemente fundamentale, reprezintă mai degrabă o proiecţie a idealului creştin al lui Walschap, decît un personaj de sine stătător, aşa cum, în ciuda unei origini comune în fantasmele scriitorului, sfîrşeşte prin a deveni Houtekiet.

Cîteva cuvinte despre stilul romanului, se impun în încheierea acestei analize tematice, poate prea lungi, dar necesare după părerea mea. O carte de factura lui „Houtekiet", străbătută de intenţii programatice şi polemice, ar fi putut lesne cădea în păcatul (literar) al schematismului, dacă autorul n-ar fi fost stăpîn pe anumite mijloace, potrivite cu tema aleasă. Or, Walschap este un mare meşter al cuvîntului şi un abil regizor al spectacolelor pe care le montează. El este în primul rînd un povestitor („romanul este o povestire, sau nu este nimic altceva", spunea cîndva Walschap), dar un povestitor care, potrivit formulei definitorii folosite în legătură cu el de Marnix Gijsen, „povesteşte într-un ritm de tornadă". Rezultatul acestei metode este un dinamism extraordinar, o impresie de desfăşurare cinematografică a întîmplărilor şi faptelor relatate „în direct", prin notaţii scurte, aproape telegrafice. „Walschap nu scrie despre lucruri, ci le pune sub ochii cititorului, cu atîta abilitate, încît acesta are impresia că participă el însuşi la acţiune", remarcă pe bună dreptate

Pierre Brachin în introducerea sa la o Antologie a Prozei Neerlandeze [1]. Iar Karel Jonckheere face o observaţie şi mai interesantă, cînd relevă rolul deosebit acordat de Walschap „limbajului popular" :

„Se crede adesea că violenţa sentimentelor ar face necesară o violentare a formelor. Unii flamanzi împărtăşesc această părere şi adoptă stilul epic. Alţii, mai nuanţaţi, se stăpînesc şi îmblînzesc cuvîntul. Aşa procedează Gerard Walschap : un scriitor plin de robusteţea limbajului popular" [2].

Cartea are, evident, şi unele scăderi (limbajul „popular" devine cîteodată artificial, sau se încarcă cu prea multe interjecţii, alteori tiradele lirice se lungesc peste măsură, curmînd „ritmul de tornadă" amintit ; în fine, unele consideraţii filozofice, superficiale la extrem, pe lîngă că îndoielnice, împovărează parazitar povestirea), dar, peste aceste scăderi „tehnice", ca şi peste cele de ordin tematic, se impune, la lectură, sentimentul unei opere trainice şi profund organice. Al unei cărţi care e capodopera scriitorului şi totodată una din culmile literaturii flamande moderne.

PETRE SOLOMON

---

[1] Pierre Brachin, introducerea la *Anthologie de la Prose Néerlandaise. Belgique. I. 1893—1940.* Ed. Aubier (Paris) şi Asedi (Bruxelles), 1966, p. 37.

[2] Karel Jonckheere şi Roger Bodart, *Lettres de Belgique*, Les Editions Eseeo, Bruxelles, 1958, p. 51.

Această carte se vrea o cronică.

Istorisim aici, în puţine cuvinte, naşterea satului nostru, numit Deps. Un sat ridicat în cîţiva ani, din nimic, în plină pustietate, de doi bărbaţi aspri, pe cît de ciudaţi pe atît de tipici, deveniţi legendari pentru noi : Jan Houtekiet şi Nard Baert. Nişte oameni nu prea simpatici, cum nu sînt nici fiii şi fiicele lor. Trăind aparent la fel ca satele împovărate de istorie care-l înconjoară, tînărul sat Deps duce de fapt o viaţă mai aspră, mai mîndră, mai sălbatică. Întocmai ca aceea a întemeietorilor săi.

În această povestire, noi ne vom scoate la iveală atît păcatele cît şi virtuţile. Ceea ce nu va fi pe placul tuturor. N-au decît să-şi procure o carte mai plăcută. Dar oamenii cu firea călduţă să nu se grăbească a ne învinui că n-am fi în stare să-i venim de hac decît unui biet pădurar. Noi vom istorisi aici şi povestea cărturarului nostru, a artistului nostru, — ba, avem şi un soi de sfînt printre noi. Trăiască, deci, satul Deps !

1

Viaţa strămoşului nostru Houtekiet începe abia în ziua întîlnirii sale cu Lien, căci nu ştim nimic din ceea ce s-a petrecut mai înainte. Putem cel mult ghici care i-au fost obîrşiile şi părinţii. Puţini au avut curajul de a-i pune întrebări pe această temă, iar el personal nu a suflat nimănui vreun cuvînt.

În fiece dimineaţă şi în fiece seară, Lien şi Liza — cealaltă slujnică a fermierului Busschops — mulgeau vacile, chiar şi pe aceea care se bălăcea mereu în apă ; le mulgeau într-un loc rămas de veacuri la fel de sălbatic, năpădit de stufuri, de mărăcini şi de buruieni, dintre care răsărea ici colo cîte un pin. Deps era un soi de bătătură crescută pe talpa catifelată şi înflorită a pămîntului.

Bătrînul rîndaş Mandus, care trebuia să treacă mereu prin vad pentru a aduce înapoi vaca, ar fi vrut ca ea să fugă, să se înece, să-şi frîngă labele, sau măcar să fie muşcată în bot de un roi de bondari. Bătrînul pretindea că vaca se ducea în locul acela nu ca să pască — fiindcă nici n-avea ce să pască — ci ca să întîlnească vreun taur rătăcit pe-acolo. În cele din urmă găsise o scîndură groasă, lungă şi îngustă, şi o întinsese peste gîrlă, ca un podeţ pentru Lien.

Cînd voia să meargă mai repede, mulgătoarea cădea în apă, cu scîndură cu tot. Dar mult mai greu de îndurat era spaima ce-o năpădea la căderea nopţii. În clipele acelea, pustietatea se însufleţea. Lien avea senzaţia că pămîntul i se mişcă sub picioare şi se temea că vreo cîrtiţă i-ar putea sări drept sub fustă. Căci locul era plin de lutri, de dihori, de nevăstuici şi de alte dihănii care, nefiind tulburate de nimeni, deveniseră îndrăzneţe. Iar cînd stai şi mulgi vaca...

Lien sare ca arsă, din cînd în cînd. Nici nu cutează să se întoarcă, în clipa cînd Houtekiet se apropie de ea pe la spate. Simte că se apropie o făptură uriaşă, poate chiar taurul lui Mandus, Nefiind însă decît un bărbat, nu poate fi altcineva decît Houtekiet, care s-a întors, zice-se, la Deps acum cîteva zile : un om cu scaun la cap nu se abate niciodată pe acolo.

Toată lumea spune că Houtekiet are o barbă încîlcită, ce-i acoperă pînă şi ochii, nişte plete negre ca tăciunele şi nişte braţe lungi care-i ajung pînă la genunchi, — un adevărat căpcăun, înalt de-un metru şi jumătate şi lat de cel puţin un metru între umeri ! Şi mai zice lumea că ar alerga în patru labe. Cînd dispare cîte ceva, înseamnă că el e pe-aproape. Întocmai ca un pricolici, atacă oameni şi dobitoace, sfîşiindu-le beregata cu colţii ; ba, nu se sfieşte să taie degetele de la picioare ale copiilor ! Şi mai zice lumea că ar avea un glas plăcut, cu care farmecă fetele, înainte de a le silui şi sugruma. Noaptea, cică, ar aţine calea hoţilor, pe care-i strînge în braţe, pînă le zdrobeşte oasele...

Iată însă că vlăjganul ăsta, vagabondul ăsta vînjos, e cu totul altfel decît îl descriu oamenii pe Houtekiet : e prea chipeş ca să semene cu el !

— Nu-i aşa că nu eşti Houtekiet ? îl întreabă Lien.

— Ba, sînt ! îi răspunde el.

Fata simte că i se moaie picioarele, însă nu de frică. Acum, cînd nu mai ştie ce să-l întrebe, îl priveşte cu luare-aminte, ca să-şi poată bate joc de Mandus şi de toţi ceilalţi mincinoşi care se tot laudă că l-au văzut pe Houtekiet. O să le spună ea, nu numai cum arată flăcăul şi ce vîrstă are, ci multe altele : fiindcă, în clipa cînd vlăjganul i-a smuls dintre picioare doniţa cu lapte şi a dus-o la gură, iar ea l-a tras de braţ ca să-l împiedice să bea, dumnealui nici nu s-a clintit ! Puţini bărbaţi ar fi în stare să ţină într-o singură mînă o doniţă plină cu lapte ! Şi, cu cealaltă mînă, să-i strîngă ca-ntr-un cleşte încheietura mîinii ei puternice. Nici unul dintre bărbaţii de la fermă n-ar fi în stare de o asemenea ispravă ; Lien n-a fugit niciodată, ţipînd, din calea vreunui bărbat răsărit pe neaşteptate în grajd, în hambar sau lîngă vaca mulsă de dînsa. Întotdeauna a scăpat, printr-o simplă smucitură, pînă şi de strînsoarea unui zdrahon ca Leo, care-i în stare să arunce în căruţă un sac cu grîu, aşa cum dumneata sau eu azvîrlim un snop de fîn.

— Mulţumesc, Mieke ! exclamă Houtekiet.

— Numele meu e Lien ! îl corectează ea, îmbufnată.

Recunoscător pentru laptele băut, Houtekiet apucă de coarne vaca şi o duce pe cîmp : încă o treabă pe care nimeni altcineva n-ar fi în stare s-o facă, ştiut fiind că nici un animal nu rabdă să-l iei de coarne...

Seară de seară, Lien simte că i se aprinde în suflet, tot mai puternică, dorinţa de a-l revedea pe Houtekiet. Şi iată că, în a şaptea zi, vaca rămase pe cîmp, ca şi cum ar fi vrut s-o împiedice să se ducă la Deps. Totuşi, Lien porni într-acolo. În zadar, însă, o strigă pe nume, cu glas dulce şi rugător : vaca nu voia s-o urmeze. Ghicind parcă dorinţa fetei, moş Mandus îi spuse, pe un ton mai provocator decît oricînd, că-l întîlnise pe pădurar, care-i făcuse cinstea să stea de vorbă cu el şi să-i împărtăşească dorinţa de a-l ucide pe Houtekiet, şi de a-l îngropa ca pe-un cîine rîios. Moş Mandus avea chef de vorbă, iar cînd se punea să povestească, nu-l mai putea opri nimeni.

— „Frumoasă vreme, moş Mandus", mi-a mai zis pădurarul. „Aşa e, dom'le pădurar", i-am zis eu. „Numai să ţină". „O să ţină, moş Mandus", m-a încredinţat el. „Eu cred că n-o să ţină", i-am răspuns eu.

— Spune-mi doar ce-a zis pădurarul ! îi curmă Lien vorba, nemaiputîndu-şi ascunde nerăbdarea.

— Păi, a zis c-o să-l omoare pe Houtekiet, chiar în noaptea asta. „Îl împuşc, moş Mandus, şi-l îngrop ca pe-un cîine rîios". Aşa mi-a zis.

Bătrînul folosea mereu aceleaşi cuvinte...

După o noapte neliniştită, petrecută cu urechea la pîndă, în aşteptarea unui foc de puşcă, Lien îi zîmbeşte din nou lui Houtekiet şi-i oferă doniţa cu lapte. Houtekiet o goleşte pe jumătate apoi descheie, cu un gest cît se poate de firesc, cămaşa fetei şi-i prinde sînii în palme. Pas de mai mulge vaca ! În vreme ce capul roşcovan al

fetei se lipeşte de coapsa animalului, Houtekiet îşi vîră capul pe sub braţul ei, pentru a-i suge ţîţele aspre şi albe. Ar vrea ea să-i spună, în glumă, că n-are încă lapte, dar rîsul îi moare pe buzele tremurînde. În clipa cînd gura lui Houtekiet se lipeşte de a ei, un şuvoi de lapte le scaldă buzele amîndurora : fără să-şi dea seama, Lien a stors ugerul pe care-l ţinea încă între degete. Îi pufneşte rîsul, pe amîndoi. Poate c-ar fi rîs aşa toată noaptea, dacă ea nu s-ar fi supărat pe vorbele lui : „N-o să uit asta niciodată !"

Adică, n-o să uite niciodată şuvoiul de lapte, dar o să uite tot ce s-a întîmplat între ei pînă-atunci... Înciudată, Lien dă să plece numaidecît dar puterea lui Houtekiet se abate din nou asupra acestui trup nevolnic, care încearcă în zadar să se ridice. Nu te poţi smulge din strînsoarea lui Houtekiet cum te-ai smulge din braţele unui grăjdar oarecare : Houtekiet ăsta, îţi prinde ca-ntr-un cleşte mîinile deasupra capului şi nu mai e chip să te aperi !

— Cum te cheamă de fapt ? îl întreabă Lien, în timp ce el se năruie, ca un stejar doborît, în braţele ei.

— Jan.

Lien îi spune că nu va uita niciodată această a doua întîlnire a lor, şi-i sărută cu patimă obrajii şi mîinile, apoi îi dezmiardă părul castaniu şi barba tînără, cîrlionţată. Plin de mulţumire, Jan se lasă dezmierdat, pînă ce fata îl întreabă, gemînd, dacă o iubeşte...

— Ia te uită ! o repede el. Ce-ţi trece prin cap ? Nici nu te cunosc !

Lien nu izbuteşte să-l facă să-i spună măcar că e frumoasă.

Totuşi, se dezbracă sub el, aşa cum stă întinsă pe spate. O, dacă ar putea, l-ar lăsa pe Houtekiet să-i deschidă trupul, pentru a-i îngădui să privească înăuntru !

— Ei, ce-ai de spus acum ? îi şopteşte.

El, însă, tace. Şi repetă, simplu şi firesc, actul săvîrşit în aceeaşi clipă, în jurul lor, de atîtea animale, păsări şi gîngănii.

Apoi îi porunceşte să se întoarcă acasă, dar Lien e atît de năucită încît nu mai ştie unde i-e casa. Se îmbracă totuşi, şi o porneşte spre cîmp, clătinîndu-se pe picioare, ca beată, şi frecîndu-se la ochi. Tare-ar vrea să mai rămînă în braţele lui ! Dar nu ! Înainte ! Spre casă !

După ce a trecut pe podeţul de lemn şi a ajuns în cîmp, îl aude strigînd :

— Cucu ! Cucu !

— Cucu ! îi răspunde ea, ca un ecou.

Strigătul acesta a rămas de pomină în întregul ţinut. Noi, copiii lui Houtekiet, îl auzim mereu. Ori de cîte ori zărim vreo pereche de tineri îndrăgostiţi abătîndu-se pe-o potecă singuratică, ne spunem : „Ăştia se duc să facă „cucu" .... Iar cînd vreunul se duce la un vecin pentru a lua cu împrumut o greblă sau un ciur, îi strigăm : „Cucu !"

2

Lien simte că inima i se aprinde la auzul numelui lui — o dac-ar putea să i-l strige, să i-l

cînte, să i-l rostească în șoaptă sau printre suspine ! S-ar cuveni ca și corul din biserică să-l slăvească, duminica ! În timp ce trebăluiește, Lien simte, deodată, mîna lui, o mînă nevăzută, dezmierdîndu-i trupul. Și, cu răsuflarea tăiată, se oprește din lucru, așteptînd să-i treacă fiorii. Simon, feciorul mai mare al fermierului, îi tot dă tîrcoale — cine n-ar face-o ? E drept că Simon se jură că vrea s-o ia de nevastă. Să se mărite cu el ? La sfîntu-Așteaptă ! Lien îi dă un brînci, de-l trîntește de perete, aruncîndu-i în obraz tot disprețul ei. Cînd își revine din uluială, Simon o întreabă, c-un glas hîrîit, dacă o biată țărăncuță ca ea cunoaște vreun bărbat mai vrednic decît dînsul. O, Jan Houtekiet, nume sfînt, de fiecare dată ea trebuie să te înghită ca pe-o cuminecătură, căci cine e cel ce te poartă ? Nu-i nici măcar un grăjdar, nici măcar un om, ci doar un mistreț hărțuit de pădurarul satului. După prima lor întîlnire, Lien i-a rostit totuși numele și i-a descris chiar semnalmentele. Dar toți, mai întîi Mandus, apoi grăjdarul Docus, și cei doi feciori ai fermierului — Simon și Leo — au început să se hlizească la ea. „Ești o nerușinată !“ i-a spus nevasta fermierului. Și însuși fermierul, domnul Busschops, i-a dat peste nas, întrebînd-o : „Nu ți-i destul ?“

Numele lui Houtekiet dospește acum în sufletul ei. Cu un gest tandru, își reazămă capul de coapsa vacii zălude, care i-a devenit dragă între timp, și, gemînd ușor, îi prinde ugerul între degetele tremurînde, pînă cînd simte un șuvoiaș de lapte pe piciorul gol...

Într-o seară, stînd la căpătîiul Lizei, ea rostește în sfîrșit numele lui Houtekiet. Și-o fi pierdut mințile, își spune Liza ; sau, poate l-o fi văzut pe Diavol, căci n-avea cum să fie Houtekiet ! Diavolul le amăgește pe fete cu barba și cu pletele lui, asemănătoare cu ale lui Cristos. Cum ar putea un bărbat oarecare să trezească o astfel de patimă în sufletul unei femei ? Bărbații se gîndesc doar la plăcerea lor și, de îndată ce lumea prinde de veste, le întorc spatele fetelor, rămase însărcinate. Nici nu le pasă de rușinea acestora și de soarta copiilor !

— Nu cumva o fi fost Diavolul ? stăruie Liza.

În zadar îi povestește Lien, cu glas ațîțat, cele întîmplate, descriindu-i-l pe Houtekiet așa cum îl vede ea : aspru, vînjos, dar nespus de dulce. În zadar îi repetă :

— Și apoi, Liza dragă, are o guriță ca de copil !

Liza rămîne la părerea ei, că Lien s-a dăruit Diavolului.

— Nu rîde, copila mea, s-a mai întîmplat și altă dată, acum cîțiva ani, cu o fată de pe-aici ! Și în fața ei a răsărit Satana, cu o barbă la fel de frumoasă ca aceea a lui Cristos. Fata avea să moară cu nouă luni mai tîrziu, dînd naștere unui prunc cu două cornițe pe cap. Nu l-a văzut nimeni, înafară de mătușa-mea Eulalia.

După ce și-a ușurat sufletul prin această mărturisire, Lien și-a îmbrăcat cămașa de noapte și s-a trîntit pe pat, cuprinsă de o dulce amețeală.

— Dacă a fost, cum zici, Diavolul, tare-aș vrea să mai vină o dată la mine ! șoptește ea. Numai să vrea și el !

Faptul că Diavolul nu se află acolo, în clipa cînd Liza se încumetă să se arate din nou, încinsă și nădușită, deasupra patului ei, pare să adeverească spusele lui Lien. Iată de ce, Liza se învoiește s-o urmeze, a doua zi, pe Lien, ca să-l poată vedea pe Houtekiet.

La căderea nopții, o pornește într-acolo, luîndu-l cu ea și pe Docus, căci e sperioasă din fire. Lien a muls între timp vaca. Văzîndu-și prietena, ea încearcă să lege o conversație, dar flamanzii sînt un neam taciturn.

— Jan, spune ea, ăștia doi au venit să facă cunoștință cu tine... Uită-te, Liza, la părul lui, pipăie-l puțin, simți ce des e ?...

Și din nou către Jan :

— Știi ce zice lumea despre tine ?

Și, pentru a dovedi cît de inofensiv e Houtekiet și cît de mare e libertatea pe care și-o poate îngădui cu el, Lien îl zgîlțîie cu putere și cu patimă. După aceea, nu mai știe nici ea ce să spună. Rămîn multă vreme tăcuți, copleșiți de o neliniște apăsătoare. Viața de noapte a cîmpiei freamătă în jurul lor. În curînd se vor ivi strigoii, fantomele celor uciși mișelește în război sau osîndiți la spînzurătoare și-și vor începe drumeția, zornăindu-și lanțurile, gemînd, cerșind îndurare.

— Hai, spune ceva, ursule ! îl îndeamnă Lien pe Houtekiet, dîndu-i un ghiont în spate.

El o îmbrîncește cît colo, făcînd-o să cadă. Liza și Docus sar în picioare, se ghemuiesc unul în celălalt, tremurînd, se ciupesc zdravăn și se pomenesc, nici ei nu știu cum, lîngă Houtekiet și Lien. Liza l-o fi trîntit pe Docus acolo, sau Docus pe Liza ? Ori, poate, amîndoi deodată ? Oricum, așa a început povestea, la Deps, iar eu n-am nici o vină, zău ! Tot astfel s-au întîmplat lucrurile și pe la voi, numai că, spre deosebire de voi, noi le spunem pe nume.

După aceea, a fost foarte plăcut, pentru toți patru. Mai ales fetele chicoteau, închipuindu-și că ar fi fost și Simon acolo, — dar nu singur, ci cu o muiere. Cu cine anume ? Cu scroafa, propune Docus. Pentru unul ca Simon, o scroafă e numai bună ! Cele două fete rîd, la gîndul c-ar putea să-l aducă aici, fiecare pe rînd, pe fermierul Busschops : în felul acesta, lumea n-ar afla nimic, iar întîlnirile astea atît de plăcute ar putea să continue la nesfîrșit.

Ostenite de atîta rîs, cele patru trupuri zac pe pămîntul gol. Parc-ar fi niște copii, cărora noaptea le zîmbește vesel, cu toate stelele. Houtekiet e de părere că trebuie să privești printre gene stelele, dacă vrei să le vezi cum palpită.

Nu fermierul avea să pună capăt acestor întîlniri, ci gelozia Lizei. După Docus, l-a adus aici pe Simon, iar după Simon, pe Leo. Între timp, Docus și Simon își găsiseră, bineînțeles, cîte o altă fată. Liza nu vedea însă în Leo un erou vrednic să se măsoare cu Houtekiet și în stare să-l facă gelos și în același timp să-i reteze trufia lui Lien. Dar oare o femeie geloasă a știut vreodată ce vrea ? Prin simpla lui prezență, Leo — un flăcău taciturn, încăpățînat și coleric, — îi indispunea pe ceilalți ; în schimb, Liza trăncănea vrute și nevrute.

Într-o seară, ea pretinse că Leo era la fel de bun ca și Houtekiet, — dacă nu cumva acesta era însuși Diavolul... Cu fața îngropată în barba lui Houtekiet, Lien îi răspunse, cu glas ațîțat :

— Ba, e chiar Diavolul !

Docus, Simon și ibovnicele lor văzură cum Houtekiet o plesnește pe Lien, pentru a-și slobozi buza, pe care fata i-o ținea între dinți, întocmai ca o cățea. Apoi Lien și Houtekiet dădură să plece.

— E prea frig aici, spuseră amîndoi, într-un glas.

— Dragostea încălzește, le strigă Liza.

Totuși, cei doi căutară un colțișor ceva mai ferit, căci o astfel de gelozie dă fiori de gheață.

Lizei îi păru rău. Nu, Lien, n-am vrut să spun asta ! Eu, să rîvnesc la Houtekiet al tău ? Ce-ți veni ? Mă faci să rîd ! Păi, nu-l am eu pe Simon, pe Leo ? N-am oare pe oricine vreau eu, fie că-i însurat sau nu ? Și oricît de bogat ar fi ? Nu m-am culcat eu oare, cînd aveam doar șaptesprezece anișori, cu tînărul conte, în vîrstă de nouăsprezece ? Și nu de la el am învățat... — dar asta să rămînă între noi, nici o altă femeie nu trebuie să afle ! Nu știi tu, Lien, că eu o s-ajung nevastă de fermier și că, fie c-o să mă mărit cu Simon sau cu Leo, celălalt o să rămînă la fermă, numai și numai de dragul meu ? Crezi tu că una ca mine ar fi în stare să fie geloasă pe-o prietenă, din pricina unui Houtekiet, a unui diavol al pădurii ? Și apoi, unde aș putea să trăiesc cu Houtekiet ăsta ? La Deps ? Ca să caut ouă de porumbiță, să mă hrănesc cu vreun iepure fript între două pietre, și să dorm sub cerul liber ? Houtekiet ăsta, al tău, are dealtfel multe fărădelegi pe cuget. Cine e dumnealui ? Și de unde vine ? Cu ce anume se îndeletnicește, noaptea ? Îți spun eu cu ce : cu furtișagurile ! Iar după-aceea sparge ușa cîte unui șopron, ca să doarmă în fîn ! Ce-aș putea eu, care pot să mă culc lîngă Simon și să mă trezesc a doua zi în brațele lui Leo, ce-aș putea eu găsi lîngă Houtekiet, altceva decît o plăcere de-o clipă ? Geloasă, eu ? Aș, de unde ! Haide, Lien, nu-l face să creadă c-ai fi tu însăți amorezată de el !

— Ba sînt !

— Dar nu într-atîta, încît să rămîi cu el !

— Ba da !

— Și după aia ?

Lui Lien nu-i pasă. Nu se sinchisește de ceilalți. Se ține ca o umbră de Houtekiet ; nu-l slăbește nici o clipă. Lumea e mare. E loc berechet, pentru toți. O să găsească și ea un locșor, unde să se culce. Restul, ducă-se dracului ! Spui c-a săvîrșit fărădelegi ? Ei și ce-i cu asta ? N-are decît s-o omoare și pe ea ! Dar tot o să-l urmeze !

Femeile își cedează una alteia bărbații, dar n-ar fi în stare să renunțe la dragostea pe care-o visează, și la care n-ajung niciodată. În adîncul sufletului ei răscolit de o dușmănie cum numai femeile pot nutri, Liza își spune, comparîndu-și trupul cu cel al rivalei sale, că bărbații sînt niște ființe la fel de neînțelese ca și femeile : după ce a iubit o fată frumoasă, un bărbat e în stare să se lipească de o pocitanie...

— Poate că...

— Poate că ce ? o întreabă Lien, dar Liza nu-i răspunde.

Într-o bună zi, Liza se furişă pe podeţ, cu mult înainte ca Lien să vină să-şi mulgă vaca, şi se întinse lîngă Houtekiet.

— De ce nu mă vrei ? îl întrebă ea, de-a dreptul.

— Ce întrebare ?! De ce, adică, să nu te vreau ?

— Acum, sînt a ta ? îl iscodi Liza.

— Sigur că eşti a mea, îi răspunse el.

Dar în clipa cînd o văzu pe Lien, ochii i se luminară şi o bucurie sălbatică i se desluşi în glas :

— A, iată-te ! Vino-ncoace !

Cum ar fi putut Liza să-l facă pe acest animal paşnic, pe acest diavol deopotrivă urît şi iubit, să înţeleagă că un bărbat trebuie să aleagă între două femei ? Ori ea, ori Lien !

3

Cînd îşi dădu seama că nu va fi în stare să-i vîre în cap acest lucru, Liza se duse la pădurar, duşmanul de moarte al lui Houtekiet, — un Don Juan aflat sub protecţia Castelului, un coş lîngă care găinile aveau voie să se arate, mai ales că puteau întotdeauna spune că au fost silite s-o facă, fiindcă ar fi fost primejdios să-i refuze ceva... Din păcate, pădurarul ştia mult mai puţine lucruri despre Houtekiet decît oricare altul, măcar că pretindea mereu c-o să-l omoare „chiar azi-noapte" ; de fapt, îl ocolea.

În timp ce-o aştepta vitejeşte pe Liza, la podeţul lui Mandus, singura lui dorinţă era să-şi găsească un locşor mai ferit. Trebuia însă mai întîi să se grozăvească în faţa Lizei, de aceea îi spuse c-a zărit doi braconieri, pitulaţi într-un tufiş.

— Hai cu mine, mititico, să vezi cum o să-i bag în sperieţi şi-o să-i pun pe fugă !

E pentru a doua oară că pădurarul se pomeneşte faţă-n faţă cu Houtekiet. De data aceasta în prezenţa a două femei, care nu trebuie să-l vadă tremurînd de frică ! Prima oară, trăsese asupra lui, fără a-l nimeri, — pentru că alerga, ziua-n amiaza mare, cu nişte iepuri sub braţ. Încotro alerga aşa ? Houtekiet se întorsese spre el, astfel încît nu cutezase nici s-o ia la sănătoasa, nici să-l împuşte : nu e voie să tragi într-un braconier care se predă... Houtekiet îl bătuse măr !

Acum, pădurarul îşi spune că trebuie să treacă la fapte, şi-şi face curaj, tuşind, ca să-l audă femeile.

— În numele legii, eşti arestat ! rosteşte el solemn.

Dar „arestatul" o dă la o parte pe Lien, care a sărit între ei, şi, apropiindu-se de pădurar atît de mult încît ai zice că-l muşcă de mustaţă, îi strigă :

— Ascultă, pădurarule, asta-i a doua oară, dar să ştii că a treia oară cînd o să-ncerci să mă arestezi, o să fie şi cea de pe urmă !

Şi-i arată cu degetul drumul, spre care pădurarul se grăbeşte să se îndrepte.

Liza îi aruncă rivalei sale o ochiadă plină de ură : Houtekiet nici n-a băgat-o în seamă ! Stratagema Lizei a dat greş. Umilită, îl urmează pe pădurar. Cînd însă acesta încearcă să-i cuprindă mijlocul, Liza îi dă peste mînă şi-l îmbrînceşte cu furie.

— Mă întorc acasă, îi răspunde ea sec, adăugînd că nu în faţa unei muieri se cuvine să-şi arate el curajul şi puterea.

E pentru prima oară că pădurarul se vede silit să discute cu o femeie ; Liza e cea dintîi femeie care refuză să i se supună, şi pe care n-o poate stăpîni. N-a înţeles oare că nu putea să-l omoare pe Houtekiet chiar sub ochii ei ? Nu era destul că ştia unde să-l găsească ? Azi-noapte, da, chiar azi-noapte, o să-i vină de hac !

— Asta să i-o spui unui prostănac ca moş Mandus, nu mie ! îl repede Liza.

Scos din minţi, pădurarul îi jură că nu se va mai atinge de ea, înainte de a-l răpune pe Houtekiet. Liza îi făgăduieşte că, atunci, va fi a lui. Şi-l sărută pe obraz.

— Vezi să ţinteşti bine ! îi mai spune, în şoaptă.

Între timp, Lien l-a însoţit pe Houtekiet pînă la podeţ. Ajuns acolo, el se vede nevoit să-i vîre capul sub apă ca să-i astupe gura, căci ea îl tot sîcîie, rugîndu-l să-i promită că nu se va mai abate pe-aici, prin locurile astea, cunoscute pădurarului.

— Ai grijă, Jan !

În vreme ce se întorcea, plîngînd, la fermă, unde mai avu răgazul să îngîne, pentru mîntuirea sufletului lui Houtekiet, o rugăciune învăţată de la nevasta fermierului, — Houtekiet stătea la pîndă în locul unde se întîlnea de obicei cu Lien. Din fericire pentru aceasta, vîntul sufla cu atîta putere în cămin, încît nu auzi împuşcătura. Liza, însă, o auzi, desluşit. Glonţul puştii de vînătoare atinse spinarea lui Houtekiet, dar numai razant, căci pădurarul nu îndrăznise să se apropie prea mult ; şi apoi, era şi cam întuneric. Houtekiet sări ca un dulău uriaş şi se tîrî pe brînci într-un tufiş. Mai toate alicele de plumb i se înfipseseră în haine, doar cîteva îi zgîriaseră spinarea.

Nici pădurarul, nici Liza nu găsiră cadavrul acolo unde s-ar fi cuvenit să fie. Cercetară ei locul şi împrejurimile, dar pădurarul era grăbit să-şi primească răsplata. Părea totuşi destul de şovăitor în ardoarea lui : simţea că nu-şi ţinuse făgăduiala şi că-şi cerea un drept pe care încă nu-l merita. Un bărbat atît de şovăielnic alungă de lîngă el orice femeie. Nu-i de mirare că Liza îl împinge cît colo, ba îl mai şi ocărăşte : a priceput ea bine de ce nu cutezase dumnealui să-l înfrunte pe Houtekiet ! Dacă o biată femeie ca ea e-n stare să-l doboare la pămînt pe pădurar, ce să te mai miri ?

Pădurarul se ridică anevoie, lăsîndu-şi puşca în iarbă, şi o apucă de braţ pe Liza. Încleştaţi într-o luptă crîncenă, încep să se înjure amarnic, pînă cînd el izbuteşte în sfîrşit s-o prindă de gît. „Mi te dai sau nu ? o întreabă. Clocotind de furie şi tremurînd de frică, ea îi răspunde, istovită, cu un glas gîtuit, că vrea mai întîi să vadă cadavrul.

În clipa aceea, apăru Houtekiet. Uriaş, drept, viu ! De unde răsărise ? Dintr-un copac ? Din

pămînt ? Cine-ar fi putut spune ? Un om ca el, în stare să înșface un iepure în vizuina lui, strîngîndu-l de gît, poate lesne să înhațe niște ființe omenești încleștate într-o luptă corp la corp, care-i împiedică să vadă și să audă. Apucînd țeava puștii care, cu numai cîteva clipe mai înainte fusese ațintită asupra lui, Houtekiet îl izbește pe pădurar. Acesta ridică brațele și le rotește în gol, încercînd zadarnic să prindă pușca, apoi își pierde cunoștința. O țigvă omenească trosnește, cu un pocnet surd. La Deps, animalele se omoară între ele, de veacuri ; iată că și oamenii încep să facă la fel. E doar un început.

Houtekiet nu întîrzie să-și ia dreptul, pe care învinsul nu-l meritase.

— Uite un cadavru ! îi spune el Lizei. Parcă ziceai că trebuie mai întîi să vezi un cadavru... Să știi că o să mai vezi și altele, dacă n-ai priceput că eu nu mă las călcat pe coadă.

Liza îl sărută cu patimă, gata-gata să se înăbușe de atîtea îmbrățișări. Într-un tîrziu, Houtekiet o trimite acasă, dar nu ca să doarmă, ci ca să-i aducă o sapă. La căderea nopții, ea se întoarce cu sapa cerută și, încolăcindu-și brațele pe după gîtul lui, îl imploră, cu glas ațîțat, s-o ia cu el. Îl imploră cu aceleași vorbe, pe care le folosise și Lien :

— O să te urmez, o să rămîn lîngă tine ! Lumea e largă, e loc berechet pentru toți, s-o găsi un locșor și pentru noi. Și ce dacă-ai omorît un om ? Mă poți omorî și pe mine, — o să te urmez oriunde-o să fugi !

— De ce să fug ? se miră el.

— Pentru că între noi e o taină îi șoptește ea în ureche.

La auzul acestui cuvînt, el o privește uimit și scutură din umeri. Încă o dată, Liza se înfioară la gîndul că în fața ei ar putea fi Diavolul în carne și oase, și că a vrăjit-o. Cu toate că-l iubește cu patimă, îl și urăște și se teme de el. Dacă, în clipa asta, ar fi alături de un alt bărbat, iar acesta ar dori să tragă în Houtekiet, i-ar spune și lui : „Vezi să ținteşti bine !“

Dar, precum ne încredințează cei ce l-au cunoscut pe strămoșul nostru, Jan Houtekiet nu era nici diavol, nici sălbatic, sau mai știu eu ce, — ci doar un bărbat puternic. De aceea, ori de cîte ori își dorea vreun lucru, îl dobîndea prin luptă. Vidra înhață peștele și găinușa de baltă ; Houtekiet înhață și peștele, și găinușa de baltă, și vidra. Nevăstuica înhață iepurele ; Houtekiet înhață și iepurele și nevăstuica. Pădurarul vrea pielea lui Houtekiet, dar o vrea și pe Liza ; Houtekiet îl doboară pe pădurar, și o înhață pe Liza. Nu-i oare aceasta însăși viața pe care-o visăm cu toții ? Nu-i nici o taină aici ! Cine nu-și dorește să fie mai tare decît ceilalți ?

— Hai, du-te acasă ! îi poruncește Houtekiet Lizei.

De îndată ce ea pleacă, Houtekiet sapă o groapă și împinge cu piciorul cadavrul pădurarului, precum și pușca lui, prea sfărîmată ca să mai poată fi folosită. Și cu asta, basta !

Lumea își vede de treabă chiar și fără pădurar. Abia peste cîteva zile, oamenii din bucătăria castelului aveau să se mire că nu-l văd ve-

nind la masă: pesemne că, după ce-şi primise simbria şi o băuse, ca de obicei, se închisese în căsuţa lui, pentru a-şi limpezi gîndurile, sau poate pentru a depăna amintiri. Pe vremuri, luptase în Maroc, aşa că avea la ce să se gîndească...

Tînărul conte ar fi vrut să se ducă să-l bată, dar ideea asta îi ieşi din cap, pînă-ntr-o noapte, cînd zări nu mai puţin de şapte capcane cu far, puse de braconieri, chiar pe malul apei. De data asta, se întrecuseră cu gluma! Teroarea trebuia restabilită! A doua zi, în zori, contele deschise fereastra, trase un foc de armă şi porni călare. Intrînd în căsuţa pădurarului, văzu un strat gros de praf pe masă şi pe scaune. Porni mai departe, pe lungile poteci nisipoase dintre casele fermierilor, ale căror faţade erau împodobite cu icoane sfinte. Zărind calul boierului şi auzind plesnetele cravaşei cu care izbea în ferestrele lor, ţărăncile se grăbiră să-şi şteargă palmele de şorţuri, înainte de a-i răspunde, toate, că nu-l văzuseră pe pădurar.

Tînărul conte o porni atunci spre Deps, nerăbdător să-şi folosească cravaşa. Numai că, neavînd pe unde să meargă (drumul era plin de bălării şi de hîrtoape), se lăsă păgubaş. Într-un tîrziu, avea să-i poruncească primarului (pe care-l uitase cu totul, deşi îl mai văzuse de vreo trei ori în viaţă) să înregistreze moartea pădurarului:

— O să-i găseşti dumneata numele în catastif!

Da, dar unde să mai găsească un asemenea om de încredere? „Vagabonzii ăştia îmi distrug vînatul?" îşi spunea contele.

4

Văzînd că Lien e gravidă, Liza îşi pierdu liniştea, şi pe bună dreptate, căci numai un copil îl putea lega pe Houtekiet de o femeie. În zadar încercă ea să o convingă pe Lien să lepede pruncul pentru a evita un scandal, în zadar îi spuse că nu se putea bizui pe Houtekiet şi că taică-su o s-o omoare cu mîna lui cînd o să afle că acesta, şi nu contele, o lăsase grea. Nimic nu o putea îndupleca pe Lien.

Atunci, Liza îi dădu de veste, într-ascuns, doamnei Busschops, iar aceasta îl puse la curent pe fermier. Oamenii începură să clevetească. Feciorii şi slugile, care n-aveau de ce să-i poarte recunoştinţă lui Lien, îşi dezlegară limbile. Cît despre ei, aveau să consoleze în curînd alte fete, căci ruşinea sau suferinţa uneia are darul de a insufla curaj fetelor, pizmaşe pe fericirea semenelor lor. O lăsară aşadar pe Lien să-şi poarte sarcina şi să îndure umilinţele legate de ea, — o lăsară să tremure pentru ziua fatală, cînd se va înfăţişa la Houtekiet cu pruncul zămislit de el, iar Houtekiet îi va spune: Ce-mi pasă mie de copilul ăsta? — În adîncul sufletului ei, Lien se temea că tocmai aceasta va fi reacţia lui Houtekiet.

Între timp, ideea alungării acestei fete dezonorate cîştiga teren, aprinzînd mînia în sufletele oamenilor. Fermierul Busschops sfîrşi prin a pune mîna pe bici. Dar Lien, care se temea de Houtekiet mai mult decît de oricine, nu mai avea nimic de pierdut, aşa că apucă o săpăligă şi se retrase spre uşă. Nici o victimă omenească n-a ieşit

vreodată cu atîta curaj din arenă. Busschops izbuti să-i atingă doar brațele, zgîriindu-i-le pînă la sînge. Restul trupului rămase neatins, și chiar și rănile astea aveau să se vindece repede. Trei zile îl așteptă Lien pe iubitul ei, — timp în care se hrăni doar cu lapte și cu napi, în ascunzătoarea ei. Noaptea, nu îndrăznea nici să doarmă, nici să stea în picioare, sau măcar culcată. Și tot timpul își spunea că, în a patra zi, după ce-i va mărturisi lui Houtekiet adevărul, el o va trage de păr și o va îmbrînci pînă la podeț. Ceea ce ar fi putut să-i facă plăcere vacii, nu însă și ei, deși pretindea că nu-i pasă dacă Houtekiet o s-o înjunghie sau o s-o înece. — Dar n-ai vrea să vezi mai întîi copilul ? îl va întreba. O întrebare care crescuse în trupul ei, odată cu pruncul. Avea pregătite o mulțime de argumente pentru Houtekiet. Era oare exagerat să-i ceară să-și vadă, măcar o singură dată, copilul ? Era oare drept să omori o vacă cu vițelul în pîntec ? Sau o scroafă cu purcei ? Nicăieri în lume nu se poate întîmpla așa ceva ! Nici măcar în toiul unei chermeze.

Pledoaria ei îi place lui Houtekiet. O lasă, oricum, să mai rostească, pe nerăsuflate, vreo sută de vorbe. Iar cînd ea amuțește, aproape că ar dori s-o audă repetînd întocmai aceste vorbe. Deodată, privirea îi cade asupra pîntecelui ei rotund, și începe să-l pipăie. — Cum o s-arate ? murmură el, adîncit în gînduri. Și adaugă copilărește :

— Cum naiba o să iasă din burtă ? Cred că o să te cam doară !

După părerea lui, Lien ar trebui să-și apese vîrtos pîntecul, căci dacă plodul ar mai zăbovi mult acolo, ar fi și mai rău pentru ea ! Ar putea chiar să moară !

Lien nu-i mai răspunde ; îi zîmbește doar, cu gura pînă la urechi : a trecut hopul ! Deodată, simțind o mișcare în pîntecul ei, Houtekiet își trage speriat mîna. Privind-o țintă, are impresia că Lien își va da duhul, dar ea continuă să zîmbească, fericită. Iar lui îi vine să rîdă, văzînd umflăturile de pe pîntecul ei gol.

În noaptea aceea, Lien îl trezi de cîteva ori din somn : se simțea nu numai fericită, ci și amețită. Deprins să doarmă sub cerul liber și să se trezească la cel mai mic zgomot, întocmai ca animalele, Houtekiet își spunea : Nu mă lasă nici măcar să mă odihnesc ca lumea ! Mîine o să plec și n-o să mă mai vadă niciodată !

A doua zi, însă, se pomeni năpădit de o duioșie ciudată, la vederea pîntecului ei, care se rotunjise parcă și mai mult peste noapte. Gîndindu-se că Lien nu-l putea însoți în peregrinările sale nocturne, în a căror taină nici nu dorea dealtfel s-o inițieze, Houtekiet luă hotărîrea de a-i construi o colibă. Și astfel, strămoșul nostru întemeie, fără să știe, satul Deps ! Îți mulțumim, părinte ! Noi ne-am născut acolo, din sîngele tău slobod și vîrtos. Și sîntem fericiți că trăim acolo, și nu altundeva !

Houtekiet întemeie satul chiar pe mormîntul pădurarului, acoperindu-l cu un strat gros de lut, deasupra căruia își înălță coliba. Cum l-ar mai fi putut găsi cineva pe pădurar ?

Lien rămase înmărmurită de uimire : Houtekiet era un adevărat vrăjitor ! O bardă, un ciocan și un cuțit, ivite nu se știe de unde, erau singurele sale unelte. Iată-l împletind cu repeziciune crengile unor copăcei, pentru a înălța niște pereți dubli, netezi, lipiți cu lut. Lien își închipuise că Houtekiet o va duce la vreo căruță cu coviltir, care-i slujea desigur drept locuință. Acum, văzîndu-l cum lucrează, cu gesturi repezi, în tăcere, parcă în joacă, își spune că un bărbat atît de harnic și de dibaci va putea oricînd să-și cîștige pîinea. Entuziasmul ei îl însuflețește pe Houtekiet, și-i dă ghes. Așadar o femeie poate fi mai puțin stingheritoare decît crezuse ! E drept că trăncănește întruna, dar lui i-a plăcut întotdeauna să fie înconjurat de păsărele cîntătoare și de dihănii jucăușe. Ce poate fi mai frumos în viață ? Lien e o proastă, nu știe nici măcar să mulgă o vacă fără ajutorul unei găleți, sau să fiarbă laptele fără ajutorul unei căldări, — Houtekiet trebuie să-i caute mereu, ba o găleată, ba o căldare ! Acum, pe pereții colibei atîrnă o sumedenie de căldări și de oale. Lien recunoaște, speriată, o strachină mare, din bucătăria lui Busschops și-l imploră pe Houtekiet să i-o înapoieze fermierului, dar el îi dă a înțelege că o să i-o trîntească în cap.

— Bine, Jan, dar dac-au să vină jandarmii ? îl întreabă ea tremurînd.

Houtekiet îi astupă gura cu o palmă. Așa era el. Astăzi, oamenii au, firește, maniere mult mai alese.

După ce a înălțat coliba, Houtekiet continuă să muncească, nici el nu pricepe de ce. Nu cumva, pentru plăcerea de a o uimi pe Lien ? De dimineață pînă seara, trebăluiește, fără să-și tragă sufletul ; totul i se pare o joacă, totul i se pare cu putință. Cînd lasă lucrul, o pornește la drum fluierînd, pentru a se întoarce cu cîte un iepuroi prins în vreuna din capcanele sale. Alteori dispare brusc, pentru mai multă vreme, și se întoarce cu buzunarele doldora de bani : a vîndut, la un preț ridicat, niște piei de vidră. Se pricepe să prepare aceste piei, după cum știe să lipească un cazan, să curețe de rugină un cuțit, să cioplească linguri, să amestece culori, să taie un geam, să împletească încălțări, — la toate se pricepe ! Muncește cumva de dragul prieteniei pe care i-o arată Lien — o prietenie mult mai înduioșătoare decît aceea a unui cîine ? Cînd Houtekiet îi împletește un pat din nuiele, Lien exclamă că n-a văzut în viața ei un pat atît de ușor și totodată atît de trainic, la fel de trainic ca un pat de lemn, meșterit de un tîmplar. Și, îmbiindu-l să se așeze pe patul acesta, lîngă ea, începe să-i lingă mîinile, ca un cîine ! Houtekiet se simte bine cu Lien. Ea îi arată o recunoștință fără margini, ori de cîte ori îi aduce cîte ceva ; cînd îi aduce carne, de pildă, îi spune că nici la fermă n-a mîncat atîta carne. Îi aduce și pește, pescuit în gîrlă, — deși, dacă te-ai lua după argații fermierului, peștii aceia nici nu merită să fie scoși din apă.

Lien simte că i se înfiripă în suflet un dispreț amar pentru lumea din jur, care a alungat-o ca pe-o tîrfă și care pretinde că Houtekiet ar fi un monstru. Cînd, de fapt, el face cît cinci sau șase bărbați ! Ce au ei oare în plus, decît fățărnicia ? O să le-arate ea cît de departe o să ajungă cu

„monstrul" acesta! Într-o bună zi, o să le dea înapoi toate lucrurile pe care i le-a adus Houtekiet, și o să le spună:

— Credeați cumva că le-a furat? Le-a luat doar cu împrumut! Dacă vreți bani în loc de lucruri, avem și bani...

Sub privirile ei pline de admirație, Houtekiet meșterește un leagăn, o masă, cîteva scăunele. Cînd se satură de împletit, începe să-și desfășoare puterile pe-afară. Nu trece zi fără să apară cîte ceva nou în preajma colibei: azi un porumbar cu găurile ca niște chilii, mîine o poiată pentru găini, poimîine un coteț pentru iepuri, sau niscaiva stupi. Da, omul ăsta e-n stare să meșterească orice! Cînd lucrează, nu scoate o vorbă și nu-și pierde cumpătul; se întrerupe din lucru doar ca să facă dragoste. Cînd e lăudat și admirat, un zîmbet îi luminează ochii, — pare mulțumit, deși tace chitic. În jurul colibei răsar mereu alte obiecte folositoare și ciudate în același timp; ai zice că-i un mic iarmaroc. Spre deosebire de oamenii trecuți prin școli, care construiesc după un plan anume, Houtekiet construiește la nimereală. Totul e, la el, plin de fantezie, totul respiră bucuria meșterului.

Houtekiet se duce mereu să-și caute unelte și lemn de construcție. De cîte ori îl vede plecînd, Lien e cuprinsă de neliniște, deși nu îndrăznește să-i spună nimic. Fericirea de a fi alături de el, în acest paradis plin de lucruri furate, răsărit ca prin farmec pe un pămînt de unde vor fi alungați într-o bună zi, îi dă sentimentul că trăiește un vis: cînd se va trezi, totul se va spulbera. Pentru a nu-l lăsa să se plictisească de prea multă

tîmplărie, Lien îl întreabă dacă știe să și sape, căci, așa cum spunea Busschops, pămîntul e bun, ajunge să-l zgîndări puțin și dai peste glia grasă. Houtekiet o privește mirat, dîndu-și seama de neghiobia ei: femeia asta își închipuie, cumva, că va face din el un țăran? Pînă acum, muncise în neștire, dar e-n stare să și plece pentru totdeauna de-aici! El, Jan Houtekiet, să ajungă țăran?

Și, lăsînd să-i scape din mînă barda, azvîrle cît colo cele două scînduri pe care le geluia, și pleacă.

Dacă n-ar fi dat peste moș Mandus, care stătea la pîndă într-un tufiș, poate că mînia l-ar fi dus hăt-departe. Surprins în ascunzătoarea lui, moș Mandus bîiguie, scoțîndu-și șapca:

— Bună ziua, dom'le!

Deprins să-și întipărească bine în minte vorbele mai-marilor săi, pentru a le putea repeta în conversație, moș Mandus încearcă să-l tragă de limbă pe Houtekiet. Acesta nu-i spune prea multe, dar puținele cuvinte pe care catadicsește să i le spună vor cîntări greu, chiar astă-seară, în sufletul Lizei.

Houtekiet se întoarce din drum și o găsește pe Lien în pat, gemînd, cu genunchii la burtă. El stă ce stă lîngă ea, apoi își lipește palma de pîntecul ei, și-l apasă, făcînd-o să țipe.

— Dacă mai țipi așa, te dau afară! o amenință el.

Dar în adîncul sufletului lui, simte o neliniște stranie.

— Grăbește-te, îi mai spune, și iese afară, mai nervos ca oricînd.

La auzul gemetelor ei, ar vrea să se întoarcă în colibă, şi în acelaşi timp îi vine s-o ia la fugă, ca să nu le mai audă. Le aude, însă, mereu. Chiar cînd i se pare că Lien a amuţit, neliniştea nu-l părăseşte. Cu un gest nervos, rupe crengile unui mesteacăn, apoi se repede spre colibă.

— Încă nu, încă nu ! îi strigă Lien.

Şi Houtekiet o porneşte din nou spre cîmp. Se întoarce însă, cuprins de nerăbdare, tocmai cînd Lien scotea pruncul dintr-o căldare cu apă caldă.

— Dumnezeule ! Cît e de mic ! se miră el.

— Şi cînd mă gîndesc că tu nici nu voiai să-l vezi, deşteptule ! îl mustră Lien.

— Cine-a zis aşa ceva ?

— Tu, chiar tu !

— Tacă-ţi gura ! Minţi !

A doua zi, Houtekiet începe să sape. Stratul de pămînt gras se află la o adîncime mai mare decît crezuse. O, cît urăşte munca asta grea, de plugar, care, pe lîngă că-i atît de istovitoare şi de plictisitoare, nu cere nici un fel de pricepere ! Lien îşi face deodată apariţia, cu pruncul în braţe.

— Jantje a venit să te vadă ! îi spune.

Houtekiet o ameninţă că va arunca pruncul în groapă, dar e limpede că glumeşte.

5

Contele cel tînăr ştie, fireşte, de multă vreme că Houtekiet se află le Deps şi că nu e casă în sat din care să nu fi dispărut cîte ceva. Îngrozit însă de poveştile spuse de pădurar în legătură cu

Houtekiet, el se mulţumeşte să trimită un argat în căutarea ucigaşului, — pentru a pregăti eventuala lui împuşcare. Personal, tînărul conte nu ţine să se verse sînge, cu toate că pădurarul obişnuia să spună : „Dacă Houtekiet îţi iese în cale, singura şansă este să tragi cel dintîi, altfel trage el în tine !“ „Houtekiet nu-i un om, domnule conte, ci o fiară sălbatică“, mai spunea pădurarul.

Argatul porni aşadar spre Deps, mergînd cu băgare de seamă şi deschizînd bine ochii. Cînd îl văzu, Houtekiet continuă să sape, lăsîndu-l să-şi repete solia, fără a catadicsi să-i răspundă. Domnul conte îl mai trimise odată pe argat, cu un bileţel pe care, din fericire, Houtekiet nu putu să-l citească : pe bileţel stătea scris cuvîntul „ordin“, un cuvînt respins de cei din neamul nostru, care nu rabdă să li se dea ordine. După această nouă şi zadarnică tentativă, tînărul conte porni el însuşi, călare şi înarmat pînă-n dinţi, să-l caute pe Houtekiet, căci dacă l-ar fi trimis pe administrator, ar fi riscat un afront şi mai mare. Houtekiet îl măsură din cap pînă-n picioare, iar cînd contele îl întrebă „cine i-a dat voie să locuiască aici ?“ îi aruncă o privire sincer uimită, fiindcă nu era el omul care să aibă nevoie de vreo autorizaţie. La întrebarea „Unde-i pădurarul ?“, continuă să-l privească, imperturbabil, dîndu-i a înţelege că n-avea habar de soarta pădurarului. Iar cînd contele îi porunci să părăsească aceste locuri, Houtekiet binevoi în sfîrşit să-i dea un răspuns clar, şi anume, că nu se va clinti de-aici.

— O să vedem noi ! mîrîi junele conte.

— Da, o să vedem ! îl îngînă Houtekiet.

Calmul lui îl impresionă într-atîta pe conte, încît se decise să caute de îndată un pădurar destoinic, — era singurul mijloc de a-i veni de hac tîlharului ; căci jandarmii şi tribunalele nu fac decît să-i sperie pe ţărani. E drept că pun la popreală, din cînd în cînd, cîte un derbedeu, dar, de îndată ce-l lasă din nou în libertate, acesta ştie cum să se răzbune. Şi apoi, derbedeii ăştia se adună în bande, care-ar fi în stare să dea foc castelului, înainte de punerea în libertate a complicelui lor.

Întrucît nu găsi nici un om vrednic de slujba de pădurar, tînărul conte le porunci celor cinci văcari, care-l însoţeau de obicei la vînătoare, pentru a strînge vînatul, să dea, pe rînd, o raită prin Deps ; dar şi această măsură sfîrşi prin a se dovedi zadarnică. Braconierii, ştiind prea bine că riscau să-l întîlnească pe Houtekiet, îşi încetară expediţiile nocturne. Rămînea o singură speranţă, — aceea de a găsi vreun ticălos, în stare să-i dea lui Houtekiet o lovitură fatală. Exista însă şi aici un risc, riscul ca lovitura fatală să fie dată de Houtekiet însuşi, aşa cum se întîmplase în cazul pădurarului.

Între timp, Liza părea să se fi liniştit, dar într-o zi, cuprinsă de neastîmpăr, îi veni ideea să meargă „dincolo". La vederea mumei ce-şi alăpta pruncul, sub privirea galeşă a lui Houtekiet, simţi că i se face rău. Tot ceea ce i se părea, şi se lăuda, că agonisise, se spulbera acum, în faţa fericirii dobîndite de Lien prin nebuneasca ei îndrăzneală. Leo, Simon, argaţii, toţi cei care aveau să se apropie de Liza, cu gîndul de a se veseli sau de a se tăvăli cu ea, aveau să o părăsească grabnic,

cu sufletul usturat de vorbele ei otrăvite, sau apăsat de amintirea unei dorinţi curmate atît de brusc, încît îi făcea să se simtă ridicoli.

Cînd îşi dădu seama că toţi bărbaţii o ocolesc, Liza se sperie şi începu să se lege ea însăşi de Leo, numai că Leo, răzbunător, îi respinse, batjocoritor, avansurile. N-o mai căuta nimeni acum, dar dacă ar fi căutat-o, ar fi găsit-o în podul cu fîn. De acolo privise ea, printr-un geam, spectacolul înălţării colibei construite de Houtekiet în cinstea rivalei sale. Acum, tot de acolo, vedea cum sporeşte, zi de zi, mica gospodărie, măruntul şi pestriţul iarmaroc al lui Lien. Într-o bună zi, moş Mandus îşi dădu cu părerea că Houtekiet va strînge pe moşioara asta a lui o recoltă mai bogată decît oricare alta ; iar fermierul Busschops îi dădu dreptate. Altă dată, Mandus veni să spună că, potrivit valetului de la castel, (unul din informatorii săi), desţelenirea pămînturilor din Deps ar putea asigura fericirea tineretului... Vorbele astea aprinseră în sufletul Lizei o nouă speranţă : ce-ar fi să-şi construiască o casă mai mare, mai frumoasă, mai desăvîrşită decît aceea a rivalei sale ? s-o construiască, adică, prin rîvna unui bărbat îndeajuns de îndrăgostit de dînsa, pentru a-i oferi un asemenea dar. Locuind atît de aproape de Houtekiet, ar putea să devină la un moment dat femeia lui — indiferent prin ce mijloace, chiar călcînd peste cadavre !

Liza sfîrşi prin a găsi un bărbat dispus să colaboreze cu ea : cel mai nătîng dintre argaţii fermelor din regiune, un pigmeu cu capul cît o baniţă, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani. Cu vreo douăzeci şi opt de ani în urmă, fusese azvîrlit de

nişte străini în şopronul casei lui Dobbelaere, şi nu-şi mai amintea de nimic altceva, decît de numele lui : Joep Joppe. Un nume caraghios, dar pe care căposul şi-l însuşise fără crîcnire. Nici o fată nu-l învrednicise vreodată cu o privire, — nici măcar una şchioapă. Iată de ce, acum, cînd apriga Liza îl ducea la Deps, lui i se părea că-i dus de-o regină. Era bucuros să primească tîrgul ei : înainte de a i se dărui, va trebui ca el să-i construiască o casă. Dar cînd ea îi ceru „economiile" puse deoparte Joep căscă nişte ochi cît cepele : în viaţa lui nu căpătase vreun ban, drept simbrie. Liza socoti suma pe care se cuvenea s-o ceară pentru ultimii zece ani, precum şi suma ce i se cuvenea pentru fiecare zi de muncă, începînd chiar de mîine. Spre încîntarea ei, Joep o asculta orbeşte. Dacă i-ar fi poruncit să le spargă capul stăpînilor, ar fi făcut-o ! Liza era convinsă de acest lucru, şi se simţea măgulită, ca orice femeie.

Joep o porni drept spre casă şi, deşi zăbovi, speriat, în prag, îşi făcu curaj şi-i ceru stăpînei suma calculată de Liza. Nevasta fermierului se zborşi la el şi, după ce-i porunci să-i dezvăluie numele celui care-l îmbrobodise astfel, îi interzise să părăsească ferma, decît, cel mult, pentru slujba duminicală de la biserică. Apoi izbucni în plîns ! Cînd stăpîna plîngea, însemna că se gîndea la bani. Încă de la vîrsta de şapte ani, Joep se dovedise a fi un muncitor atît de harnic, încît stăpîna se putuse lipsi de cîinele pe care-l folosea pentru anumite treburi. După vreo patru ani, ea îl ameninţase pe ciobanul Petrus Boven că-l va înlocui cu Joep, dacă nu va munci fără altă simbrie decît o bucată de pîine şi un rînd de haine.

Acum, însă, plîngea de mama focului, fiind, chipurile, indignată de nerecunoştinţa acestui străin, a acestui sălbatic pe care-l găsise şi-l crescuse, din dragoste pentru Cel de sus.

Nu peste multă vreme, Beno şi Door, cei doi fii ai stăpînei lui Joep, începură să-l aţîţe pe acesta să se revolte. Nici ei nu primeau vreun ban, nici măcar în zi de duminică, iar mama lor le interzisese să iasă cu vreo fată, pînă nu vor împlini treizeci de ani. Ea îşi justifica aceste măsuri dîndu-l ca exemplu pe Joep, încît nu era de mirare că cei doi îl aţîţau împotriva ei. Dacă această piatră se va desprinde din edificiul matern, se vor putea desprinde şi celelalte. Ori de cîte ori cei doi fii îi dădeau cîte un picior pe sub masă, Joep o înfrunta pe stăpînă şi chiar pe fiică-sa, care începuse dealtfel să-i semene, de rea ce era. „O să mă însor eu, pînă la urmă !" le spunea Joep. Era o adevărată răscoală împotriva maşterei slăbănoage. Fermierul, care n-avea nici un vot în casă, trebuia să se supună, la fel ca toţi ceilalţi. Dar asta n-o împiedica pe maşteră să-l certe pentru tăcerea lui şi să-i ţină predici despre îndatoririle creştineşti ale unui părinte, îndatoriri de care dumnealui nu se achita, nici măcar atunci cînd bolborosea o rugăciune pentru familie, la sfîrşitul fiecărei mese. Un tată bun se cuvine să aibă şi un pumn zdravăn, nu doar o fire înţeleaptă !

Drept care, într-o zi, tatăl cel bun izbi cu pumnul în masă, nu însă înainte ca Joep să-şi repete ameninţarea : „O să mă însor eu, pînă la

urmă". Era furios rău, fermierul, — o furie exagerată, ca aceea a tuturor oamenilor slabi, și îndreptată împotriva „păduchelui străin". Nevastă-sa izbucni în plîns, și sări în apărarea lui Joep, ca să-l cîștige din nou de partea ei : o tactică nouă !

— E totuși copilul meu ! zbieră ea.

Dar chiar în brațele stăpînei, Joep refuză să se cumințească, — nu pentru că ar fi preferat brațele mai ispititoare ale Lizei, ci pentru că se temea de bătaia pe care-ar fi încasat-o de la Beno și de la Door.

Așa se face că Joep a devenit cel de-al doilea colonist al așezării Deps. Neavînd nimic de pierdut, ci dimpotrivă, totul de cîștigat (adică, pe Liza), s-a dus acolo. Numai că, de îndată ce s-a apucat să sape în locul indicat de Liza, a apărut Houtekiet și nu l-a lăsat să sape. Nu-i trecea prin minte că pe locul acesta ar putea răsări vreodată un sat, dar chiar dacă i-ar fi trecut, mai mult ca sigur că n-ar fi acceptat pe nimeni în preajma lui : refuza categoric să fie legat de vreo comunitate omenească. Joep continuă totuși să sape, în prostie, dar Houtekiet îl luă de guler și-l duse într-un loc, unde putea să construiască în voie.

Joep munci acolo cu sîrg și izbuti să desțelenească un teren atît de întins, încît contele cel bătrîn îl întrebă la un moment dat pe fiu-său : „Ce fac oamenii ăia, la Deps ?" — și-i înmînă binoclul cu care își cerceta, de la fereastră, domeniul, fără a o slăbi din ochi pe nevastă-sa, ocupată cu pasiențele ei. La fel cum moș Mandus o „inspirase" pe Liza, bătrînul conte îi inspiră fiului său o idee foarte fericită, la care acesta nu se gîndise pînă atunci.

— Papà, — exclamă tînărul, — operațiunea asta de defrișare nu numai că nu ne costă nimic, dar ar putea spori de zece ori valoarea pămîntului nostru !

Uimit el însuși de această explicație, tînărul conte își dădu seama, cu cîteva minute mai tîrziu, că găsise o admirabilă scuză pentru slăbiciunea ce-l cuprindea în fața lui Houtekiet. De aici înainte, îi putea lăsa în voia lor pe acești primi locuitori ai satului Deps. Bătrîna contesă își ridică privirea deasupra cărților de joc și întrebă, grijulie, dacă nu cumva mlaștinile din Deps vătămau sănătatea lucrătorilor... De o viață întreagă se interesa de operele de binefacere.

6

O casă mare, cu un cat și cu grajduri, prevăzută cu două porți trainice, de cărămidă, fu construită pentru ce de-al treilea colonist (care nu era și cel mai destoinic), în partea de apus a satului Deps, mărginită cu Ulița Nisipului. Între acea casă și coliba lui Houtekiet era o distanță de-o oră, astfel încît Houtekiet nu formulă nici o obiecție. Cînd totul fu gata, cei zece locatari sosiră, împreună cu mobilierul lor, înghesuiți claie peste grămadă în patru diligențe nou-nouțe trase de opt cai : veneau să inaugureze o nouă linie de transporturi publice și poștale, căci Deps este situat exact la jumătatea drumului între două orașe.

Diligențele și harnașamentele erau împodobite cu blazoane daurite, avînd dedesubt cîte o deviză în franțuzeasca veche, despre onoare, bravură și alte asemenea lucruri. Familia sosea de-a dreptul din Franța. Tatăl își cam făcuse de cap, risipindu-și propria avere și pe aceea a celor două neveste ale sale și înșelînd respectivele familii, care nu pregetaseră totuși să-l ajute, de fiecare dată, să iasă din încurcătură, ba chiar din închisoare. Din milă pentru cei opt copii — niște copii încîntători, care, luați în grupuri de cîte trei, doi și, respectiv trei, semănau leit între ei, avînd trăsăturile mamelor lor (exista și o a treia mamă, o femeie cu o față de un galben bolnăvicios), — toți membrii familiilor înșelate se înțeleseseră să-i acorde o ultimă șansă, cu condiția să plece în străinătate, căci nu voiau ca scandalul să le întineze nobilele nume. Datorită intervenției lor (nobilimea e solidară !), contele încuviință vînzarea unui hectar al moșiei sale din Deps, călcîndu-și oarecum principiile de neclintit. Administratorul moșiei, domnul Arthur, fu însărcinat de către conte cu supravegherea lucrărilor de construcție, pentru a evita orice contact direct cu domnul d'Hurlumont, cum își spunea noul venit, care renunțase la titlurile sale de noblețe.

Exilul, pustietatea din Deps, mizeria țăranilor din împrejurimi, avură asupra fostului nobil francez efectul unei cămăși de forță — căci era un om deprins cu traiul bun. De aceea, preferă să însoțească diligențele, chipurile pentru a le supraveghea. Odată ajuns în oraș — azi într-un oraș, mîine în altul, — se distra atît de strașnic, încît se întorcea cu ultima diligență, sau chiar a doua zi, și din ce în ce mai beat. „Acum sînt beat mort", spunea el uneori, dar nu acasă, ci în vreo cîrciumă, — și totuși, nimeni nu părea să observe starea lui de ebrietate. Nu atît nevasta-sa (care încetase de mult să mai aibă vreo influență asupra lui), cît fiica lui mai mare, și cea mai frumoasă, pe nume Ifigenia, avea să pună capăt acestor beții. În treacăt fie spus, toți copiii lui fuseseră botezați cu cîte un nume clasic grecesc. Pierzîndu-și, încă de la vîrsta de douăzeci de ani, credința, domnul d'Hurlumont nu voise să le dea copiilor săi vreun nume de sfînt. Primele sale două neveste, deși pioase din fire, acceptaseră prenumele grecești, pentru originalitatea lor : Ismena, Cymela etc. Una din fete primise chiar numele de Chrysostema, iar doi dintre băieți numele de Ulise și Hector...

La Deps, Ifigenia, care era preferata francezului, își schimbă brusc felul de a fi. Spre mirarea lui, începu să-și impună autoritatea chiar în chestiunile ce-l priveau personal. Fata asta, care fusese întotdeauna blîndă și sfioasă, deveni dintr-o dată stăpîna casei. Ce-o fi apucat-o ? se întreba el. Urmărea oare vreun scop, sau voia pur și simplu să se răzbune ? În orice caz, schimbarea ei era greu de suportat.

Domnul d'Hurlumont o porni într-o bună zi prin Deps, pentru a cerceta, cu o privire morocănoasă, locurile. Ele nu-i făgăduiau alte plăceri, decît cele ale vînătoarei. Ba, nici măcar atît, își spunea, abătut. Abia făcuse cîțiva pași, cînd Houtekiet, răsărind dintr-un tufiș, îi ieși în cale și-i făcu semn s-o ia la dreapta : pesemne că stătea la pîndă în tufișul acela, în așteptarea

unui vînat. Ideea că un țărănoi oarecare îi putea drămui unica plăcere posibilă pe aceste meleaguri, i se păru atît de insuportabilă domnului d'Hurlumont, încît trase un foc de armă asupra căprioarei care tocmai alerga în direcția lui Houtekiet, la vreo cîțiva metri distanță. Din această sfidare, se născu o mare dușmănie. Cei doi bărbați, care vorbeau limbi diferite, prinseră numaidecît pică unul pe celălalt : domnul d'Hurlumont din pricina calmului imperturbabil al lui Houtekiet, iar acesta din pricina înfumurării fostului nobil francez. Pe scurt, fură nevoiți să recurgă la o explicație prin gesturi. Houtekiet îi arătă cu mîna drumul de întoarcere, blocînd totodată drumul ce ducea spre gîrlă. Furios, domnul d'Hurlumont începu să zbiere (avea un glas formidabil), înjurînd pe franțuzește și amenințîndu-l pe Houtekiet că va trece peste el, dacă-i va sta în drum. Și, pentru a-i arăta că vorbește serios, își înfipse în pieptul lui patul puștii de vînătoare, ca și cum i-ar fi fost scîrbă să-l atingă cu mîna pe acest țărănoi. Era prea de tot ! Pușca, smulsă brusc din mîinile sale, zbură cît colo. Dar francezul nostru nu se lăsă ! Era el nobil, dar agonisise ceva experiență. Nu o dată, pusese la pămînt ditamai matrozii sau alți cheflii din taverne ; ba, nu se sfiise să înfrunte și un campion de box ! Fiind cu o jumătate de cap mai înalt decît Houtekiet, îl apucă de gît, ca să-l învețe minte pe acest „sale paysan". Spre stupoarea lui, simți că „țăranul împuțit" îi descleștează mînile, de parcă ar fi fost niște cîrpe. Nu cumva îmbătrînise ? Orbit de furie, îi trase țărănoiului un pumn în bărbie, — cu cîțiva ani în urmă, lovitura asta de pumn îl făcuse celebru la Marsilia !

Houtekiet își pierdu cumpătul și, cuprins de o stranie amețeală, amestecată cu durere și mînie, se pomeni că-l ia pe sus pe uriașul francuz, și-l azvîrle ca pe-o păpușică în ceva tare, pesemne un ciot de copac. Și, după ce-i smulse de la brîu banduliera doldora de cartușe, precum și pușca, își văzu de drum.

Întors acasă, domnul d'Hurlumont ținu să-i povestească domnului Arthur, administratorul domeniului, cele întîmplate la Deps.

— Nu putea fi decît Houtekiet ! exclamă administratorul, agitîndu-și mînuțele durdulii.

D'Hurlumont uită să povestească, firește, cum „bruta" aceea îl luase pe sus, ca pe-un prunc, și-l trîntise la pămînt, unde rămăsese fără cunoștință timp de peste o oră. Se mulțumi să-l descrie pe brutalul agresor.

— A ! exclamă administratorul, speriat la culme. Dați-mi voie să vă spun eu cu cine ați avut de-a face. E un „hors la loi"[1] care nu se dă înapoi de la nimic. Pădurarul a dispărut fără urmă în ziua cînd Houtekiet ăsta s-a instalat la Deps cu o fetișcană, uite-așa, pur și simplu, fără să se fi căsătorit cu ea ! Un adevărat sălbatic !

Vorbele administratorului îl ațîțară și mai mult pe domnul d'Hurlumont împotriva acestui „monstru", întărindu-i hotărîrea de a-l alunga din așezare.

[1] Om în afara legii (fr.).

— Așa e, adeveri administratorul, e un monstru !

— Dacă monstrul acesta n-o să dispară grabnic, fără urmă, înseamnă că o să dispar eu însumi, însă nu fără a lăsa urme ! Fiindcă, domnule administrator, cu mine n-o să-i meargă ! O, nu !

Mînuțele durdulii gesticulau, iar pîntecele rotund sălta pe scaun, de parc-ar fi stat pe jeratic. După vreo trei minute, administratorul plecă, hotărît să nu asiste la scena răzbunării. Știa el bine ce faimă are domnul d'Hurlumont, și mai știa că francezii pot fi cruzi din cale-afară, la o adică. Cu amenințările lor, nu-i de glumit !

Și astfel, viața deveni ceva mai pasionantă pentru francezul nostru solitar. Tot umblînd prin Deps, în așteptarea unui prilej de răzbunare, el descoperi și relațiile amoroase, care se reînnodaseră la Deps curînd după instalarea lui Joep și a Lizei ; acum, cînd rivalitatea dintre Lien și Liza luase sfîrșit, iar atmosfera se înseninase, noi cupluri soseau de pretutindeni în acest Eldorado. Lien nu mai era de văzut, Houtekiet însă apărea adeseori, iar Liza era veșnic prezentă, bineînțeles fără Joep, — căci venea pentru Houtekiet, nu pentru Joep, care dealtfel nu-și dădea seama de nimic. Muncea de dimineața pînă seara, în toate zilele săptămînii și chiar duminica, orientîndu-se după lumină și mai ales după împunsăturile foamei. De la vîrsta de șapte ani pînă la vîrsta de treizeci și cinci, o ascultase cu supunere pe doamna Dobbelaere ; de aci înainte, pînă la sfîrșitul zilelor sale, avea să se supună fără crîcnire poruncilor Lizei.

Da, Joep era exact omul de care-avea nevoie Liza, care se instalase la Deps doar de dragul lui Houtekiet. Dacă o pisică e-n stare să stea la pîndă o jumătate de zi, în așteptarea prăzii, o femeie își poate permite să aștepte o jumătate de viață. Cînd se întîmpla să-i iasă în cale vreun bărbat care-și pusese speranțele în ea, Liza îi zădărnicea aceste speranțe : ea nu-l voia decît pe Houtekiet !

La Deps, nu aveau loc orgii, așa cum credea d'Hurlumont, luîndu-se după vorbele unora. Nu, ceea ce se petrecea acolo, ținea de o animalitate puternică, afirmată fără pic de rușine. Ori de cîte ori vreunul dintre ei își exprima teama că ar putea fi dați în vileag prin nesocotința unui flecar („da, da, o să ne-nsurăm, o s-avem copii, o să îmbătrînim și-o să devenim înțelepți și-o să ne-amintim cu părere de rău de plăcerile tinereții !" Houtekiet îl liniștea cu o vorbă, rostită pe un ton ferm : „Tare-aș vrea s-o văd și pe asta !" Iar ei știau prea bine că nimic din ceea ce nu-i plăcea lui să vadă, n-avea să se întîmple. Și-și spuneau că, dacă printre ei s-ar ivi un trădător, l-ar lega fedeleș și l-ar azvîrli în gîrlă.

Domnul d'Hurlumont nu descoperi așadar aceste cupluri , pe care i-ar fi plăcut să le surprindă în flagrant delict sau măcar să le spioneze fără să fie văzut. Aristocrații își închipuie tot felul de lucruri în legătură cu iubirea țărănească, — o iubire calmă, fericită, firească, și cîtuși de puțin dezmățată, cum și-o imaginează ei. Într-o bună zi, nimeri în mijlocul unui grup de oameni care, presimțind primejdia, se purtau cu o sfială demnă de niște călugări. Om de lume,

domnul d'Hurlumont nu se mulţumi să-i salute, ci intră în vorbă cu ei, glumind în flamanda pe care izbutise s-o înveţe după ureche, cu facilitatea caracteristică unui aventurier. O flamandă cam caraghioasă, ce-i drept, dar care-l făcea şi mai simpatic. Şi apoi, de ce să le dea impresia că i-ar ocoli?

Toate astea s-ar fi redus la un schimb de amabilităţi, dacă, după vreo jumătate de ceas, n-ar fi apărut şi Liza. Auzindu-l pe franţuz, ea concepu de îndată un plan îndrăzneţ: Houtekiet nu va putea face nimic împotriva unui om atît de puternic, cu relaţii în lumea largă — da, mult mai puternic decît pădurarul pe care-l omorîse din gelozie (cel puţin, aşa îşi închipuia ea.) Dacă Houtekiet o va ameninţa, domnul acesta o va apăra, iar Houtekiet va sfîrşi prin a-i cerşi iertarea, pe care ea i-o va acorda, cu anumite condiţii.

Liza îl apucă aşadar de mînă pe d'Hurlumont şi-l îmbie să se aşeze. Ceilalţi îl lăsară s-o mîngîie: dacă era, cumva, vreo iscoadă, nu va putea spune că i-a văzut drăgostindu-se, — va putea vorbi cel mult despre propriile lui mîngîieri.

Tocmai atunci răsări, ca din pămînt, Houtekiet şi, smulgînd-o pe Liza din braţele francezului, o trimise acasă, cu un „Cară-te!", iar pe francez îl azvîrli într-un tufiş! Domnul d'Hurlumont îşi luă picioarele la spinare, înghiţind afrontul, fiindcă n-avea încotro. Dar oamenii rămaseră înmărmuriţi: Jan l-a alungat din mijlocul lor pe unul dintre mai-marii acestei lumi, de parc-ar fi fost un terchea-berchea! Ce altceva ar fi putut face domnul d'Hurlumont, decît să fugă? Singur, pe întuneric, era cu totul neputincios în faţa acestui Houtekiet care, pe lîngă că avea mai multă putere, dispunea şi de atîţia aliaţi! Afrontul suferit îl ustura cu atît mai tare pe francez, cu cît nu bănuia ce lovitură îi dăduse el însuşi lui Houtekiet, prin mijlocirea Lizei. În lipsa acestei satisfacţii, nu pricepea nimic. Nu cumva animalul ăsta se credea un fel de rege negru, stăpîn peste toate femeile tribului său?

În seara aceleiaşi zile, domnul d'Hurlumont se întoarse la grupul de oameni întîlnit dimineaţa. N-avea nici un scop precis, dar nu putea lăsa lucrurile aşa. Dacă va fi să cadă în luptă, nici celălalt nu va rămîne teafăr!

Houtekiet nu era omul care să-şi păzească femeia, — nu era nici viclean, nici bănuitor din fire. La drept vorbind, nu credea că adversarul său e destul de curajos pentru a-l înfrunta a treia oară, pe propriu-i teren. Cînd află adevărul, din gura unor pretendenţi care-o imploraseră zadarnic pe Liza să fie cuminte, şi care sperau că Jan va pune capăt rătăcirilor ei, printr-o bătaie zdravănă, Houtekiet simţi că intră Diavolul în el.

Întîi de toate, o bătu măr pe Liza, în colibă, sub ochii îngroziţi ai lui Joep care-şi ridicase neputincios braţul, temîndu-se că draga de ea îşi va da duhul. Dar femeia e o făptură ciudată. Nu apucase bine Houtekiet să iasă, că Liza şi începu să-l ocărască, dar nu pe Houtekiet, ci pe Joep: căci mîncase bătaie din pricina certei sale cu Lien.

— Dacă eşti bărbat, du-te şi bate-o şi tu pe Lien! îi spuse ea. Dar n-ai curajul, fricosule!

Şi într-adevăr, Joep nu îndrăzni să facă una ca asta. Drept care, se vîrî în pat, conştient de vinovăţia lui.

Am făgăduit că vom vorbi şi despre defectele noastre, nu numai despre calităţile noastre. Ei bine, e momentul s-o facem. Iată-l aşadar pe Houtekiet părăsind odaia Lizei şi îndreptîndu-se spre casa domnului d'Hurlumont. E cît se poate de calm — dealtfel nu l-a văzut nimeni vreodată ieşindu-şi din fire. Un iepure îi atîrnă subsuoară. E trecut de amiază. Nu a ales înadins această oră : ca orice om îndrăzneţ, se lasă călăuzit de instinct. Domnul d'Hurlumont îşi face siesta, ca de obicei, — un obicei pe care-l căpătase din plictiseală. La parter, nevastă-sa moţăie într-un jilţ. Copiii nu se văd ; doar Ifigenia, fiica cea mare, îi iese în întîmpinare lui Houtekiet. Zîmbindu-i, el se oferă să-i vîndă, pentru cîţiva gologani, iepurele. Houtekiet ştie să fie şi amabil ; ca dealtfel şi Ifigenia, cînd vrea. Cu toate că nu ştie ce anume îi place la acest gladiator morocănos, se pomeneşte roşind. Şi-l întreabă dacă vrea într-adevăr să-i vîndă iepurele pentru suma cerută, o sumă derizorie. Poate a înţeles ea greşit ? Amîndoi vorbesc mai mult cu mîinile, chicotind ca nişte copii ce se zbenguie.

Deşi ar putea să cumpere iepurele chiar şi fără să-i ceară voie maică-si vitrege, Ifigenia ţine să i-l arate. Straşnică idee, mai ales că maică-sa o îndeamnă să-i ceară braconierului să şi jupoaie animalul. Da, ai dreptate, îi răspunde Ifigenia, oamenii ăştia jupoaie repede şi bine vînatul, nu ca bucătăresele noastre. Dacă ar fi să-i cerem lui

papà s-o facă, iepurele ar ajunge să miroasă urît şi să se strice.

— Vino să vezi, mamă, ce dinţi frumoşi are omul ăla ! adaugă ea, cu un zîmbet nevinovat.

Maică-sa, însă, continuă să moţăie.

Ifigenia se întoarce la Houtekiet. Grozav le mai place să tălmăcească în graiul degetelor cuvîntul „a jupui" ! Unde ? Aici ? Acolo ! Hai !

O pornesc surîzători, spre grajd. Ea îi arată un cui, de care să atîrne iepurele.

— *Qu'est-ce que vous faites ?*[1] exclamă ea, mai mult uimită decît supărată, cînd el o apucă, tandru, de subsuoară. Nu i se mai poate împotrivi, şi dealtfel nici nu încearcă.

Houtekiet n-avea să priceapă niciodată cum de s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Şi nici Ifigenia. Să fi fost oare din pricina atmosferei de desfrîu pe care-o respirase de mic copil, mai ales în castelele unde-şi petrecuse vacanţele ? Sau, poate, din pricina deselor schimbări de domiciliu, care-o obligau să întîlnească întîmplător atîţia străini, niciodată revăzuţi după aceea ? Sau, cumva, din pricina disperării ce-o cuprindea la gîndul că o căsătorie convenabilă era cu neputinţă aici, la Deps ? Ori din pricina sîngelui familiei d'Hurlumont ? Dacă nu cumva, chiar din pricina acestui vagabond chipeş ! Nimeni n-avea să înţeleagă vreodată, pe deplin. Ceea ce e sigur, este că Houtekiet şi Ifigenia d'Hurlumont s-au iubit nebuneşte — iată unul din puţinele fapte sigure din cronica satului Deps.

---

[1] Ce faceţi ? (fr.).

Houtekiet se apucă apoi să jupoaie iepurele. În timp ce ridica blănița acestuia deasupra capului (partea cea mai anevoioasă a unei operațiuni îndeajuns de ușoare), simți că ochii mari ai fetei îl privesc, visători, plini de tandrețe. O tandrețe ce-l învălui și pe el. Se aplecă asupră-i ca s-o sărute ; buzele moi ale Ifigeniei se întredeschiseră, iar el îi sărută dinții, cu patimă. Da, da, scump pămînt al străbunilor mei ! Ai cunoscut omoruri, răzbunări, cruzimi de tot felul, dar și această dulceață, a buzelor Ifigeniei, care-l săruta, plîngînd, pe Houtekiet.

7

Experiența desțelenirii pămînturilor a avut darul de a-l liniști oarecum pe bătrînul conte, fără a-i risipi totuși teama că fiul său i-ar putea pune în pericol averea. În schimb, clerul local se arată foarte neliniștit, din ziua cînd Beno și Door Dobbelaere se duc, pe urmele lui Joep, să sape la Deps. Acești doi burlaci, de familie bună, care-ar fi putut cere mîna celor mai mîndre fete de fermieri, se duc acolo însoțiți fiecare de cîte-o slujnică. Răzvrătirea lui Joep îi înflăcărase, îndemnîndu-i să scuture jugul familial. Ei își aminteau și de doi dintre unchii lor, dinspre mamă, care muriseră unul după altul, la vîrsta de douăzeci de ani. Unchii aceia fuseseră deposedați de surioara lor de orice drept asupra fermei, lăsîndu-se transformați cu încetul în niște sclavi. Niște sclavi celibatari, care nu știau să spună altceva decît : „E foarte bine !“ Muriseră amîndoi uscați

și nefolositori, după ce demonstraseră întregii familii că puteau fi înlocuiți pînă și de nepoții lor, Beno și Door, care crescuseră, ce-i drept, între timp. Cînd cei doi frați s-au întors de la coliba unde Joep trăia cu femeia lui, le-a venit ideea să-și spună unul altuia „Nenea“, în bătaie de joc. Aveau și ei o surioară, și-și spuneau că ea o să se mărite înaintea lor :

— Da, o să vezi că n-o să mai găsim nici o femeie, și-o să devenim „unchi“, la rîndul nostru !

Cele două slujnice, cu care pornesc braț la braț spre Deps, ar fi bucuroase să-i ia de bărbați : mai bine la Deps c-un fecior de fermier, decît pe celălalt mal al gîrlei c-un argat ! Pe vremea aceea, fetele cinstite nu obișnuiau să se ducă la Deps...

Beno și Door hotărăsc așadar să-și facă de cap cu slujnicuțele acelea : omul nu trăiește decît o singură dată, iar dac-ar mai aștepta cine știe cît, s-ar putea să fie prea tîrziu ! Mămica lor (pe care ajunseseră s-o poreclească „Zgripțuroaica zgîrcită“ !) n-avea decît să se spînzure de mătăniile ei ! În ce-i privește, vor urma pilda lui Joep și nu se vor mai sinchisi de mătănii și de toate celelalte podoabe ale credinței. Nu-s oare cartofii sădiți de Joep mai frumoși decît mătăniile ? Și apoi, ce grîu crește la Deps !

Într-o seară își vîră amîndoi straiele și încălțările, bașca niște țoale ale surioarei lor, în cîte o boccea făcută din năframele acelea mari, în carouri, cu care precupețele își învelesc coșurile, și o pornesc pe întuneric, fără să sufle nimănui vreun cuvînt. Cele două slujnice, care plecaseră cu cîte o bocceluță mai mică, îi și așteptau, în coliba lui Joep și a Lizei.

În zilele următoare, primiră vizita mamei lor, care nu mai contenea să bocească, şi să le blesteme pe cele două slujnice. În cea de-a şaptea zi, apăru însuşi tatăl lor, care-i blestemă pe *ei*.

— Du-te la naiba cu înjurăturile tale ! îi răspunseră cei doi fraţi într-un glas. Mai bine-ai blestema-o pe mama, că merită !

Şi, întorcîndu-i spatele, îşi văzură de munca lor, — se apucaseră să înalţe nişte cabane, cîte una pentru fiecare, dar se ajutau unul pe celălalt. Seara, se culcau osteniţi, dar fericiţi, pe pămînt, lîngă Joep şi Liza, care dormeau în patul de nuiele primit în dar de la Houtekiet (el, unul, îşi meşterise între timp un pat de lemn).

Din milă pentru doamna Dobbelaere — care, dezamăgită de vizitele făcute la Deps, venise să-i ceară ajutor, căzîndu-i în genunchi, — pastorul Van Ongenaden îl trimise pe tînărul său vicar la cei doi fraţi. El personal nu se putea duce aşa departe, căci suferea, vai ! de sciatică.

Cu nişte oameni ca Houtekiet sau ca Joep nu e nimic de făcut. Orice sat îşi are sălbaticii lui, care trăiesc înafara credinţei : parc-ar fi nişte rămăşiţe ale străvechiului păgînism ! Dar nu se cuvine ca exemplul lor rău să-i molipsească pe oamenii evlavioşi, în orice caz nu pe cei mai buni dintre cei buni, cum erau membrii familiei Dobbelaere.

Tînărul pastor îşi închipuia că oboseala şi lipsurile vor fi temperat zelul celor doi rebeli. Fu nevoit să constate, însă, că Beno şi Door rămăseseră la fel de neînduplecaţi, deşi erau mult mai fericiţi.

— Totul e-n ordine, domnule vicar, nu ne mai purtaţi de grijă !

Cei doi fraţi munceau la Deps, de parcă ar fi vrut să recupereze timpul pierdut. În schimb, la biserică nu se mai duceau. Cît despre însurătoare, n-aveau bani pentru aşa ceva, costa prea scump ! Şi nici să se întoarcă acasă nu aveau chef.

— Ce să facem noi acasă, domnule vicar ? Păi, nu ne-a blestemat oare chiar tăticul nostru ? Dar cine-o să blesteme la urmă, o să blesteme mai bine ! Aşa să-i spuneţi tatei, din partea noastră, cînd o să-i transmiteţi salutul nostru...

Cînd tînărul pastor intră în cabana lui Joep ca să încerce să stea de vorbă cu cele două fete şi să obţină de la ele ceea ce Beno şi Door refuzaseră atît de categoric, fetele nu mai erau acolo. Liza începu să-i pună, cu dezinvoltură, întrebări despre ultimele noutăţi din sat. Deşi îşi dădea seama că ea îl cam ia peste picior, pastorul îi răspundea — se simţea însă din ce în ce mai stingherit şi mai scandalizat : o femeie ca asta e capabilă de orice !

— Domnule vicar, îi spuse ea pe neaşteptate, rîzînd, — vă jur că, pînă la vîrsta de zece ani, am crezut că preoţii nu-s bărbaţi...

Cu obrajii în flăcări, omul bisericii se grăbi să scape de privirea ochilor ei scînteietori. Dar Liza nu-l lăsă :

— V-aş ruga să vă duceţi de îndată la Houtekiet, i-aţi face o mare plăcere prietenei mele Lien...

Şi, ca nu cumva pastorul să se eschiveze, îl conduse pînă aproape de coliba lui Houtekiet.

— N-o să iasă viu de-acolo! exclamă Liza, adresîndu-se celor două fete, care veniseră între timp lîngă ea. Toate trei savurau cu anticipaţie momentul cînd Houtekiet avea să arunce pe fereastră rămăşiţele pastorului : un cap, un braţ, un picior...

Pentru Houtekiet, atît înainte cît şi după împlinirea vîrstei de zece ani, un preot nu fusese niciodată altceva decît un om ca toţi ceilalţi. Pastorul stătea tocmai de vorbă cu Lien, în clipa cînd Houtekiet intră în colibă.

— Am venit să vă văd copiii, i se adresă pastorul, roşind. De ce nu vreţi să-i botezaţi ?

— Da, da, se grăbi Lien să aprobe ideea pastorului, botezul le priieşte copiilor.

Houtekiet se simţi jignit. Scoţînd dintr-o albie unul din prunci, îl întrebă pe pastor :

— Ce, nu cresc cum trebuie, le lipseşte oare ceva ? Ia cîntăreşte-l, n-are decît nouă luni, dar să vezi ce greu atîrnă !

Şi vîrî copilul în braţele pastorului, dar i-l smulse în clipa cînd acesta ceru o căldare cu apă : voia, chipurile, să-l boteze pe loc, şi fără nici o plată !

— Copilul e destul de curat şi aşa, mîrîi Houtekiet. Îl spălăm noi înşine.

Şi depuse din nou pruncul în albie.

Pe vremea aceea, preotul de ţară era încă un personaj atotputernic. De aceea, pastorul nostru nu se lăsă, şi începu să-l ameninţe pe Houtekiet cu iadul şi cu tot felul de nenorociri, pentru a-l băga în sperieţi.

— N-o să iasă nimic bun din asta, sfîrşi el, ca şi cum ar fi ştiut precis ce anume o să iasă.

Houtekiet luă vorbele pastorului drept o ameninţare la adresa copiilor, mai ales că pretinsese că venise anume pentru ei. Şi-l sfătui să plece şi să nu mai pună niciodată piciorul la Deps.

Iar dacă o să li se întîmple ceva copiilor, să ştii c-o s-o păţeşti ! adăugă el, temîndu-se totuşi de influenţa pastorului, deşi nu credea în existenţa unor forţe oculte.

Şi astfel, la Deps opera de evanghelizare dădu greş şi rămase compromisă pentru multă vreme. Dacă ar fi avut mai mult tact, pastorul ar fi izbutit, poate, să-şi impună autoritatea — căci aşa era Houtekiet : singurul lucru cu care nu putea să se-mpace, ca noi toţi dealtfel, erau ameninţările, iar pastorul îl ameninţase !

Cei din conducerea parohiei traseră aşadar concluzia că la Deps nu era nimic de făcut, — ce se putea face cu doi răzvrătiţi, un idiot şi un păgîn, care nici nu auzise de cuvîntul evangheliei ? Autorităţile eclesiastice încercară totuşi să stăvilească puterea de atracţie a noii aşezări, condamnîndu-i pe cei care se şi statorniciseră acolo. Pentru mîntuirea sufletelor lor, pastorul avea să facă aluzie — în predicile lui duminicale — la deşertăciunea dorinţei de a stăpîni noi pămînturi, atît de păgubitoare pentru viaţa spirituală. „Cel ce nu clădeşte pe terenul solid al tainelor creştineşti, clădeşte pe nisip"... În instrucţiunile date viitorilor membri ai Congregaţiei Sfintei Fecioare şi viitorilor comunianţi, aveau să figureze şi următoarele obligaţii : *primo*, a se evita anumite ocazii ; *secundo*, a se evita anumite persoane ; *tertio*, a se evita anumite locuri, ca de pildă Deps, pentru a nu săvîrşi cine ştie ce păcat.

La auzul unor asemenea exemple concrete, încetau brusc toate zgomotele, inclusiv rîgîielile care însoțesc de obicei predicile despre învățătura creștină. Mai ales vicarul tuna și fulgera, spunîndu-le pe nume dușmanilor credinței. „Frați iubiți, avem și noi Sodoma și Gomora noastră, le avem la Deps!" Clipe grele pentru păcătoșii care se simțeau vizați de cuvintele pastorului! Pentru ca acestea să nu răsune prea tare în tăcerea din biserică, ei tușeau și-și suflau nasul, cu putere.

În cea dintîi zi de miercuri, a fiecărei luni, pastorul Van Ongenaden se ducea cu trăsura parohiei la castel, unde era invitat la masă : puterea spirituală colabora cu puterea terestră...

— Ce credeți dumneavoastră, domnule conte, în legătură cu așezarea aceea, unde niște bărbați și femei trăiesc în concubinaj, împreună cu odraslele lor nebotezate ?

Pe vremea aceea, cînd clerul își cam pierduse puterea, castelul încă și-o mai păstra pe a lui. Bătrînul conte îl asigură pe pastor că se va duce chiar a doua zi la păgînii aceia, pentru a le da un avertisment : dacă nu se vor potoli în răstimp de o săptămînă, afară cu ei ! A, nu, nu se va putea niciodată spune despre el că a răbdat ca vreunul dintre supușii lui să se sustragă de la îndatoririle creștinești ! Bătrînul conte punea întreaga situație în seama fiului său. După plecarea pastorului, acesta izbuti cu mare greutate să-l convingă pe bătrîn să renunțe la ideea unei expediții punitive. Și, pentru a lămuri lucrurile, îi făcu o vizită pastorului, căruia îi spuse, cu arțag, că, întrucît de vreo cinci ani încoace se ocupa personal de administrarea moșiei, ar fi cazul să primească direct

eventualele plîngeri, nu prin mijlocirea bătrînului. Își vărsă apoi năduful pe domnul administrator. În zadar încercă acesta să scape de răspundere, propunînd ca greaua misiune să fie încredințată unei persoane calificate : fu nevoit să-i promită contelui cel tînăr că se va duce personal. Ceea ce și făcu, numai că, odată ajuns la Deps, se grăbi să le spună „păgînilor" că venise din partea contelui, el personal neacordînd nici o importanță acestor lucruri. Fiecare om are o conștiință a lui, nu-i așa ? Cel care nu socotește necesar să meargă la biserică sau care nu vede în căsătorie o datorie sacră, o face pe propria-i răspundere, nu-i așa ? Cît despre arenzi...

— Ce arenzi ? exclamară într-un glas cei doi frați Dobbelaere, în care se trezise brusc interesul pentru chestiunile bănești, moștenit de la mama lor.

Administratorul, care simțea că se înăbușă în atmosfera acestei așezări dominate de Houtekiet, trase concluzia că locuitorii ei refuzau nu numai să meargă la biserică și să se cunune creștinește, dar și să plătească arenda. Era cît se poate de clar că asta urmăreau.

Și, la urma urmei, nici nu era chiar atît de absurd să fie scutiți de plata unei arenzi, deoarece desțeleniseră niște pămînturi părăsite, care nu aduseseră niciodată vreun cîștig cuiva. Dar nu era treaba administratorului să le vîre în cap o asemenea idee.

— Pentru moment, le spuse el, nici nu se pune problema unei arenzi.

Era ca și cum le-ar fi spus : lăsați-mă să mă întorc teafăr acasă, altceva nu mă interesează.

Şi o porni spre sat, însoţit de rîsetele celor doi fraţi Dobbelaere. Pentru nimic în lume n-ar fi intrat administratorul în coliba lui Houtekiet! Era bucuros că n-auzea decît rîsetele celor doi fraţi, nu şi vreo ameninţare. Aşa că-şi văzu de drum, rîzînd şi el.

Dacă în clipa aceea ar fi intrat totuşi în coliba lui Houtekiet, ar fi fost primit mai bine decît oriunde, ba ar fi fost chiar omenit cu o felie de pîine. Houtekiet, Lien şi copilaşii lor ţineau fiecare în mînă cîte o felie: tocmai copseseră o pîine mare, făcută din făina celei dintîi recolte de grîu. Pînă mai deunăzi, recoltaseră numai cartofi, legume, furaje, — deşi la început le cumpăraseră şi pe acestea cu bani ori în schimbul unor piei sau al unor peşti. Aveau acum destul pămînt ca să cultive şi puţintel grîu. Era un vechi vis al lui Lien. În culmea fericirii, se dusese ea însăşi la moară, cu cel dintîi sac de grîu. Iar acum, prima pîine, încă aburindă, se afla pe masă.

Unde sînteţi voi, cei care-l tot vorbeaţi de rău pe Houtekiet şi vă băteaţi joc de Lien? Veniţi, laşilor, cu pîinile voastre şi spuneţi dacă ele sînt mai gustoase decît a lor!

Copilaşii mănîncă, fără să se oprească din joacă, dar Houtekiet şi Lien mestecă încet, în tăcere, aşezaţi faţă-n faţă. E un moment solemn.

— Nu-i prea jilavă, Jan? îl întreabă ea.

— Nu, îi răspunde Houtekiet.

Peste cîteva clipe, Lien îl întreabă dacă nu i se pare că pîinea e prea coaptă, dar primeşte acelaşi răspuns.

— Da, bună pîine! exclamă ea, fericită că Houtekiet nu găseşte nici un cusur pîinii.

— Aşa e, adevereşte el.

Şi ţine să adauge:

— Te pricepi să coci pîinea!

În momentul acesta solemn, Houtekiet îşi spune că o femeie e un lucru bun la casa omului. Iată, Lien îi dăruieşte în fiece an cîte un prunc. Şi cu cîtă grijă îi creşte copiii. Şi ce curat ţine grajdul! Atîta doar, că e prea vorbăreaţă: ar fi în stare să trăncănească o jumătate de ceas, ba şi mai mult, despre cinste, despre fidelitate şi mai ştiu eu ce. Adică despre fidelitatea lui faţă de ea, căci fidelitatea ei faţă de dînsul nu putea fi pusă la îndoială. Da, femeia asta ştie să vorbească!

Houtekiet se gîndeşte la cele cîteva case în care, pe vremuri, nu era socotit nici duşman, nici sălbatic; printre ele, şi o moară de apă, unde toată lumea îl chema pe numele mic, Jan. Morăriţa spunea despre el că-i „băiat bun", ceea ce-l ungea la inimă; pentru a-şi arăta recunoştinţa, Jan prindea şobolani. Un argat dădea la o parte sacii de făină, iar el prindea toţi guzganii, cu mîna,— nişte guzgani cît toate zilele, care-ar fi doborît şi-un motan. Houtekiet visa acum să-şi macine grîul la o moară de apă, ca aceea. Ba nu, o moară de vînt. Totuşi, parcă mai curînd o moară de apă...

Una din principalele trăsături ale lui Houtekiet era faptul — condamnabil sau nu, — că, ori de cîte ori se simţea bine dispus, pleca de-acasă, mînat de dorinţa de a se culca cu o femeie. În ziua aceea, îi ieşi în cale Ana, ibovnica lui Beno Dobbelaere, de la care află că un tocilar şi o femeiuşcă negricioasă sosiseră la Deps, cu gîndul să se statornicească acolo. Nu binevoia oare Houtekiet

să le arate unde anume se puteau instala? Căci cei doi nu voiau în ruptul capului să se așeze pe pămînturile din vale, care erau, cică, prea jilave.

— Bine, hai să mergem, se învoi Houtekiet.

Ana fu cea dintîi femeie din Deps căreia Houtekiet îi vorbi despre planul lui de a construi o moară de apă. Dar de cai, de unde va face rost? Într-o bună zi, își va face apariția la Deps călare pe o iapă uriașă: fiecare va primi cîte un cal, de la iapa aceea...

8

Omul care împarte cu Houtekiet gloria întemeierii satului Deps, sosi acolo într-una din primele zile ale serviciului poștal pus pe roate de domnul d'Hurlumont. Căruța lui trasă de cîini apăru valvîrtej pe Ulița Nisipului; cîinii lătrau ca niște lupi ce-și fugăresc prada. Legănîndu-se pe una din loitrele căruței, omul își ținea cu greu echilibrul, în vreme ce mînuia hățurile; totuși, nici zdruncinăturile, nici hîrtoapele nu-l putură răsturna. Cînd îi ceru domnului d'Hurlumont ceva de mîncare și de băut pentru el însuși și pentru cîini, francezului îi veni să-l ia la palme: fiindcă văzuse o diligență goală, omul îi luase casa drept un han de răspîntie...

Se spune că pe unde trecea calul lui Atila, iarba nu mai creștea. Ei bine, oriunde punea piciorul Nard Baert (rostiți-i numele cu patru *r*, nu doar cu două!) — se înjgheba cîte-o afacere. Domnul d'Hurlumont urlă ce urlă, dar în cele din urmă se lăsă convins de nevastă-sa: un serviciu poștal necesită un loc de popas, prevăzut

cu un restaurant (nevastă-sa nu folosi cuvîntul „han"). Dar domnul d'Hurlumont nu cedă decît în clipa cînd cele trei fiice ale sale, Ifigenia, Ismena și Cymela săriră în ajutorul neveste-si, — ceea ce îl uimi din cale-afară din partea acestor trei fete orgolioase, aduse pe lume de prima lui soție, foarte atentă la eticheta nobiliară (cum erau și ele dealtfel, căci desigur nu uitaseră castelul strămoșesc).

Așadar, datorită lui Nard Baert, pe fațada casei fu atîrnată firma „Hôtel de la Poste" — fiindcă nu putea fi vorba de altceva decît de un hotel. Multă vreme, Baert fu singurul locatar. Din cînd în cînd, se ducea prin împrejurimi pentru a lua vreo încărcătură, cu care să se prezinte a doua zi în zori la tîrgul local. Dealtfel, omul acesta nu mai avea demult casă. Fiu al unei vrednice familii de țărani din Campine, se îndeletnicea încă din copilărie cu negoțul. Îi plăcea să călătorească, să cumpere și să vîndă, iar firea leneșă și lăsătoare a țăranilor îi inspira o adîncă scîrbă. La el acasă, negoțul era privit ca o îndeletnicire de rînd, ba chiar vrednică de dispreț, — de unde, și porecla de „coropcar". Baert plecase de lîngă ai lui, furios și încăpățînat, pentru a-și împlini chemarea. De atunci încoace, nu făcea altceva decît să cumpere și să vîndă, tot ce se nimerea: vînat, cai, vite, zarzavaturi, fructe, in, piei, mărunțișuri, — totul, potrivit anotimpului, tîrgului sau hazardului. Își cîștiga binișor existența, dar spunea că acesta e doar un început, în așteptarea unui negoț superior, menit să-l îmbogățească. Serile, cînd nu mai avea nimic de făcut, căruța fiind încărcată vîrf și pusă

la adăpost, — vorbea fără încetare, căci era prea devreme ca să se culce (un om ca el nu doarme mai mult de cinci ore!) : vorbea despre el însuşi şi despre negoţ, neţinînd seama de răspunsurile sau obiecţiile celor prezenţi, pe care-i dispreţuia din principiu. „Oamenii sînt proşti!" socotea Baert, apucîndu-se cu mîinile de cap. Pentru el, vorbele ţăranilor despre vreme, precum şi zicalele şi proverbele populare, — erau nişte superstiţii. Socotea că doi şi cu doi fac patru doar pentru că putuse constata acest lucru el însuşi, dar nimeni nu l-ar fi putut convinge că suprafaţa unei sfere are o anume dimensiune : nefiind în stare s-o calculeze singur, refuza să creadă. Într-o zi, stînd de vorbă cu Ifigenia, o plictisi în aşa măsură cu filozofia lui, încît, ca să scape de el, fata îl întrebă dacă fusese vreodată la Deps, unde se construiseră cîteva case.

— Caută-l pe un om, căruia îi zice Houtekiet, fără îndoială că are ceva de vînzare.

La auzul acestor vorbe, Baert porni de îndată, cu paşi mari, spre Deps, lăsînd-o în pace pe Ifigenia.

Numele Ifigeniei constituia o bună recomandare pentru Houtekiet care, între timp, jupuise mulţi iepuri de dragul ei ; odată, îl întîlnise chiar pe domnul d'Hurlumont, dar acesta fusese destul de prudent pentru a se preface că nu-l vede. Bietul franţuz, nici nu bănuia că Liza pusese la cale o răzbunare şi-şi închipuia că isprăvise pentru totdeauna cu ea. Iată că-i venise şi lui Houtekiet rîndul să mute un pion.

Houtekiet îl însoţi pe Baert la ceilalţi locuitori din Deps, pînă şi la tocilar şi la ţigăncuşa

lui, cu toate că n-aveau încă nimic de vînzare. Lucrările de desţelenire îl impresionară pe Baert prin amploarea lor : oamenii ăştia, recunoscu el, dau de stratul de pămînt bun la un metru adîncime, pe cînd ţăranii din Campine trebuie să sape de două ori pe-atît şi tot mai dau de nisip şi pietriş.

— În schimb, au izbutit să scoată recolte bogate din pămîntul lor, adăugă el.

— Da, într-o sută de ani, pe cînd noi am izbutit într-un singur an, îşi dădu cu părerea Beno Dobbelaere.

— Bine, bine, dar voi n-o să izbutiţi nici într-o sută de ani să desţeleniţi tot pămîntul din Deps.

— Ştiu. Dar mie nu-mi trebuie o sută de hectare, îmi ajunge un singur hectar.

— Treaba voastră, răspunse Baert. Dar aţi putea avea patruzeci !

— Ce să facem cu atîta pămînt ? îl întrebă, prosteşte, Joep Joppe. Eu, unul, n-am nevoie de atîtea hectare.

Houtekiet, care urmărea cu luare-aminte discuţia, interveni şi el, cu o întrebare :

— Ce vrei să spui, Baert ?

— Vreau să spun că pămîntul trebuie îngrăşat, nu săpat. Îngrăşat cu băligar şi gunoi din ogrăzi. Orătăniile sînt marfa cea mai de preţ şi poate fi lesne transportată la oraş. E limpede ? Eu nu vă spun basme, sînt un om de afaceri ! Aşadar, vă sfătuiesc să creşteţi păsări. O să vedeţi atunci c-o să scoateţi roade bogate din pămîntul vostru, şi o să vă îmbogăţiţi fără nici o caznă.

— Bine, dar găinile alea ce-o să mănînce ? îl întrebă, rîzînd, Beno.

El știa că orătăniile au nevoie de hrană, că hrana asta costă scump, și că, dacă ar aștepta ca pămîntul să rodească singur, n-ar avea cu ce plăti hrana orătăniilor.

Baert nu-l auzi însă, nu se auzea decît pe sine.

— N-aveți nici o grijă, le spuse, o să mă ocup eu de toate, de cumpărarea și de transportul orătăniilor.

— Bine, dar ce-au să mănînce ? repetă Beno, cu încăpățînare.

Houtekiet și Baert plecară, făgăduind că vor mai chibzui.

La următoarea lor întîlnire, Houtekiet se pomeni vorbind în numele celorlalți : „Oamenii mei"... Avea tot dreptul, dealtfel, căci el înălțase aici cea dintîi colibă, pentru Lien, devenind astfel ctitorul și părintele așezării.

— Oamenii mei nu-și pot îngădui să cumpere hrană pentru păsări, căci s-ar putea să nu-și scoată cheltuielile, nici după cîteva luni...

Totuși, hotărî, în numele tuturor, să facă o încercare, cu condiția ca Baert să-și asume personal riscul, suportînd cheltuielile. Baert se oferi să le dea pe veresie păsările și hrana lor : orătăniile urmau să stea ca-ntr-o pensiune, iar cînd va veni să le scoată, în ziua hotărîtă de ei, le va plăti taxa de întreținere, înmulțită cu numărul zilelor petrecute. Da, Baert își punea toate speranțele în această experiență. Dacă va reuși, va da lovitura.

Ei bine, experiența a reușit !

În ciuda predicilor, a sfaturilor moralizatoare, a plînsetelor și amenințărilor părinților lor, trei tinere perechi, care așteptau fiecare căsătoria celeilalte, neîndrăznind să fugă separat — au emigrat la Deps. Veneau de dincolo de Ulița Nisipului, unde pămîntul era mult mai sărac și unde ciobănașii contelui încercau să-și cîștige pîinea ținînd, iarna, cîte o prăvălioară sau lucrînd ca meseriași în pauzele dintre muncile cîmpului. Cei trei flăcăi erau : fiul fierarului Baes, zis și Bosken, fiul dulgherului Ottevaar, zis și Otter, precum și fiul lui Decleyn, ciubotarul ; bunicul acestuia devenise celebru, meșterind ghete prea mici pentru mușteriii care i le comandau, iar de atunci încoace, toți cei din familia Decleyn erau porecliți Tecleyn, ceea ce în flamandă înseamnă „prea mic". Umorul, care putea înflori pe Ulița Nisipului, chiar sub nasul contelui, se manifesta îndeobște pe plan onomastic, prin modificarea numelor. Țăranii de pe celălalt mal ignorau acest gen de umor, ei pronunțau numele întregi : Busschops, Dobbelaere, Van Dambruggen, Venneborgh.

Cei trei tineri știau bine că Deps e un cuib de păcătoși, dar încă nu cunoșteau adevărata față a așezării lui Houtekiet. În marile ferme de pe celălalt mal, tinerii se simțeau răspunzători de propria lor viață, ceea ce făcea ca patimile să se dezlănțuie și mai abitir. Fiind supravegheate de oamenii castelului, căsuțele de dincolo de Ulița Nisipului, înghesuite unele într-altele se spionau reciproc. Delațiunea triumfa. Fiecare își pîra vecinul, din invidie sau din dorința de a intra în grațiile castelanului, care nu erau deloc de disprețuit, căci

puteau să însemne: amînarea plății arenzilor, munci suplimentare pentru domnul conte etc.

Într-o seară, Bosken, Otter și Tecleyn, abia instalați la Deps, zăriră, uimiți, în fața porții lor, un bețivan care-i amenința c-un topor, strigîndu-le să iasă afară. Era tocilarul, furios pe Houtekiet, care-și închipuia că-și poate îngădui cu nevastă-sa ceea ce-și permitea cu celelalte muieri.

— Hai, ieși afară, ticălosule!

Într-un tîrziu, cei trei îi răspunseră că e o greșeală la mijloc, și că Houtekiet nu locuiește aici, ci mai aproape de gîrlă. Bețivanul nu pricepu numaidecît.

— Nu face nimic! zbieră el. Toți sînteți la fel! Ieși afară, tăurașule!

Iată însă că sosește și Houtekiet. Sub ochii celor trei flăcăi și ai femeilor lor, el se îndreaptă spre bețivan, cu pași înceți dar siguri. Ajuns în fața lui, îi vorbește calm, cu blîndețe, parcă; ei nu-l pot auzi, dar, nefiind încă pe deplin întuneric, văd cum Houtekiet îl dezarmează pe tocilar și-l împinge spre casă. Înăuntru, îl trîntește pe pat și-l avertizează că dacă se va mai îmbăta, va fi alungat dincolo de gîrlă, sau chiar în apa ei. Houtekiet n-are nevoie de bețivi la Deps: aici trebuie să muncești!

Se miră el însuși de vorbele acestea, învățate desigur de la Lien. Tocilarul, însă, nu le mai aude: ca orice bețiv, a și început să sforăie, în clipa cînd s-a pomenit în pat.

Țigăncușa lui e o femeiușcă nostimă, cu părul cîrlionțat. Nu vorbește, ci parcă ar cînta sau boci. L-a cunoscut pe tocilar într-un orfelinat

unde lucra ca ajutoare de bucătăreasă și unde el venea mereu ca să ascută cuțite și foarfeci; venea împreună cu taică-su, iar după moartea acestuia venea singur. Ea a refuzat să-l urmeze, pînă-n clipa cînd tocilarul i-a jurat că va înceta să bată drumurile și că se va statornici într-un loc, pentru totdeauna. La început, lucrurile au mers binișor, dar de la o vreme tocilarul, sătul să tot muncească, pleacă mereu de-acasă.

Fermecat de sporovăiala femeilor, ca și de ciripitul păsărelelor, Houtekiet o ascultă pe țigăncușă.

— Mă bate mereu! se căinează aceasta, gemuindu-se, ca o pisicuță, la pieptul lui.

— Nici nu meriți altceva!

— Da, mă bate fiindcă-și închipuie că tu...

— Dar nu-i adevărat, nu-i așa? o întrerupe el.

9

Tocilarul continuă s-o bată pe țigăncușă. Într-o zi, întreaga colonie îl văzu alergînd după ea, cu toporul în mînă, și zbierînd ca un apucat. Numai Joep rămase adîncit în munca lui; ceilalți, de la mic pînă la mare, ieșiră în uliță să privească și să asculte. Cu toate că avea niște picioare ceva mai lungi decît cele ale femeii, aceasta cîștiga teren. Țigăncușa ajunse la coliba lui Houtekiet și intră înăuntru. Acum, tocilarul putea să-i vină liniștit de hac, fiindcă Lien nu se gîndea decît la copilașii ei: într-adevăr, ea se grăbi să-i scoată din casă, lăsîndu-i singuri pe cei doi. Dar, în loc să profite de ocazie, tocilarul începu să-l ocă-

rască pe Houtekiet. Acesta se afla în spatele colibei, în atelierul pe care și-l înjghebase între două șoproane, și în care lucra de zor la moara lui de apă. N-o să-și lase el lucrul, pentru niște zbierete. Încă puțin, și roata morii e gata. Cu ultima spiță a acesteia, rezemată de perete, îl ține la distanță pe tocilarul furios. Dar oamenii se tem că, dacă acesta îl va mai zădărî pe Houtekiet, s-ar putea întîmpla o nenorocire...

— Bine, dacă preferi să ai de-a face cu Houtekiet, n-ai decît ! îi strigă oamenii.

Deodată, tocilarul se repede spre Houtekiet, ca să-i despice țeasta cu toporul ; dar lovindu-se de spița roții de moară, se prăbușește, cu picioarele în sus. Tocilarul nu se lasă și mai încearcă o dată, cu același rezultat. Mulțimea vociferează. Astăzi, Jan e bine dispus. Se distrează și el. Tocilarul se ridică în picioare, cu spume la gură. Houtekiet învîrtește spița pînă cînd aceasta nimerește toporul, făcîndu-l să zboare deasupra capetelor mulțimii îngrozite, apoi îl apucă de gît pe bețivan și-i răsucește brațele, imobilizîndu-l ca pe un copil.

— Acum trebuie să te întorci acasă, îi spune, cît se poate de calm. Ajunge cu copilăriile, ai priceput ?

Tocilarul rămîne o clipă, stingherit ; apoi o pornește, cu pași osteniți și greoi, prin mulțimea care se risipește și ea, acum, cînd comedia a luat sfîrșit. Aplecîndu-se spre topor, îl ridică. Furia neputincioasă i se urcă la cap. Scoțînd un strigăt sălbatic, o ia la fugă și răstoarnă un copil ce-i stătea în drum.

— Ia seama, Houtekiet ! urlă mulțimea.

Houtekiet apucă spița masivă și o abate asupra capului înfierbîntat al atacatorului. Liza e convinsă că acesta a devenit cel de-al doilea cadavru al ei. Dar Houtekiet îl duce pe tocilar în coliba lui, ca să-l îngrijească.

Tocilarul avea să rămînă multă vreme într-o stare de somnolență sau de leșin, din care nu se trezea decît pentru a striga, în delir, că vrea să se întoarcă acasă, deși nu avusese niciodată o casă : casa lui fusese Flandra, cu căpițele ei de fîn și cu hambarele de pe marginea drumurilor. Primul om pe care avea să-l recunoască, avea să fie însuși Houtekiet, așezat la căpătîiul lui : nici măcar nevastă-sa nu rămăsese lîngă el atîta vreme, și nu venise atît de des să-l vadă.

— Acum locuiești cu nevastă-mea ? îl întrebă tocilarul, după ce privi și chibzui îndelung.

— Nu, îi răspunse Houtekiet.

Tocilarul adormi din nou, iar cînd se trezi, noaptea tîrziu, îl văzu tot pe Houtekiet, pe același scaun, lîngă o lămpiță cu gaz.

— Cît e ceasul ?

— Vreo zece noaptea.

— Ce cauți aici ?

— Vreau să văd cum îți merge.

Încetul cu încetul, tocilarul își veni în fire și-și putu da seama că Houtekiet îl vizita des, pentru a-i ține de urît, în tăcere. Cînd nu-l vedea la căpătîiul lui, rămînea el însuși tăcut, în așteptare ; cu nevastă-sa nu schimba nici o vorbă. În schimb, nu-i păstra nici un pic de ură omului care-l sfidase și-l doborîse.

Tot Houtekiet fu cel care-l ridică pentru prima oară din pat şi-l ajută să umble prin casă. Dar cînd Houtekiet îi spuse că, acum, fiind vindecat, trebuia să înceapă din nou să lucreze, tocilarul îi răspunse, cu descurajare în glas :

— N-aş mai fi în stare !

— De ce, mă rog ?

— Uite-aşa, n-aş mai fi în stare ! repetă el, cu voce stinsă.

Nevastă-sa era de părere că se preface, şi că, oricum, nu-i plăcuse niciodată să muncească. Dar Houtekiet îl crezu bolnav şi se apucă să-l înveţe să împletească panere şi scăunaşe de trestie — o muncă uşoară, care putea fi făcută chiar şezînd. Tocilarul muncea însă doar atîta vreme cît Houtekiet rămînea lîngă el...

— Toată ziulica visează, nu mai are pic de vlagă în el, ce să faci c-un asemenea om ? se plîngea ţigăncuşa.

Dar Houtekiet nu-şi pleca urechea la vorbele ei. Într-o zi îi aduse în dar un coşuleţ plin cu puişori de găină.

Visătorul se apucă aşadar să crească găini. Treaba asta părea să-i facă plăcere. Aşezat lîngă ghemotoacele de puf gălbui, înfipte parcă în nişte beţigaşe de chibrituri, nu mai vedea nimic altceva. Într-o zi, Houtekiet îi puse în mîini un snop de trestii : putea să le împletească, fără a pierde din ochi puişorii de găină ! Tocilarul încuviinţă, zîmbind. Dar de îndată ce rămase singur, încetă să împletească, preferînd să se ocupe de păsările lui.

Într-o dimineaţă, ieşi din casă şi porni drept spre cîmp. Văzîndu-l că se depărtează, ţigăncuşa alergă după el.

— Unde te duci ? îl iscodi ea.

— Păi, la casa aia albă, îi răspunse tocilarul după ce rămase pe gînduri cîteva clipe. Mă duc la Baert, fiindcă mi-a făgăduit un căţeluş...

Răspunsul acesta, dat cu atîta încetineală, nu o miră pe nevastă-sa : de cînd cu boala, tocilarul rămăsese cu obiceiul de a încrunta din sprîncene ori de cîte ori i se punea vreo întrebare, ca şi cum nu i-ar fi înţeles de îndată noima. Îl lăsă aşadar să plece.

A doua zi, fu găsit dormind pe marginea drumului. Deşi ştia foarte bine de unde venea şi cine era, tocilarul răspunse celor care-l treziseră :

— Nu mai ştiu.

Iar cînd ei stăruiră, le răspunse că venise din partea opusă. Se afla acolo o mănăstire, iar tocilarul găsise într-adevăr adăpost între zidurile ei, unde se simţea foarte bine ; nu-i cerea nimeni socoteală şi putea să zacă toată ziulica, după ce mătura prin coridoare şi curăţa cartofi pentru bucătărie. Din cînd în cînd, o pornea la drum, descurajat, dar călugării ştiau bine că nu trebuie să-l caute prea departe, aşa că nici nu mai dădeau atenţie acestui obicei al lui.

În chipul cel mai firesc şi fără să stea mult pe gînduri, Houtekiet o aduse pe ţigăncuşă în coliba lui. Pînă atunci, Lien trăise numai pentru bărbatul şi pentru copilaşii ei ; avea un sîn darnic şi bogat, ca însuşi pămîntul. Viaţa asta ar fi putut să dureze la nesfîrşit, fără nici o complicaţie. Lien se plîngea din cînd în cînd de esca-

padele lui galante, dar el nici n-o asculta, nu voia să discute cu femeia lui : își închipuie că-s la fel ca ea, își spunea, respingînd ca pe niște idei năstrușnice aceste pretenții. Și apoi, ce vorbe mari folosea Lien ! Vorbe frumoase, ce-i drept, dar atîta tot ! Dealtfel, izbutise întotdeauna s-o consoleze cu cîteva dezmierdări : la gîndul că era, totuși, aleasa și preferata lui, ea înceta să mai plîngă. Oare nu pentru ea construise Houtekiet tot ce construise ? Și apoi, nu aducea niciodată în colibă vreo altă femeie. Aici, n-o iubea decît pe ea, cu o dragoste adîncă. Și iată că, acum, o altă femeie venea s-o detroneze ! Cuprinsă de furie, Lien protestă din răsputeri, cu atît mai mult cu cît n-avea cum să se apere.

Houtekiet izbuti cu greu să domolească furtuna, asigurînd-o pe Lien că n-are de ce să fie geloasă.

— Nu-i ceea ce îți închipui tu, îi spuse el, rîzînd.

Ea îl amenință, totuși, că va pleca de-acasă, dar nu îndrăzni să repete această amenințare, știind prea bine că, dacă ar pleca, l-ar pierde pentru totdeauna. Houtekiet n-a cedat niciodată, în fața nimănui.

Cît despre țigăncușă, se străduia să cucerească bunăvoința celorlalți printr-o slugărnicie fără margini. Era în stare să se lase călcată în picioare, ca o sclavă supusă. Pînă și cei trei flăcăi stabiliți dincolo de Ulița Nisipului erau mulțumiți de această fată, care nu făcea nici un fel de mofturi.

După ce-l văzuseră pe tocilar la pămînt, Bosken, Otter și Tecleyn se întorseseră acasă împreună cu femeile lor, hotărîți să plece din Deps, cît mai curînd cu putință. Dar odată ajunși acasă se întrebară dacă nu cumva greșeau, și amînară cu o zi plecarea. În felul acesta, putură cunoaște o trăsătură esențială a lui Houtekiet și a întregii așezări întemeiate de el : grija pentru cei suferinzi. Îi poți sparge capul unui om, dar după aceea trebuie să-l și îngrijești...

Pe nesimțite, cei trei flăcăi se amestecară așadar printre ceilalți locuitori ai așezării, pe care îi ocoliseră la început ; se împrietenirǎ în primul rînd cu Liza, gazeta vorbită a Deps-ului. Geloasă pe țigăncușa care-i luase locul în inima și în casa lui, atît de mult rîvnite, ea le vorbea cu patimă despre Houtekiet.

Pentru a-și da seama de noua situație și pentru a vedea în ce fel o trata Houtekiet pe intrusă, Liza îl chemă într-o seară pe Bosken, cel mai jovial dintre cei trei, și-i spuse că „lîngă țigăncușă mai e loc destul"... Bosken luă drept bune aceste indicații și le puse în practică, fără știrea tovarășilor săi.

Primul care băgă de seamă escapadele făcute de Bosken în fiece seară, la aceeași oră, fu Otter ; într-o seară, el se așeză în drumul lui Bosken, în așa fel încît să poată fi văzut, dar și ocolit. Bosken începu să fluiere și trecu pe partea cealaltă, azvîrlindu-și șapca spre un liliac care zbura pe acolo. Otter se luă după el. Pe scurt, Liza, care gusta din plin asemenea glume, izbuti să o plaseze pe țigăncușă între Bosken și Otter, dîndu-i astfel fiecăruia dintre ei sentimentul că era preferat, iar țigăncușei dîndu-i impresia că Houtekiet nici n-o băga în seamă.

Bosken și Otter îl duseră și pe Tecleyn la țigăncușă, ca să nu mai citească pe fața lui, ca-ntr-o oglindă, reproșurile unui om fără prihană.

Nimic nu putea fi mai rece decît privirea lunii asupra Deps-ului, și totuși ea făcea să se topească brusc orice sentiment de pudoare, cum s-ar topi o zăpadă. Încîntați, cei trei amici se jurară să rămînă solidari și să plece totdeauna împreună de acasă, pentru a nu trezi bănuieli. „Ne ducem să jucăm cărți", spuneau ei, de fiecare dată, și erau crezuți pe cuvînt.

Acești trei flăcăi izbutiră să schimbe, pentru cîtva timp, atmosfera serilor depsiene. Cuplurile se formau la voia întîmplării, și așa avea să fie și mai tîrziu, odată cu venirea altor oameni. Totuși, întocmai cum fluxul este urmat de reflux, o anumită disciplină avea să dea grupului oarecare trăinicie.

Serile din Deps au rămas de pomină pînă în ziua de azi, deși sînt de mult de domeniul trecutului. La noi, nimeni nu contestă faptele, dar toți te asigură că zvonurile sînt exagerate :

— Pe vremea aceea, nu se întîmpla nimic altceva decît ceea ce se întîmplă și astăzi, aici și pretutindeni...

10

Ce fel de cărți jucau bărbații lor, aveau să descopere mult mai tîrziu femeile, și nu pe rînd, ci toate deodată, căci în astfel de treburi femeia e mult mai comunicativă decît bărbatul. Și, în frunte cu Tereza lui Tecleyn, ele hotărîră să se

răzbune. La amărăciunea de azi a Terezei se adăuga experiența amară agonisită pe vremuri. De la vîrsta de doisprezece ani pînă la vîrsta de douăzeci și unu, cînd fusese alungată de la castel, învățase multe lucruri, în calitatea ei de servitoare. Nemaiputînd răbda nici jugul familiei, nici predicile unei mătuși celibatare, preferase să pornească în căutarea unui soț. Numai că, de îndată ce auzeau de căsătorie, tinerii îi întorceau spatele. Nimeni nu înțelegea de ce, fiindcă Tereza era frumoasă și harnică ; pesemne că tocmai graba ei îi îndepărta pe tineri. Enervată de șovăielile lor, le cerea un răspuns imediat : acum ori niciodată ! Tecleyn, alesul ei, alesese această din urmă soluție, dar o făcuse fără a ține seama de tatăl lui, un om deștept și de o cinste exemplară, care găsea că fiu-său n-ar fi trebuit să împingă lucrurile atît de departe. „Fie că faci sau nu pipi, stai pe oliță !" exclamase el, furios, în graiul nostru limpede și pitoresc.

Iată-le așadar pe cele trei femei mergînd, braț la braț, drept spre locul de întîlnire. Refuzînd să-și privească bărbații, care înghețară la vederea lor, ele se așezară pe vine în mijlocul celorlalți flăcăi. Tereza nu se sfii să-l provoace pe Houtekiet, care tocmai se spăla pe dinți, ceva mai departe de grup. Ea se așeză lîngă el și așteptă pînă cînd Houtekiet începu s-o gîdile cu periuța de dinți. Urmă o hîrjoană în lege.

În aceeași seară, se întoarseră cu toții acasă : cei trei flăcăi și femeile lor. Flăcăii așteptau, spășiți, o scenă, care însă n-avea să se întîmple. Într-o singură seară, praful se alesese din vechile și trainicele principii statornicite dincolo de Ulița

Nisipului. Tecleyn se pomeni înjurînd fără rost aceste principii, în care crezuse pînă deunăzi, împreună cu prietenii săi. Ura lor, stăpînită vreme atît de îndelungată, se întoarse împotriva castelului și a pastorului, aflat, desigur, în slujba contelui. Altminteri de ce-ar fi construit contele biserica, pe cheltuiala lui ? El, care se tocmea pînă și pentru cincizeci de centime cu arendașii lui !

Începînd din ziua aceea, n-aveau să mai calce pragul bisericii, deși în ultima vreme o frecventaseră mult mai des decît în zilele cînd locuiau cu părinții lor ; voiseră să dovedească tuturor că și evlavia poate înflori în acest Deps mult-hulit.

Insultele lor răsună pînă și în adunările obștești. Dobbelaere și ceilalți nu fac din modul lor de viață o doctrină ; își văd doar de drumul lor ; cui nu-i place, n-are decît. Totuși, ei afirmă sus și tare că sînt, ca dealtfel toți depsienii, mult mai buni decît sărăntocii din sat, care nu vor să vadă cum trăiesc stăpînii cei mari și cum îi asmut pe popi împotriva lor, ca să-i sperie și să-i țină în jug. Dacă-ar cuteza să-și ridice fruntea, ar deveni și ei mai deștepți.

— Noi nu sîntem mai răi decît alții, spun acești depsieni, cu o mîndrie aspră, caracteristică neamului lor. Dar avem curajul părerilor noastre și, în tot cazul, sîntem așa cum sîntem.

Houtekiet le mai dă cîteodată peste nas :

— Ia mai tăceți și nu vă mai umflați în pene atîta !

Neliniștea autorităților ecleziastice sporește, străbătînd din nou același drum : de la contele cel bătrîn la contele cel tînăr, iar de la acesta la bietul administrator, căruia îi revine sarcina ingrată de a se descurca. În ce-l privește pe bătrîn, abia așteaptă să-i paseze fiului său frînele unor afaceri care merg din ce în ce mai prost. Junele conte n-are decît să se certe cu pastorul și să facă apel la administrator. Dar acest burlac pasionat de whist, care umblă mereu cu buzunarele pline de bomboane și de bănuți pentru copilași, ar fi dispus să-și sacrifice o jumătate de an din viață, pentru a fi scutit de corvoada unei vizite la Deps. O, dac-ar putea vinde acel tărîm de coșmar ! Dar nemernicii ăia n-au un sfanț. Și apoi, cum să vorbești la castel despre vînzarea unui teren ?

Din proprie inițiativă, administratorul se duce în vizită la părinții lui Bosken, Otter și Tecleyn. Aceștia îi răspund, cu tremur în glas, că nu mai au nici un dram de autoritate asupra feciorilor lor. Da, li-e rușine s-o spună, dar așa stau lucrurile.

— Dac-am putea să facem ceva, domnule administrator, fiți sigur că o vom face, îl asigură ei și adaugă : Sperăm că domnul conte nu ne va pedepsi. Noi le-am dat copiilor noștri o educație bună, învățîndu-i să prețuiască virtutea, după cum prea bine știe domnul conte, iar dacă ei nu mai vor să ne-asculte, e foarte grav, da, domnule ! O, dac-ați ști ce rușine ne este !

Rușinea și văicărelile nu duc la nimic, așa că domnul administrator va găsi în curînd o altă soluție : dacă niște băieți bine-crescuți nu sînt în stare să se împotrivească influenței lui Houtekiet, poate că alții vor fi în stare. Domnul administrator se duce așadar să caute niște tineri dornici să se căsătorească și să se stabilească împreună

cu nevestele lor la Deps, — bineînţeles plătind o arendă, calculată în raport cu suprafaţa de teren ocupată. Şi cu condiţia ca tinerii să-şi îndeplinească îndatoririle creştineşti. Căci altfel nu voi încuviinţa, adaugă el, ca şi cum fără această încuviinţare, la Deps nu s-ar mai fi putut face nimic. — Da, altfel nu pot să vă recomand lui Baert.

Iată însă că, odată ajunşi la Deps, tinerele perechi sînt luate în primire de Houtekiet, care le indică alte terenuri decît cele făgăduite de domnul administrator.

— Bine, dar administratorul ne-a spus...

— Omul ăla n-are habar de nimic ! le taie vorba Houtekiet.

Cîteva săptămîni sînt de ajuns pentru a spulbera temerile acestor tineri. Încep să rîdă şi ei, laolaltă cu ceilalţi, — rîd de cei rămaşi pe celălalt mal şi de propria lor naivitate de odinioară. E rîsul slobod şi aspru al oamenilor din Deps. — Care conte ? Care pastor ? Care administrator ? Dacă nu le convine, n-au decît să stea de vorbă cu Houtekiet ! Cît despre arendă... Pămînturile din Deps, care nu aduceau pînă deunăzi nici un gologan, au început să rodească, datorită nouă ! Nu noi trebuie să-i plătim contelui, ci dumnealui nouă ! Mai ales că, spre deosebire de noi, are şi bani ! Şi să ne mai slăbească pastorul cu „păcatele" pe care ni le tot aruncă în spinare ! Am văzut noi despre ce e vorba : o viaţă ceva mai plăcută, cu mai puţine opelişti. Şi la urma urmei, pe Uliţa Nisipului nu se săvîrşesc păcate ?

Printre noii veniţi se numără dogarul Van Aleenen, un zdrahon ale cărui mîini dibace se pricep să demonteze orologiile şi să le repare ; tăbăcarul Donies, care cîntă ore întregi, cu un glas care răsună în tot Deps-ul ; zidarul Leis, care nu rîde niciodată, dar îi face pe ceilalţi să rîdă cu glumele lui, rostite pe un ton nepăsător.

Se numără şi ţăranii Nachtergael, Van Acker, Verrees şi Kennedie. Acesta din urmă e un muzician rafinat, posesor al unei viori moştenite de la un străbunic al său, odată cu o sumedenie de partituri după care cîntă la vioara aceea în fiece duminică, de dimineaţa pînă seara. Kennedie are nişte mîini la fel de butucănoase ca ale oricărui plugar ; privindu-le, nimeni n-ar putea crede că el bănuieşte măcar existenţa viorilor. Nu vorbeşte niciodată despre muzică. Numai duminica, şi în cîte o seară, îşi desfată sufletul cu muzică. Iar cînd oamenii îl roagă să le cînte ceva, se duce să-şi caute „dibla" şi-i gîdilă strunele, cu un aer modest şi preocupat.

Să-i amintim şi pe argaţii Daens şi Van Frayenhoven, de pe celălalt mal al gîrlei, precum şi pe fermierul Venneborgh care, întorcînd spatele tuturor ţărăncuţelor, s-a amorezat de fata unui fabricant de mături şi care, întocmai ca fraţii Dobbelaere, s-a apucat să-şi construiască din temelii viaţa, pe un alt teren decît cel moştenit de la strămoşii lui.

Să-i mai amintim şi pe hangiul Van Genesen, pe băcanul Poort, pe cizmarul Spruyt, pe croitorul Hicketick, pe fermierul David Van Dambruggen şi pe nevastă-sa Melia, cu cei cinci copilaşi ai lor. Cu toate că-i mai în vîrstă decît

toţi aceşti tineri căsătoriţi, Dambruggen e încă un bărbat în putere. Prin multe a trecut! În numai trei ani, şi-a pierdut toate vitele, în ciuda rugăciunilor sale şi a îngrijirilor date: pesemne li se făcuseră farmece... După aceea, i-a ars ferma, aproape în întregime; n-au scăpat decît nişte acareturi. Multă vreme, David a avut o comportare ciudată, atît de ciudată, încît Melia s-a temut pentru viaţa lui; dar el a liniştit-o, spunîndu-i că, dacă nu mai merge cu Dumnezeu, o să încerce cu Diavolul. Şi, luîndu-şi nevasta şi puţinele lucruri cruţate de pîrjol, a trecut pe celălalt mal. De la Houtekiet a primit un petic de pămînt, precum şi o iapă, ca să-l lucreze.

Nu pentru a le smulge din uitare pomenim aici numele părinţilor noştri. Ei trăiesc prin propria lor putere şi vor trăi veşnic, în copiii copiilor noştri.

Doar numele lui Petrus Boven, ciobanul familiei Dobbelaere, a căzut în uitare. În ziua cînd n-a mai fost în stare să-şi urmeze turma, din pricină că picioarele i se umflaseră şi putreziseră, ciobanul a fost trimis la mînăstire, din porunca doamnei Dobbelaere. El a izbutit totuşi să fugă la Deps, unde cei doi fraţi Dobbelaere ar fi vrut să-l primească în casa lor; Houtekiet, însă, i-a poruncit să intre în casa tocilarului şi, acolo, ţigăncuşa l-a îngrijit ca o soră, oblojindu-i picioarele cu o alifie de plante, preparată anume de către Houtekiet. Văzînd că la Deps toate femeile aveau cel puţin cîte un copil făcut cu Houtekiet, şi că Liza adusese pe lume *patru*, care semănau mult mai mult cu el decît toate odraslele născute de Lien, Petrus Boven a început să vorbească de

Anticrist: acesta urma să fie recunoscut de oameni în ziua cînd, călare pe un taur cu nările în flăcări, avea să treacă prin Deps şi să se prăbuşească în iadul ce se va căsca sub el. Atunci, oamenii vor vedea vîlvătăile înălţîndu-se pînă la cer. Copacii vor arde, pe o rază de cîţiva kilometri de jur împrejur, iar napii şi sfeclele vor sfîrîi în ţărîna încinsă... Houtekiet se strîmba de rîs auzindu-l.

Petrus a apucat desigur şi el serile acelea de dezmăţ. Oricum, se pare că uita de dureri în clipele cînd se pornea să prorocească, — cel puţin aşa avea să spună ţigăncuşa. În clipele acelea, întorcîndu-se departe în trecut, înşira tîlhăriile, violurile, incesturile şi păcatele celelalte la care era osîndită aşezarea asta, bîntuită de strigoi. Da, nişte strigoi pe care, potrivit prorocirilor anumitor călugări preacuvioşi, nu-i putea nimeni alunga din Deps, fără a fi blestemat la rîndu-i. Căci păcatul nu are viaţă lungă! Nenorocire vouă! Răsplata voastră vor fi, la început, grindina, furtunile, iernile geroase. Tot soiul de boli, de insecte, de omizi şi lăcuste, vor mistui roadele pămîntului şi ale pomilor. Pămîntul se va înroşi. Tifosul, holera şi ciuma vor distruge atît de grabnic vitele, încît oamenii nu vor avea răgazul nici să sape gropi; hoiturile vor putrezi, împuţind văzduhul şi făcînd să se înăbuşe tot ce va mai fi rămas în viaţă.

— Bine, ciobanule, dar ce-o să se întîmple cu noi ?! îl întrebau părinţii noştri, rîzînd.

— Ce-o să se întîmple cu voi, nu prea ştiu, dar dacă, în ziua sorocită, veţi mai fi încă în viaţă, o să muriţi cu toţii în răstimp de şase zile,

doborîţi de nişte boli scîrbavnice. Iar Deps-ul va deveni iarăşi ceea ce a fost întotdeauna, prin vrerea Atotputernicului !

Cînd i-a venit şi lui rîndul să-şi dea duhul, unii, printre care Beno Dobbelaere, au exclamat :

— El s-a dus, dar iată că noi am rămas în viaţă !...

11

Strămoşii noştri nu se gîndeau la moarte, ci numai la viaţă : le ajungea viaţa ! Uneori moartea le pricinuia răni adînci (care se vindecau totuşi în cîteva săptămîni), bunăoară cînd sugruma în leagăn vreun prunc atins de tuse măgărească sau de vreo altă boală, ce-l făcea să se zvîrcolească de dureri. Oamenii plîngeau atunci o zi întreagă, sau rămîneau muţi o săptămînă-două ; fiecare are un leac împotriva durerii, după cum i-e firea. Tatăl pruncului mort îl aşeza într-un sicriaş lung de şaizeci-şaptezeci de centimetri şi-l ducea la biserică, ţinîndu-l subsuoară. Ajuns acolo, lua un scaun, îl punea în mijlocul coridorului dintre strane şi se ducea la sacristie, să-l cheme pe pastor. Acesta venea să bolborosească o rugăciune, după care o pornea înaintea tatălui, către micul mormînt săpat în umbra bisericii. Groparul primea din mîinile tatălui sicriaşul, şi-şi făcea treaba. Tatăl aştepta ca groparul să isprăvească şi, după ce-i făcea cinste cu o bere la hanul din faţa bisericii, se întorcea acasă, dornic să zămislească un alt copil.

Pădurarul avusese parte de o înmormîntare mult mai simplă decît pruncii aceia. Prin împrejurimi, îndeosebi în satul vecin, dar şi pe Uliţa Nisipului, se spunea că, dacă noii născuţi puteau fi îngropaţi fără nici o dificultate, copiii mai măricei nu aveau cum să fie îngropaţi astfel, deoarece biserica interzicea asemenea practici. Depsienii, însă, se prefăceau că nu ştiu, chiar dacă unii dintre ei tremurau de frică. Se învăţaseră să trăiască fără biserică, fără lege, fără plata arenzilor, nu simţeau nevoia să ştie mai mult.

Acum, cînd Petrus murise, o tăcere neliniştitoare se aşternuse peste casele din Deps. Cum o s-ajungă el în pămînt — şi în care pămînt ? Şi pe a cui cheltuială ? Houtekiet şi ţigăncuşa lui îl spălaseră pe mort, care zăcea acolo, cu mîinile pe piept, neîmpreunate a rugăciune. Gura lui întredeschisă avea un rînjet răutăcios, rînjea cu cei trei dinţi lunguieţi şi înnegriţi, către duhul rău pe care nu încetase să-l vadă, toată viaţa lui. Mortul era îmbrăcat cu o cămaşă a lui Houtekiet : după ce-l îngrijise în tot timpul bolii, acesta ţinea să se ocupe şi de rămăşiţele pămînteşti ale bătrînului. Nimeni nu-i cunoştea însă intenţiile, şi nu cuteza să emită vreo ipoteză, de teamă ca nu cumva, mai tîrziu, să se spună că ar fi avut alte păreri decît redutabilul Houtekiet. Cîtă vreme acesta trăise la Deps doar împreună cu Lien, sau chiar împreună cu Joep şi fraţii Dobbeleare, lucrurile fuseseră destul de simple. Patru cocioabe pot rămîne înafara lumii şi a legilor ei, fără ca viaţa şi moartea locatarilor lor să fie observate ; dar Deps devenea, încetul cu încetul, un sat. Nu toţi locuitorii săi erau nişte răzvrătiţi ca fraţii

Dobbeleare, sau nişte ranchiunoşi ca Tecleyn şi Bosken. Veniseră aici, ispitiţi de şansa pe care le-o oferea Baert, îndeosebi de pămîntul primit gratis, prin bunăvoinţa lui Houtekiet. Şi deşi deveniseră depsieni, încă n-aveau calităţile neamului lui Houtekiet.

Foarte curioşi să vadă ce se va întîmpla cu ei după moarte, şi pînă unde mergea curajul lui Houtekiet, ei aşteptau acum, tăcuţi, cu sufletul la gură. Doar vreo cîteva muieri neştiutoare, ca Lien, cărora nici prin gînd nu le trecea că Petrus ar putea s-apuce pe-un alt drum decît al pruncilor, îşi duceau viaţa la fel ca înainte, fără să-şi pună întrebări.

Houtekiet se purtă şi în această împrejurare, ca şi cum ar mai fi trăit singur în pustietate. Pînă acum, nu se sinchisise de înmormîntarea altora : n-aveau decît să se îngrijească singuri de mormintele lor ! Nu se gîndise niciodată că bolnavul acesta, pe care-l îngrijise personal, îi va pune, murind, problema unei înmormîntări cu totul deosebite.

Houtekiet, care avea pasiunea tîmplăriei, se apucă să meşterească un coşciug pentru răposatul Petrus. Iar cînd coşciugul fu gata, îl vîrî pe mort înăuntru, cu ajutorul ţigăncuşei ; apoi îl trimise pe Joep să sape o groapă, undeva, departe de cîmpurile oamenilor, şi chemă trei bărbaţi să-l ajute să care sicriul pînă acolo. Într-o clipită, întreaga aşezare fu în picioare, de parcă ar fi răspuns la un semnal. Houtekiet se puse în fruntea lor, cu aerul cel mai firesc din lume. Cînd prima grămăjoară de ţărînă căzu peste sicriu, cu un zgomot sec, el le spuse oamenilor :

— L-am pierdut. Păcat.

Şi fiecare înţelese că, prin aceste vorbe, Houtekiet voise să-şi exprime propria emoţie, dar şi să dea un relief deosebit ceremoniei. Erau, însă, şi speriaţi din cale-afară, căci îşi aminteau cu toţii de slujba de îngropăciune, de dangătul clopotelor, de rugăciunile rostite de obicei în faţa mormîntului şi de bocetele femeilor — într-un cuvînt, de întreaga atmosferă a unei înmormîntări religioase. Şi se uitau, îngroziţi, la Houtekiet, pentru care toate aceste lucruri nici nu existau. Pur şi simplu n-avea habar de ele. Nu erau supăraţi pe el din pricina asta, ci îl respectau şi mai mult, pentru firea lui cumpănită şi robustă. Cu braţele încrucişate pe piept, cu capul plecat, Houtekiet privea ţintă groapa. Femeile se întrebau, înfiorate, dacă acesta era bărbatul pe care-l îmbrăţişaseră de atîtea ori, iar bărbaţii, livizi, înghiţeau în sec.

Venneborgh fu cel dintîi care se clinti : luînd un pumn de ţărînă, o presără în formă de cruce peste coşciug. Ceilalţi îi imitară gestul. Houtekiet privea în tăcere. Spre uimirea lor, luă şi el un pic de ţărînă şi o azvîrli în groapă, de patru ori : nici nu pricepuse că era vorba de o cruce...

Atunci, Liza îngenunche, exclamînd :

— Cinci „Tatăl nostru" şi cinci „Ave Maria" pentru sufletul lui Petrus !

Şi se porni să le rostească, îngînată de toţi ceilalţi.

— Fie ca sufletul lui Petrus Boven să se odihnească în pace. Amin ! încheie ea.

Joep Joppe astupă groapa, înălţînd deasupra o moviliţă în chip de acoperiş. Houtekiet apucă

toiagul lui Petrus şi-l înfipse zdravăn în pămînt, cu măciulia de fier la vedere.

— Asta-i tot? îl întrebă Liza, singura care cuteza să-i vorbească.

Întrebarea îşi avea rostul ei, căci deşi nu asistase niciodată la o înmormîntare creştinească, Houtekiet văzuse desigur că pe morminte nu se înălţau toiege, ci cruci. El, însă, socotea că toate astea nu erau decît nişte obiceiuri fără importanţă; de aceea, îi răspunse Lizei că, după părerea lui, îl înmormîntase cum se cuvine pe Petrus. Liza plecă, plîngînd. Ceilalţi se întoarseră, tăcuţi, la casele lor. Leis încercă zadarnic să le descreţească frunţile cu o glumă: nimănui nu-i mai ardea de glume, acum.

În ochii vecinilor lor, depsienii săvîrşiseră un păcat de neiertat, îngropînd un om ca pe-un cîine, ca pe-o vacă zăludă. Prea era de tot! Trebuia făcut ceva, îşi spuneau ei. Numai că n-aveau să facă absolut nimic. Reîntors în ţărînă, Petrus Boven zace şi acum la Deps, în locul unde se întinde, astăzi, livada familiei Van de Casteele, deşi aceasta neagă categoric:

— În orice caz, noi n-am luat parte la fărădelegea aceea, fiindcă nici nu locuiam la Deps pe atunci.

Cînd Houtekiet s-a întors acasă cu ţigăncuşa lui, Lien nu s-a mai putut stăpîni. Revolta ei a fost şi mai violentă decît cea de data trecută. Ca şi cum ar fi uitat de bătaia căpătată atunci. Şi iată că, pentru a scăpa de gura ei, Houtekiet o lasă să plece! Nici măcar nu se uită la ea. Treaba ei! Lien pleacă de acasă, iar Houtekiet iese la lucru, încredinţat că ea se va întoarce.

Înainte de a pleca, Lien o roagă pe Liza să aibă grijă de copii. De cînd aşteaptă Liza momentul acesta! N-au oare copiii ei acelaşi tată ca şi copiii lui Lien, şi nu o leagă oare de Houtekiet o taină, îngropată chiar în pămîntul pe care şi-a înălţat casa?... Totuşi, Houtekiet o alungă pe Liza. Ea îşi ia tălpăşiţa, însă nu înainte de a-i arunca în obraz un potop de ocări. Ţigăncuşa, vicleană, îl întreabă, cu un glas mieros, dacă să plece şi ea.

— Începi şi tu, acum? mîrîie Houtekiet.

Se simte ca un om picat într-un roi de albine. Pentru el, totul e simplu, dar de îndată ce femeile încep să se amestece, faţa i se lungeşte, de parcă l-ar durea o măsea.

A treia zi după plecarea mamei lor, copiii încep să-i dea bobîrnace ţigăncuşei: o vor pe Lien. O nelinişte stranie îl cuprinde pe Houtekiet, o stare sufletească pe care Lien însăşi ar boteza-o „dragoste“, fiindcă femeile au cîte un nume pentru orice lucru. Într-o dimineaţă, Houtekiet o porneşte aşadar drept spre ferma lui Busschops. Căci e limpede că acolo s-a aciuat Lien.

Şi într-adevăr, ea s-a ascuns în pivniţa de cartofi, sub podul cu fîn. Fermierul Busschops voise s-o alunge, dar Simon, care se însurase între timp cu o ţărancă serioasă şi care se temea ca Lien să nu-i dezvăluie acesteia unele amintiri despre dînsul, îi îngăduise să rămînă, cu condiţia să stea ascunsă. Văzîndu-l pe Houtekiet, Simon se grăbeşte să-i arate ascunzătoarea: cu cît va pleca mai repede Lien, cu atît mai bine...

Pivniţa nu-i adîncă : patru trepte de ciment. Houtekiet se apleacă încetişor şi astupă întreaga intrare. Lien întinde mîinile, dar nimereşte în capcană. Şi, după ce-l întreabă dacă micului Ludovic i-au trecut bubuliţele de pe cap, izbucneşte în plîns.

— Vino, îi şopteşte Houtekiet, cu un aer demn, conştient că săvîrşeşte un lucru deosebit, dictat de dragostea lui pentru Lien.

Ea însă nu se clinteşte, căci o femeie nu se mulţumeşte cu o jumătate de mărturisire, e musai ca bărbatul să se recunoască pe deplin învins. Houtekiet o apucă de mînă, o ridică încetişor, şi pornesc amîndoi spre casă, discutînd pe drum despre ploile din ultimele zile, despre pomii din ogradă, cărora aceste ploi le-au priit sau le-au dăunat, despre apele care-au crescut mai mult decît în alţi ani... Dar această discuţie paşnică ia sfîrşit în clipa cînd intră în casă, iar Lien o zăreşte pe mieroasa şi diabolica ţigăncuşă.

— De ce m-ai mai căutat ? îl întreabă ea pe Houtekiet.

Copiii tocmai căpătaseră de la ţigăncuşă cîte o tartină, din care nici n-apucaseră să muşte : uimiţi şi mulţumiţi totodată, se zgîiau la mama lor.

Lien le porunci să stea locului, şi plecă din nou, zicîndu-şi că, de vreme ce Houtekiet venise s-o caute, însemna că ea cîştigase partida.

Houtekiet rămase cu gura căscată. Înţelegea el multe lucruri, dar aşa ceva era peste puterile minţii sale. De bună seamă că femeile astea au în sînge nestatornicia. Nici nu merită să te lipeşti de ele !

Zile în şir, Houtekiet nu se va mai uita la nici o femeie. Cînd Venneborgh, Bosken şi Otter, care au fost vizitaţi între timp de domnul administrator, îl întreabă dacă n-ar fi bine să-i tragă o bătaie zdravănă, Houtekiet le răspunde că s-a săturat pînă peste cap de administratorul ăla şi de vizitele lui la Deps. I-e silă de toţi şi de toate, şi nu-l mai interesează altceva decît să-şi redobîndească libertatea pierdută.

Vreme de trei săptămîni se ocupă de un purceluş de lapte, rămas mai pipernicit decît ceilalţi. Ia să-i pregătesc eu un terci pe cinste, îşi spune Houtekiet, dar se răzgîndeşte numaidecît şi-l taie.

Plecînd de-acasă fără să-i sărute pe copii, Lien îşi închipuise că-i mai tare decît era în realitate. Cu cîtă bucurie o priviseră copiii, iar ea plecase fără să le spună un cuvînt ! Nu, o mamă îşi poate pedepsi bărbatul, nu însă şi copiii ! Acum, la fiece pas pe care-l face departe de ei, are senzaţia că va cădea ; se simte ca o cloşcă alungată dintr-un cuibar plin de pui. După o noapte de pribegie, Lien se ascunde în tufişurile de la marginea cîmpiei, pentru a-şi putea privi cuibul părăsit. Copiii tot intră şi ies, alergînd. Lien le şopteşte numele, cu un glas gîtuit. Ţigăncuşa trebăluieşte de zor pe lîngă casă ; din cînd în cînd se duce să frece cîte o tingire, la pompa de apă. Lien se ghemuieşte la pămînt, pentru a nu fi văzută. Houtekiet munceşte cu rîvnă pe ogorul lui, sau la moara de apă, mereu are cîte ceva de făcut, ba ici ba colo. Lien ar vrea să se repeadă spre el, trecînd prin apa gîrlei, ca să se predea fără condiţii ; dar, gîndin-

du-se bine, își spune că, de fapt, îl urăște pe Houtekiet îndeajuns de mult pentru a-i tăia beregata...

În cea de-a patra zi, se duce, moartă de foame, la familia Busschops. În ciuda protestelor neveste-si, Simon o primește din nou, „însă pentru ultima oară, și nu pentru multă vreme"...

12

Hanul Poștei are toate motivele să propășească, de vreme ce Baert și-a pus în gînd acest lucru, și de vreme ce hangiul însuși, rotofeiul și voiosul d'Hurlumont, e și el priceput în afaceri : dovadă, faptul că oprește diligențele taman la amiază și nu le lasă să plece decît cu un ceas mai tîrziu. Și ce altceva poate face un călător, decît să comande un prînz, ca să nu fie nevoit să se ducă în ograda vreunui țăran, pentru a-și înfuleca de unul singur merindea adusă de-acasă ? Pînă și domnul administrator se simte ispitit de aceste prînzuri, care sînt totdeauna vesele, fiindcă d'Hurlumont nu mai ia masa în sînul familiei, iar acolo unde se așază dumnealui, vine și veselia. Domnul administrator sosește cu o jumătate de ceas înaintea diligenței. Din sat pînă la han face o plimbare care-i priiește : ajunge acolo flămînd. Și apoi, un burlac își poate permite cîte o masă bună ! Pentru a-și deschide apetitul, începe să bea cu domnul d'Hurlumont. Luînd cîte un copil pe fiece genunchi, se pune pe băut, — ce poate fi mai strașnic decît un păhărel de vin, însoțit de o conversație în franțuzește ? !

Cînd diligența aduce niște prieteni de-ai domnului d'Hurlumont, atmosfera se însuflețește de-a binelea. Amicii aceștia nu plătesc, firește, dar doamna d'Hurlumont și Ifigenia sînt nevoite să se încline. Ca să se răzbune, ele nu-i dau un sfanț domnului d'Hurlumont, cînd acesta vrea să plece la oraș. N-are decît să trăiască și el pe socoteala amicilor. În felul acesta, chefurile ajung să coste, la urma urmei, mai ieftin decît costau, pe vremuri, hotelurile și tavernele frecventate de dumnealui.

Cu un singur mușteriu nu se prea împacă franțuzul : e vorba de Nard Baert, care se întoarce pe la amiază din oraș, mănîncă în grabă și-și pregătește noua încărcătură, pe care trebuie s-o transporte din Deps. Baert a dat, cum se spune, lovitura.

Negoțul e însăși viața lui. Baert apreciază felul cum Ifigenia conduce afacerile firmei, în ciuda nechibzuinței tatălui și a indolenței mamei sale vitrege. Faptul că ea se pricepe să cumpere de la dînsul, tocmindu-se aprig, tot ce-i trebuie pentru aprovizionarea localului, îi face plăcere lui Baert. Cîteodată, domnul d'Hurlumont, beat criță, înconjurat de amicii lui, comandă vin, dar trebuie să se ducă singur să și-l caute, fiindcă Ifigenia refuză categoric. Baert nu vrea să bea cu trîntorii ăștia, chiar cînd vreunul din ei răcnește că oferă și el o sticlă, în speranța că oferta lui va fi uitată peste cîteva minute, sau că și sticla aceea va fi trecută în contul lui d'Hurlumont. Ifigenia, însă, nici nu-l mai aude pe bețivan : de îndată ce cheful se încinge, ea se face nevă-

zută, pentru a nu fi obligată să asculte vorbele tatălui ei, dornic s-o „prezinte" convivilor :

— *Messieurs, je vous présente ma fille, puis-je en être fier, oui ou non ?* [1]

Singurul care e atent la vorbele chefliilor este Baert, iar el veghează ca sticla să fie trecută în contul aceluia care-a comandat-o. Şi, pentru ca respectivul să nu poată da înapoi, zicînd că n-a comandat nimic, Baert se ţine pe-aproape, cînd vine şi momentul socotelilor.

— Ba, pardon, domnule, îi spune el atunci chefliului, am fost de faţă cînd aţi comandat o a treia sticlă.

Dacă vreun muşteriu nesăbuit îl întreabă de ce nu bea şi el laolaltă cu ceilalţi, Baert îi răspunde, calm, că n-are destui bani ca să ofere şi el de băut, cînd i-ar veni rîndul... Nu-i pasă că d'Hurlumont s-ar putea supăra pe el din pricina acestui refuz, lesne de interpretat ca o impertinenţă. El rămîne statornic de partea Ifigeniei.

Baert are planuri mari : vrea să construiască o casă, o crescătorie de păsări, un magazin. Ar pleca în fiecare noapte la oraş cu o caravană de căruţe. Ifigenia, însă, umblă cu nasul pe sus, iar el nu e omul care să-şi piardă vremea făcînd curte unei fete sau purtîndu-se cu mănuşi. Dealtfel, o vede cu cîtă răceală, deşi nu fără o anumită graţie, îi ţine la distanţă pe domnii aceia atît de distinşi. Singura dovadă de afecţiune pe care i-o poate aduce Baert, este să-i procure unele alimente, la un preţ ieftin, fără a-i cere nimic în

---

[1] Domnilor, v-o prezint pe fiica mea, am sau nu temei să fiu mîndru de ea ? (fr.).

plus. Omul acesta, care s-ar tocmi şi pentru un gologan, şi care-i dispreţuieşte pe toţi, nu e lipsit de generozitate, iar cel ce ajunge să-i cîştige inima, poate lesne constata că-i o inimă largă şi darnică. Ifigenia îşi arată recunoştinţa prin cîte o strîngere de mînă. Baert însă aspiră să devină un prieten, ba chiar mai mult decît un prieten, nu un simplu negustor care vinde mărfuri unei cliente. De aceea, îi împărtăşeşte dorinţa lui de a construi o casă. Ea îi răspunde că s-a gîndit de mult la asta, adică la posibilitatea ca el să se însoare într-o bună zi :

— O să mi se pară ciudat să te văd plecînd. Nu de alta, dar ai fi fost primul meu muşteriu...

Nici prin gînd nu-i trece că Baert ar putea urmări altceva. Neştiind ce să mai facă, el îi scrie o epistolă şi se duce la unul din prietenii şi clienţii lui, care lucrează la un mare hotel, ca să-l roage să i-o traducă în franţuzeşte. Dar cînd să-i predea Ifigeniei scrisoarea, observă că dumneaei e însărcinată ! I-ar veni mai uşor să creadă că-i el însuşi însărcinat, într-atît de neverosimilă i se pare burta mare a fetei ! N-ar fi rămas mai perplex nici dacă ar fi văzut nişte cîini alergînd cu capul în jos, sau nişte găini moarte şi jupuite, ouîndu-se în panerul lui, în drum spre oraş ! Împietrit de durere, nu mai e în stare de nimic. În viaţa lui n-a iubit pe nimeni, totdeauna s-a uitat cu duşmănie la ceilalţi, închizîndu-se în trufia lui îndărătnică. Şi iată că, tocmai acum, cînd credea că nutreşte un sentiment pentru cineva, se înşelase amarnic !

Ifigenia îşi dorea aprig un copil, deşi la început se temuse. Avea de mult pregătite argu-

mentele cu care înțelegea să se apere. Tatălui ei, îi va spune :

— Tu, care m-ai înmormîntat de vie în pustietatea asta, m-ai împins la acest gest deznădăjduit !

Maică-si vitrege, care avea desigur s-o jignească și să-i facă mizerii, îi va răspunde astfel :

— Nu admit nici un reproș din partea unei femei ca dumneata care ai ieșit dintr-un bordel, ca să-l urmezi pe-un nobil desfrînat, de dragul numelui său !

Iar Ismenei și Cymelei, le va reteza trufia spunîndu-le :

— Eu, barem, am cunoscut iubirea, cît despre voi, n-aveți decît să vă uscați în mîndria voastră !

Tuturor celorlalți, le va spune, cu fruntea sus :

— Totdeauna mi-am dorit un copil, nu-mi pasă de nimic altceva !

Lui Baert, ca și celorlalți mușterii, nu le va spune nimic, dar prin întreaga ei atitudine, orgolioasă și nepăsătoare, le va da a înțelege :

— Nu sînt ceea ce vă închipuiți voi, nu mă simt dezonorată, eu însămi mi-am dorit acest lucru. Dacă vreți să iasă un scandal, poftim ! Cu cît mai curînd, cu atît mai bine !

N-au decît s-o copleșească cu ocările lor ! Hai, curaj, de ce vă holbați așa la pîntecul meu rotund ? Spuneți ce aveți de spus, urlați și zbierați, ca să vă pot răspunde : Eu însămi mi-am dorit acest lucru. Iar dacă-ar mai fi să aleg, tot așa aș face ! M-ați îngropat de vie aici, dar acum voi avea măcar un copil !

Baert nu scoate un cuvînt. Iar cît despre domnul d'Hurlumont, nu observă nimic, pînă în ziua cînd nevastă-sa îl întreabă :

— Ce, nu mai ai ochi ?

Ea se bucură de toate nenorocirile ce se pot abate asupra copiilor făcuți de domnul d'Hurlumont cu primele două neveste ale sale : în felul acesta, proprii ei copii pot să apară mai reușiți, iar ea însăși se poate simți ceva mai puțin rușinată de perioada petrecută la bordel (perioadă de care soțul ei își amintește perfect !)

Pentru prima oară în viața lui furtunoasă, domnul d'Hurlumont se arată a fi calm, poate prea calm. Nici nu se mai dă jos din pat. Ifigenia, care nu bănuiește nimic, îi aduce ceaiul și iese, în tăcere. Dar de îndată ce rămîne singur în odaia lui, taică-su își toarnă rachiu în ceai, semn că și-a dat seama de situație.

Domnul d'Hurlumont a citit în romane ce anume fac părinții după o asemenea descoperire : mama plînge și se văicărește, iar tatăl vociferează, ba chiar o snopește în bătăi pe fiică. Nevastă-sa îl avertizase că Ifigenia e însărcinată : „Poftim, uite ce-a făcut scumpa ta fiică !" Domnul d'Hurlumont, care de obicei e-n stare să facă tărăboi pentru o nimica toată, stă în pat, cît se poate de calm, și bea, fără să se îmbete. Abia către seară, își dă seama că trebuie să acționeze. Drept care o cheamă pe Ifigenia, să-i aducă ceaiul.

Și începe să-i vorbească în șoaptă, cum numai femeile l-au auzit vorbind, în intimitate :

— Scumpa mea Ifigenia, mi s-a întîmplat un lucru îngrozitor. Dacă Dumnezeu m-ar fi lăsat

să aleg între nenorocirea asta și tot ceea ce un părinte poate îndura ca boală sau suferință, l-aș fi rugat în genunchi: Nu, Doamne, numai asta nu! Suferințe, de două ori pe-atît, dar nenorocirea asta, nu! Copila mea, adaugă el, suspinînd încetișor, dacă Dumnezeu m-ar fi lăsat să aleg între tine și celelalte fete, i-aș fi spus: Nu, Doamne, nu-i face una ca asta tocmai Ifigeniei, primul meu copil cu Angela! Înțelegi tu? Nu, nu poți înțelege, copila mea. Credeam că trecusem prin toate încercările, că sorbisem pînă în fund din cupa amărăciunilor: greșeli, nedreptăți, umilințe, rușine, remușcări, chinuri de tot felul. Iată însă că eu, care am suferit atîta, sînt lovit acum de o durere cumplită, cum n-am mai cunoscut niciodată. Suferințele îndurate pînă acum erau un fleac pe lîngă asta. Dar tu nu poți înțelege, la vîrsta ta, acest lucru.

Domnul d'Hurlumont are cearcăne negre sub ochi. Lacrimi grele i se preling pe obraji, în ridurile adînci. Deși pregătită, de luni de zile, să se apere de furia tatălui ei, iată că, acum, cînd îl aude murmurînd și suspinînd, se simte dezarmată în fața lui. Neputincioasă, înduioșată, îi răspunde la întrebări: în primul rînd, că nu există nici o speranță să se mărite, iar în al doilea rînd, că-și dorește cu adevărat un copil, și că-l va aduce pe lume.

— Dar ia spune-mi, copila mea, cine e tatăl? o iscodește domnul d'Hurlumont.

— E omul care ne aduce mereu iepuri, îi răspunde Ifigenia.

— Nu se poate! exclamă domnul d'Hurlumont și, apucînd-o de gît, o somează să-i spună

că nu-i adevărat. Ifigenia se împiedică și cade, pierzîndu-și cunoștința.

Încă înainte de zorii zilei, domnul d'Hurlumont trezește întreaga colonie din Deps cu focurile lui de armă. Dogarul Van Aleenen, care locuiește pe aproape, îl întreabă pe vînător unde se află vînatul pe care-l urmărește cu atîta sîrg?

— Trag ca să-l fac să iasă din vizuină, îi răspunde vînătorul.

— Numai să nu iasă Houtekiet din vizuina lui!

— Ba, tocmai de asta și trag, zice domnul d'Hurlumont.

Van Aleenen nu locuia încă la Deps cînd Houtekiet îl alungase de acolo pe franțuz ca pe-un vagabond, dar își spunea că isprăvile lui Houtekiet erau exagerate de depsieni, pentru a-i impresiona pe noii veniți. Potrivit unei versiuni pe care Van Aleenen o auzise de zeci de ori, domnul d'Hurlumont l-ar fi provocat la duel pe Houtekiet, fiindcă, de! știa să tragă cu pistolul. Dar aflînd că Houtekiet e un țintaș mai grozav decît orice gentilom, — măcar că nobilii ăștia învață la școlile lor de război să mînuiască o armă — franțuzul se lăsase păgubaș...

Vecinii îl sfătuiesc pe Houtekiet să rămînă acasă, fiindcă franțuzul vrea să-l omoare, atrăgîndu-l pe cîmp. Kennedie ia chiar o bucată de hîrtie și scrie pe ea acest avertisment, pe care i-l trimite lui Houtekiet printr-un băiețaș. Cum însă Houtekiet nu știe carte, se duce la Joep, care, fiind și mai ageamiu decît el, i se adresează lui Beno Dobbelaere. Dar acesta nu poate citi, cică, decît slovele tipărite, așa că Houtekiet se

duce la celălalt Dobbelaere, care-i răspunde că nu mai ține minte din școală decît aritmetica, nu și alfabetul, așa că-l trimite la Van Dambruggen. David Van Dambruggen citește cuvînt cu cuvînt bilețelul, ținîndu-l la distanță, căci altfel vede tulbure. Mulțumit, Houtekiet se întoarce la el acasă.

— Fii cu băgare de seamă ! îi șoptesc oamenii întîlniți pe drum. Dar el se face că nici nu-i aude.

Întreaga așezare e cuprinsă de panică. Cu toate că oamenii țin cu Houtekiet împotriva străinului, ei simt că a cam întrecut măsura : înmormîntarea lui Petrus, fuga lui Lien, povestea cu tocilarul și, acum, o nouă luptă pe viață și pe moarte : e prea de tot ! Să fii un om liber, să-l sfidezi pe pastor și pe domnul conte, să trăiești cu fruntea sus, mă rog, toate sînt bune, dar ce rost are o nouă luptă ? Și apoi, dacă Jan e răpus, ce se va alege din Deps ? Iar dacă moare celălalt, ce soartă îl așteaptă pe Jan ? Oricum, lupta nu se poate sfîrși fără vărsare de sînge. De aceea îl imploră pe Houtekiet să se adăpostească la ei și să aștepte pînă va trece primejdia : franțuzul o să se lase păgubaș, în cele din urmă.

Dar lui Houtekiet nu-i pasă de nimic. Poate că dacă Lien ar fi acasă și i-ar vorbi... Sau poate dacă Liza... deși, dacă e cineva care dorește să-l vadă ciuruit de gloanțe, e tocmai Liza. Nu, chiar părăsit de Lien, n-o va lua lîngă el pe Liza. Și apoi, Houtekiet e scîrbit de toți și de toate, de ce nu s-ar bate din nou, pentru ultima oară ?

Ajuns la el acasă, își ia pușca — o armă bună, de vreme ce-i aparținuse domnului d'Hurlumont. Degeaba încearcă țigăncușa să-l oprească, agățîn-

du-se de gîtul lui și sclifosindu-se. Houtekiet o împinge cît colo și-i dă la o parte și pe copiii mai măricei, care ar dori să-l însoțească pe tăticul lor, ca să vadă cum trage cu pușca.

Din ograda lui Joep pînă-n Ulița Nisipului și pînă la Hanul Poștei, zeci de ochi vor putea urmări, prin ferestre, duelul, faimosul duel pe care domnul d'Hurlumont îl tot amînase. Houtekiet își agață pălăria în vîrful unei bîte, pe care-o ridică deasupra tufișurilor. D'Hurlumont trage, din spatele unui copăcel. Deodată, pălăria răsare undeva, mult mai departe, spre stînga. Două focuri de armă ! Houtekiet se ridică, făcînd parcă semne cu mîna, apoi se lasă brusc la pămînt, căci franțuzul își încarcă repede arma. De trei ori a tras pînă acum, dar degeaba. Să fie oare la mijloc vreun șiretlic ? Își bate oare joc de el ? Sau caută cumva moartea cu tot dinadinsul ? Comportarea adversarului său i se pare bizară domnului d'Hurlumont. Începe să-i fie frică ; da, se teme că ar putea fi surprins pe la spate, căci Houtekiet aleargă prin tufișuri ca un iepure și se apropie din ce în ce mai mult. Francezul ar fi dispus să cadă și el în luptă, odată cu adversarul, dar să fie surprins astfel, să moară nerăzbunat ? A, nu, Dumnezeule, numai asta, nu !

Domnul d'Hurlumont ar fi vrut să se roage, dar era prea tîrziu. Houtekiet țîșni dintr-un tufiș, drept în fața lui și-i trase un glonte între ochi, înainte ca franțuzul să fi avut răgazul de a ținti. Încă un cadavru pentru Liza...

Către seară, cadavrul fu găsit de surugiii lui d'Hurlumont, însoțiți de fiicele sale mai mari,

nu însă şi de Ifigenia. Nimeni din Deps nu fu în stare să le dea vreo explicaţie în privinţa celor întîmplate, deşi îl văzuseră cu toţii pe franţuz, în dimineaţa aceea, vînînd. Van Aleenen, dogarul, îşi amintea chiar că-i spusese: „Frumoasă zi, domnule d'Hurlumont, numai bună pentru vînătoare!" Iar franţuzul îi răspunsese: „Aşa e!" După care, o pornise înspre apus. Nimeni nu-i dăduse vreo atenţie, în orice caz, nimeni nu-l mai văzuse, de pe la orele zece, unsprezece sau douăsprezece. Absolut nimeni.

Cînd îşi făcu apariţia contele, însoţit de nişte domni şi de cîţiva jandarmi, depsienii repetară, se înţelege, ceea ce mai spuseseră şi pînă atunci. Numai dogarul, fiind rugat insistent să-şi amintească totul în amănunt, izbuti să furnizeze un detaliu nou. Şi anume, că domnul d'Hurlumont nu-i spusese numai „Aşa e!", ci ţinuse să adauge: „Mai ales că toată săptămîna a fost o vreme infectă"...

— Altceva n-a mai spus? îl iscodiră domnii.

— Nu, domnilor, nimic altceva.

— Şi nu ţi-a pomenit de...

— Nu, domnilor, nu!

Oamenii nu se bucurau de acest omor. Erau, dimpotrivă, îngroziţi, iar admiraţia pe care le-o inspira Houtekiet era amestecată cu teamă. Dar în clipa cînd apăruseră anchetatorii, dăduseră uitării toate aceste sentimente fiindcă oamenii legii reprezentau tot ceea ce depsienii urau şi sfidau. De aceea, adoptară, cu toţii, aceeaşi atitudine: să pretindă că nu ştiu nimic. Şi asta, fără să se fi vorbit între ei. Da, îl văzuseră pe domnul

d'Hurlumont în dimineaţa acelei zile, însă de pe la orele zece, unsprezece sau douăsprezece, nu-l mai zăriseră. Îşi băteau joc de anchetatori, minţindu-i fără să clipească din ochi. Faptul că domnul d'Hurlumont fusese doborît cu un glonţ de puşcă, spuneau ei, era o dovadă limpede a nevinovăţiei lor, fiindcă nimeni din Deps nu poseda o armă.

Anchetatorii refuzară să creadă că Houtekiet nu se folosise de o puşcă, şi-i întrebară pe copiii lui, unde anume şi-a ascuns tăticul lor arma. Copiii scuturară din umeri.

— Tăticul vostru are totuşi o puşcă, nu-i aşa?

Copiii scuturară din umeri, încă o dată.

— Bine, dar atunci cum vînează tăticul vostru atîţia iepuri?

Copiii arătară spre mînuţele lor murdare: adică tăticul prindea iepurii cu mîna...

— Nu vă vine a crede? întrebă Houtekiet.

Şi porni cu paşi siguri spre un tufiş, de unde se întoarse în curînd cu un iepuroi zbătîndu-i-se în mîini. Anchetatorii ar fi vrut să se aleagă măcar cu iepurele, dar Houtekiet îi dădu drumul, chiar sub nasul lor.

Administratorul depuse şi el mărturie, spunînd că Houtekiet îi căutase încă de la început nod în papură domnului d'Hurlumont; dar, temîndu-se parcă de riscurile unei depoziţii formale în faţa unui tribunal, îi rugă pe anchetatori să-i interogheze pe membrii familiei răposatului, care ştiau desigur mai multe în legătură cu acest subiect. E adevărat că membrii familiei d'Hurlumont ştiau cîte ceva, dar dintr-un trecut mai îndepărtat. Ifigenia credea chiar că întîmplarea aceea fusese

uitată cu totul, fiindcă între timp Houtekiet venise de multe ori la ei acasă, cu cîte un iepure, iar domnul d'Hurlumont nu spusese niciodată nimic.

Luat din nou la întrebări, Houtekiet recunoscu faptul că între el şi domnul d'Hurlumont avusese loc mai demult o ceartă, însă aceasta fusese dată uitării : în orice caz, de cîte ori venise cu cîte un iepure la domnul d'Hurlumont, acesta nu-i pomenise nimic despre gîlceava aceea.

Anchetatorii ar fi vrut să-l închidă în temniţă, dar nu puteau dovedi că Houtekiet poseda o armă şi că fusese plecat de-acasă în dimineaţa omorului. Şi apoi, membrii familiei domnului d'Hurlumont nu păreau prea afectaţi de moartea acestuia. Ia să-i ancheteze şi pe ei, îşi spuseră oamenii legii. O chemară mai întîi pe Madame d'Hurlumont. Ea păli la auzul întrebărilor puse de anchetatori : era ca şi cum i le-ar fi pus însuşi răposatul !

— Domnilor, se apără ea, dar v-aţi gîndit că o sinucidere n-ar fi exclusă ? În ultima vreme, soţul meu era abătut, din pricina... ei bine, da, din pricina fiicei sale mai mari ; cred că aţi observat starea ei...

Anchetatorii o întrebară pe cine anume bănuieşte că ar fi putut s-o lase grea pe Ifigenia. După ce rămase pe gînduri cîteva clipe, doamna d'Hurlumont le răspunse că-l bănuieşte pe Baert : nu putea să-i atribuie fiicei sale vitrege o relaţie cu un bărbat de condiţie mai joasă...

Anchetatorii îl chemară aşadar pe Nard Baert şi-i cerură să precizeze unde anume se afla în dimineaţa crimei.

— La piaţă ! răspunse cărăuşul, rîzînd cam galben.

— Poţi dovedi ? îl întrebă contele.

— Da' ce, matale sînteţi judecător ? Cu ce drept îmi puneţi întrebări şi mă bănuiţi pe mine de un omor pe care poate că l-aţi săvîrşit chiar matale, ia dovediţi că nu !

— *Voulez-vous bien vous taire* [1], îl repezi şeful anchetatorilor, dar Baert nu se lăsă :

— Primesc să răspund la orice întrebare pusă de un om care are dreptul să pună întrebări, dar nu primesc să mi se spună că-s un ucigaş !

Da, fusese în piaţă în dimineaţa aceea, stătuse de vorbă cu cutare, plecase la ora cutare, se oprise pe drum în cîteva locuri şi se întorsese la Deps taman la amiază.

— Dar matale, unde aţi fost ? încheie Baert, adresîndu-se brusc contelui.

— Potoleşte-te, domnule, potoleşte-te ! îi spuse anchetatorul. Vorbeşte-ne despre relaţiile dumitale cu fiica mai mare a domnului d'Hurlumont.

Anchetatorul avea să regrete această întrebare. Baert fu cît pe aci să sară la bătaie ; în orice caz, îi ceru să-şi retragă cuvintele, iar cînd pricepu că nu putea fi vorba de aşa ceva, începu să-i înjure pe anchetatori.

— Sînteţi nişte nătărăi şi nişte trîntori ! Fiindcă nu sînteţi în stare să-l găsiţi pe vinovat, vă legaţi de nişte oameni cinstiţi !

În zadar îl ameninţară anchetatorii cu arestarea — Baert continuă să vocifereze, pînă cînd fu dat afară din clădirea unde avea loc ancheta.

---

[1] Fă bine şi taci ! (fr.)

Ifigenia, chemată la interogatoriu după plecarea lui Baert, răspunse că nu acesta era tatăl copilului ei .

— Atunci cine ?

Ifigenia nu răspunse : n-avea de gînd să-l dea în vileag pe tatăl copilului ei.

Anchetatorul îi vorbi cu blîndețe și chiar cu afecțiune :

— Îmi dau seama că e o întrebare delicată, dar trebuie s-o pun, deoarece răspunsul la această întrebare ar putea lămuri...

Ifigenia îl întrerupse :

— N-ar putea lămuri nimic, fiindcă nici papà nu știa despre cine era vorba !

— Bine, dar tatăl copilului știa măcar cine era tatăl dumitale, nu-i așa ?

Ifigenia îi aruncă o privire amuzată comisarului.

— Nu vă dați seama, domnule comisar, că tatăl copilului meu n-ar fi putut să-l omoare pe papà înainte de a-i cunoaște reacția ? Pentru ce să-l fi omorît ? Din dragoste pentru mine ? Sau pentru bunul renume al copilului ?

Doamna d'Hurlumont fu din nou convocată.

— Soțul dumneavoastră știa sau nu cine era tatăl copilului ?

— Nu știa. Chiar în ajun, mă întrebase ce cred, după ce stătuse de vorbă cu Ifigenia.

— De ce fiica dumneavoastră vitregă nu voia să-i destăinuie nici măcar tatălui ei numele persoanei ?

— Pentru că-și dorea un copil, și nu-i mai păsa de nimic altceva !

Răspunsul era cît se poate de mulțumitor.

Baert nu înțelegea să-și țină gura. Musai să le povestească depsienilor cum îi pusese la punct pe domnii aceia ! Nu, n-ar fi fost în stare să-și țină gura nici măcar în fața regelui, sau a Papei, necum în fața acestor domni ! Autoritățile nu-l puteau intimida. Drept care, îi spusese contelui tot ce-avea pe suflet.

Printre cei ce-l ascultau, rîzînd, pe Baert, se afla și Houtekiet, mult-hulitul și mult-iubitul nostru Houtekiet. El, însă, tăcea, iar tăcerea asta a lui li se părea de-a dreptul sublimă. Un simbol al invulnerabilității sale. Oamenii nu bănuiau că el se gîndea la Lien.

Într-o seară, văzînd că Lien tot nu se arată, îi șopti țigăncușei :

— Hai, vino-ncoace !

Nu trecuse nici o lună de la omor, cînd Houtekiet se duse din nou la Ifigenia, cu un iepure. Ea se temuse că Houtekiet nu se va mai întoarce niciodată, dar cînd acesta veni și o privi stăruitor, Ifigenia se simți năpădită de fiori de groază.

— Nu, nu ! scînci ea.

Houtekiet îi spuse, în șoaptă, că n-avusese încotro : ori el ori eu ! Altă cale nu putea fi.

În cărțile sfinte stă scris că o fiică își iubește bărbatul mai mult decît părinții : cumplit adevăr !

Fără să-l privească, Ifigenia îi apucă mîna și i-o strînse tare la piept, suspinînd. Houtekiet încercă s-o ogoiască. Deși nu înțelegea deloc firea femeilor, recunoștea că dragostea există.

O, cărturarilor, voi ne-ați învățat că omenirea a fost mîntuită prin iubirea lui Cristos. Iar voi, cronicarilor, ne-ați învățat că atîția cavaleri sîn-

geroşi şi-au putut ispăşi păcatele grele, datorită unor fecioare milostive. Nu cumva e vrednic de iertare şi aprigul păgîn Jan Houtekiet, prin iubirea pe care a inspirat-o, în chip atît de inexplicabil, Ifigeniei d'Hurlumont ?

13

Pe vremea aceea, ţiganii mai cutreierau satele, cu cîte un urs pe care-l puneau să ţopăie. Houtekiet cumpără de la ei un astfel de urs şi-l aduse, în lanţuri şi cu botniţă, la Deps, de parcă ar fi fost doar un dulău. Îi înjghebă o cuşcă. Încetase să se mai ducă pe cîmp sau măcar la moara lui de apă, ca să se poată ocupa toată ziua de urs, căruia avea să-i scoată grabnic lanţurile şi botniţa. Copiii se obişnuiră curînd cu animalul acela tînăr şi uriaş.

Houtekiet continua să se gîndească la Lien ; îi mai acorda un răgaz, după care, era hotărît să plece din Deps. Avea sentimentul că era făcut dintr-o altă plămadă decît ceilalţi oameni. Cît despre urs, ei bine, îl putea slobozi !

Nimeni nu îndrăznea să se apropie de casa lui Houtekiet, ceea ce nu-i displăcea defel.

Dar omul se obişnuieşte cu orice. Încetul cu încetul, cîte unii se încumetară să-l viziteze, seara mai ales. La ora aceea Houtekiet se lua la trîntă cu ursul, apoi îl strîngea în braţe, cu un gest tandru, care le tulbura pe femei.

— Dacă ai fi la fel de drăgăstos şi cu noi, femeile, te-am iubi şi mai mult ! îi spuse Liza într-o zi.

Dar lui Houtekiet i-era totuna dacă Liza îl iubea sau nu ; măcar să fi fost Ifigenia... Oamenii nu-şi dădeau seama că el suferă, dacă se poate numi suferinţă ciudata lui stare sufletească din acele zile. De arătat, nu arăta însă nici tulburat, nici mîhnit.

O nouă ameninţare a Lizei îl făcu să-şi amîne încă o dată plecarea. De data asta, Liza risca totul ; pregătindu-şi îndelung pledoaria, îşi alese momentul şi locul cele mai potrivite pentru a-i vorbi :

— Uite ce e, Jan, pînă acum n-am vorbit niciodată serios cu tine, dar acum o fac, iar tu trebuie să mă asculţi. N-ai decît să i-o spui şi lui Lien. Află că n-am vrut niciodată să-i iau locul, din dragoste pentru tine. Da, ţi-o jur ! N-am vrut să-i iau locul, fiindcă îmi închipuiam că Lien te iubeşte la fel de mult ca şi mine, şi că sînteţi fericiţi împreună. Aşa sînt femeile, Jan, cînd iubesc. Dar o femeie care iubeşte cu adevărat nu poate rămîne atîta vreme departe de bărbatul iubit. De aceea îţi vorbesc eu acum împotriva prietenei mele celei mai bune, şi-ţi spun : Jan, destul ai suferit, — haide, nu mai tăgădui ! Ai crezut că ea e femeia visurilor tale şi nu vrei să recunoşti că te-ai înşelat. E o grea lovitură pentru tine ! O, cîţi ani te-am aşteptat ! Acum, însă, nu mai vreau să te văd că suferi, de aceea vin să-ţi aduc dragostea de care ai fost lipsit în propria-ţi casă !

Dar Houtekiet nu se mai lăsa aşa de lesne îmbrobodit de vorbele mari ale femeilor — doar pe Ifigenia o mai credea, însă ea nici nu folosea vorbe mari. Da, femeile se pricep să vorbească, dar pe el, unul, nu-l puteau păcăli... Mai jignită decît

oricînd, Liza începu să facă aluzii răutăcioase la pădurar și la domnul d'Hurlumont...

— Cum adică, izbucni el. Ce vrei să spui ?

Apoi, văzînd că ea refuză să-i dea vreo explicație, o întrebă :

— Vrei să spui că mă vei da în vileag ?

— A, nu, Jan !

— De fapt, n-ai decît s-o faci. Și nu uita să le spui că mă pot găsi la mine acasă, oricînd doresc ! Tocmai de aia n-am plecat pînă acum, ca să-i aștept...

Așa era Houtekiet : nu se temea de loc de oamenii legii și de întrebările lor. Era mai aprig decît oricînd. Și ar fi fost în stare să înfrunte moartea și mai pieptiș decît îl înfruntase pe d'Hurlumont.

Între timp, Lien îi ajuta pe Busschops și pe tînăra lui nevastă la tăiatul sfeclei pentru hrana vitelor. Lien era primită și în casă. De vreme ce Houtekiet își luase o altă femeie, ce rost ar fi avut ca Lien să rămînă, mai ales că nici nu era măritată cu el ?

Ori de cîte ori venea vorba despre omor, îl scoteau basma curată pe Houtekiet.

— E cît se poate de limpede, spunea Busschops. Franțuzul ăla stătea în drumul cuiva...

Lien, care dorise de o mie de ori moartea țigăncușei, nu se gîndise niciodată că ar putea s-o omoare cu mîna ei, pentru că-i stătea în drum. Ideea îi veni, totuși, într-o noapte, iar în noaptea următoare, se și duse s-o pună în aplicare. La Deps, chiar în zilele noastre, oricine poate deschide ușa oricui, la orice oră din zi sau din noapte, fiindcă la noi nu se fură. Ei bine, ușa casei lui

Houtekiet nici măcar nu trebuia să fie deschisă, deoarece, obișnuit cum era să doarmă sub cerul liber, el nu putea dormi decît în pielea goală și cu ferestrele și ușile larg deschise ; altminteri, zicea el, s-ar fi înăbușit. Numai că era mult mai ușor să tai cu ferăstrăul o ușă închisă, fără să fii auzit, decît să treci pragul ușii deschise a lui Houtekiet, fără ca el să se trezească. Recunoscînd-o pe Lien, el zîmbi pe întuneric și o lăsă să se apropie.

— A, iată-te ! rosti în clipa cînd Lien ridica în aer cuțitul, ca s-o taie în bucățele mai mici decît tăiase deunăzi sfecla, pe țigăncușa care dormea lîngă el.

Și, sărind din pat, Houtekiet îi smulse din mînă cuțitul și o trînti pe podea. Urmă o luptă veselă, veselă pentru el, căci era bucuros s-o vadă apărînd astfel, în puterea nopții ; și apoi, ce poate fi mai caraghios decît o femeie cu cuțitul în mînă ? Iată însă că Lien nu se lasă ! Houtekiet își simte deodată nasul prins între dinții ei și abia și-l poate desprinde. După ce-i trage o bătaie zdravănă, o dezbracă și o trîntește pe pat, în locul încă destul de cald, părăsit în grabă de țigăncușă. Lien nu mai contenește cu înjurăturile la adresa lui, dar Houtekiet e fericit și nu scoate un cuvînt. De fapt, și Lien e fericită că se află din nou alături de el.

A doua zi dimineața, Houtekiet o găsi pe țigăncușă ascunsă ca un șoarece înapoia unei stive de lemne. Ea îl întrebă, speriată, dacă Lien n-o va ucide. Houtekiet nu șovăi nici o clipă în privința hotărîrii pe care se cuvenea s-o ia, și nici țigăncușa nu înțelese să se opună : el o duse la Liza.

— A, credeai c-o să mă umileşti aducîndu-mi-o pe păduchioasa asta ? exclamă Liza. Ei bine, sînt foarte bucuroasă că mi-ai adus-o.

Şi, aşezîndu-se la masă, începu să-i dea ordine ţigăncuşei, care se arătă cît se poate de recunoscătoare, ba chiar fericită.

— Ascultă la mine, îi spuse Houtekiet lui Lien, în seara zilei următoare. Să ştii că dacă mai încerci să fugi de-acasă, o păţeşti ! O să dau foc casei, cu tot ce se găseşte în ea, şi o să fug cu ursul meu ! Să fii mulţumită că n-am făcut-o pînă acum !

După o zi petrecută acasă, lîngă copilaşi, Lien se simte în culmea fericirii. Ea îşi dă seama că Houtekiet o iubeşte la fel de mult ca mai înainte, că a iubit-o întotdeauna, chiar dacă i-au plăcut şi alte femei. Aşa e el, nu e chip să-l schimbi, fiindcă nici nu pricepe că n-ar avea voie să săvîrşească unele lucruri.

— Să fii mulţumit că m-am întors, îi spune ea, fiindcă de două ori era cît pe-aci să mă spînzur.

— Lasă-mi barba în pace ! mîrîie el. M-am săturat de toate comediile astea ! Dac-aş fi ştiut, nici nu te-aş fi atins vreodată. Sînt atîtea femei care-şi cresc singure copiii ! E musai să fii lîngă mine, ca să ţi-i creşti pe ai tăi ?

— Uite ce e, Jan, eu nu pot altfel ! Îmi dai voie să-mi încălzesc picioarele lîngă ale tale ? Mi-e frig...

— Îţi dau voie, îi răspunde Houtekiet.

Lien se înghesuie în el, pînă cînd îl împinge pe partea dreaptă. Aşa au dormit ani de-a rîndul, astfel încît totul reintră în normal. Houtekiet se

simte atît de fericit, încît s-ar scula şi s-ar duce la vreo muiere. Dar Lien, lipită de trupul lui, îi vorbeşte întruna, ca şi cum odată cu căldura acestui trup, şi-ar fi regăsit şi gîndurile.

— Dacă n-ai alerga după toate fustele, ai fi cel mai bun bărbat din lume, îi spune. Zău, Jan, eu te iubesc la fel de mult ca atunci, între bălării, mai ţii minte ? Deşi m-ai făcut să sufăr atîta, ţi-am iertat totul, să ştii. Numai pofta asta de femei, Jan, ar fi mai bine să te dezveţi de ea !

— Dacă ţii morţiş să vorbeşti, îi răspunde el, vorbeşte de lucrurile pe care le pricepi, altminteri taci din gură !

— Bine, Jan, dar de ce o faci ? Uite, eu, una nu umblu cu alţi bărbaţi.

— Eşti tu bărbat ? o întreabă Houtekiet.

— Cred că nu...

— Atunci, taci şi dormi !

14

Orice ar pretinde contele în predicile pe care le ţine micii sale contese pentru a-i împărtăşi propria-i înţelepciune meschină, situaţia copiilor domnului d'Hurlumont nu e mai bună acum, cînd nu mai au sub ochi exemplul rău al tatălui lor. Dimpotrivă, exemplul acesta îi făcuse să se arate mai cuminţi şi mai sfioşi decît erau în realitate. Bunăoară, fetele, care nu-l însoţeau niciodată în escapadele lui la oraş, pentru a nu-i oferi pretextul de care avea nevoie ca să-şi facă de cap, au ajuns acum să-şi ia cîte o zi „liberă". Domnul d'Hurlumont izbutea rareori să le înduplece să

coboare în sala de mese, ca să bea un păhărel împreună cu amicii săi. Acum, ele nu se mai urnesc de-acolo, ore întregi, şi s-au obişnuit să şi bea ! Cine să le împiedice ? În orice caz, nu mama lor. Cînd aceasta îndrăzneşte să le ceară socoteală, ele îi închid grabnic gura :

— Ia spune, mamă, ce meserie aveai înainte de a te mărita cu papà ?

Numai Ifigenia are curajul să le amintească surorilor ei că, pînă nu demult, ele refuzau orice contact cu oamenii de rînd pe care tatăl lor îi primea bucuros, şi cu care au ajuns să fie mai familiare decît a fost vreodată ea însăşi, pe vremea cînd se ocupa, singură, de muşteriii hanului. Dar surorile îi răspund Ifigeniei că, la urma urmei, ele îi ţin la oarecare distanţă pe muşterii, spre deosebire de altele, care au ajuns să fie foarte intime cu unii dintre ei... Deşi lovită din plin, Ifigenia nu le lasă să-i insulte iubitul, dar nu le poate împiedica să-şi facă de cap. Ele nu mai au pic de ruşine !

Ismena, Cymela şi chiar una din fiicele mai mici, se poartă cu muşteriii cu o dezinvoltură ce-o scoate din sărite pe Ifigenia. Pe de altă parte, relaţiile dintre ea şi maică-sa vitregă rămîn încordate, deşi e o încordare greu de definit. Într-o bună zi, doamna d'Hurlumont nu se mai poate stăpîni şi-i spune : „Eşti o păcătoasă !" Atunci, Ifigenia îi aminteşte, de faţă cu toţi copiii, de un anumit trecut... Din fericire, copiii nu înţeleg aluzia. Şi, oricum, ei ţin cu mama lor şi refuză să se alieze cu Ifigenia. Acum, cînd tatăl lor nu mai este în viaţă, nimic nu-i mai poate ţine în frîu. Familia, altădată unită prin însăşi opoziţia aproape unanimă faţă de autoritatea lui, şi faţă de comportarea lui scandaloasă, începe să se dezagrege.

Iată de ce Baert se arată grăbit să-şi atingă scopul. Numai că o casă, o crescătorie de păsări şi un magazin nu pot fi construite peste noapte. Pînă una alta, Baert îşi îndreaptă privirile asupra surorilor Ifigeniei, dar amabilităţile acestor făţarnice o lasă rece pe Ifigenia. Dacă ar fi fost cu adevărat o stricată, cum şi-o închipuise el, în mintea lui de flamand, i-ar fi cedat numaidecît. Ea, însă, se ţine mîndră. Baert mai observă că ea continuă să fie o hangiţă la fel de bună ca mai înainte, ceea ce-l face să-i preţuiască din nou priceperea în afaceri. Baert nu-i un sentimental, dealtfel nici n-are timp pentru aşa ceva. Un om de afaceri nu se poate ocupa de asemenea fleacuri. Pe nesimţite, Baert capătă convingerea că o fată atît de sîrguincioasă ca Ifigenia, nu poate să fie o tîrfă. Şi apoi, unde-i este ibovnicul ? A, nu, de bună seamă că fusese victima unui agresor, care o luase prin surprindere... Şi, la urma urmelor, preferă unei fecioare idioate şi leneşe, o fată bine-crescută, talentată, cu educaţie franţuzească, chiar dacă a fost batjocorită de un bărbat ! Şi mai e ceva, ceva şi mai important : în fond, n-ar trebui oare să fie recunoscător acestui viol, pentru că i-a oferit o şansă la care nici nu visase pînă atunci ? La el în sat, poate că n-ar fi fost în stare să înfrunte batjocura oamenilor, dar la Deps n-ar îndrăzni nimeni să arunce cu pietre în el şi să-i conteste calitatea de tată al viitorului copil. S-ar putea ca domnii de la tribunal să deschidă o nouă anchetă, dar Baert are un alibi perfect, aşa că nu-i pasă. Oricum, Baert începe să creadă

că Ifigenia nu mai e chiar atît de nepăsătoare față de el. Și nu se înșeală.

Ismena și Cymela, în schimb, se rățoiesc la el, cînd îndrăznește să le reproșeze o politețe excesivă față de mușteriii mai eleganți. Baert nu scapă nici un prilej pentru a le expune unul din numeroasele sale principii, și anume, că, în afaceri, trebuie să fii totdeauna corect, dar niciodată prea familiar cu clienții. Corectitudinea naște încredere, pe cînd amabilitățile excesive trezesc suspiciuni etc., etc. Ifigenia e atentă cu el, pentru a-l face să uite deziluzia pe care i-o pricinuise, dar și ca să le arate surorilor ei că, pentru ea, un mușteriu rămîne un mușteriu. Plin de speranță, Baert începe să prindă curaj.

Într-o bună zi, se pomenește singur cu Ifigenia. Căruța e încărcată iar cîinii latră, nerăbdători s-o pornească la drum. Stînd la fereastră cu spatele la Baert, Ifigenia îi spune să mai aștepte o jumătate de ceas, fiindcă a început să plouă. Baert se apropie de ea și-i cuprinde umerii, cu mîinile parcă electrizate. Ifigenia se smulge din strînsoarea lor, dar nu brusc, nu, ci mînată doar de dorința de a-i face loc lîngă ea : pesemne că nu o fi înțeles gestul lui, își spune Baert, derutat de atitudinea ei, totuși cît se poate de firească și prietenoasă.

Ia s-o pun la încercare cu banii, se gîndește Baert. Pentru el, banul reprezintă proba hotărîtoare, mai ales că Ifigenia cunoaște valoarea banului la fel de bine cum o cunoaște el însuși. Zis și făcut : într-o seară, el îi achită nota de plată săptămînală. Ca să-i dea restul, Ifigenia trebuie

să urce la etaj, unde își ține banii. El, însă, îi spune, oprind-o la piciorul scării, că ar fi mai bine să încheie socotelile printr-o sărutare, una singură. E drept că sărutarea asta l-ar costa scump, dar n-are a face. Ifigenia îi răspunde, însă, rîzînd, că afacerile sînt afaceri și se duce să caute banii.

Încurajat de acest răspuns, Baert își recitește scrisoarea. Ideea că „afacerile sînt afaceri“ ar putea să însemne : sînt dispusă să discut despre sărutări cu dumneata, însă nu în legătură cu socotelile. Baert scoate din buzunar scrisoarea, mototolită și ruptă pe la colțuri, — și o transcrie pe o hîrtie curată. O transcrie cuvînt cu cuvînt, întocmai cum o concepuse, adică adresată unei tinere fecioare.

După o primă lectură a scrisorii, Ifigenia se întreabă dacă Baert încă n-a observat ceea ce sare în ochii tuturor, de la o vreme. Ciudat om ! își spune. Poate că, în ochii lui, faptul că a rămas gravidă nici nu e ceva rușinos; dar atunci i-ar fi spus-o, fiindcă nu obișnuiește să-și ascundă părerile, dimpotrivă, și le spune pe șleau. Din acest punct de vedere, e un țăran sadea. Faptul că nu-i reproșează „păcatul” săvîrșit, ar putea să însemne că nici nu-l consideră un păcat. Oricum, ar putea măcar să-i spună ce crede, există destule cuvinte pentru asta...

În sinea ei, Ifigenia răspunde afirmativ la cererea lui Baert. De cînd cu moartea tatălui ei, fiecare își face de cap aici, astfel încît n-ar mai avea rost să rămînă în casă după nașterea copilului. Și apoi, se gîndește că nu va găsi un bărbat mai bun decît Baert. Fiind înzestrată cu

simţul afacerilor, ea ştie că situaţia lui Baert e sănătoasă din punct de vedere comercial. Oricît ar bîrfi-o surorile ei, Ifigenia îşi dă seama că, împreună cu Baert, va putea ajunge mai departe decît ar putea vreodată ajunge ele, tot învîrtindu-se în jurul acelor domnişori sclivisiţi.

De vreme ce Baert îi admiră atît de mult uşurinţa cu care scrie, Ifigenia se hotărăşte să-i comunice prin scris consimţămîntul — dar cum să o facă? Ar putea oare să-i scrie: „Accept, dar să ştii că sînt însărcinată"? Sau: „Înainte de a-ţi da un răspuns definitiv, aş dori să aflu dacă ştii că sînt însărcinată, şi să-ţi cunosc părerea". Căci dacă, cumva n-a observat... Doar e atît de naiv!

La a treia lectură, Ifigenia descoperă expresia „belle et pure", — aşa o găseşte Baert: frumoasă şi neprihănită!

Baert, care ştie doar franceza precupeţelor, n-ar fi cutezat să schimbe nici o virgulă din textul scrisorii; de aceea, a transcris şi cuvîntul „pure", fără să se gîndească la noima lui. Dealtfel, cu cît mai multe cuvinte pui în asemenea scrisori, cu atît mai emoţionante devin.

Pentru moment, Ifigenia nu se simte în stare să scrie. Dacă Baert i-a confirmat atît de limpede convingerea lui că e „frumoasă şi neprihănită", ce rost ar avea să i-o spulbere ea însăşi?

Văzînd că scrisoarea lui rămîne fără răspuns, Baert începe s-o ocolească pe Ifigenia, de teama unei discuţii. Dar, ca s-o ocolească, e nevoit să se poarte ciudat, bunăoară să se depărteze

brusc, de îndată ce-o zăreşte pe aproape, sau chiar să o ia la sănătoasa. Alteori, pleacă pretextînd că mai are nişte drumuri de făcut, sau că trebuie să se ducă la culcare devreme, şi atunci, le roagă pe surorile Ifigeniei să-i facă socoteala.

— Nu-i treaba noastră să facem socotelile, îi răspund ele.

— Ştiu, ştiu, bîiguie Baert.

Şi le roagă să-i ceară Ifigeniei să-i pregătească nota de plată, pentru mai tîrziu. Ifigenia ar vrea să se apropie de el şi să-i vorbească, fiindcă preferă să stea de vorbă, decît să scrie o scrisoare.

În fiece zi, la amiază, Baert se întoarce cu căruţa lui în grajd; ai crede că pereţii se vor nărui, iar roţile se vor desprinde, într-atît de repede aleargă cîinii. Dar ei se opresc taman la timp, şi nu se întîmplă nimic. Tocmai în grajdul acela, unde Houtekiet venea cîndva să jupoaie iepurii, îi va vorbi Ifigenia despre scrisoare; sau, mai degrabă, îl va întreba pe Baert dacă starea ei nu-l sperie. Iat-o aşadar, punîndu-i întrebarea, pe un ton cît se poate de calm, fără să-şi plece privirea. El îi răspunde că starea ei nu-l sperie cîtuşi de puţin. Totuşi, dacă ea ar binevoi să-i spună cine e ticălosul care a îndrăznit să abuzeze de dînsa, el s-ar duce numaidecît şi...

Surîzînd, Ifigenia îi spune că ea însăşi şi-a dorit copilul şi că n-a abuzat nimeni de ea, aşa că nu-i poate dezvălui numele... Un altul ar fi salutat-o din mers, la auzul unor astfel de vorbe, dar Baert, impresionat de dîrzenia Ifigeniei, consimte să nu-i mai ceară numele „făptaşului".

După cele întîmplate cu tatăl ei, Ifigenia nu te va trăda a doua oară, o, Jan Houtekiet!

Baert își primește, în schimb, cea dintîi sărutare.

— Mîine începem să construim casa! exclamă el, în culmea fericirii. Ifigenia se gîndește în sinea ei la Jan Houtekiet: chiar în grajdul acesta, unde el nu mai vine și nu va mai veni, s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Oare negustorul ăsta, care i-a dat o sărutare grăbită, știe pe cine anume e chemat să înlocuiască? Culcîndu-se în claia de fîn, își spune, cu amărăciune, că va trebui să i se dea unui bărbat pe care nu-l iubește. Ceea ce fusese un păcat, cu Houtekiet, va deveni obligație matrimonială, cu Baert. Sărutarea pe care i-a dat-o acesta i se pare adevăratul păcat... Ifigenia ar vrea să renunțe la măritiș, dar se gîndește că, după dragostea vinovată ce i-a mistuit sufletul și trupul, ar fi poate mai bine să se mărite. Ce să facă? Ia să-l întrebe pe calul acesta, care fusese martor la dragostea dintre ea și Houtekiet. Dezmierdîndu-l, începe să-i șoptească la ureche:

— Pe cine să aleg? Pe Jan sau pe Nard?

15

Populația Deps-ului a sporit cu încă o familie — familia lui Nard Baert, căci la numai opt zile după căsătorie, acesta s-a și pomenit cu un copil. Copilul era un mic Houtekiet, dar Baert era prea amețit de euforia lunii de miere ca să observe asemănarea. Și apoi, nu-l interesa altceva decît negoțul, încît trăgea nădejde că va putea folosi blazonul familiei d'Hurlumont pe facturile și scrisorile sale de afaceri, cu toate că n-avea nici un drept la acest blazon.

Văzînd că și următorul copil e tot un mic Houtekiet, Baert avea să se supună acestei legi depsiene. Nu însă înainte de a o întreba pe Ifigenia dacă între ea și Jan „mai e ceva". Ifigenia avea să-i răspundă, calm, că nu mai era nimic. Bine, dar știu că Houtekiet mai vine pe-aici, atunci cînd sînt plecat la Bruxelles, stărui Baert. E adevărat, recunoscu ea, dar dacă ai ceva împotrivă n-ai decît să i-o spui chiar lui Jan...

Între ea și Baert exista doar un contract de căsătorie, ale cărui obligații și le îndeplinea corect; de dragoste, însă, nu putea fi vorba. Baert nici nu știa ce înseamnă dragostea, deși își închipuia că știe mai multe decît alții. Pe scurt, Baert și Ifigenia alcătuiau un cuplu perfect. Lui Baert nici nu i-ar fi venit să creadă dacă Ifigenia i-ar fi mărturisit tot ce nu-i acorda, nu pentru că l-ar fi refuzat, ci pur și simplu pentru că el nici nu concepea să-i ceară. Minciunile pe care ea i le spunea pentru a-și salva dragostea nu-l atingeau cîtuși de puțin. Baert avea tot ce-și dorea, altceva nu-l interesa.

Cu încetul, însă, începu să nutrească unele bănuieli, iar bănuielile se transformară curînd într-un fel de certitudine, și Baert sfîrși prin a nu mai vorbi despre acest subiect. Așa fusese totdeauna, de fapt, ceea ce nu-l împiedicase să se simtă fericit: avea o nevastă pricepută în afaceri, atentă cu el, ba chiar tandră. Și deși acum era convins

că ea îi punea coarne, în adîncul sufletului său refuza să creadă.

Baert nu era primul care se supunea legii din Deps: Joep Joppe, care, spre deosebire de el, era cel mai sărac om din așezare, făcuse la fel. Și unul și celălalt nu aveau decît cîte doi copii, dar toți acești patru copii ai lor semănau leit cu Houtekiet, încît îi puteai recunoaște de la distanță, da, chiar mult mai ușor decît pe copiii lui Lien. Mulți nu puteau să priceapă cum de era în stare Baert s-o laude mereu pe Ifigenia ca pe o soție model, dar la urma urmei, nici n-ar fi avut ce să-i reproșeze în ce privește puterea de muncă, și caracterul, și iubirea pe care i-o arăta. Baert repeta în dreapta și-n stînga că avea cea mai bună și cea mai frumoasă nevastă, și n-avea să-i reproșeze nimic, nici ei și nici lui Houtekiet, care era „cel mai bun prieten" al său. Dealtfel, Houtekiet nu-i zîmbea niciodată Ifigeniei într-un anume fel, și nici ea lui. Ceea ce simțeau ei unul pentru celălalt se deosebea atît de mult de sentimentul pe care-l nutrea Ifigenia pentru Baert și de sentimentul pe care-l nutrea Houtekiet pentru celelalte femei, încît respectivele sentimente puteau foarte bine să conviețuiască. Dragostea dintre Ifigenia și Jan era atît de adîncă, încît nu avea nevoie de nici o exteriorizare ; nu li se citea pe față absolut nimic, încît puteau să rămînă zile întregi împreună, chiar sub nasul lui Baert, fără ca acesta să bănuiască ceva. De îndată ce găseau un moment prielnic, se îmbrățișau cu patimă, iar momentul acela trecea, fără ca ei să fi schimbat măcar un singur cuvînt...

Oamenii din Deps au umor, iar umorul acesta nu-l cruța nici pe Baert. Într-o zi, cînd Baert i-o lăuda pe Ifigenia, Venneborgh îi taie vorba, amintindu-i de nenumărații mici Houtekiet din așezarea lor. Venneborgh nu reușea să aibă un copil, nici măcar un mic Houtekiet... Baert îi răspunse că Houtekiet nu era un om ca toți ceilalți. Și nici el însuși, dealtfel. Oamenii excepționali, spunea Baert, trebuie lăsați să facă ce poftesc. Ei își au ciudățeniile lor.

— Lăsați-l în pace pe Houtekiet, încheie Baert. Voi, ăștialalți, sînteți niște oameni de rînd. Ce v-ați face voi, fără Houtekiet și fără mine ? N-ați avea nici măcar o unghie cu care să vă scărpinați în fund !

Unii se întrebau dacă Baert era într-adevăr inconștient de ridicolul laudelor pe care le aducea mereu Ifigeniei și lui Houtekiet, sau dacă se prefăcea numai? În realitate, omul acesta, altminteri plin de calități, era lipsit de umor, și habar n-avea ce înseamnă plăcerea. Cînd cineva povestea de pildă o anecdotă care-i făcea pe ceilalți să rîdă în hohote, Baert le arunca acestora o privire mirată și se adumbrea numaidecît. Cum de erau în stare unii oameni să rîdă de asemenea fleacuri ? Baert nu-și dădea seama că oamenii își bat joc de el. De obicei, un om care e ținta glumelor celorlalți, sfîrșește prin a-și da seama și a se supăra. Baert, însă, nu observa nimic, și nu se supăra astfel niciodată. El continua să discute aprig, iar glumeții trebuiau să renunțe la glumele lor, devenind ei înșiși serioși.

Zidarul Leis era unul dintre cei care-l hărțuiau cel mai des pe Baert, pentru a-și bate joc de el.

îi făcea o plăcere deosebită să-l pună să vorbească despre blazonul familiei d'Hurlumont, blazon care, după părerea lui Baert, fusese dobîndit prin merite reale, prin fapte de eroism, care puteau încă și azi să ducă la obținerea unor titluri de noblețe. (Baert continua să fie convins că va dobîndi el însuși un asemenea titlu, într-o bună zi).

— Da, da, spunea de pildă Leis, femeile se deosebesc mult una de alta. Unele au sînge roșu în vine, altele au sînge albastru, dar toate cad la fel de ușor la pat...

Baert, care nu înțelegea nimic, găsea o replică de genul acesta :

— Da, dar pînă la urmă ele se ridică, așa că tot ajung să se deosebească !

Și trecea la afaceri, care-l interesau mai mult decît femeile. De cînd aveți găinile alea ? De șase săptămîni ? Înseamnă că sînt prost hrănite, dacă nu se ouă. Trebuie schimbată hrana. Hrănirea păsărilor e și ea o artă... Dar voi, care sînteți niște țărani proști, munciți la fel ca străbunicii voștri, sînteți contra oricărei inovații ! O să vă arăt eu cum trebuie să munciți, și o să vă îmbogățiți cu toții ! Ascultați-mă, ascultați-mă pe mine și pe Houtekiet, noi o să facem oameni din voi ! Nu ascultați pe nimeni altcineva ! Voi vă îndopați găinile, iar dacă le vedeți cà trag să moară, le lăsați să moară, fiindcă așa vrea Dumnezeu, cică ! Dar ce știți voi despre Dumnezeu ? Eu, însă, știu una și bună, că Dumnezeu nu-i un crescător de păsări. Găinile voastre nu trebuie să moară, ați priceput ? Fie că vrea sau nu Dumnezeu ! Printre ele sînt unele bolnave, altele se dezvoltă cu întîrziere, iar voi ziceți : nu-i nimic de făcut, așa le-a fost scris. Ei bine, eu vă zic : Trebuie schimbat totul. Și se va schimba. Dacă găinile voastre sînt bolnave, voi sînteți de vină, așa că luați seama ! Iar dacă nu sînteți voi de vină, căutați să aflați care-i pricina, poate că e ceva în pămînt, sau în apă, ori în hrana pe care le-o dați, în boabele de porumb de pildă. Vom căuta și vom afla pricina. E în interesul vostru, nu numai în al meu.

Baert izbuti astfel să sădească în sufletul părinților noștri sămînța afacerilor, la fel cum Houtekiet sădea sămînța pasiunii. Baert putea conviețui pașnic cu Houtekiet : fiecare își avea domeniul lui. Baert se mulțumea cu succesul în afaceri. Avea o casă, și un negoț prosper. Casa și-o construise întocmai așa cum voise, și cu bani cîștigați de el însuși. Avea o nevastă pe care n-o voise nimeni, dar avusese dreptate s-o aleagă, știind cît de mult prețuia. Cît despre negoțul lui, și-l înfiripase pe un teren ieftin, cu ajutorul unor sărăntoci, și potrivit unui sistem cu totul original. Găinile lui Baert sporeau valoarea terenului, așadar comerțul ducea la progresul agriculturii, iar acest progres înlesnea cîștigurile. Baert devenise în scurtă vreme un negustor de seamă. La piață, era stimat și temut : prețurile, el le stabilea ! Acum nu se mai întorcea de la oraș cu căruțele goale. Crescătorii de păsări și țăranii cumpărau de la el toate mărfurile pe care le aducea : grîne, cartofi, îngrășăminte, turte de in. Începînd de pe la prînz și pînă spre seară, veneau la el sumedenie de tineri și bărbați în toată firea, pentru a tăia păsările și a le jumuli

— își mai rotunjeau și ei salariul, în felul acesta. Și mai căpătau și ceva de mîncare : sîngele păsărilor sacrificate, sînge pe care-l strîngeau în niște oale, și pe care nevestele lor îl fierbeau pe plită, adăugînd ceapă, usturoi și mirodenii. Vara, îi auzeai cîntînd sau rîzînd pînă tîrziu noaptea, adesea chiar pînă spre zori, cînd Baert — patronul lor, — o pornea la drum cu cele patru căruțe ale sale, încărcate vîrf, el fiind cocoțat pe capra celei dintîi. „O să am și mai multe căruțe, își spunea Baert. Și au să vină la mine și mai mulți lucrători care să jumulească păsările !"

Și chiar așa a fost. Ai venit mai întîi tu, Zevus Kortleven[1], împreună cu soră-ta Melania, ajungînd să trăiți, la un loc, 143 de ani. O viață de trudă, în care nu v-ați îndurat să mîncați niciodată pe săturate. Bani, ați adunat destui, dar n-ați avut parte de odihnă și de bucurii, din pricina lăcomiei voastre fără margini. Suferind, amîndoi, de podagră și nemaiputînd munci la cîmp, ați trecut pe celălalt mal al gîrlei, ca să creșteți păsări, căci creșterea păsărilor e o îndeletnicire mai bănoasă. N-are a face că sînteți niște bigoți și că Deps-ul e un iad al păcătoșilor. De vreme ce sînt de cîștigat bani... Și apoi, oriunde se poate trăi cuviincios, nu-i așa ?...

După Zevus, v-ați dus la Deps și voi, Bijloo, Orleans, Tubback și De Boc. Tu, Jan Orleans, care-ai fost pe vremuri dat afară din jandarmerie și care ai evadat mai apoi din legiunea

[1] Kortleven (în flamandă) : viață scurtă.

străină, ai rămas totuși un om de viață, mare bețiv și mare pișicher. Odată, ai pus rămășag cu Houtekiet că-i vei doborî ursul, dar Houtekiet te-a ajutat să scapi din strînsoarea ursului, luîndu-l el însuși în cîrcă. „Cîți ani ai ?" l-ai întrebat tu atunci pe Houtekiet. N-avea decît cu doi ani mai mulți decît tine...

Cît despre tine, Fokke Tubback, ți se zicea „Tabac", și pe bună dreptate, fiindcă în fiece dimineață îți vîrai în gură cîte o jumătate de pachet de tutun, pe care-l tot mestecai, fără să mai scoți o vorbă. Cînd spuneai „da", se făcea o băltoacă la picioarele tale, iar cînd spuneai „nu", scuipatul tău zbura hăt-departe. Cînd mestecai cu putere tutunul și începeai să tușești, fiecare înțelegea că a sosit momentul să te lase în pace. Deși păreai un băiat bun și cam năuc, erai un om posac, pătimaș și primejdios.

Iar tu, Victor De Boc[1], tu și Carolina ta, la fel de înaltă ca și tine (un metru și șaizeci și cinci), la fel de rotunjoară și de negricioasă, aveați amîndoi un aer de sărbătoare, orișicum ați fi fost îmbrăcați. Mulți copii ați mai adus voi pe lume ! Și toți, atît băieții, cît și fetele, semănau la fel de mult cu tine și cu Carolina, cum semănau între ei. Fiecare din ei stătea drept și țeapăn în fața oricui îi ieșea în drum, de parcă s-ar fi simțit aliniat într-o oaste nevăzută. Niciodată nu rosteați vreun cuvînt în plus, sau unul în minus, niciodată nu vorbeați prea tare sau prea în șoaptă, totdeauna dădeați răspunsuri lim-

[1] De Boc (în flamandă) : țapul.

pezi și făceați întocmai ceea ce se cuvenea. Cînd întrerupeați lucrul pentru vreun motiv sau altul, s-ar fi zis că lucrul era deja terminat. Copiii voștri creșteau, pînă la un metru și șaizeci și cinci, nici mai mult nici mai puțin, și atunci, tu și Carolina păreați fratele și sora lor mai mari. Vi se dăduse tuturor porecla „țapii", fiindcă erați prea asemănători pentru a putea fi strigați pe nume. Tu, Victore, erai „țapul bătrîn", iar Carolinei i se spunea, cu duioșie, „căprița". Ceilalți erau „iezi", deși Leis, răutăcios de felul lui, vorbea uneori de „capre"...

Și tu, Bijloo, care te-ai ciorovăit toată viața cu nevastă-ta, iar mai tîrziu, cînd unica voastră fiică s-a făcut mare, cu amîndouă !

După aceea, în împărăția lui Houtekiet și a lui Baert ați descălecat voi, tinerii, cu nevestiele voastre : Dries Houthuysen, Fik Arents, Do Titeca, Van de Keerten și atîția alții !

Vă salut pe toți, lucrători vînjoși veniți în ceasul al unsprezecelea, care jurați fie pe Houtekiet, fie pe Baert, fie pe amîndoi deodată ! Duhul Deps-ului a intrat și în voi. Deși nu tot ce vedeați la Deps vă plăcea, vă simțeați mai bine acolo decît în locul vostru de baștină. Găseați la noi libertatea și prietenia, munca și meritul, mîndria și bucuria de a trăi. De jur împrejurul acestei cîmpii ruginite, pămîntul mănos ascundea o demnitate trainică, neștirbită de trecerea vremii. Aici, toți oamenii trăiau în devălmășie, ca albinele într-un stup, dar erau plini de voință și dîrzenie. Întocmai ca și premergătorii voștri, voi nu răbdați ca vreun cusurgiu să vă caute nod în papură. La chermese, cu pumnii strînși, îi înfruntați pe scandalagii, întrebîndu-i : Are cineva ceva de zis despre noi, depsienii ? Și atunci oamenii care rîdeau și-și dădeau aere, criticînd îngroziți păcatele noastre, amuțeau brusc.

Vă salut pe toți !

16

Anii treceau, pîntecele femeilor rodeau, copiii creșteau. Moara lui Houtekiet era de mult gata. Între timp, Houtekiet se apucase să meșterească o mașină de treierat, iar Baert își extinsese negoțul. Fiecare își avea cîmpul lui de activitate, dar rămîneau solidari și chiar prieteni, de dragul întregii obști, cu care se mîndreau. Cînd trebuia să împartă pămînt noilor crescători de păsări, Baert se sfătuia cu Houtekiet, despre care spunea că-i singurul om din Deps cu care putea „să poarte o discuție inteligentă". — Bine, dar noi ? protestau cîte unii. — Cu voi îmi pierd vremea, voi nu sînteți decît niște mocofani, greoi la minte. Mare noroc ați avut cu Jan și cu mine ! Hai, tăceți din gură și duceți-vă la lucru, altceva n-aveți de făcut ! Idei ? Păi, voi n-aveți nici o idee, nici măcar nu gîndiți, ci îndepliniți orbește poruncile. Iar cînd eu și Jan n-o să mai fim aici, o să vă supuneți din nou dobitocului ăluia de la castel. Peste zece ani, n-o să mai aveți nimic altceva decît păduchi !

Îi plăcea să-i explice lui Houtekiet cum se fac afacerile : trebuie, mai întîi, să ai o nevastă instruită. Și-i arăta lui Jan caietele mari, înnegrite de superbul scris școlăresc al Ifigeniei, un scris

pe care avea să-l admire pînă la capătul zilelor sale. În caietele astea, era trecut totul, absolut totul : ceea ce intra și ceea ce ieșea, apoi salariile, și pînă și ultimul gologan dat pentru vreo muncă suplimentară sau pentru vreun comision. De treaba asta se ocupa exclusiv Ifigenia. Exista însă și un alt registru, un fel de jurnal : țăranii au un adevărat cult pentru scris, pentru caligrafie... În fiece seară, Baert îi spunea Ifigeniei ce anume se cuvenea să treacă în acest jurnal. Niște însemnări scurte și cuprinzătoare : *„31 nov.* Pot livra 60 gîște de Crăciun, numai d-lui Sercu. *1 dec.* Ottevaer își modifică potrivit indicațiilor date clocitoarea. Lărgesc țevile"... Îi plăcea să-i citească lui Houtekiet unele pasaje din acest jurnal. Activitatea desfășurată zilnic i se părea și mai importantă cînd o transcria în jurnal ; pe măsură ce-i întorcea filele, avea sentimentul că viața lui e mai bogată, mai plină de tîlc. Ori de cîte ori avea o clipă de răgaz, citea din jurnal mai ales însemnările privind crescătoria de păsări : era paradisul lui, dar și al lui Houtekiet. Orice zburătoare era binevenită acolo, pentru a fi studiată, împerecheată și pusă la clocitoare, unde era hrănită sistematic, potrivit unei rețete sau alteia. Baert era fecior de țărani, dar Houtekiet, care crescuse printre sălbăticiuni, îl uimea prin inepuizabilele-i cunoștințe despre obiceiurile lor, despre felul lor de a se împerechea, de a cînta, de a lăsa urme. Cu ajutorul unor plase și capcane sau chiar cu mîna lui, Houtekiet prindea, noaptea, dihori și nevăstuici, sau șobolani dintre cei care înhață găini. Puiul ăsta e bolnav, îi spunea el lui Baert, cu mult înainte ca acesta

să fi observat ceva. Sau, în legătură cu o substanță despre care Baert crezuse că-i un medicament oarecare : Asta e otravă ! Numai el era în stare să aducă niște cuiburi pline de ouă, cu bărbătușul și cu femela cu tot. Ba, într-o zi, i-a adus lui Baert o pasăre rară, pe care și-o dorise de multă vreme. Ai fi zis că păsările veneau singure la el auzindu-i chemarea. Houtekiet rămînea uneori cîte o oră întreagă lîngă păsările din crescătorie : acestea îl cunoșteau și aveau încredere în el. Ajungea de pildă să ia ceva în gură și să-și lipească buzele de zăbrelele coliviei, pentru ca porumbeii să vină să-i ciugulească din buze.

Cînd Ifigenia spunea „A venit Jan", nimic din vocea ei nu trăda vreo emoție. Jan putea foarte bine să-i vorbească întocmai ca unei surori, iar ea întocmai ca unui frate. Dar inima Ifigeniei ascundea atunci mai multe ciripeli decît întreaga crescătorie, și toate păsările, de la canari pînă la curcani, primeau cîte ceva din preaplinul acestei inimi. Ifigenia își pierduse scrupulele de dinainte de căsătorie, iar groaza pricinuită de crima lui Jan se transformase într-o mîndrie stranie : Jan săvîrșise chiar și acel omor de dragul ei ! Iar ea îl răsplătise printr-o tăcere complice...

Ori de cîte ori venea, Jan aducea cu el numai fericire. De aceea se arăta Ifigenia atît de prietenoasă cu păsările și animalele : ele știau cît de bun și de inimos era acest om, în care aveau încredere.

Numai oamenii păreau să nu știe. În orice caz, nu toți cei ce primeau vizita lui Houtekiet erau bucuroși de un astfel de oaspete.

Într-o bună zi, vecinii aflară că Joep Joppe doarme, de vreo săptămînă încoace, într-o roabă din mica lui magazie de materiale.

De cînd se întorsese Lien acasă, Liza se schimbase mult. Devenise parcă mai veselă, și mai leneșă, și se și îngrășase. Părea să fi abandonat orice speranță de a-l cuceri pe Jan ; nu-i mai păsa de nimic. Și se împrietenise la toartă cu țigăncușa, care se mutase la ea. Țigăncușa muncea, iar Liza se uita la ea cu duioșie, mai ales că țigăncușa cînta dumnezeiește.

Țigăncușa spăla și rufele, pe care altădată le spăla chiar Liza, ca în joacă. După ce copiii primeau cîte o felie de pîine, erau trimiși la culcare. În schimb, Joep nu găsea nimic de mîncare cînd se întorcea acasă, seara : cartofii nu erau copți, iar laptele nu se prinsese. Liza cea grasă și țigăncușa cea sprintenă zăceau în pat și se îndopau cu bunătăți. Erau, cică, prea obosite ca să mai aprindă focul în sobă. Într-o seară, Joep le ceru stăruitor să-i dea de mîncare. Scandalizate de pretențiile lui nesăbuite, cele două femei îl alungară din casă.

— De aci înainte, n-ai decît să dormi afară, ticălosule, care chinui femeile ! îi strigă Liza.

Cînd Beno Dobbelaere, care a priceput că lui Joep i s-a interzis patul conjugal, îl întreabă ce s-a întîmplat, se alege cu următorul răspuns din partea lui :

— A, m-am obișnuit, măcar că în primele două nopți mi-a fost cam frig. Zău, Beno, totul e o chestiune de obișnuință...

Găsindu-l pe Joep în roaba aceea, Houtekiet îi poruncește numaidecît :

— Hai, Joep, scoală-te ! Sus, măgarule !

Și-l duce la patul conjugal, ocupat de cele două femei.

— Culcă-te aici ! îi spune.

— Să mă culc între ele două ? îl întreabă Joep. Dibuind pe întuneric, Houtekiet dă peste trupul țigăncușei, care se vîrîse sub cearșaf, lîngă Liza. Pentru mititica asta, cu mutră de mironosiță, orice pat era bun...

Liza avea să povestească, mai tîrziu, rîzînd în hohote, că Houtekiet ar fi luat-o de gît pe țigăncușă și, smulgînd-o din pat cum ar fi smuls un iepure din covrul lui, ar fi așezat-o pe genunchi și i-ar fi tras o bătaie zdravănă, întocmai ca un dascăl care-și bate elevul prins cu mîța-n sac. Joep, cică, l-ar fi rugat pe Houtekiet :

— Las-o, zău, în pat, mie nu-mi trebuie, o să mă întorc la roaba mea !

Joep era cît pe-aci să încaseze și el vreo cîteva scatoalce zdravene din partea lui Houtekiet, mai spunea Liza, care nu scăpa nici un prilej de a-l face de rîs pe Joep.

Ana lui Door Dobbelaere s-a ales și ea odată cu o palmă de la Houtekiet. Întocmai ca și celelalte femei, avea și ea copii, dintre care unul făcut chiar cu Houtekiet. Unul dintre copiii „normali“ ai Anei îi dădea mult de furcă : era un copil palid, cu carnea străvezie și cu niște ochi mari și febrili. Pe deasupra, era și tăcut, deoarece nu prea știa să vorbească. De jucat, nu se juca, fiindcă nu-i plăcea să piardă sau fiindcă nu-și putea impune propriile reguli. Și nu voia să mănînce, decît cînd era bătut ; dar cînd i se părea

că-i bătut prea tare, nu se lăsa pînă nu vomita tot ce înghițise cu de-a sila. Ghemuit într-un colț, îl pîndea cu ură pe cel care urma să-l bată. Ochii lui larg deschiși nu aveau nimic copilăros. Cel care-i vedea ațintiți asupră-i, ghicea în ei numai dispreț sau chiar dușmănie. Nici măcar taică-su nu era în stare să se joace cu el, așa cum se juca, în fiece seară, cu ceilalți copii. Și observa, cu mîhnire, că nici Ana, care se străduia să-l educe, nu izbutea; copilul, așezat pe genunchii lui, îl privea țintă, refuzînd să se joace și să rîdă. Iar dacă tatăl nu-l alunga numaidecît, risca să se enerveze și să-l ia la bătaie fără nici un motiv. Cînd îl lăsa în pace, băiatul venea și i se ghemuia la picioare, pînă cînd tatăl îl lovea. Pe frații și surorile sale mai mici, le sîcîia ori de cîte ori avea prilejul. La vederea ochilor lui iscoditori, maică-sa simțea că turbează. Dar băiatul era atît de deprins cu palmele ei, încît născocea tot felul de pozne ca s-o scoată din sărite și să-și atragă astfel ura și pedepsele ei. Nici măcar nu mai plîngea. Bolnăvicios din fire, nu scotea o vorbă cînd se îmbolnăvea de-a binelea. Nimănui nu i se mai făcea milă de el, deși era limpede că suferă. Ba, maică-sa, se mai și supăra pe el! Se vedea cît de colo că băiatului îi plăcea să-i neliniștească pe cei din jur.

Beno Dobbelaere îi povesti lui Houtekiet despre cele ce se întîmplau în casa fratelui său: Ana îl bătea din ce în ce mai des pe băiat, iar Door se opunea din ce în ce mai rar acestor bătăi, zicînd că nu vrea să mai aibă de-a face cu băiatul, fiindcă-i stăpînit de diavol. Auzind toate astea, Houtekiet merse chiar în aceeași zi la locuința lui Door Dobbelaere și-i ceru Anei să-l dezbrace pe băiat. În fața trupului costeliv, plin de vînătăi, al băiatului, Houtekiet îi trase Anei o palmă atît de puternică, încît Ana se năpusti afară, urlînd: — Mă omoară!

— Bine-ai făcut, Jan! în spuse Door lui Houtekiet. Eu n-am îndrăznit niciodată să-i trag o palmă.

Palma asta, primită de mamă, a avut darul de a-l schimba cu desăvîrșire pe băiat. S-ar fi zis că-și dădea toată osteneala să-i atragă atenția Anei, care pînă atunci nici nu-l băga în seamă, de parcă nici n-ar fi existat pentru ea. Prin tot soiul de servicii mărunte, făcute cu prudență și cu sfială, băiatul avea să-i cucerească inima, silind-o să-și mărturisească, în sinea ei, că fusese nedreaptă cu el, dar nu să-l și iubească la fel ca pe ceilalți. Așa se face că, în vreme ce ceilalți copii aveau să se căsătorească, băiatul acesta avea să rămînă pe lîngă părinții săi, pentru a-i îngriji. Dar, în loc să-i fie recunoscătoare, Ana avea să devină din ce în ce mai acră și mai posacă, pe măsură ce îmbătrînea.

Să pomenim pe scurt o întîmplare legată de viața întemeietorului așezării noastre. Soții Bijloo se dușmăneau încă din ziua cînd se luaseră: ea, o slăbănoagă cu o gură cît o șură, iar el, un bărbat arțăgos, cu obrajii pămîntii. De față cu ceilalți, erau numai zîmbet, dar din clipa cînd rămîneau singuri în casă, începeau să se ciorovăiască, spărgeau vesela, se amenințau reciproc cu moartea și se dădeau afară, ba el pe ea, ba ea pe el — după cum se întîmpla să fie înarmat fiecare: căci, reduși la propriile lor mîini, erau

aproape egali, sau în orice caz ea nu era mai puțin puternică decît el. Victima expulzată se refugia prin vecini, care izbuteau cu chiu cu vai s-o liniștească. Nici unul din soți nu era în stare să spună precis din ce motiv se certaseră. Cearta începea de obicei dintr-o prostie : după ce se înjurau bine vreo cîteva minute, se luau la bătaie. Obiceiul ăsta al lor îi făcuse pe unii să se teamă că lucrurile vor sfîrși prost. Într-o zi, Houtekiet a intrat, se pare, în casa lor, tocmai cînd își aruncau în cap diverse obiecte, și l-a întrebat pe Talus Bijloo :

— Tu nu știi la ce-i bună o muiere ? S-ar zice că tu ți-ai adus-o în casă pe-a ta, numai ca să te bați cu dînsa !

— Muiere ? Asta nu-i muiere, ci șarpe ! i-a răspuns Talus.

— Dacă tu n-o dorești, o iau eu, i-a spus Houtekiet.

Și Bijloo, văzînd că Houtekiet nu glumește, a luat-o în brațe pe nevastă-sa, de teamă să n-o piardă.

Dar despre Houtekiet se pot povesti la nesfîrșit asemenea istorii. Mult mai interesantă e povestea morii de apă.

Moara asta, pe care se apucase s-o construiască singur, fără nici un plan, dintr-un lemn aspru și negru, tăiat bucată cu bucată, era în sfîrșit gata. La vederea pieselor ei detașate puse una lîngă alta în așa fel încît imaginea ansamblului era evidentă, Baert se simți electrizat. În nici o săptămînă, aveau să fie aduse și pietrele de moară, și scoabele de fier. În mașina de treierat, Baert avea ceva mai puțină încredere, fiindcă Houtekiet o făcuse numai din lemn, iar Baert văzuse una din fier, e drept ceva mai complicată. Baert nutrea însă un mare respect pentru tot ce era original, așa că-l încurajă pe Houtekiet să-și construiască și mașina de treierat.

Într-o bună zi, îi oferi lui Houtekiet căruțele cu cîini, ca să se ducă după cărămizi. Dar Houtekiet refuză, spunînd că va face el însuși cărămizile pentru moară. Baert nu bănuia că Houtekiet va pune astfel bazele unei întregi industrii, la Deps.

Lutul pentru cărămizi se găsea din belșug în pămînt, dar Baert nu voia să creadă că fabricarea cărămizilor ar putea fi mai avantajoasă decît cumpărarea lor. Doar țăranii zgîrciți, zicea el, își fac singuri cărămizile. Să fi urmărit el oare să furnizeze personal cărămizile ? Oricum, Baert nu le îngăduia celorlalți să se amestece : Lăsați-l în pace pe Houtekiet, e mai deștept decît voi toți...

Uneori, venea să-l vadă pe Houtekiet, care trudea împreună cu copiii săi la groapa cu lut, și-i spunea, scuturînd nervos din cap :

— Oprește-te, Jan, n-are rost !

Jan, însă, nu se oprea. N-avea să se oprească nici după ce moara de apă, construită cu ajutorul lui Leis și al băieților săi, avea să se înalțe, falnică, precum o fortăreață. Avea să sape mereu și să pună la ars cărămizi, deși nu semăna cîtuși de puțin cu țăranii aceia, care fac, ani de zile, aceeași muncă. Între timp, copiii lui creșteau și se înmulțeau. Părinții noștri construiau, alături sau în locul colibelor de chirpici, case de cărămidă ieftină, fabricată pe loc. Chiar în zilele noastre

urmașii lui Houtekiet îi aprovizionează cu cărămizi pe locuitorii din împrejurimile Deps-ului. Noi toți am frămîntat lutul scos din gropile săpate de ei, de-a lungul anilor. Numai Joep rămînea în coliba lui : pentru el, nu locuința, ci cîmpul avea importanță. Cuptorul de cărămizi al lui Houtekiet fumega necontenit. Baert furniza cărbunele : înțelesese în sfîrșit rostul acestei îndeletniciri.

17

Întunericul se abătu din senin asupra așezării noastre, ca și cum aceasta și-ar fi îngăduit niște lucruri pe care conștiința ei nu le putea răbda multă vreme. Și ca și cum tot ceea ce Houtekiet și ciracii săi nesocotiseră cu atîta ușurință, ar fi început să prindă viață, răzbunîndu-se pe cei slabi, pe femei în primul rînd. Deși omorurile și violurile aparțineau definitiv trecutului, iar Deps-ul ducea o existență ceva mai potolită, devenind mai sigur de el însuși, iată că această existență părea, brusc, amenințată din interior. Prima care-și pierdu curajul, fu nevasta lui Tecleyn. Tereza Tecleyn era disperată, în ciuda faptului că locuitorii așezării cîntau și benchetuiau, bătîndu-și joc de înmormîntări, de popi și de călugărițe, de toți cei ce nu erau din Deps. Ea repeta oricui voia s-o asculte, că nu-i mai pasă de nimic : de vreme ce se știa osîndită în vecii vecilor, nimic nu mai avea importanță pentru dînsa. Toate eforturile depuse de Tecleyn și de vecinii săi, pentru a o îndupleca să mănînce și să-și recapete

curajul, rămîneau zadarnice. Ce rost avea să mănînce ? Nici nu-și dădea osteneala să le explice cît de zadarnice li-erau strădaniile, și le repeta mereu c-ar face mai bine să tacă, în loc să trăncănească despre niște lucruri de care habar n-aveau. Ce anume nu știm ? o întrebau ei. Dar ea refuza să le spună, socotind de prisos orice explicație.

Într-o zi, Tereza se duse la Liza, ca s-o întrebe dacă nu-i sunase și ei ceasul. Liza habar n-avea despre ce ceas e vorba. Tereza o asigură că o să-i vină negreșit ceasul, dar că pînă atunci nu trebuia să-și facă sînge rău, trebuia doar să nu se mai sinchisească de nimic. De vreme ce era osîndită, totul era de prisos. Cu alte cuvinte, Liza dragă, bucură-te din plin de viață.

Tereza îi făcu o vizită și lui Houtekiet, pentru a-i spune, cu mîhnire în glas, că de aci înainte putea să se culce cu dînsa ori de cîte ori, și oriunde poftea, fiindcă acum era osîndită, așa că o dată în plus sau în minus, nu mai conta... Nepricepînd nimic, Houtekiet o măsură din cap pînă-n picioare, pentru a vedea dacă nu cumva era beată, și o trimise acasă. Ea plecă, nu însă înainte de a-i spune, cu un glas obosit, că s-ar cuveni să se culce cu ea pentru ultima oară, căci presimțea că n-aveau să se mai vadă decît în iad, unde aveau să se unească pe veci.

Houtekiet i-ar fi dat o palmă zdravănă, ca s-o țină minte și în iad, dar era prea uluit de vorbele ei, așa că se mulțumi să o sfătuiască să se spele de sus pînă jos cu apă sărată. Sau, dacă nu, să facă măcar o baie de muștar la picioare.

— Să mă spăl toată? îl întrebă ea cu ochii strălucitori. Dar de ce, Jan?

— Cum de ce? Pentru că abia te mai ţii pe picioare! îi răspunse el.

Şi-i puse în mînă o sapă, ca să vadă dacă mai are vreo putere, fiindcă pentru el totul se reducea la puterea sau slăbiciunea trupului.

După ce se spălă potrivit sfatului lui Houtekiet, Tereza îl trimise la acesta pe fiul ei mai mare, ca să-l anunţe că era „pregătită" pentru vizita lui. Plictisit, Houtekiet îi răspunse printr-un nou sfat: acum, trebuia să se culce în pat şi să doarmă. Dar Tereza nu putea să doarmă. Stătea culcată în pat, cu ochii aţintiţi spre pod şi cu faţa lividă.

Văzînd că ea îi urmează orbeşte sfaturile, Houtekiet încercă s-o convingă să mănînce, bine şi mult. Tereza îl ascultă. Toată lumea era convinsă că ea se va întrema grabnic. Dar era numai o părere. În sinea ei, Tereza rămînea fără vlagă. Ajungea să o mişte cineva în pat, la cîteva ore după ce mînca, pentru ca să vomite tot ce înghiţise, de parc-ar fi fost un ulcior ce se goleşte prin simplă răsturnare. Încă o dovadă că-i sunase ceasul, zicea ea, crezîndu-se mai înţeleaptă decît toţi ceilalţi, care încă îşi mai puneau nădejdea în leacuri. Tereza îşi pierduse curajul şi-şi aştepta, liniştită, osînda, bătîndu-şi joc de proştii care-şi făceau sînge rău şi nu ştiau nimic... O, dac-ar fi ştiut!

Odată, Houtekiet încercă s-o dezmeticească turnînd o găleată cu apă rece peste ea. Tereza nici măcar nu tresări. După ce o culcă în pat, îi fricţionă pieptul şi spatele cu un şorţ aspru, dar

pielea ei abia dacă se împurpură; iar cînd Tereza adormi brusc, Houtekiet o trezi plesnind-o cu şorţul peste gură, ca să-i dea să bea o cană cu lapte covăsit. În munţi, spunea el, nu se bea decît lapte covăsit. Unde-or mai fi munţi? se întrebau oamenii. De bună seamă că în Elveţia...

Laptele covăsit era un leac bun, ca şi ceaiul, numai că ceaiul era amărui şi greţos. Oricum, Tereza înghiţea doar ce-i oferea Houtekiet. Şi, cu încetul, prinse din nou curaj. Pe buze îi înflorea acum un surîs maliţios, căci îşi închipuia că Houtekiet făcea toate astea de dragul ei, ca să n-o piardă.

— Nici eu nu vreau să te pierd, Jan, îi mărturisi ea într-o zi.

Abia s-a vindecat Tereza, că Melia, nevasta fermierului Van Dambruggen, o femeie zdravănă, înaltă, rumenă la faţă şi bine legată, mamă a cinci copii voinici, începe să viseze urît noaptea: visează că a căzut în puţul din faţa casei. Dar în faţa casei nu există nici un puţ, există doar gîrla, ale cărei ape se umflă primăvara. Melia pretinde totuşi că se înfundă tot mai adînc în puţul acela, care dă, cică, în iad, unde Houtekiet, Liza şi toţi ceilalţi păcătoşi din Deps au şi început să sfîrîie pe tăciunii aprinşi. Urletele lor sînt, spune ea, de-a dreptul înfricoşătoare. Nişte demoni înarmaţi cu furci umblă printre păcătoşi, întorcîndu-i pe o parte şi pe alta. Houtekiet (care, în treacăt fie zis, n-a fumat în viaţa lui) se află în mijloc, picior peste picior, şi fumează dintr-o pipă lungă, de piatră. Diavolul care se apropie de el ca să-l întoarcă pe partea cealaltă, îl aude spunînd: Ia seama, bătrîne, nu-mi sparge pipa,

că o pățești ! — Nu simți nimic ? îl întreabă demonii buluciți în jurul lui. — Nu, simt doar că mi-e bine, e destul de cald, aveți grijă să ațîțați focul, ca să nu-mi fie frig ! Furioși, demonii sar ca niște apucați, zbierînd : — Mai mult decît atîta nu putem încălzi !

Iată însă că apare Satana, în carne și oase. — Cum adică, nu puteți încălzi și mai mult ? le zice demonilor. O să vedem noi !

Și face o căldură atît de mare încît iadul explodează. Melia vede numai flăcări și fum. Întreaga așezare a luat foc. Melia îi vede pe David și pe cei cinci copii ai lor precipitîndu-se cu cîte o cană cu apă în casă, de unde nu mai ies. Înnebunită de spaimă, se repede și ea în casă, după ei, tocmai cînd casa se prăbușește în flăcări. Trezindu-se, Melia îl zgîlțîie pe David, care sforăie lîngă ea, și-l imploră să-i strîngă tare mîinile... Așa așteaptă ea dimineața. Lumina zilei spulberă de obicei visele, dar nu un asemenea coșmar. Cînd iese din casă și vede gîrla umflată de ploi, Melia începe să strige, întinzînd mîinile, ca o oarbă : Ajutor ! Ajutor !

Abia-abia izbutește David s-o aducă înapoi în casă. Troaca din fața grajdului și fîntînile din așezare exercită asupra Meliei o atracție atît de puternică, încît se stăpînește cu greu să nu se-arunce în apa lor. Nu mai îndrăznește nici măcar să treacă peste șanțul săpat de David pentru scurgerea apelor. David și copiii nici nu vor să audă de avertismentele și de spaimele ei. Ei se simt bine la Deps : ce le pasă lor de coșmarul Meliei ?

Incapabilă să muncească, neînțeleasă de ai săi, ea se tîrăște pînă la Tereza Tecleyn, singura în stare s-o înțeleagă. Din vorbă în vorbă, își dau seama că nutresc aceleași gînduri și simțăminte, și rămîn convinse că sînt pe cale de a ajunge împreună în același iad, întrezărit în același fel de fiecare din ele. E adevărat că Tereza s-a vindecat, dar stînd de vorbă cu Melia, vechile fantasme s-au trezit din nou în sufletul ei. Degeaba îi amintește Tecleyn că s-a vindecat și că n-are rost să stea de vorbă cu nebuna asta. — Îi vorbești de parcă ai mai fi tu însăți bolnavă. Mai bine i-ai spune ce ai făcut tu ca să te vindeci, poate c-o să se vindece și ea... Dar Tereza îi răspunde, cu dispreț în glas : — Îți închipui că am fost bolnavă ? Nu, altceva a fost !

David și-a încercat norocul la Deps trecînd de partea diavolului, fiindcă dăduse greș cu Dumnezeu, pe celălalt mal al gîrlei. Tot ascultînd văicărelile Meliei, care crede că diavolul o să le ceară sufletele în schimbul a tot ceea ce le dă, îl cuprinde și pe el un fel de neliniște. Melia ar prefera să se întoarcă în satul de unde a venit. Cu toate că acolo oamenii suferă, trăiesc cu cugetul împăcat și în bună pace cu Dumnezeu, ceea ce e mai bine decît să trăiești binecuvîntat de Satana...

Jumulitorii de păsări izbucnesc în hohote cînd o aud pe sora lui Zevus Kortleven pretinzînd că Houtekiet a alungat diavolul din trupul Terezei, dar că diavolul s-a ascuns în trupul Meliei și că se va ascunde așa mereu, ori de cîte ori va fi alungat. Totuși, din cinci care rîd, cel puțin unul rîde cam galben. O neliniște surdă se răspîndește

printre oameni. Nu-i oare ciudat că Melia şi Tereza nu vorbesc decît despre Houtekiet? Să fie oare numai bolnave? Nu cumva diavolul şi-a vîrît coada? N-ar fi de mirare, după ce oamenii şi-au bătut joc de popi, cu atîta neruşinare! N-au oare popii ăştia niţică dreptate cînd spun că Dumnezeu rabdă ce rabdă şi-i lasă în pace pe păcătoşi, dar sfîrşeşte prin a-i pedepsi la ceasul cuvenit?

Cu toate că Tereza e împotriva băilor cu apă rece, recomandate de Houtekiet şi laudă, în schimb, ceaiul, care cică a vindecat-o, David îl roagă pe Houtekiet să-i aplice Meliei ambele tratamente. Houtekiet însă nici nu vrea să audă! Cum adică? Femeile astea îşi închipuie că e de-ajuns să-l cheme ca pe un servitor, pentru ca el să vină să le spele? Uite ce e, Davide, trimite-o pe Melia la gîrlă cu un coş de rufe, şi spune-i să se arunce în apă, dacă vrea să ajungă în iad, iar eu o s-o scot pe partea ailaltă...

Totuşi se lasă înduplecat de David şi-i dă puţin muşeţel pentru ceai.

Peste o săptămînă, Houtekiet vine să se intereseze dacă bolnava o duce mai bine. Da, o duce ceva mai bine. I-o spune chiar ea:

— Astăzi m-am dus singură la rîu...

— Ascultă, neroado, încetează cu aiurelile astea! o repede Houtekiet. Ţi-am dat ceai de muşeţel, dar să ştii că m-am săturat de văicărelile tale! N-ai fost niciodată bolnavă, toate astea nu-s decît hachiţe de muieri!

Pînă şi copiii Meliei rîd de ea. Doar bărbatul ei rămîne îngîndurat. Vorbele spuse de Houtekiet despre firea femeilor nu fac decît să-i sporească

neliniştea pricinuită de gîndul că prosperitatea i-a fost dăruită de însuşi diavolul...

Faima de tămăduitor a lui Houtekiet creştea mereu. Pe Tereza o vindecase cu muşeţel şi cu băi de apă rece. Pe Melia, numai cu ceai de muşeţel. Dar oamenii nu puteau uita vorbele rostite de aceste femei în timpul bolii. Pînă şi Jan Orleans cădea uneori pe gînduri. Fostul soldat din Legiunea Străină era în stare să exclame, arătînd cu degetul spre pămînt, ca spre unica certitudine: „Există un Dumnezeu!“ E drept că adăuga numaidecît: „Dar îi place să ne distrăm şi noi un pic...“

Chiar şi unele femei, pe care nimeni nu le-ar fi crezut capabile de asemenea gînduri, afirmau acum cu convingere:

— Da, da, există ceva...

Iar cînd se întîmpla să se îmbolnăvească brusc vreun copil, dovada era la îndemînă: copilul se vindeca în clipa cînd, disperaţi, părinţii încercau să-l salveze de la moarte prin rugăciuni. Da, da, exista ceva...

18

Urmînd exemplul Ifigeniei, Ismena şi Cymela începuseră şi ele să plece de-acasă. Pentru a dovedi că n-au să rămînă fete bătrîne, aşa cum le prorocise Ifigenia, şi că au să-şi găsească nişte soţi mai buni decît Baert al ei. Şi chiar îşi găsiră doi pretendenţi, doi fraţi. Că aceştia ar fi fost mai buni decît Baert, nu era chiar aşa de sigur. E drept că tatăl lor era negustor de textile şi că

aveau o căruţă care semăna cu o trăsurică, şi în care cutreierau satele, de la o prăvălie la alta, pentru a-şi vinde stofele şi pînzeturile. Dar negoţul lui Baert era în plin avînt, pe cînd negoţul lor, măcar că firma era veche şi onorabilă, abia dacă se menţinea. Nu rareori se întîmplă ca astfel de firme să decadă, îndată ce fiii introduc în familie nişte fete ca Ismena şi Cymela. Deocamdată, aerul de bogăţie şi de stabilitate mai dăinuie în această casă veche, în care Ifigenia se simte intimidată în ziua cînd păşeşte, împreună cu Baert, pentru a lua parte la nunta surorilor ei. Oamenii ăştia distinşi îi amintesc de familia tatălui ei. Baert e şi el prost dispus, din pricina hainelor sale ponosite ; slab ca un cui, cu sprîncenele stufoase, cu mîinile împăroşate, cu faţa tăbăcită de vînt şi de soare, face o figură jalnică. Ifigenia încearcă să stea lîngă el, ca să-l împiedice să spună vreo prostie sau să comită vreo gafă. Îi dă de pildă peste mînă, cînd el începe să se scarpine, îmbufnat ; sau îi smulge din buzunar cuţitul, ca să taie vîrful trabucului, pe care altfel mitocanul l-ar scuipa. Gesturile grijulii ale Ifigeniei, şi admiraţia naivă pe care i-o arată lui Baert, îi atrag acestuia simpatia societăţii. Dar la masă, Ifigenia se pomeneşte departe de Baert. Iar el profită, pentru a-şi expune teoria despre foloasele transportului cu cîini : căruţele trase de cîini, zice el, sînt mai uşoare mai rapide, mai sigure şi mai ieftine. Da, el unul le foloseşte şi va continua să le folosească.

De la căruţe, trece la lauda de sine, căci e şi el orgolios, deşi într-alt fel decît alţii. Pentru nimic în lume n-ar vrea să fie un om de afaceri ca dumnealor. Aflaţi, le spune el, că am pornit de la

nimic şi că umblu mereu cu căruţa trasă de cîini, o căruţă care merge mai repede şi mai departe decît orice trăsură. Cîştig cîţi bani poftesc, adaugă Baert, destul de tare ca să fie auzit de toţi mesenii.

Iar în timp ce se serveşte şampania, se laudă că el, Baert, a ales-o pe cea mai bună dintre fiicele domnului d'Hurlumont...

Un d'Hurlumont rămîne un d'Hurlumont, oricît i s-ar amesteca sîngele cu al altora. Tot astfel, Hanul Poştei rămîne la fel de plăcut după căsătoria celor două fiice ale răposatului său patron, ba chiar mult mai plăcut, graţie celorlalte fiice ale sale, Chrysostema şi Elena. Deşi poartă nume atît de clasice şi de maiestuoase, fetele astea n-au nimic clasic în ele. Dacă Ifigenia, Ismena şi Cymela îşi onorau numele, chiar cînd flirtau, Chrysostema şi Elena au renunţat, cu dezinvoltură, la orice stil. În aşa măsură, încît domnul administrator se şi sperie uneori. E drept că dumnealui se sperie uşor. Şi o preferă acestor femeiuşte viclene, pe Fedra, o copilă frumoasă şi cuminte, deşi avea să-l împingă spre o nenorocire care era cît pe ce să-i scurteze viaţa. Fedra e fiica actualei doamne d'Hurlumont, care mai are şi doi băieţi.

Doamna d'Hurlumont nu se sinchiseşte de ceea ce fac în local cele două fete mai mari ; în schimb, o supraveghează atent pe unica sa fiică. Purtarea domnului administrator îi trezeşte în chip inevitabil bănuielile : „Unde-i micuţa mea prietenă ?" tot întreabă el. Şi e mulţumit ori de cîte ori are prilejul să se retragă într-un colţ cu

această fetiță de doisprezece ani, căreia îi șoptește la ureche vorbe tainice și pe care o așază pe genunchii lui, pentru a-i oferi dulciuri și alte bunătăți. Multe femei înțeleg dragostea pe care unii celibatari în toată firea o poartă unor copilițe, dar nici o hangiță cu experiență nu poate crede în nevinovăția unor astfel de celibatari.

Într-o bună zi, domnul administrator observă o bubuliță pe genunchiul fetiței, pe care tocmai o îndopase cu bomboane.

— Mai am una, și mai mare, îi spune ea, cu un aer nevinovat.

Și-i arată, pe coapsă, o bubă de toată frumusețea, explicîndu-i că a crescut acolo din pricina rosăturilor. În vreme ce domnul administrator ascultă explicațiile fetei, își face apariția doamna d'Hurlumont, în papuci, fără zgomot. Și e vai și amar de bietul administrator. Asemenea femei știu cum să se poarte cu satirii, cum să-i convingă că-s niște păcătoși, cum să-i amenințe și să-i pună cu botul pe labe. Roșu ca racul, domnul administrator începe să bîiguie niște scuze. Dar cu cît încearcă el s-o calmeze pe doamna d'Hurlumont, cu atît mai amenințătoare devine dumneaei. Da, îl va da în judecată!

Domnul Arthur se întoarce la el acasă, ca un om care a sedus o fetiță nevinovată și pe care doamna d'Hurlumont l-a surprins la timp, înainte de a-i fi siluit copila. Va trebui să-i fie recunoscător doamnei d'Hurlumont dacă nu va depune plîngere împotriva lui la domnul conte, și dacă nu va intra în pușcărie. Un om mai curajos decît el, ar sfida-o pe doamna d'Hurlumont și nu s-ar sinchisi de amenințările ei. Dar administratorul n-are pic de curaj.

Ca orice ticălos, simte nevoia să se întoarcă la locul „crimei". Pentru a demonstra cît de nevinovate i-au fost intențiile, el aduce bomboane întregii familii: Fedrei, frățiorilor ei și chiar mamei. Aceasta continuă să-i fie ostilă, dar administratorul știe că răbdarea învinge totul: *patientia omnia vincit*. Și iată că gesturile lui amabile sfîrșesc prin a da roade: doamna d'Hurlumont îl acceptă în cercul familiei, cu titlul de „unchiul Arthur"...

El, însă, rămîne cu sentimentul că nu și-a plătit întreaga datorie față de această femeie, care l-a umilit cîndva, dar acum îl copleșește cu laudele ei. De la o vreme, doamna d'Hurlumont îi face și confidențe, în legătură cu cei doi băieți ai ei, al căror viitor o îngrijorează. Ar dori să-i înscrie la o școală-internat, unde să-și poată desăvîrși studiile medii, dar costă atît de mult! „Unchiul Arthur" vede apropiindu-se momentul cînd i se va cere să suporte cheltuielile școlare, iar cînd momentul sosește se simte fericit că doamna d'Hurlumont nu-i cere decît plata taxelor: hainele, cărțile și celelalte rechizite școlare rămîn în grija mamei.

Necazurile domnului administrator sînt floare la ureche pe lîngă cele ale anumitor femei. Iată de pildă cum se chinuie Fina Nachtergael, care ar trebui să nască, și nu poate. Vreme de mulți ani, această femeie sfrijită și sfioasă a sperat să aibă un copil și l-a tot așteptat. De cîteva luni încoace, are în sfîrșit certitudinea că dorința i se va împlini. Și le împărtășește celorlalte femei

bucuria că va deveni în curînd mamă. Nimic mai banal la Deps decît o femeie însărcinată. Dar sarcina Finei reprezintă un adevărat eveniment, așteptat cu mult entuziasm de toate femeile.

Din păcate, Fina nu poate să nască. Și-și simte sfîrșitul aproape. Trei zile la rînd o încearcă durerile facerii. În cea de-a patra zi, durerile încetează brusc : e, de bună seamă, calmul din ajunul morții ! Femeile venite s-o ajute și s-o ogoiască, pleacă de lîngă Fina, ca s-o lase să discute între patru ochi, pentru ultima oară, cu soțul ei. Nachtergael va trebui să-i aducă un preot, dar înainte de asta, îi spune chiar ea ce anume se cuvine să-i mărturisească preotului : după ce Tereza Tecleyn s-a vindecat, Fina s-a dus pe ascuns la Houtekiet să-l întrebe dacă n-are vreun leac împotriva sterilității. — Ba am, i-a răspuns Jan... Nachtergael va trebui să-i spună preotului toate astea. Numai că Nachtergael nu socotește că e un motiv suficient pentru a aduce un preot. Și se întoarce la munca lui.

Peste cîteva ore, Fina simte că o apucă iarăși durerile. Femeile încearcă să-i dea curaj și nu mai prididesc cu sfaturile lor. Fina le imploră să nu-l lase pe Nachtergael s-o îngroape ca pe-o păgînă, cum s-a întîmplat cu Petrus Boven. Femeile o asigură însă că se va vindeca, și că, în cazul cînd totuși va muri, va avea parte de o înmormîntare creștinească. În delirul ei, Fina începe să-l blesteme pe Houtekiet, ca pe un Anticrist, ca pe un diavol. Feriți-vă de el ! le strigă ea.

În zadar îi răspund femeile că atîtea dintre ele n-au pățit nimic și că însuși Houtekiet, marele

păcătos, e sănătos tun... Fina continuă să-l blesteme, și să-și toarne cenușă în cap.

Întîmplarea face ca pruncul să se nască în momentul cînd Houtekiet s-a decis în sfîrșit să se ducă la Fina. În ultimele trei zile, femeile care vegheau la căpătîiul Finei, îl avertizaseră de cîteva ori că aceasta e pe moarte. Iată-l așadar pe Houtekiet în fața „muribundei". El o privește țintă, în tăcere. Fina se zvîrcolește de durere, dar se silește să-și stăpînească țipetele. Și deodată, mult-așteptatul prunc își face apariția, împins de zvîrcolirile acestui trup firav și încordat.

— Vezi că te-ai grăbit să țipi ? mormăie Houtekiet, și, întorcîndu-i spatele, pleacă. Cele două femei venite s-o ajute pe Fina să nască, se reped după el, furioase, abandonînd mama și copilul. Și încep să-l înjure și să-l blesteme pe Houtekiet, pentru purtarea lui : după ce că le face pe femei să sufere atîta, mai are neobrăzarea să-i spună, unei muribunde, că „s-a grăbit să țipe" !...

După plecarea lui Houtekiet, și după ce pruncul a fost spălat, înfășat și alăptat, ele recunosc totuși că nașterea s-a produs chiar în clipa venirii lui. De bună seamă că Houtekiet are o putere neobișnuită, care nu-i vine însă de la Dumnezeu.

Are dreptate sora lui Zevus Kortleven să spună că ori de cîte ori Houtekiet alungă diavolul din trupul unei femei, diavolul pune stăpînire pe trupul alteia. Așa va fi mereu, pînă cînd n-o să pricepem ce se întîmplă ! proorocește ea. Dumnezeu o să ne ajute să înțelegem !

Locuitorii Deps-ului cad din nou pradă neliniştii : pînă şi cei mai curajoşi dintre ei par cuprinşi de panică. Baert tună şi fulgeră împotriva superstiţiilor, Houtekiet rînjeşte dispreţuitor, dar faptele sînt fapte : diavolul intră din nou în trupul Terezei Tecleyn. Acelaşi diavol. Oricum, Tereza începe din nou să vorbească în dodii şi să se vaite de tratamentul cu apă rece, administrat de Houtekiet. Nimeni nu se mai îndoieşte acum de vorbele ei, căci Houtekiet şi-a dovedit limpede puterea de vraci. Tereza se vaită că nu mai poate avea copii şi descrie cu lux de amănunte simptomele bolii de care suferă. Într-o bună zi, întîlnind-o pe sora lui Zevus Kortleven, aceasta o pofteşte în casa ei, unde, după ce închide bine ferestrele şi uşile, ca să nu fie auzite de nimeni, îi şopteşte că vrăjile lui Houtekiet nu o pot salva decît vremelnic :

— Jan e omul Diavolului, de la care poate obţine cîte ceva, dar pe care nu-l poate alunga pentru totdeauna. E limpede că s-a pus în slujba Diavolului şi că trebuie să i se supună. Ai face mai bine să chemi pastorul, ca să se roage pentru tine...

Îndată după plecarea Terezei, bătrîna stropeşte cu apă sfinţită scaunul pe care şezuse şi podeaua pe care călcase, apoi aşază în formă de cruce două firicele de iarbă pe pragul uşii, pentru a-l alunga pe Diavol cînd va veni să se răzbune.

Din ziua aceea, Tereza avea să povestească tuturor că Houtekiet îi făcuse vrăji pentru a-i insufla dorinţa de a seduce un pastor : ea, însă, nu voia să vadă nici un pastor, deşi ştia că numai un pastor îi putea face un copil...

Houtekiet e sătul pînă-n gît de bîrfelile muierilor. El le vindecă, iar dumnealor trăncănesc pe socoteala lui ! Le vindecă întocmai ca pe animale, cu ierburi şi cu apă, — oricine poate vedea leacurile lui. Şi totuşi, i se atribuie nişte puteri ascunse ! E prea de tot !

Cînd Tereza vine din nou la el, Houtekiet o întreabă, pe un ton sec, dacă şi-a pierdut iar curajul.

— Nu, Jan, îi răspunde ea.

— Ei bine, eu mi l-am pierdut pe-al meu ! exclamă Houtekiet.

Şi chiar aşa e : nici el nu pricepe cum de mai rabdă să mai stea la Deps, unde i-e dat să audă asemenea vorbe răuvoitoare. S-a făcut el oare vreodată vinovat de brutalitate faţă de vreo femeie ? Atunci, de ce se plîng ele ? Şi pentru ce se tem ?

Poveştile Terezei devin din ce în ce mai înfricoşătoare. Ea se tîrăşte prin Deps ca o stafie, cu paşi înceţi, — „umblă razna", îşi spun femeile, făcîndu-şi semne tainice cu mîna la frunte. Noroc că mai există pe lume un bărbat ca zidarul Leis : umorul lui sănătos e ca o leşie care şterge petele spaimei răspîndite de Tereza. El îi imită perfect umbletul, vorba, privirile languroase, făcîndu-i pe oameni să rîdă, deşi n-au nici un chef. De îndată ce-o văd pe Tereza, îi cuprinde un fior de nelinişte. Leis o imită foarte bine, dar îi sperie şi mai mult pe oameni. Îi bagă în sperieţi şi cu zvonurile pe care le răspîndeşte, cu un aer cît se poate de serios : că Houtekiet s-ar fi înecat, că hanul lui d'Hurlumont ar fi luat foc, că Joep s-ar fi spînzurat, că Van Dam-

bruggen s-ar fi îmbolnăvit de holeră... Întreaga așezare aleargă să-l asculte pe pișicher, cu sufletul la gură. Și rîde, cînd își dă seama că a fost doar o glumă. Un rîs eliberator.

Numai Tereza nu rîde. Pe măsură ce se afundă în nebunia ei, devine tot mai gălăgioasă. Încearcă să stea de vorbă între patru ochi ba cu unul, ba cu altul, le pune întrebări indiscrete, le dă avertismente — împotriva lui Houtekiet sau în legătură cu vreo boală ori vreo primejdie pe care i-a semnalat-o Liza. Și nu dă niciodată vreo explicație. Comunicările ei scurte, lipsite de detalii precise, par totuși demne de încredere: oamenii știu că e bolnavă, că bate cîmpii, și cu toate astea... Tereza își încheie totdeauna prorocirile cu o formulă stereotipă, dar impresionantă: „Așa nu mai poate merge!“

Ceilalți nu prea își dau seama ce anume nu mai poate merge, dar neliniștea stăruie; nici măcar Baert n-o poate alunga.

Tereza repetă formula asta chiar cînd nu mai are puterea să se dea jos din pat și să umble prin așezare.

— Lăsați-o să moară! le spune Houtekiet celor care se grăbesc să-l cheme la muribundă: el nu cunoaște mila!

Tereza se chinuie așa, luni de zile. În ultimele săptămîni, e îngrijită de țigăncușă. Tereza a poreclit-o „Urechelnița“, închipuindu-și că, întocmai cum acea insectă neagră pătrunde în urechea omului pentru a-i suge sîngele, țigăncușa i se furișează în casă pentru a o ucide cu încetul și a-i lua locul. E adevărat că, după moartea Terezei, țigăncușa avea să se lipească de Tecleyn.

Tereza e înmormîntată creștinește, nu ca Petrus. Așa a hotărît întreaga așezare, iar Houtekiet, căruia Nard Baert i-a adus la cunoștință dorința oamenilor, nu s-a opus, deși n-a priceput nici de data asta ce importanță ar putea avea unde anume zace un mort. De bună seamă că la mijloc e încă una din hachițele alea muierești, întocmai ca iubirea, ca demonii sau chiar „conștiința“... La stăruințele lui Baert, Houtekiet făgăduiește să ia parte la înmormîntare. De ce nu? Mare bucurie la Deps: Jan Houtekiet îi însoțește pe oameni la biserică. Dacă ar fi cu adevărat stăpînit de Diavol, nu s-ar duce niciodată la biserică și n-ar îndrăzni să se apropie de aghiazmatar. Iată însă că, ajuns la jumătatea Uliței Nisipului, se întoarce brusc din drum și o pornește spre casă. Nu din pricina bisericii, și nici din pricina aghiazmatarului. Încetineala alaiului, glasul plîngăreț și bocetele surorii lui Zevus Kortleven îl învăluie ca un nor jilav, lipicios și-i calcă pe nervi. Parcă ar merge printr-o ceață deasă.

Prima casă de care dai cînd ieși din Ulița Nisipului e casa Ifigeniei. Aceasta îl mustră pe Houtekiet că nu s-a ținut de cuvînt: oamenii fuseseră atît de fericiți că el îi va însoți pînă la biserică! I-aș fi însoțit bucuros, o încredințează Houtekiet, ceea ce îi face o mare plăcere Ifigeniei, căci și ea e cuprinsă de neliniște de cîtva timp încoace. Houtekiet adaugă însă că n-a putut răbda să audă bocetele acelei babe. Și nici nu pricepe ce rost are să te duci să îngropi un mort taman în cimitirul satului: ce, pămîntul de aici nu e la fel de bun? Mortul nu va putrezi și acolo, la fel ca aici? Ifigenia îi explică atunci că pămîn-

tul din preajma bisericii e sfinţit, spre deosebire de cel din Deps.

— Hai să facem în aşa fel ca şi pămîntul din Deps să ajungă destul de bun pentru morţii noştri ! îi spune Houtekiet.

Ifigenia îi ia în serios vorbele.

19

La pensionatul de fete unde învăţase, Ifigenia primise o educaţie religioasă. Dar sărăcia îndurată din vina tatălui ei, deziluziile şi insultele suportate de dragul lui, ar fi dezrădăcinat această evlavie, dacă domnul d'Hurlumont nu şi-ar fi băgat în cap ideea că trebuia el însuşi s-o facă. La vîrsta de patruzeci de ani, devenise profund antireligios. Trebuie stîrpită această superstiţie, zbiera el către copii, silindu-i astfel să păstreze în sufletele lor pomenita superstiţie, deoarece, încă de mici, îl duşmăneau într-ascuns. Ifigenia nu-şi mai amintea nimic în legătură cu cea de-a doua ei mamă, dar cea de-a treia îi reproşa mereu atît ei cît şi Ismenei şi Cymelei că sînt bisericoase. Potrivit spuselor sale, toate defectele de caracter ale acestor fete se datorau unei educaţii religioase superficiale, care se reducea la aparenţe ; de fapt, ele habar n-aveau ce-i adevărata credinţă. „Asta vi-e dragostea creştinească ?“ le întreba ea mereu, cu sau fără rost. Oricum, Ifigenia îşi făcuse obiceiul de a merge la biserică în fiece duminică şi de a se spovedi o dată pe an, nu pentru că ar fi crezut, ci pentru că ţinea morţiş să se deosebească de părinţii ei.

Cît despre Baert, cu el se petrecuse exact contrariul. Împotrivirea faţă de părinţi smulsese din sufletul lui credinţa ţărănească, înlocuită acum cu religia banului, caracteristică oricărui negustor. În afara banilor, totul e vorbărie, obişnuia el să spună. În noaptea de sîmbătă spre duminică, Baert o pornea, ca în fiecare noapte, pe Uliţa Nisipului, cu căruţele lui, iar a doua zi, cînd se întorcea, îi spunea Ifigeniei că asistase la liturghie în oraş. Ifigenia se prefăcea că-l crede. Nici prin gînd nu-i trecea să-l îndemne la evlavie. Într-o zi, Baert o întrebase dealtfel dacă ea îşi îndeplinea îndatoririle religioase împreună cu Houtekiet...

În aceeaşi zi, Ifigenia îi pomeni despre intenţia lui Houtekiet de a înzestra aşezarea cu un cimitir creştin. Fiind vorba de prietenul său, Jan, ideea asta nu i se păru chiar aşa idioată lui Baert : Jan n-o fi devenit evlavios peste noapte !

Baert pricepu numaidecît ce anume urmărea Houtekiet : ideea unui Deps independent, a unei aşezări prospere şi unite, întreprinzătoare, bogată şi mîndră, slobozită de sub jugul foştilor stăpîni, — ideea asta era mai degrabă a lui decît a lui Houtekiet. Şi apoi, dacă n-ar fi fost el şi negoţul lui, ţăranii din Deps ar fi continuat şi astăzi să sape şi să trudească. Şi oare nu el furniza aşezării tot ceea ce aceasta nu producea nemijlocit ?

— Ce v-aţi face voi fără mine ? spunea mereu Baert.

Dacă Jan voia un cimitir la Deps, avea perfectă dreptate. Ideea că pînă şi morţii aveau să rămînă la Deps, îi plăcea lui Baert.

Ifigenia n-ar fi crezut că Jan va ajunge vreodată să dorească un cimitir. La început, ea îl

iubise ca pe un păcătos, pe care nici nu se gîndea să-l mai vadă ; mai tîrziu, însă, îl iubise cu adevărat și, în chip inexplicabil, dragostea pentru el devenise și mai adîncă, după crima pe care-o săvîrșise și pe care ea nu o dăduse în vileag. Niciodată nu simțise nevoia să stea de vorbă cu el. Cînd era alături de Houtekiet, nimic altceva nu mai avea importanță, iar vorbele i se păreau de prisos. Dar de cînd îi spusese că ar dori un cimitir la Deps, Ifigenia simțea nevoia să-i dezvăluie gîndurile cele mai intime, pe care nu le împărtășise nimănui pînă atunci. Era stăpînită de o neliniște vagă, care însă nu-i știrbea dragostea, ci o adîncea și mai mult.

Ori de cîte ori avea o clipă de răgaz (și nu prea avea multe, din pricina grijilor gospodăriei), se gîndea că nimic n-o poate despărți de Houtekiet. Dar ce se va întîmpla oare după moarte ? Ceea ce obișnuia să spună despre moarte tatăl ei nu putea fi adevărat. Nu exista oare un Dumnezeu, un Dumnezeu înfricoșător, care abia aștepta s-o despartă de Houtekiet, pentru vecie ? Puțin îi păsa Ifigeniei de locul unde avea să ajungă, fericită sau osîndită, după moarte, dacă în locul acela ar fi mers împreună cu Jan.

Într-o bună zi, ea îi împărtăși aceste gînduri :

— Atîta timp cît trăim, sîntem împreună. Dar după aceea ?

— Da, atunci n-om mai simți nici o plăcere, îi răspunse el, cît se poate de calm. Dar noi sîntem încă tineri.

— Cum se face că tu, care-ai văzut atîtea biserici, n-ai nici o credință ?

— Păi, biserica nu-i totuna cu credința...

— Să știi, Jan, că viața nu se isprăvește odată cu moartea.

— Nu ? Dar ce se întîmplă atunci ?

— Atunci, sufletul omului se duce în rai, sau în iad, sau în purgatoriu.

— Și ce face acolo ?

— În rai sufletul e fericit, în iad se mistuie, iar în purgatoriu stă pînă-și ispășește pedeapsa.

— Dar ia spune, animalele se duc și ele acolo ?

— Haide, Jan, doar știi și tu că animalele n-au suflet !

— Nu știu nimic — de ce să n-aibă suflet ?

— Păi, pentru că nu știu nici să vorbească, nici să gîndească.

— Nu ? Înseamnă că n-ai văzut niciodată un animal. Află că animalele știu să vorbească și să gîndească mult mai bine decît tine... Cum o duce mierla ?

— Bine, Jan.

Și Ifigenia îl duse să vadă mierla, care era de fapt un mierloi. Jan o sfătui să nu-l lase prea multă vreme singur. Îi și ieșise din cap discuția despre lumea cealaltă. Dar Ifigenia urmă să-l zgîndăre cu întrebările ei :

— Am trăit atîta timp împreună, și n-am stat niciodată de vorbă ca lumea !

Houtekiet o lăsă să vorbească. Vorbele Ifigeniei i se păreau mai frumoase decît cele auzite de la Liza, de la Lien, de la țigăncușă, de la Tereza, de la Fina și de la toate celelalte femei. Cu ochii plecați, asculta plin de mulțumire aceste vorbe, cum asculta cîntecul mierlei sau al privighetoarei, un cîntec la fel de frumos, deși fără noimă. După

ce Ifigenia sfîrşi de spus ce avea de spus, Houtekiet o luă în braţe şi o sărută cu patimă.

— Jan, dragul meu, o să ajungem în iad din pricina asta ! îi şopti ea, gîtuită de emoţie, dar şi dezamăgită de lipsa lui de înţelegere.

— Nu face nimic, chicoti el.

În sinea ei, Ifigenia îi dădea dreptate : după atîţia ani, era totuşi prea tîrziu ca să se mai schimbe, sau ca să renunţe la dragostea asta. Cît despre cimitir, dacă Houtekiet s-ar fi ţinut de cuvînt, poate că Dumnezeu i-ar fi iertat lipsa de credinţă.

Despre cimitir veni din nou vorba într-o zi, cînd Baert se întorsese furios acasă, după ce-l muştruluise pe Zevus Kortleven pentru că-şi lăsa în paragină casa. Nici măcar să-şi repare uşa nu voia, deşi era destul de bogat. Baert era furios pe Zevus şi pe ceilalţi oameni din aşezare, pe care-i ajutase să se chivernisească, dar care nu voiau să prindă rădăcini. Un cimitir, asta le-ar trebui ! Dar mai întîi, trebuia rezolvată chestiunea terenului.

Pentru Houtekiet, Deps-ul era un pămînt lipsit de valoare, căruia el însuşi şi oamenii lui îi dăduseră preţ ; pămîntul devenise, deci, al lor. Houtekiet nu concepea că acest pămînt ar putea să intre în stăpînirea contelui sau a administratorului. Dealtfel, contele nu întreprindea nimic pentru a pune stăpînire pe pămîntul acesta lipsit de valoare. Deps-ul nu producea nici măcar lemne de foc. Şi n-ar fi rodit niciodată dacă n-ar fi venit Houtekiet şi oamenii lui.

— Dacă arunc un lucru, tu îl culegi de pe jos, pentru a-l folosi într-un fel sau altul. Ei bine,

se cuvine oare să mi-l şi plăteşti ? îl întrebă Houtekiet pe Baert, într-o zi.

— Taci, Jan, tu nu pricepi nimic cînd e vorba de afaceri. Contele nu şi-a aruncat pămîntul.

— Ştiu asta la fel de bine ca şi tine, dar contele nu s-a atins de pămîntul ăsta vreme de sute de ani — e ca şi cum l-ar fi aruncat !

— Da, dar pămîntul rămîne al lui, pînă şi un copil ar înţelege asta.

— Un copil poate, dar nu şi un om cu scaun la cap.

Amîndoi erau încăpăţînaţi ca nişte catîri. Houtekiet sfîrşi prin a amuţi, lăsîndu-l pe Baert să peroreze cu înflăcărare.

— Pămîntul e al nostru, iar dacă nu le convine, n-au decît să poftească aici, şi să stea de vorbă cu mine ! izbucni Jan deodată, bătînd cu pumnul în masă.

Ifigenia se amestecă şi ea în discuţie şi izbuti, cu dibăcie, să-i schimbe grabnic direcţia. Fireşte, spunea ea, nimeni n-ar îndrăzni să se pună cu Houtekiet, dar nici el nu e veşnic, iar cînd nu va mai fi, atunci Deps-ul va avea de furcă cu domnii de la castel...

— Aşa e, exclamă Baert. Administratorul e mare pişicher. Îi lasă în pace pe ţăranii din preajma ta, dar sporeşte încet, încet arenda oamenilor care lucrează la crescătoria mea. Nu vrea să vîndă pămîntul, aşteaptă să-i crească preţul, la maximum. Şi atunci, o să trebuiască să plătim. Da, să plătim pentru a putea munci pe acest pămînt. De fapt, noi muncim pentru domnul conte. Oamenii de la crescătoria de păsări ştiu bine asta : ei cîştigă bani, dar sînt din ce în ce mai

săraci. Iată de ce trebuie să cumpărăm tot pămîntul din Deps, la prețul de acum. Atîta vreme cît nu stăpînim pămîntul, sîntem în mîinile ticălosului ăluia.

Așa îl numea Baert pe contele cel tînăr.

Houtekiet se ridică încet de la masă și ieși, lăsîndu-l pe Baert să vocifereze.

În ziua aceea, Jan Houtekiet se hotărî să facă lucrul care avea să-i aducă o faimă nepieritoare, și care avea să atîrne mai greu în balanță decît toate păcatele sale, și anume, să-l convingă pe conte să vîndă pămîntul din Deps, pe un preț de nimic. Iată cum s-a petrecut această scenă, pomenită din tată în fiu, de către toți depsienii recunoscători.

Domnul administrator nu cunoștea chin mai cumplit decît acela al bărbieritului. Avea o piele fină, o barbă aspră și sîngera prin toți porii. Nu-i de mirare că-i concediase pe cei trei bărbieri din sat... Încă de dis-de-dimineață, Cato, slujnica administratorului, îi amintea că trebuie să se bărbierească. Viața acestui om putea fi împărțită în perioade aproximativ egale, începînd cu dureroasa operație a bărbieritului matinal și terminînd cu la fel de penibila operație a bărbieritului de seară, de la orele șapte și jumătate, — exact cu o jumătate de ceas înainte de începerea partidei de whist în cafeneaua „Bonten os“ [1]. În fiece zi, bărbieritul îi lua tot mai mult timp, astfel încît la un moment dat se văzu silit să-și reorganizeze programul : acum se bărbierea în zori, și după-

[1] La boul bălțat (flam.).

amiază, la orele trei și jumătate, iar operațiunea avea loc în bucătărie.

Tocmai în timp ce se bărbierea, potrivit noului program, într-o după-amiază, se pomeni cu Jan Houtekiet în bucătărie : îi zări deodată chipul în oglinda unde-și contempla fața crispată de durere și de enervare, — fața unui om suferind, măcar pentru o jumătate de ceas, căci altminteri era totdeauna radioasă. Trecerea la această stare normală îi lua oarecare timp, așa că-l pofti pe Houtekiet să intre în biroul de lucru, fiindcă nu obișnuia să primească în bucătărie.

Și domnul Arthur continuă să se bărbierească. Dar, ca și cum n-ar fi auzit nimic, Houtekiet nu se clinti din loc. Și începu să-i vorbească, pe un ton tăios. Despre arenzi, care nu puteau fi mărite. Și despre vînzarea terenurilor din Deps, la același preț la care fusese vîndut terenul lui d'Hurlumont.

— Toate astea trebuie trecute numaidecît pe hîrtie ! încheie Houtekiet.

Domnul Arthur continuă să se bărbierească.

— Hai, mai repede ! îi strigă Houtekiet, izbind cu pumnul în masă.

Administratorul se feri brusc în lături, ceea ce era cît pe-aci să-l ducă la o sinucidere involuntară, căci briciul era lipit de obraz. Tremurînd tot, începu să bîiguie niște vorbe liniștitoare : da, da, afacerea asta va fi rezolvată grabnic...

După ce se bărbieri, domnul Arthur, avînd sentimentul că primejdia cea mare trecuse, îi spuse lui Houtekiet că nu e în măsură să discute despre acest lucru :

— E clar că nu pot face așa ceva fără consimțămîntul domnului conte...

Houtekiet îi răspunse că nu va pleca de aici fără hîrtia cerută.

Administratorul își dădu seama că nu-i rămînea altă cale decît să-l ducă pe Houtekiet la contele cel tînăr. Nu la contele cel bătrîn, care-și ieșea din sărite ori de cîte ori lua contact cu vulgul. Și apoi, la ce altceva folosește un administrator ?... Nimeni nu spune că domnii de la castel n-au de gînd să vîndă pămîntul din Deps și că, în general, nu obișnuiesc să vîndă terenuri. Houtekiet își formulează concis revendicările, fără să ridice tonul. O singură dată a izbit cu pumnul în masă. E adevărat că, dacă i-ai refuza ceva, te-ar paște o primejdie de moarte. Cu un om ca el nu te poți tocmi — poți, cel mult, să te străduiești să-i dai impresia că-i acorzi de bună voie, nu de frică, tot ceea ce-ți cere.

— Bine, prietene, o să mergem la castel, îi făgăduiește administratorul. Și încearcă să-l facă pe acest om primitiv să priceapă că Deps-ul are, de secole încoace, un proprietar și că oamenii care-și cîștigă pîinea acolo îi sînt datori cu ceva acelui proprietar. Dar în același timp, domnul Arthur, căruia mintea îi merge la fel de repede ca și piciorul, se convinge pe sine că depsienii au și ei dreptate. Contele cel tînăr n-are decît să se descurce !...

Iată-l așadar pe Houtekiet în fața contelui : e ca un solicitant însoțit de un avocat, căci administratorul pledează cu dibăcie pentru el. Dacă domnul conte îi va respinge cererea, o va face pe propria-i răspundere.

Contele cel tînăr îi primește într-o sală mare, unde se plimbă cu pași de călăreț, lovindu-și din cînd în cînd cizmele, cu cravașa. Dar toate astea nu-i folosesc la nimic. Houtekiet se arată de neînduplecat : a venit să ceară o hîrtie.

În gîndul lui, administratorul i se adresează astfel contelui :

— Ești un laș ! La mine vii și zbieri împotriva Deps-ului, zicînd că eu sînt prea fricos și prea moale, dar iată că, în fața lui Houtekiet, cedezi, deși dreptul și legea sînt de partea dumitale ! Minți cînd spui că înțelegi foarte bine „argumentele“ celor din Deps. Degeaba îți lovești cizmele cu cravașa. Mai bine l-ai lovi pe ăsta — tatăl dumitale așa ar fi făcut !

Administratorul se amestecă în discuție, cu multă prudență, prefăcîndu-se că respinge argumentele în favoarea Deps-ului, pentru a-l convinge pe conte să nu cedeze. Dar contele ia apărarea golanilor din Deps, împotriva propriului său administrator ! Bineînțeles că nici el n-ar vrea să dea impresia că cedează, și totuși trebuie neapărat să cedeze. Altminteri, sălbaticul ăsta ar putea într-o bună zi să-i sucească gîtul, pîndindu-l în vreun tufiș. Or, după cum știe oricine, și după cum spunea și domnul d'Hurlumont, „omul n-are decît o singură viață...“

— Da, argumentele în favoarea Deps-ului sînt întemeiate, foarte întemeiate, deși legea e desigur de partea noastră, avînd în vedere că un proprietar are dreptul să vîndă sau nu, și să ceară prețul pe care-l dorește și arenda care-i convine. Dar noi nu privim lucrurile din unghiul dreptului. Princi-

piul conţilor a fost întotdeauna şi continuă să fie acela al salvgardării intereselor supuşilor lor, nu-i aşa, domnule administrator ? Poţi depune şi dumneata mărturie că aşa am acţionat întotdeauna...

Administratorul e nevoit să adeverească spusele contelui.

— Şi de ce, mă rog, am adoptat eu această linie de conduită ?, continuă tînărul conte. De ce am arătat o bunăvoinţă de zece ori mai mare decît ar fi tolerat tatăl meu ? Numai din pricină că noile posibilităţi create la Deps m-au bucurat foarte mult, da, m-au bucurat eforturile depuse de neobosiţii săi locuitori, sub înţeleapta îndrumare a lui Nard Baert. Fiindcă ştim de la domnul administrator în ce mod şi-a organizat Baert afacerile, un mod pe cît de simplu, pe atît de genial...

Houtekiet a auzit asemenea vorbe mari din gura multor femei. În glasul mieros şi leneş al contelui şi în glasul piţigăiat al administratorului, el recunoaşte glasurile a două femei care se străduiesc din răsputeri să-i placă. Îi ascultă, dar nu scoate un cuvînt. Toate astea trebuie să aibă însă şi un sfîrşit.

— Hîrtia ! mîrîie el într-un tîrziu.

Adică : aţi trăncănit voi ce-aţi trăncănit, dar mie îmi trebuie hîrtia...

Interlocutorii lui înţeleg foarte bine despre ce-i vorba, dar nici prin gînd nu le trece să-i dea hîrtia. Şi încep din nou să trăncănească, pentru a-l face pe Houtekiet să uite de hîrtia aceea.

— Da, da, repetă contele, din două în două cuvinte.

Iar administratorul se tot tîrăşte spre masă, ca şi cum ar spera să nu ajungă acolo. În cele din urmă se aşază pe un scaun şi, întinzînd mîna ba spre condei, ba spre călimară sau spre hîrtie, vorbeşte întruna. Despre dorinţa domnului conte de a rezolva această chestiune prin bună înţelegere. Despre excelenta idee a lui Houtekiet de a veni personal, pentru a duce tratative. Despre plăcerea pe care i-a făcut-o astfel domnului conte, care este atît de preocupat de bunăstarea oamenilor.

Şi, tocmai cînd pierduse nădejdea de a mai putea lungi vorba, îi veni o idee salvatoare : contele cel bătrîn. Da, e limpede că trebuie să i se ceară şi dumnealui părerea, nu-i aşa, Houtekiet ?

Surîzători, îl conduc amîndoi pe Houtekiet la etaj, unde locuieşte bătrînul. Nici un ţăran n-a urcat vreodată scările astea. În încăperea spaţioasă şi neaerisită care-i serveşte drept cabinet bătrînului conte, Houtekiet are doi avocaţi, nu unul singur. Bătrînul, cufundat într-un fotoliu adînc, îi aruncă lui Houtekiet o privire vagă, ochii lui mari par injectaţi. Houtekiet îi întoarce privirea. Nu înţelege nimic din ce-şi spun ceilalţi, căci ei vorbesc franţuzeşte. Într-un tîrziu, cei doi „avocaţi“ îi comunică, veseli, că au reuşit să ajungă la o învoială satisfăcătoare. Faptul că l-au adus aici pe vestitul Houtekiet, despre care se povestesc atîtea, i-a permis desigur bătrînului să-şi dea seama că dracul nu-i chiar aşa de negru, ba, dimpotrivă, e un om bine intenţionat, înţelegător şi chiar competent. Şi apoi, să nu uităm că e socotit de ceilalţi ca şeful lor.

— Bine, mormăie bătrînul, dar i-ați spus că le cer tuturor să meargă în fiece duminică la liturghie ? Altfel, pun jandarmii să-i alunge din Deps !

Cei doi îl asigură, în franțuzește, că treaba asta a fost definitiv rezolvată.

Nu e prima oară că cei doi joacă această comedie în fața bătrînului, pentru a arunca pe umerii lui o răspundere de care se feresc și unul și celălalt. Administratorul îi comunică bătrînului clauzele pe care le va așterne numaidecît pe hîrtie, dar o face folosind atîtea formule complicate, încît bătrînul nu mai înțelege nimic. Și, ca și cum ar lua el însuși parte la comedie, adoptă atitudinea unui venerabil om de afaceri, care pricepe lucrurile chiar înainte de a fi formulate.

— Bine, bine, încuviințează el, scuturînd din cap, cu ochii închiși.

20

Houtekiet depune pe masa lui Baert hîrtia căpătată la castel și-i poruncește să i-o citească.

De fapt, vrea să verifice dacă administratorul, care i-a citit cu glas tare hîrtia, i-a citit-o în întregime. Ei bine, Nard Baert citește exact același text.

— Păstrează hîrtia, îi spune el lui Baert. Și pleacă mulțumit.

Baert și Ifigenia îl privesc prin fereastră — el, neliniștit din pricina bănuielii că hîrtia a fost smulsă cu ajutorul unor amenințări, iar ea, și mai neliniștită, căci se gîndește la urmări. De bună

seamă că Houtekiet o fi omorît în bătăi pe careva ; jandarmii au să vină să-l caute și-au să-l vîre la zdup, poate pentru toată viața... Ifigenia și Baert hotărăsc să nu pomenească deocamdată nimănui despre contract. De îndată ce rămîne singură, Ifigenia caută în sertar hîrtia, pentru a vedea dacă nu cumva e mototolită sau mînjită cu sînge.

De obicei, cînd deschide portița grădinii, și se nimerește să bată vîntul dinspre sud-vest, poate auzi clopotele : dacă bat clopotele și acum, înseamnă că Houtekiet a omorît pe cineva. Dar degeaba ciulește urechile : nu se aude nimic. Nici acum, nici a doua zi, slavă Domnului ! Cînd deschide lucarna acoperită cu hîrtie colorată, poate vedea Ulița Nisipului. Din fericire, jandarmii și domnii de la tribunal, nu se arată. Ifigenia începe să se roage, din oră în oră, pentru ca Dumnezeu să-i împlinească dorința : Fă, Doamne, să nu se întîmple nimic !

Și iată că, în cele din urmă, își face apariția însuși administratorul ! Va să zică trăiește ! Dar ce veste o fi aducînd ? Privindu-l cu luare-aminte, se liniștește : domnul Arthur e numai zîmbet și-și freacă mîinile.

— Ei, ce părere aveți, doamnă și domnule Baert, despre învoiala încheiată ? Ce zice lumea ?

A, domnul administrator își poate închipui bucuria oamenilor, dar nimeni nu-și poate imagina bucuria pe care-o încearcă el însuși, pentru că a izbutit să-i facă pe contele cel bătrîn și pe contele cel tînăr să-i împărtășească părerea. Administratorul trebuie nu numai să slujească doi domni care vor de obicei cu totul altceva decît spune el, dar

și să ducă, răbdător și cu tact, o luptă grea împotriva vechilor concepții și principii, înrădăcinate într-o lungă tradiție. Cînd o asemenea luptă e încununată de succes prin semnătura pusă pe un contract obținut prin bună înțelegere, satisfacția este cu atît mai mare, nu-i așa, domnule Baert ? Desigur, nu dumitale trebuie să-ți spun toate astea, căci dumneata, care ai pornit, ca să zic așa, de la zero, pe un cîmp golaș, care a ajuns astăzi un adevărat sat, dumneata, zic, mă înțelegi foarte bine...

Din această casă, în care a domnit, vreme de două zile, o tăcere grea, se răspîndește acum marea și îmbucurătoarea veste. Pe la orele șase seara, Baert iese în curte și le citește lucrătorilor de la crescătoria de păsări documentul istoric privitor la arenzi și la prețul de cumpărare a terenurilor de pe moșia numită „De Hespe“, adică Deps. Și, întocmai ca un dascăl urmat de ciracii săi, Baert o pornește spre pomenita moșie.

Învățătura lui e la fel de simplă și de aspră ca aceea a lui Ioan Botezătorul. Iată ce a obținut Houtekiet pentru voi : nici nu vă dați seama ce fel de om se află în fruntea voastră ! Sînteți niște fricoși și niște nătărăi, ba mai sînteți și superstițioși, pe deasupra. După voi, leacurile lui Houtekiet ar fi vrăjitorești. Rușine să vă fie ! Omul acesta are mai multă minte în degetul său mic, decît aveți voi toți la un loc în capetele voastre ! Cît despre ursul lui Houtekiet, ce vă privește pe voi dacă Houtekiet vrea să țină un urs ? Ce, Houtekiet nu vă lasă să vă jucați cu dulăii voștri ? Un urs e, oricum, altceva decît un cîine, — un asemenea om nu poate avea un cîine. Un urs, însă,

da !... Eu și Jan nu sîntem la fel ca voi. Noi vedem mult mai departe. Avem ochi și minte pentru voi toți. Mînă în mînă mergem, căci ne-am jurat să aducem bogăție Deps-ului. Fiecare dintre voi va ajunge stăpîn peste averea agonisită. Vrem ca fiecare din voi să învețe carte. Iar cînd veți învăța carte, veți putea ieși din Deps și privi dincolo de castel. Eu și Jan nu înțelegem să ne mulțumim cu puținul cu care vă mulțumiți voi. Cînd voi spuneți da, noi spunem nu. Nu, noi n-am ajuns încă destul de departe. Vrem să ajungem tot mai departe ! Învoiala asta este opera lui Jan. Stați, nu vă grăbiți să țopăiți de bucurie ! Noi știm că încă nu-i destul. În contract stă scris că putem cumpăra terenurile, dar avem noi oare bani ?

— Păi, tu, Baert, ești destul de bogat !

— Nu e vorba numai de mine. Nu mă cunoașteți destul, dacă credeți că mă gîndesc doar la mine. Eu sînt negustor, n-am nevoie de mai mult pămînt. Vreau să vă puteți cumpăra cu toții cîte o bucată de pămînt, atîta cît vă trebuie, ca să deveniți proprietari.

Tot perorînd așa în fața discipolilor săi, Baert se pomenește deodată în „cîmpia îndrăgostiților“. N-a mai călcat niciodată în locul acesta. Nici nu-l observă pe Houtekiet, care stă culcat pe spate (e poziția lui preferată), mestecînd iarbă. Baert continuă să-i mustre pe discipoli că sînt prea leneși, că aleargă după fuste și că nu muncesc cum trebuie : nu în felul acesta te poți îmbogăți !

— Auzi, Houtekiet ? spune un glas.

Dar Baert nu se lasă descumpănit și citește încă o dată, pe un ton triumfător, actul semnat la cas-

tel. Oamenii aplaudă și strigă entuziasmați : Bravo, Houtekiet !

Eroul lor rămîne, însă, impasibil. Nu-i place să fie sărbătorit. Oamenii îl roagă să-și aducă măcar ursul. Doi dintre ei, mai curajoși din fire, îl însoțesc pînă acasă.

— Hai și tu, Lien, o îndeamnă ei. Vrem să-l sărbătorim pe Jan, care a făcut din nou o ispravă grozavă.

— Nu cumva e rănit ? îi întreabă Lien, îngrijorată.

Altceva n-o interesează. Lumea ei se află acasă, lîngă copii și lîngă Houtekiet, care-i dă mereu motive de îngrijorare.

Houtekiet și-a scos ursul din ascunzătoare și o pornește cu el, ținîndu-l de labe, cum ar ține mîinile lungi și delicate ale Ifigeniei. Oamenii îl urmează, țopăind de bucurie. De unde, și porecla de „ursari“, dată depsienilor. Ca și cum asta ar fi fost distracția cotidiană a acestor oameni, gratificați dealtfel și cu alte porecle : „fustangii“, „cuțitari“ etc. În realitate, strămoșii noștri au dansat după urs doar de vreo nouă sau zece ori, pentru a-și manifesta vreo bucurie colectivă. Vecinii, auzindu-le chiotele, sau zărind torțele de rășină aprinse de acești oameni, aveau să pretindă că ei ar fi practicat un soi de ritual păgîn, întocmai ca acela al vrăjitoarelor posedate de Diavol... De fapt, Houtekiet nu i-a lăsat să aprindă torțele înainte ca el să-și ducă ursul înapoi acasă, căci se știe că focul îi sperie pe urși și-i poate face periculoși.

Strămoșii noștri erau destul de veseli chiar și fără să joace după urs. Știau ei bine ce parteneri

de dans să-și aleagă ! Cu acest prilej, au cîntat pentru prima oară cîntecul, care ne vine și nouă pe buze, în anumite ocazii :

„Deps e satul nostru, o știm bine !
Cel care de Deps se leagă,
Cu una-n fund o să se-aleagă !
Știm să ne-apărăm cum se cuvine :
Deps ne aparține !“

Îl cîntară, bînd bere și rachiu de ienupăr, distilat de ei înșiși. Pînă la urmă, nimeni nu mai fu în stare să țină în mînă o torță ; numai Houtekiet, care nu punea niciodată în gură rachiu de ienupăr, rămăsese treaz. Cînd se întunecă de-a binelea, strămoșii noștri luară în brațe pe cine se nimerea. Nu mă refer aici doar la Dobbelaere, Bosken, Tecleyn, Otter și la ceilalți voinici din „prima serie“, ci și la Van Dambruggen, Nachtergael, Daems, Van Acker, Venneborgh, Donies, Leis, Van Aleenen, Verrees, Bijloo, Van Genesen, Poort, Spruyt, Jan Orleans, Hicketick. Pînă și bătrînul Bosken a dansat cu „căprița“ lui pînă s-a stins ultima torță. În schimb, Baert, Ifigenia, Joep, Lien, Melia Van Dambruggen și sora lui Zevus Kortleven n-au luat parte la petrecerea aceea. Zevus, însă a fost de față. Și tu, Kennedie, cu scripca ta, de neprețuit în astfel de ocazii : cu toate că torni în tine mai mult decît toți ceilalți, cînți dumnezeiește. Se știe că muzica dă curaj și încîntă sufletul. Tu cînți atît de frumos, încît pînă și ție îți dau lacrimile. Muzica, zici tu, te face să nu mai știi cine și unde ești... De aceea, nu-ți poți stăpîni lacrimile.

Primul pe care Houtekiet îl împinge spre casă e David Van Dambruggen, fiindcă e beat criță și a început să vorbească despre Diavol. Lui Houtekiet nu-i plac poveștile despre diavoli.

— Hai acasă, Davide ! îi poruncește el.

— Houtekiet, dragul meu prieten și stăpîn, mult îmi place de tine ! Ai lecuit-o pe Amelia mea. Totuși, omul e slab din fire, și pe mine mă apucă uneori groaza. Și atunci, mă întreb în sinea mea : unde, și cine sînt diavolii ?

— Hai, mai repede, Davide !

— Zău, Jan, în loc să mă împingi așa de la spate, ca pe-un boulean ostenit, mai bine dă-i mîna, adică brațul tău, vechiului tău prieten. Tu nu te temi de iad, Jan ?

— Taci, nu vezi că ești beat ?

— Tu nu te temi de nimic ?

— De nimic. Și acuma, fă bine și taci !

David Van Dambruggen lasă brațul lui Houtekiet.

— Între noi fie vorba, îi șoptește el, nici eu nu mă tem de nimic și nu mă voi teme, atîta vreme cît tu, Jan, vei fi aici, cu noi. Da, nu mă tem nici de iad ! Așa să știi, Jan !

Kennedie îi aduce lui Houtekiet un omagiu și mai mișcător. Kennedie rezistă mai mult decît toți ceilalți cheflii : așezat pe scăunașul lui, primește cănile cu băutură pe care ei le tot oferă, în semn de bucurie, recunoștință și admirație, pe cînd ceilalți sînt nevoiți să-și caute singuri sticlele. Cînd nu se mai ține nimeni pe picioare, și cînd nu mai are pentru cine să cînte, Kennedie se ridică și-l roagă pe Houtekiet să se așeze lîngă el. Houtekiet abia s-a întors, după ce i-a condus pe

Venneborgh și pe Bosken, care voiseră să se bată. Kennedie a păstrat pentru Houtekiet melodia cea mai frumoasă, pe care n-a vrut s-o dăruiască unor bețivani. I-o va cînta, pentru ca Houtekiet să iubească muzica mai mult decît orice pe lumea asta. Mai mult chiar decît femeile ? Da, mai mult !

Și Kennedie începe să cînte, plîngînd, pînă cînd genunchii i se moaie, și se prăbușește, gemînd și șoptind că nu mai poate cînta, într-atît de tulburat se simte. Acum, că a cîntat mai bine decît oricînd, își poate sfărîma scripca. Dar, la gîndul că și-ar putea face bucăți vioara, începe să ofteze și să le ceară iertare străbunicilor, bunicilor și părinților săi...

21

Pe celălalt mal al gîrlei hălăduiesc mulți țărani bogați, proprietari ai pămînturilor lor. Dincoace, se întind pămînturile uscate ale castelului, cuprinzînd trei-patru sate. Toate pămînturile astea sînt date în arendă. Timp de multe secole, nimeni n-a putut să cumpere măcar o palmă de pămînt. Și iată că noi, depsienii, am putut să ne răscumpărăm pămîntul, datorită lui Jan Houtekiet ! Iar după aceea, ne-am apucat să construim, cu propriile noastre forțe, o biserică pe acest pămînt al nostru. Care alt sat ar fi cutezat să facă una ca asta ? Dar e o poveste foarte veche ; ea începe de la un băcan pe nume Poort. Băcanul acesta se aproviziona la Baert, care-i aducea de la oraș articolele de băcănie, contra unui comision destul de mic. Poort se ducea să și le ia, seara, zicînd că merge

la plimbare. De bună seamă că se duce la părinții lui, își spunea nevastă-sa, dar de fapt dumnealui dădea o raită pe la niște hanuri. La întoarcere, era, cică, atacat de pricolici, aceste dihănii negre care le ațineau calea strămoșilor noștri, luîndu-i de gît pînă-i treceau năduşelile și împiedicîndu-i să-și vadă de drum.

Sătul pînă peste cap de poveștile lui Poort, Houtekiet îi făgădui să-l omoare cu mîna lui pe pricoliciul acela, sau ce naiba va fi fost. Și îl însoți pe băcan în drumurile lui, dar pricoliciul încetă să se mai arate.

În schimb, Petrus Boven se arătă într-o noapte, ieșind taman la orele douăsprezece din mormîntul lui, pentru a-i ruga pe oameni să-l îngroape creștinește. Cînd Baert, care era un dușman înverșunat al superstițiilor, îi luă la întrebări, oamenii se fîstîciră și-i răspunseră că zăriseră doar de departe o siluetă albă, cu un toiag. Leis, care nu lăsa niciodată să-i scape astfel de ocazii, se amestecă și el în vorbă, zicînd că va spune adevărul, numai adevărul. Și începu să povestească, foarte serios, fără să zîmbească, despre discuția pe care ar fi avut-o cu Petrus Boven. Încercase, cică, să-l convingă pe Petrus să se mulțumească cu groapa din Deps... Petrus ieșise atunci din groapă și se apropiase de el, rugîndu-l să nu mai vorbească așa tare : Doar nu sînt surd ! îi spusese. — Bine, Petrus, spune tot ce ai pe suflet, și vom vedea ce putem face. Noi, care te-am îngrijit așa de bine în viață, n-o să te părăsim nici acum.

Petrus își spuse așadar păsul : îl cam chinuiau durerile reumatice, din pricina pămîntului jilav din Deps. Pînă-n prezent, se ținuse binișor, și

așteptase să fie îngropați și alții, ca să aibă cu cine schimba o vorbă, dar din ziua cînd Tereza fusese îngropată în cimitir, își pierduse răbdarea : voia pasămite să fie înmormîntat și el lîngă o femeie. „Duceți-mă în cimitir și puneți-mă lîngă Tereza !"

Dar nici măcar Leis nu putea risipi, cu glumele lui, temerile oamenilor. Petrus continuă să se arate, pînă cînd Houtekiet se duse într-o noapte să vegheze lîngă groapa lui. Petrus nu se arătă, bineînțeles, spre bucuria oamenilor, mai ales a lui Baert.

Ifigenia, însă, se folosi de prilej pentru a încerca să-l convingă pe Houtekiet să nu tragă concluzii prea mari dintr-un fapt mărunt ca dispariția unei năluci. Ea nu abandonase speranța de a-l convinge să creadă în nemurirea sufletului și de a-l aduce, astfel, pe drumul cel bun.

Osteneală zadarnică. Houtekiet nu pricepea nici măcar de ce oamenii trăiau cu teama de moarte : cînd mori, mori, și gata !

— Nu-i așa, Jan, după ce omul moare, abia începe să trăiască...

Explicațiile Ifigeniei îl scoteau din sărite pe Houtekiet.

— Păi, dacă abia începe să trăiască, înseamnă că n-a murit !

Lucrurile i se păreau cît se poate de simple, atît de simple, încît pînă și o femeie le putea înțelege :

— Fiecare om își dă totuși seama limpede că trebuie să facă loc altora, pînă la urmă. Să zicem că oamenii ar trăi la nesfîrșit : n-ar mai găsi

atunci nimic de mîncare și ar ajunge să se mănînce între ei, va să zică tot ar muri...

— Da, Jan, dar după ce moare, omul nu mai trăiește în lumea asta.

— Să zicem c-ar trăi în lună, sau altundeva — oriunde ar trăi, locul cu pricina ar sfîrși prin a se umple. Nu, tot omul trebuie să moară, căci altminteri viața n-ar mai putea să se reîmprospăteze. Cum de nu pricepi ?

— Da, Jan, numai că un om care trăiește după moarte, nu mai are nevoie de hrană, nici de vreun loc anume. Un suflet este... Ascultă, află de la mine că un milion de suflete pot trăi pe vîrful unui ac !

Așa a învățat ea, încă de mică.

Jan aproape că ar pălmui-o pe femeia asta, totuși deșteaptă, care-i spune asemenea nerozii. În ultima vreme Ifigenia s-a simțit deseori cuprinsă de remușcări, niște remușcări care nu seamănă cu acelea de dinaintea căsătoriei, ci sînt cu totul altfel. E mai degrabă un soi de neliniște, legată de sentimentul că moartea o s-o despartă de Houtekiet. Nu cumva îi sunase ceasul ? E totuși încă destul de tînără și sănătoasă, atunci de ce această spaimă de moarte ? Nu, nu de iad se teme Ifigenia ; ca dovadă, nici nu se gîndește să renunțe la dragostea ei ! De fiecare dată dragostea îi alungă deznădejdea, neliniștea și gîndurile negre...

Cam pe vremea aceea, s-a întîmplat ca bătrîna Melania Kortleven să moară, după trei zile de chinuri. În a treia zi, văzînd că starea ei se înrăutățește, Zevus a întrebat-o dacă vrea să-l cheme pe Houtekiet. Gurile rele aveau să pretindă că spaima, pricinuită de simpla rostire a acestui

nume diavolesc, ar fi omorît-o pe bătrînă ; sau, în orice caz, că ea s-ar fi grăbit să moară, ca să nu-i dea lui Houtekiet răgazul de a se apropia de patul ei.

Houtekiet i se plînge Ifigeniei de lipsa unui cimitir la Deps : dacă ar fi un cimitir aici, n-ar mai trebui să străbată din nou ulița, ca s-o îngroape pe bătrînă. Ifigenia atît aștepta : dacă Houtekiet vrea un cimitir, o să vrea și o capelă. Una mică, în care pastorul să țină liturghia, în fiece duminică.

Ia să-l întrebe, de pe acum, dacă e de acord, căci fără consimțămîntul lui nu se poate înălța la Deps nici măcar o cruce. Să spună numai atît : că e de acord. Încolo, construcția capelei nu-l privește pe el...

Pînă una-alta, ea îi explică lui Houtekiet, cu prudență, că Melania trebuie dusă oricum la biserică, chiar dacă la Deps ar exista un cimitir. Da, Jan, nimeni nu poate fi înmormîntat în cimitir fără o slujbă la biserică.

Jan o privește mirat : va să zică, morților ăstora nu le trebuie doar un cimitir, ci și o capelă, sau o biserică. Mă rog, totuna e.

Pentru Baert, lucrurile sînt cît se poate de limpezi : el, unul, se poate lipsi de o biserică. Dar ceea ce el și Jan înfăptuiesc aici, la Deps, nu se reduce la caravana de căruțe cu cîini care transportă făină, porumb, orez, fasole, mazăre, grîu și cîte și mai cîte ! Nu e vorba numai de crescătoria de păsări, la care lucrează atîtea familii, sau de cărămidăria și moara de apă a lui Jan, și nici de fermele lui Van Acker, Dobbelaere,

Verrees şi ale altora. Nu! exclamă Baert ridicînd un deget spre cer şi arătînd cu un altul spre pămînt. Noi am întemeiat un sat, iar un sat are nevoie de o biserică!

Houtekiet ştie bine că Baert nu face nimic pe gratis. De aceea îl întreabă ce cîştig nădăjduieşte să scoată dintr-o biserică?

— Eşti tu deştept, Jan, dar nu te pricepi la comerţ, îi răspunde Baert. Un negustor cu iniţiativă îşi vede cîştigul departe în viitor. El poate să vîndă în pierdere timp de două-trei săptămîni, ca să cîştige un muşteriu...

Uite, de pildă, crescătoria asta, a lui: cîtă muncă şi cîţi bani nu-l costă?! Oare preţurile cresc pe piaţă, prin faptul că el ajunge să ştie, din experienţă, care anume păsări clocesc ouăle altora? Şi oare găinile pe care le hrăneşte numai şi numai pentru a verifica dacă hrana e bună sau nu, şi pe care încearcă apoi să le vindece, deşi nu izbuteşte decît rareori, — oare nu reprezintă ele o pierdere? Şi cu toate astea, cîştigul e asigurat. Oare a învăţa, a studia, a citi reprezintă o pierdere de timp, sau, dimpotrivă, un cîştig? Acelaşi lucru se poate spune şi despre o biserică. Nu se poate sat fără biserică.

— Dar ce ne trebuie nouă sat? îl întreabă Houtekiet.

— Cum adică? Tu, care eşti atît de deştept, de ce ai slobozit oare pămînturile, şi de ce-i ţii departe pe străini? Eu trebuie să-ţi spun ţie ce-i aia un sat? Păi, e ceva ca o familie, o familie unită şi tocmai de-aceea puternică. Asta e un sat.

— Eu sînt puternic, chiar singur.

— Tu, da, dar nu şi ceilalţi, adică oamenii obişnuiţi.

— Treaba lor...

— Cum aşa? Tu, care eşti atît de deştept...

— Uite ce e, n-o să fie nici o biserică aici, aşa să ştii! Un cimitir, da, altceva însă, nu!

După ce pleacă Jan, Baert îi spune Ifigeniei:

— Mai slăbeşte-l pe Jan cu biserica ta!

Luni de zile, ea nu-i mai pomeneşte nimic de biserică. Între timp, depsienii lucrează de zor la amenajarea unor drumuri largi, pietruite, şi consolidate cu balast adus de la cărămidăria lui Houtekiet sau de la casele oamenilor. Ifigenia simte în sfîrşit că a sosit momentul să-i vorbească din nou; nitam-nisam, îi povesteşte cum, pînă la vîrsta de paisprezece ani, şi-a petrecut vacanţele într-un vechi castel, monument istoric — un fel de hardughie, dominată de un foişor ascuţit. Într-una din vacanţele ei, a constatat cu uimire că foişorul fusese dărîmat pînă la temelia de piatră şi înlocuit cu un altul. Potrivit explicaţiilor primite de ea, foişorul fusese dărîmat din pricina înclinării sale. Dar întrucît şi noul turn era la fel de înclinat, stăpînii castelului i-au cerut socoteală antreprenorului. Acesta s-a apucat atunci să măsoare toate turnurile din împrejurimi, pentru a demonstra că nu se poate construi un turn cu totul drept...

Houtekiet o ascultă îngîndurat pe Ifigenia, iar cînd ea sfîrşeşte de povestit, îi spune că, el, unul, e în stare să construiască un turn cu totul şi cu totul drept. Şi se uită în ochii Ifigeniei şi ai lui Baert, pentru a vedea dacă se îndoiesc de spusele lui. Nici el nici Baert nu bănuiesc, oricît de

deștepți ar fi, că femeia asta aparent naivă îi duce de nas, pentru a-i sili să-i împlinească visul vieții sale.

Jan are o slăbiciune : să construiască, iar Ifigenia i-o cunoaște bine. De aceea, îi pune la îndoială spusele. Firește, nu se pricepe, dar din cele pe care i le-a povestit Baert în legătură cu moara de apă și cu mașina de treierat, și-a dat seama cît de greu e să construiești asemenea lucruri. Cu atît mai greu un turn de biserică...

— Punem rămășag ? exclamă Houtekiet, ațîțat.

— Bine, dar oricum n-o să fie biserică aici, la Deps, așa că ce să mai vorbim ? De vreme ce tu nu vrei biserică... Da, dacă s-ar construi una, atunci aș vrea să te văd ce ești în stare să faci !

Moara de apă a lui Houtekiet macină grîu. Mașina de treierat a lui Houtekiet e folosită de David van Dambruggen, spre mulțumirea lui și a altora. Cărămidăria lui Houtekiet propășește, ogorul lui e lucrat temeinic. Copiii lui muncesc, îl ajută. Jan ar fi vrut să construiască o moară de vînt, în locul morii de apă. Pînă și la urs s-a gîndit, căci i-a înjghebat o căsuță de lemn, una foarte trainică, pe stîlpi. O scăriță urcă pînă la ușa rotundă, iar de jur împrejurul căsuței e un fel de balcon, unde te poți plimba în voie. Înăuntru sînt două scăunașe. Cînd vine Houtekiet, ursul scoate cele două scăunașe pe balcon și, așezîndu-se alături de prietenul său, își încrucișează brațele, ca și el... Amîndoi par adînciți în gînduri. Houtekiet se simte încă în putere. Se pricepe să meșterească ghete, ca Tecleyn, butoaie ca Van Aleenen, cingători ca Donies. A învățat toate aceste lucruri cît ai bate din palme. Nu e însă

el omul care să facă mereu același lucru, ca un meseriaș oarecare. Ar vrea să facă ceva ieșit din comun, dar ce anume ?

Obosit să tot stea pe gînduri, ursul își lasă pe ceafa lui Houtekiet o labă grea și-l trage spre el, ca să se joace, ca de obicei.

— Tu ce părere ai ? îl întreabă omul, scărpinîndu-i încet greabănul.

Astăzi n-are chef de joacă.

În zilele acelea, Houtekiet nu mai putea fi văzut nicăieri : se închidea în vreunul din turnurile din împrejurimi, la înălțimea clopotelor, cam acolo unde grinzile se îmbucă cu zidăria. Rămînea ore întregi cu ochii țintă la un detaliu sau altul, pentru a vedea cum e alcătuit un asemenea turn. Înarmat cu un metru și cu un fir cu plumb, se urca pînă-n vîrful turnului, de unde privea, prin lucarnă, Deps-ul.

22

Astăzi, Deps-ul e un sat ca oricare altul, deși are o siluetă ciudată, ba chiar impresionantă, de burg medieval, mai ales seara, cînd te apropii de el venind pe puntea lui moș Mandus. Puntea asta nu mai e un podeț de scînduri, ci un pod trainic de piatră, larg cît două căruțe. Drumul pietruit duce de la Ulița Nisipului, trecînd prin fața casei lui Baert, pînă la gîrlă, nu departe de casa lui Houtekiet, iar apoi se prelungește dincolo de pod, prin cîmpurile lui Busschops, Dobbelaere și Venneborgh, pînă-ntr-un loc, unde se întîlnește cu șoseaua lată ce duce din capitală spre graniță.

Acelaşi drum se încrucişează în centrul satului cu drumul diligenţelor lui d'Hurlumont.

Dacă te apropii de Deps, către seară, pe drumul acesta, treci printr-o lungă şi maiestuoasă alee boltită cu arbori, de-a curmezişul cîmpurilor. Casele şi fermele întemeietorilor satului nostru au fost renovate, dar moara de apă a lui Houtekiet, numită astăzi „fort“, poate fi văzută şi acum la dreapta podului. La stînga, pe malul gîrlei, se înalţă cinci turnuri masive, ca acelea care străjuiesc vechile porţi ale oraşelor, deşi ceva mai joase şi mai greoaie. De fapt, sînt nişte hambare, construite la o distanţă aproximativ egală unul de celălalt.

Într-o zi, Baert îşi privea acoperişul : furtuna tocmai smulsese mai multe ţigle, iar una din ele stătea gata-gata să cadă, în colţul acoperişului. Oricine voia să meargă la crescătoria lui de păsări, trebuia să treacă pe sub acel colţ. Ghicind gîndul lui Baert, Houtekiet se apropie de el pe la spate şi, azvîrlind o piatră spre acoperiş, făcu să cadă ţigla aceea. Se aşezară apoi la taclale. Din vorbă în vorbă, Houtekiet îi spuse lui Baert că ar trebui să-şi clădească un conac cu turn. Baert îi răspunse, rîzînd, că ştia el să-şi folosească mai cu rost banii.

David van Dambruggen fusese ultimul care-şi construise ferma din piatră. Din pricina Meliei, şi a propriilor sale nelinişti, legate de sentimentul că nu-şi avea locul printre depsieni, acest prea cinstit fermier şovăise multă vreme dacă să rămînă sau nu la Deps. Dar, din clipa cînd luase hotărîrea să rămînă, se apucase să construiască mai temeinic decît ceilalţi. Într-o seară, venind

să arunce o privire asupra construcţiei, Houtekiet luă un cui şi, legîndu-l cu-o sfoară, îl înfipse cu vîrful în pămînt, iar cu celălalt capăt trasă un cerc uriaş.

— Poftim, Davide, acesta e hambarul tău, îi spuse Houtekiet, desenînd contururile viitorului hambar, apoi şi cele ale casei şi grajdului. Cît despre turn, ţi-l fac eu însumi.

Şi se ţinu de cuvînt. Cînd turnul şi casa au fost gata, David, Melia şi cei cinci copii ai lor, nu şi-au mai încăput în piele : parcă ar fi devenit cu un cap mai înalţi. E drept că aveau şi de ce să fie mîndri : ferma lor semăna cu un castel. Venneborgh şi fraţii Dobbelaere, vecinii lui Dambruggen, n-au mai putut dormi de ciudă.

Piatra era foarte ieftină pe vremea aceea, iar Houtekiet era atît de bucuros să construiască, încît nu cerea decît să i se plătească lemnul de construcţie necesar pentru un turn. În anul acela, fraţii Dobbelaere şi Venneborgh îşi construiră fiecare cîte un hambar cu turn, unul mai solid decît celălalt. Joep sfîrşi prin a ceda şi el în faţa ispitei. Covorul verde aşternut de acest harnic săpător se întindea de la gîrlă pînă hăt-departe în cîmpia roşcată. Joep locuia cu copiii şi cu dobitoacele sale în nişte coşmelii de chirpici. Un hambar cu turn, însă, ar fi vrut să aibă ; de aceea, îşi comandă unul, mai înalt decît toate celelalte.

Aşa răsăriră cele cinci turnuri. Prezenţa lor nu dovedea nicidecum că locuitorii Deps-ului ar fi fost nişte trăsniţi, cum pretindeau unii, ci doar pasiunea lui Houtekiet pentru turnuri. Turnurile astea, construite de el, erau joase şi late,

dar în schimb foarte drepte. Oricum, un turn înalt nu se potriveşte pe un hambar. Houtekiet îl sili pe Baert să se urce cu el pînă-n vîrful fiecărui turn, pentru a le măsura cu precizie, iar Baert recunoscu : „Sînt perfect drepte. Şi au să mai fie aici chiar şi peste cinci sute de ani !" Pînă-n prezent, prorocirea lui s-a adeverit.

După ce dovedi astfel, de cinci ori, că e în stare să construiască turnuri, Houtekiet se simţi ispitit să treacă şi la construirea unei clopotniţe. Într-o seară veni la Baert şi la Ifigenia şi, proţăpindu-se în mijlocul bucătăriei (era obiceiul lui, să se plaseze drept în mijlocul unei încăperi, cu faţa spre fereastră, şi să rămînă îndelung pe gînduri) sfîrşi prin a le spune :

— Mi-aţi vorbit odată despre o biserică, ei bine, o vom zidi !

Aşa s-a născut biserica noastră : dintr-o vorbă rostită de Houtekiet într-o bucătărie...

Cunoscîndu-l bine, Ifigenia şi Baert îi răspunseră că nu-i nici o grabă.

— Cum doriţi. Mie nu-mi trebuie nici o biserică. Dar de vreme ce femeile nu mai contenesc să vorbească despre asta, ce rost are să mai amînăm ?

După ce Baert le explică oamenilor că nu se poate sat fără biserică şi fără cimitir, aproape toţi, chiar şi necredincioşii, erau convinşi de necesitatea unei biserici. Şi asta cît mai curînd, înainte ca Deps-ul să devină o comună independentă, cu primar şi cu consilieri municipali.

Bosken, Jan Orleans şi ceilalţi petrecăreţi erau de acord să se construiască o biserică, dar n-aveau, cică, încredere în pastor, care s-ar fi amestecat în toate treburile.

— Atunci, o să-l dăm afară, îi asigură Baert. O să construim noi înşine biserica. Cu piatra, cu varul şi cu lemnul nostru. Biserica va rămîne a noastră. Iar dacă pastorul n-o să ne fie pe plac, n-o să-l lăsăm să-i calce pragul !

Bravo, Baert !

— Biserica va fi a noastră a tuturor, dar nu va fi a nimănuia, mai spuse Baert. O s-o construim împreună, aşa cum fiecare din noi şi-a construit casa, adică în orele libere. Fiecare va face ce poate. Eu, unul, sînt tot timpul pe drum, dar vă puteţi folosi de cîinii şi de căruţele mele. Vă mai dau şi varul de care aveţi nevoie. Şi puteţi veni la mine să luaţi tot ce vă trebuie.

— Eu o s-aduc cutia milelor, strigă zidarul Leis.

— Dacă într-o zi n-aveţi timp să lucraţi la biserică, urmă Baert, trimiteţi-vă copiii. Sau nevestele. Duceţi-vă la Jan Houtekiet şi ajutaţi-l să fabrice cărămizi. Orice mînă de ajutor e bine venită. Chiar dacă n-aveţi decît o jumătate de ceas, seara, duceţi-vă şi căraţi pietre cu roaba, sau pregătiţi mortarul. Cine n-are nevoie de căruţa şi de calul lui, să-i folosească la transportul lemnelor şi cărămizilor. Biserica e treaba noastră a tuturor, iar Houtekiet va construi clopotniţa.

Bravo, Houtekiet !

— De acord ?

— Da !

— În cazul ăsta, eu şi Jan vom schiţa planurile. După aceea, vom începe construcţia.

Houtekiet se apucă să schițeze planurile pe niște tăblițe de lemn. Firește că arhitecții procedează altfel, ei folosesc planșete dar o asemenea tăbliță poate fi mînuită mai ușor decît hîrtia de calc și poate fi atîrnată în cui, într-un șopron aflat chiar în mijlocul șantierului, la îndemîna tuturor. Nu contează că pe tăbliță nu e indicată nici o măsurătoare. Houtekiet trasează precis, cu o sapă, fundațiile ; restul vine de la sine, iar dacă se ivește vreo problemă, să zicem în legătură cu nivelul la care trebuie să fie construite ferestrele boltite, e chemat Jan.

A dăinuit pînă-n zilele noastre cîntecul :

„Houtekiet, munca-n zadar e :
Biserica-i mică, clopotnița mare..."

Și într-adevăr biserica noastră nu e prea mare. E și simplă în același timp : se vede cît de colo că nu e opera unor mari meșteri. O navă centrală, două nave laterale, cu un plafon sprijinit pe niște bulumaci groși de stejar. Turnul, însă, pare cu atît mai impunător. A fost zidit exact deasupra navei centrale ; acolo se înalță acest turn octogonal, lung de douăzeci și unu de metri, durat de Jan Houtekiet ! E o construcție disproporționată, recunoaștem asta, dar impresia pe care o degajă e puternică. Houtekiet a avut dreptate : cînd biserica o să devină prea neîncăpătoare, spunea el, o să vă fie foarte ușor s-o lărgiți doborînd un zid și prelungind navele. Pe cînd, un turn nu poate fi dărîmat pentru a-l face și mai înalt. De aceea, un turn trebuie clădit pentru veșnicie ! Încă de la bun început !

Vestea a făcut vîlvă în sat și mai ales la castel : sărăntocii din Deps s-au apucat să-și zidească o biserică ! Firește, nu așa cum se cuvine zidită o biserică. O fac după capul lor, fără ajutorul nimănui. Cine știe ce o să iasă !

Pe de altă parte, faptul că depsienii își construiau o biserică era interpretat de oameni ca o dovadă că tînărul conte și domnul administrator nu mințiseră pretinzînd că rezolvaseră și problema religioasă împreună cu Houtekiet. Rămînea de văzut cum va reacționa contele cel bătrîn la auzul acestei vești, pe care feciorul său și administratorul se temeau să i-o aducă la cunoștință, măcar că bătrînul era ca și mort și nu prea mai înțelegea ce se întîmplă. Iată însă că bătrînul se trezi la auzul cuvîntului „biserică", acesta acționînd asupra lui ca o injecție asupra unei inimi osîndite să moară.

A construi o biserică mai era încă, pe vremea aceea, un vis al nobilimii de viță veche. Țăranii erau lăsați să trăiască în mizerie, dar din cînd în cînd li se acorda cîte o pomană : mai mult decît atît nu li se cuvenea... A construi o biserică, însă, era cu totul altceva ! Cînd avusese vîrsta la care ajunsese acum fiul său, contele cel bătrîn construise biserica din sat : primul, și unicul său gest independent după moartea propriului său tată. Suportase personal cheltuielile întregii construcții. Pentru biserica asta, care era mîndria vieții sale, plătise întotdeauna fără să se tocmească, tot ce socotea necesar spre a o întări și spre a o înfrumuseța. Cînd pastorul venea să-i supună spre aprobare vreun proiect economicos privind achiziționarea de noi podoabe, el îi respingea cate-

goric șovăielile : Nu, nu mă interesează că ar putea reveni mai ieftin, mie să-mi vorbești de calitatea cea mai bună !

Înainte de a muri, contele ar fi vrut să poată înălța și o a doua biserică. Și iată că, acum, acest ideal era la îndemînă ! Cu ochii ieșiți din orbite, bătrînul își făcu din nou auzit glasul. Fiul său și administratorul își apropiară urechile de gura lui știrbă, ale cărei buze se deschideau și se închideau ca niște bășici deasupra unei fierturi. Da, își amintea chiar și acum, după patruzeci și cinci de ani, de dibăcia arhitectului. Acesta murise între timp, dar avea un fiu, și el arhitect și negustor de odăjdii, icoane și alte articole bisericești. Îi puteau cere lui niște planuri. Întrucît biserica din sat purta hramul sfintei Odile — patroana bătrînei contese, — trebuia ca biserica din Deps să poarte hramul sfîntului Sebastian, patronul contelui. Aceasta era condiția pusă de bătrînul conte pentru a suporta cheltuielile.

Baert îi chemă pe Van Dambruggen, Beno Dobbelaere, Van Aleenen, Kennedie, Venneborgh și Bosken, care erau, după el, cei mai deștepți bărbați din Deps. El însuși ședea la stînga administratorului, iar Houtekiet la dreapta acestuia, în timp ce consilierii municipali stăteau în picioare. Baert le vorbi despre propunerea contelui și le ceru părerea. Van Dambruggen răspunse, în numele tuturor, fără a-l privi pe Houtekiet, căci era sigur că aceasta e și părerea lui :

— Nu primim nimic de la castel !

Bosken, un om delicat din fire, încercă să dreagă lucrurile :

— De fapt, vrem să construim biserica noastră cu propriile noastre forțe. Altminteri, n-avem nimic împotriva castelului.

Cîțiva consilieri propuseră să se taie din pădurea contelui copacii de care era nevoie pentru construcția bisericii, iar Houtekiet se grăbi să accepte, spre uimirea consilierilor, care nu se așteptau la un asemena răspuns lipsit, aparent, de demnitate. Mai apoi, aveau să-și dea seama că Houtekiet ar fi tăiat copacii, chiar și fără aprobarea autorităților...

Toți cei care au dat o mînă de ajutor la înălțarea bisericii, fie ei copii, adulți sau bătrîni, aveau să declare că aceasta a fost cea mai frumoasă epocă a Deps-ului ; pe vremea aceea Deps-ul mai avea epoci frumoase, nu ca acum, cînd a ajuns un sat ca oricare altul ! O, unde sînt frumoasele zile ale lui Houtekiet și Baert ?

Biserica noastră a fost clădită îndeobște duminicile, căci în zilele săptămînii strămoșii noștri aveau de lucru la ei acasă.

Cum așa ? Biserica a fost clădită duminicile ? Păi, ce fel de creștini erau oamenii aceia ? Niște creștini de un tip deosebit, vă vor răspunde unii : în biserica aceea, se auzeau nu atît cuvintele sfintei liturghii, cît pupăturile enoriașilor.

Cînd Jan Orleans a auzit pentru prima oară acest reproș în gura unui străin, i-a răspuns că era adevărat ; ba, mai mult, că el însuși a dat în biserica aceea mai multe sărutări decît vorbele pioase rostite de toți pastorii care s-au perindat pe acolo.

Lăsînd însă gluma la o parte, trebuie să spunem că perioada construcției bisericii a fost o perioadă

de entuziasm, de veselie, de dragoste și de solidaritate. Înainte de a deveni un lăcaș al Domnului, biserica a fost locul de joacă al copiilor și locul de adunare al strămoșilor noștri, care munceau fără preget. Dacă, în timpul zilei, vreunul din ei avea o clipă de răgaz și, ducîndu-se acolo, nu găsea pe nimeni, era destul să fluiere pentru ca îndată să sosească și alții, ca să-l ajute. Măcar un copil, sau chiar o femeie, tot venea să-l ajute. Bunăoară Liza, cea mai leneșă dintre femei, a cărat mii de cărămizi și găleți cu mortar, urcînd zeci de scări.

Oamenii se grăbeau să-și termine treburile de acasă, pentru a putea munci cît mai mult la biserică, unde se simțeau strașnic. Acolo bărbații își dovedeau puterea, cărînd poveri cît mai grele, iar băieții își arătau curajul, alergînd pe grinzi.

Kennedie venea ca să cînte la vioară. Atunci, oamenii lăsau jos poverile și începeau să danseze ; după dans, se zbenguiau și făceau curte femeilor, în stilul strămoșilor noștri, pîngărind astfel lăcașul. „Ei, nu face nimic, spuneau ei, mai e pînă să-l sfințim"... Și apoi, făgăduiseră ei oare cuiva că vor trăi ca niște călugări, din pricina acestei biserici ?

De îndată ce clădirea avu rezonanța cuvenită, curelarul Donies începu să cînte, cu vocea lui puternică, în stare să smulgă și grinzile din tavan. Bine ar fi fost ca și viitorul pastor să aibă o asemenea voce, fără de care nici nu l-ar fi lăsat să oficieze. Donies fu pus să cînte chiar pe locul viitorului altar : *dominus vobiscum* și *hihihi... hîhîhî... hehehe... missa est.* Oamenii se priveau,

zîmbitori, în timp ce vocea lui Donies își revărsa valurile melodioase.

Dacă așa o să cînte și pastorul, se vor duce cu plăcere la biserică. Dar li-era de pe acum limpede că un pastor care n-ar fi fost în stare să facă să se cutremure zidurile cu vocea lui, nu va călca pragul bisericii. Și încă o condiție : pastorul va trebui să izbească în amvon cu atîta putere, încît oamenii să-și spună : Aoleo, se dărîmă lăcașul ! În sfîrșit, va trebui să suporte plăcerile oamenilor. Acestea erau cele trei condiții pe care le puneau pastorului : dacă nu le va îndeplini, atunci afară cu el ! Vor căuta ei un altul !

23

De îndată ce băieții doamnei d'Hurlumont au fost dați la școala-internat pe socoteala administratorului, acesta a început să se cam îndoiască de prietenia distinsei familii. Administratorul e un om timid, dar foarte corect. Sentimentul că nu dă destul pentru a-și răscumpăra păcatele și a-și redobîndi liniștea sufletească, e înlocuit treptat cu un soi de stinghereală. De la o vereme, cadourile pe care le aduce sînt tot mai mărunte, ca să evite astfel manifestările de recunoștință, mai ales cele ale Fedrei, care-l stînjenesc. Fedra a început să se rotunjească la trup, ca o adevărată femeie, și totuși ține morțiș să fie tratată ca un copil, ceea ce nu mai e cu putință. Chiar dacă n-ar fi trecut prin experiența lui amară, administratorul rămîne un om sfios, care se intimidează în fața oricărei fete. Dar Fedra vrea cu

tot dinadinsul să-l lecuiască de această timiditate ! Din cînd în cînd, vine de pildă să i se așeze pe genunchi. Cuprins de panică, administratorul simte că-l trec năduşelile. A băgat dealtfel de seamă că doamna d'Hurlumont îl lasă dinadins singur cu fata.

De ziua Fedrei, administratorul îi aduce în dar un colier de fildeș, primit de la un nepot al său, misionar într-o țară de departe, pe care l-a sprijinit și el să obțină numeroase cadouri din partea castelului. Sub cuvînt că surorile vitrege nu trebuie să vadă colierul (despre care aveau să creadă că a fost cumpărat), mama fetei îl introduce pe domnul Arthur în fostul birou al domnului d'Hurlumont. După ce-l servește cu fursecuri și cu vin, Fedra îl sărută, cam prea cu patimă, după părerea lui. Și, în prezența maică-si, care surîde galeș, i se așază din nou pe genunchi. Domnul Arthur nu îndrăznește s-o alunge. El, care e întruchiparea purității, se simte ca într-o casă de toleranță !

Începînd din acea zi, aproape că nu se mai duce acolo. Totuși, în timpul vacanței, e chemat : unul dintre băieți, Hector, nu se mai poate întoarce la internat, și nici în vreo altă școală catolică nu e admis. Celălalt frate, Ulise, ar rămîne la școală, dar maică-sa îl obligă să-l urmeze pe Hector, pentru a-i sluji drept exemplu și, mai ales, pentru ca doamna d'Hurlumont să i se poată plînge „unchiului Arthur" de pedeapsa excesivă dată celor doi băieți. N-ar vrea „unchiul Arthur" s-o ajute să-i înscrie la școala comunală ? Administratorul n-are destul curaj pentru a-i spune deschis că e contra. El își susține totuși principiul după care se călăuzește cu sfințenie : un elev care nu urmează o școală catolică nu trebuie ajutat... Și apoi, stimată doamnă, vă dați seama că poziția pe care o ocup nu mi-ar permite așa ceva. Dacă s-ar afla la castel... Nu, nu pot face așa ceva, regret, dar mi-e cu neputință !

Luni de zile, domnul Arthur nu-și dă seama dacă mama celor trei copii l-a abandonat sau nu definitiv. Nu pricepe de ce nu vine din nou să-l amenințe. Deodată, explicația îi ajunge la urechi : doamna d'Hurlumont se mărită cu unul dintre birjari, un om serios și conștiincios, care și-a și plasat doi feciori pe caprele diligențelor. Acești doi feciori se însoară și ei, în aceiași zi cu tatăl lor. Familia d'Hurlumont, din nobilă, devine cam plebeiană. Dar întreprinderea de transport va funcționa cu atît mai bine... Domnul administrator va trebui, însă, să-și cumpere această neașteptată slobozenie cu o sumă de bani destul de mare, căci rugăciunile și acatistele date în biserică, nu ajung. Va fi darul lui către biserica nouă. Cu această sumă, reprezentînd echivalentul taxelor școlare pentru doi elevi, din clasa a șasea pînă la cea de retorică [1], se pot face multe. Bunăoară, se poate construi un mic altar, pe lîngă vitraliile pe care el însuși se oferă să le cumpere (după ce s-a asigurat, cercetînd vechile facturi ale castelului, că ele nu costă prea mult).

— Știți însă că noi nu primim bani de la nimeni, îi spune Baert, fără prea multă convingere.

[1] În vechiul învățămînt din Franța și din alte țări catolice, clasa de retorică era ultima din ciclul liceal.

Baert își închipuise, la început, că o biserică poate fi clădită doar din piatră și var, dar se vedea nevoit să recunoască necesitatea unor adaosuri. Pînă acum, izbutise totuși, slavă Domnului, să evite cumpărarea unor candelabre și a unor lămpi, precum și amenajarea unui confesional și a unui amvon. Otter se oferise să meșterească niște candelabre din lemn, Bosken va făuri cîteva lămpi, Bijloo și Titeca vor amenaja confesionalul și amvonul. Baert se gîndea cu îngrijorare la vitralii, la orgă și la altar.

Perfecțiunea nefiind hărăzită oamenilor, biserica din Deps nu a fost în întregime opera locuitorilor săi. Cînd administratorul i-a propus lui Baert să doneze bisericii acea sumă de bani, Baert a cedat. La prima vedere, suma i se păruse îndeajuns de mare pentru a acoperi cheltuiala legată de procurarea unei orgi și a unor vitralii și de amenajarea unui altar. Administratorul ținea mortiș să rămînă necunoscut și, mai mult chiar, ca însuși Baert să se dea drept donator. Iar Baert a acceptat acei bani, călcîndu-și principiile, fiindcă un om cu principii nu trebuie să fie și prost.

Așa se face că biserica noastră a ajuns vestită prin vitraliile ei superbe și că i s-a dat hramul sfîntului Nicolae — patronul copiilor, grație administratorului rămas anonim.

Biserica are opt vitralii laterale ; în schițele lui Houtekiet fuseseră prevăzute douăsprezece, dar la rugămintea lui Baert, s-a renunțat la patru dintre ele, cîte două pe fiecare latură, sub cuvînt că într-o biserică nu e cazul să fie prea multă lumină ; în realitate, însă, din motive de economie.

Cele opt vitralii laterale înfățișează singurele episoade cunoscute din viața sfîntului Nicolae. În primul vitraliu, sfîntul se plimbă înconjurat de copii ; doi copii, pe care-i ține în brațe, îi mîngîie barba. În cel de-al doilea vitraliu, un măcelar, c-un topor la brîu, prinde trei copii care fug. În al treilea vitraliu, măcelarul taie cu toporul unul din acești copii ; deși vitraliul e privit de jos în sus, căpșorul copilului poate fi văzut atîrnînd între picioarele și brațele lui, deasupra unei covăți. Un alt copil stă ghemuit pe vine, ascunzîndu-și fața în palme, într-un colț de lîngă poartă : își așteaptă rîndul la descăpățînare. În al patrulea vitraliu, sfîntul binecuvîntează covata cu capete din vitraliul anterior, astfel încît copiii care scapă nevătămați se pot ridica, mulțumind Domnului și sfîntului Nicolae.

Ajungem acum la nava laterală din miazănoapte. Primul vitraliu e divizat în două părți ; în prima, un tînăr e bătut și alungat din casa lui de către un individ degenerat, de bună seamă tatăl său, un bețiv năprasnic. În cealaltă jumătate a vitraliului, o fată e alungată din casă de către o mamă pocită la culme. În cel de-al doilea vitraliu, flăcăul și fata se căsătoresc : se țin de mînă, iar un preot le acoperă brațele cu patrafirul său. În al treilea vitraliu, tînăra pereche se jeluiește într-o cocioabă părăginită, ale cărei ferestruici au geamurile sparte. Deasupra căminului atîrnă o cruciuliță ; alt mobilier nu se vede. În sfîrșit, în al patrulea vitraliu sfîntul Nicolae aruncă niște galbeni prin ușa întredeschisă a cocioabei ; tînăra pereche îngenunchiază în fața lui, mulțumindu-i și rugîndu-se.

În mijloc, deasupra altarului, un vitraliu uriaș înfățișează pe Isus binecuvîntînd copiii aduși de mumele lor.

Crezînd că aceste vitralii fuseseră comandate și plătite de Nard Baert, strămoșii noștri pretindeau că el însuși le închinase sfîntului Nicolae, căruia Nard îi datora cei patru copii ai săi. În Cristosul cu barba castanie din vitraliul de deasupra altarului, ei îl recunoscură numaidecît pe Houtekiet, căruia femeile din Deps îi aduceau copiii, spunîndu-i : Uite încă un prunc de-al tău !

— Știam eu că am mulți copii, dar nu știam că am atîția ! exclamă Houtekiet într-o zi.

Era un răspuns plin de umorul caracteristic depsienilor, care nu prea luau lucrurile în serios, dar locuitorii satelor din jur le vedeau cu totul altfel. Nu puțini recurgeau acum la injurii veninoase. Oamenii aceștia deslușeau pînă și în sfîntul Nicolae chipul lui Houtekiet ; cît despre vitraliile în care apărea măcelarul, ar fi fost o dovadă că strămoșii noștri famelici își mîncau copiii... Iar tînăra pereche, ar fi fost un băiat și o fată cărora părinții le interziseseră să meargă la Deps, dar care se duseseră totuși acolo și rămăseseră sterpi, și pe deasupra săraci. De aceea, în cel de-al patrulea vitraliu, tinerii îl rugau în genunchi pe Houtekiet — adică pe sfîntul Nicolae : „Nu-ți cerem bani, te rugăm doar să intri la noi o clipă“...

Era o adevărată insultă, dar strămoșilor noștri nu le păsa, fiindcă le plăcea să se veselească, și fiindcă nu înțelegeau să se lepede de Houtekiet.

Cînd vitraliile au fost puse la locul lor, Liza s-a suit pe schela cea mai înaltă, unde Houtekiet lucra împreună cu Otter, Bijloo și Titeca, și l-a strigat să vină să-și numere copiii. Houtekiet și-a văzut de treabă, dar Otter i-a atras atenția Lizei să nu rămînă pe schelă, ci să coboare de îndată, altminteri numărul copiilor va spori cu încă unul...

Da, toți cei ce veneau să admire frumoasele vitralii, aplaudau strașnica idee pe care o avusese Baert, de a face ca odraslele lui Houtekiet să fie pictate acolo, împreună cu mamele lor. Nu lipsea nici Ifigenia, cu cei patru copii ai ei. Lipsea în schimb Liza, iar oamenii puneau această absență pe seama geloziei nevestei donatorului. Bărbații își recunoșteau femeile în vitralii, dar nu se supărau, ci dimpotrivă, se bucurau. Nu vedeau nici un rău în asta !

Nici o clopotniță n-a fost înălțată mai repede decît aceea construită de Houtekiet. De obicei, constructorii înlătură șarpanta de lemn și potrivesc clopotnița, făcînd pe loc modificările necesare, cu dalta și cu ferăstrăul. Houtekiet, însă, și-a înălțat clopotnița pe cîmpul lui, iar cînd a fost gata, ai fi zis că pe cîmpul acela a răsărit cortul unui circ ambulant. Geniul acestui om care nu știa să scrie și să citească îi uimea pe toți. Fără să stea cu nasul în planuri, indica dintr-o dată grinzile de care avea nevoie în ziua respectivă, alegîndu-le dintr-o stivă de lemne. Cunoștea exact locul unde trebuiau fixate acele grinzi. Otter, Bijloo, Titeca și ceilalți care-l ajutau, aveau să spună că Houtekiet deosebea la fel de bine scîndurile cum deosebea oamenii. Oricum, nu se înșela niciodată. „N-am folosit nicicînd ferăstrău sau daltă“, mai spuneau ei. „Toate scîndurile se

îmbucau de minune. Noi nu făceam decît să le batem în cuie".

Cînd Bosken prinse în sfîrşit şi crucea în vîrful clopotniţei, oamenii îi comunicară lui Houtekiet că lucrarea era gata şi-l felicitară, strîngîndu-i mîna cu căldură.

— Nici o muncă nu mi-a făcut vreodată atîta plăcere, le mărturisi el, mişcat.

24

Biserica era înălţată, dar mai erau multe de făcut în interiorul ei, în ziua cînd un pastor coborî pe Uliţa Pietrişului, cu pălăria trasă pe ceafă.

— Bună ziua, doamnă, îi strigă el Ifigeniei. Sînt pastorul dumneavoastră.

Ifigenia îl pofti în casă, dar el refuză şi-şi urmă drumul, făcînd semne oamenilor care lucrau pe cîmp sau la crescătoria de păsări. În cele din urmă, ajunse la biserică şi, intrînd înăuntru, le vorbi astfel celor ce lucrau acolo :

— Frumos lăcaş ! Taman ceea ce îmi trebuia. Grăbiţi-vă să-l terminaţi. Ştiu să cînt şi să predic straşnic, o să fiţi mulţumiţi !

În biserică intrară şi alţi oameni, curioşi să-l vadă pe pastor. Cînd acesta se aşeză picior peste picior pe o stivă de dale, văzură că era încălţat cu nişte ghete cu talpa groasă, în loc să poarte, ca orice preot, pantofi subţiri, cu cheotori de argint.

— Pesemne că vă gîndiţi în sinea voastră : pastorul ăsta are o înfăţişare ciudată, le spuse el,

observînd uimirea oamenilor. Dar am auzit că şi voi sînteţi nişte oameni ciudaţi, aşa că ne potrivim...

Apoi, ridicîndu-se, îi anunţă că se duce să facă cunoştinţă cu vestitul Houtekiet.

— Am impresia că-i cam ţicnit la cap, îşi dădu cu părerea Leis, care lucra la aşezarea dalelor. Dar dacă zice că ştie să cînte şi să predice, n-ar fi rău să-l primim, de probă.

Noul pastor se duse într-adevăr la Houtekiet şi-i vorbi cam aşa :

— Bună ziua, Jan, am auzit multe despre tine. Vreau să-ţi văd ursul.

Vorbele astea îi merseră drept la inimă lui Houtekiet. În orice caz, îl duse pe pastor la urs, iar acesta îşi lăsă laba în mîna pastorului.

— Unde ai învăţat să construieşti aşa ? îl întrebă pastorul pe Houtekiet.

Acesta zîmbi, cum numai femeile îl văzuseră zîmbind, între patru ochi, şi-i făgădui să-l ducă peste cîteva zile să vadă clopotniţa. Deocamdată, îl va duce la moara de apă, despre care pastorul auzise vorbindu-se. Fiind fecior de ţărani, el n-avea habar de tehnica hidraulică şi, oricum, nu e nevoie să o studiezi pentru a deveni pastor. Îşi făcea totuşi oarecare idee despre o moară de apă, dar voia să vadă cum arată în realitate moara lui Jan.

După ce Houtekiet i-o arătă pe îndelete, pastorul îşi vîrî mîinile în buzunare şi exclamă :

— Frumoasă lucrare !

Houtekiet îi arătă şi străchinile şi oalele pe care le arsese în cuptorul cărămidăriei. Apoi îl însoţi la Van Dambruggen, pentru a-i arăta maşina de

treierat. Nici o recomandare nu putea fi mai bună pentru noul pastor decît să meargă alături de Houtekiet, la fermele înşirate pe malul apei. În timp ce-l vizitau pe David, un ştrengar sosi în fuga mare şi-i spuse pe nerăsuflate lui Houtekiet :

— Mămica a zis că trebuie să te întorci grabnic, tăticule !

— Cum aşa ? îl întrebă pastorul pe Jan. Încă un copil ?

— Da.

— Bine, dar cîţi copii ai ?

— Pe puţin şaisprezece, îi răspunse Houtekiet. Adică, şaisprezece copii, numai de la Lien !

Să nu credeţi cumva că exagerăm : acest Apostelis era un pastor ieşit din comun. Pentru el, nimic mai firesc decît să spună „noi", cînd vorbea de oamenii din Deps, şi „ei", cînd vorbea de superiorii lui ierarhici, de la episcopie. „Ei" voiseră să-l trimită cu titlul de vicar, dar el îi întrebase stăruitor dacă nu cumva depsienii meritau un pastor. Mai apoi, „ei" voiseră să-l trimită în sat ca vicar, pînă la terminarea noii biserici. El, însă, ţinuse morţiş să vină la Deps, căci satul nu-l interesa cîtuşi de puţin.

În aşteptarea unei case parohiale, Apostelis se instală în locuinţa lui Baert, cu chirie, pentru a demonstra că n-are nimic de-a face cu satul şi că preferă să stea în pensiune la nişte oameni de-o seamă cu el, decît să locuiască la presbiteriul din sat. Ifigenia refuză la început să primească chirie, dar pastorul o convinse, declarîndu-i că s-ar simţi jignit dacă n-ar plăti-o.

— Păi, ai bani ? îl întrebă Baert. Doar nu cîştigi încă nimic la noi !

— Ba, am bani, chiar din belşug.

Şi le mărturisi că răposaţii săi părinţi fuseseră nişte fermieri înstăriţi, iar el era unicul lor fiu. La vîrsta de douăzeci de ani, îşi băgase în cap că trebuie să se facă preot. Iar după zece ani, avea să devină. În decurs de zece ani, oricine poate învăţa filozofia şi teologia. Apostelis, însă, mai făcuse multe alte lucruri ieşite din comun. Nimic din ceea ce îi povesteau oamenii nu i se părea neobişnuit : văzuse el altele, şi mai grozave ! Cînd i se plîngea careva de boala lui, pastorul îi răspundea că suferise el însuşi de aceeaşi boală, dar mult mai rău. Fusese, spunea el, bîntuit chiar de pricolici... Oamenii sfîrşiră prin a spune că nu trebuia să dai crezare tuturor celor povestite de pastor : cel puţin jumătate, erau rodul închipuirii sale. El, însă, se supăra cînd i se puneau la îndoială spusele ; dealtfel, o singură dată a îndrăznit cineva să i-o spună deschis. Voia să fie crezut pe cuvînt, măcar că ştia la fel de bine ca şi ceilalţi că nu făcea decît să se laude.

— Sînt sigur că n-o să primesc nici o casă parohială, spuse el într-o zi.

Oamenii tăcură, stînjeniţi, dar Jan Orleans îl întrebă, înfruntîndu-i privirea :

— Eşti sărac ? Să nu minţi !

— Sînt bogat.

— Atunci, n-o să primeşti nimic.

— Nici nu doresc.

— De ce nu ?

— Pentru că în ziua cînd v-aţi sătura de mine m-aţi putea alunga de-aici, iar eu vreau să rămîn la Deps, pînă la capătul vieţii mele, răspunse el rîzînd.

Pastorul cumpără de la castel o parcelă de pămînt, iar a doua zi se şi apucă să sape. A, credeaţi că nu ştiu să muncesc? O să vă arăt eu vouă !... „Noi, muncitorii", obişnuia el să spună. Oamenii hotărîră că pastorul putea rămîne în mijlocul lor.

Apostelis îşi construi o casă parohială mai mare şi mai arătoasă decît oricare alta din regiune — ba, chiar prea mare şi prea arătoasă, — pe care o mobilă prea frumos după gustul unora. Într-una din primele predici pe care le rosti în noua biserică, pastorul le spuse oamenilor :

— Se pare că nu prea vă este pe plac casa mea. De ce vă amestecaţi în treburile altora ? Eu mă amestec în ale voastre, cînd vă construiţi case ? Atunci, de ce nu mă lăsaţi în pace ? Ne aflăm cu toţii la Deps, unde fiecare e liber, chiar şi pastorul. Mi-am plătit sau nu casa ? Atunci, ce vreţi ? Îi sînt oare dator cuiva măcar cu un sfanţ ? Atunci, ce vreţi ? Sînt, slavă Domnului, destul de bogat. Nici nu trebuia să mă fac pastor ca să am bani.

În aceeaşi predică, pastorul Apostelis le anunţă astfel ceremonia de tîrnosire a noului lăcaş :

— Duminica viitoare, episcopul va veni să sfinţească biserica. Nu va mai veni altă dată — cel puţin, eu aşa sper, — de aceea vă rog să aveţi grijă ca lăcaşul să fie frumos împodobit. Şi încă ceva : nu-i spuneţi episcopului că aveţi un pastor cam năstruşnic. O ştie şi el, de mai multă vreme, tocmai de-aceea m-a şi trimis aici. Să ne spălăm în familie rufele murdare, şi să încercăm să ne suportăm unii pe alţii. Aşa se petrec lucrurile într-o căsnicie fericită. Episcopul n-are de ce să

se amestece. Dacă o să mă întrebe despre voi, o să-i spun şi eu : Oamenii se simt bine...

Cînd enoriaşii lui izbucneau în rîs, pastorul se întrerupea din vorbit şi nu-şi relua predica decît cînd se făcea tăcere deplină. Iar dacă totuşi vreunul continua să rîdă, el îl striga pe nume şi-i spunea : „Destul ! Fiecare lucru la vremea lui !"

Nu suporta nici să se vorbească în timpul predicii.

— Jan Orleans, dacă nu taci, încetez numaidecît ! îl muştrului el odată pe hîtrul acela. Eu îmi dau silinţa să ţin o predică bună, şi tu nici măcar nu asculţi ! După ce că intri pe gratis în biserică, mai eşti şi neatent. Ai putea măcar să asculţi o predică bună !

În dimineaţa sfinţirii bisericii, patru diligenţe, dintre care trei pline cu popi, iar a patra încărcată cu consilieri municipali, cu magistraţi şi cu primarul din satul natal al lui Baert, îşi făcură apariţia, urmate de caleaşca de la castel, în care se afla episcopul. Alaiul acesta trecu încet şi solemn pe sub trei arcuri de triumf, străjuite de şiruri lungi de stîlpi pavoazaţi şi împodobiţi cu verdeaţă, şi se opri în faţa bisericii. Se vedea limpede din atitudinea pastorului că toţi aceşti domni simandicoşi nu-i erau prieteni. Făcîndu-le cu ochiul oamenilor din Deps, Apostelis parcă le spunea : Ce comedie ! Dar aveţi puţină răbdare, peste cîteva clipe o să se termine...

Strămoşii noştri nu-şi dădeau seama că puterea spirituală şi cea lumească le cotropiseră pămîntul. Houtekiet, însă, îşi dădea seama. El se afla în mulţimea ce se îmbulzea în biserică pe urmele acelor domni, ale preoţilor şi episcopului. Plicti-

sit, se întoarse prin așezarea pustie, la el acasă, la ursul lui. Ursul scoase afară cele două scăunele. Cu brațele pe piept, Houtekiet își contempla clopotnița, în timp ce ursul, cu limba scoasă, se uita la el.

Din ziua cînd se iubise pentru prima oară cu Lien, nu mai fusese niciodată atîta liniște aici. Toată suflarea așezării era la biserică. Houtekiet se gîndea cît de departe îl împinseseră femeile. La început, nu fusese decît o colibă, și iată că acum la Deps aveau și biserică, fiindcă femeile vor neapărat să fie îngropate în pămînt sfințit. Privindu-l pe urs, care de bună seamă se întreba de ce tovarășul lui era atît de tăcut, scutură din cap și-și spuse în gînd: Așa e. Rău am ajuns!

Și, apucînd o labă a ursului, și-o vîrî sub braț, într-atît de singur se simțea. Dar în clipa cînd clopotul se porni să sune — clopotele astea ieftine au un dangăt puternic, de parcă ar vesti vreun incendiu sau vreo furtună, — Houtekiet se ridică în picioare, emoționat: era totuși mîndru de clopotnița lui. Și porni cu pași mari într-acolo.

Trebui să-și croiască drum prin mulțimea care ieșea cîntînd din biserică: o procesiune în jurul bisericii face parte din slujba de tîrnosire. Oamenii din Deps stăteau cu ochii la pîndă, căci îl văzuseră pe Houtekiet urcînd în clopotniță și se așteptau la ceva neobișnuit. Houtekiet apăru curînd pe streașina de sub clopotniță. De acolo, și pînă la crucea din vîrf, fixase niște cîrlige în chip de trepte. Văzîndu-l cum se cațără pe ele, mulțimea încetă să mai cînte și să se mai uite la popii care binecuvîntau și aghezmuiau. Înfiorați și plini

de mîndrie, îl priveau pe Houtekiet. Cam la jumătatea turnului, flutura drapelul național, prins într-o ferestruică: Apostelis îl atîrnase acolo, fiindcă mai sus nu putea fi atîrnat fără primejdie de moarte. Houtekiet desprinse drapelul și, legîndu-și-l la spate, începu să urce spre vîrful clopotniței. Femeile se porniră să țipe, iar bărbații le poruncіră, înjurîndu-le, să tacă, pentru ca nu cumva Jan să privească în jos și să facă vreo mișcare greșită. Femeile amuțiră, cu răsuflarea tăiată, ciupindu-se de braț. Houtekiet urca mereu, fără să șovăie și fără să-și tragă sufletul. Iată-l ajuns lîngă cruce — ai zice că-i un copil. Ridicîndu-și mîinile deasupra capului, apucă un braț al crucii. Jos, în mulțime, Lien simte că leșină, dar uriașul Van Aleenen o prinde în brațe. Cei șaisprezece copilași ai lui Lien îi aruncă mamei lor o privire distrată, apoi se uită din nou în sus. Houtekiet stă atîrnat în văzduh, rezemîndu-se de cruce. Un strigăt de uimire și neliniște străbate mulțimea. Victor de Boc o prinde în brațe pe Ifigenia, care leșină fără zgomot, la fel ca și Lien. În aceste momente se vede limpede cine și cum îl iubește pe Jan Houtekiet. Degeaba încearcă să se stăpînească, e peste puterile lor. Liza își acoperă fața cu palmele și începe să urle ca o apucată. Țigăncușa se ghemuise la pieptul lui Tecleyn, suspinînd și ferindu-și privirea.

Houtekiet, care stă călare pe cruce, dezleagă drapelul și-l înfășoară în vîrful ei: acum drapelul poate flutura pe cruce. Ridicîndu-se în picioare pe brațul crucii și ținîndu-se doar într-o mînă de vîrful acesteia, Houtekiet salută cu dreapta, încet și solemn, furnicarul de jos. Priviți cu luare-amin-

te, oameni buni : pe cît de mărunt pare un om ajuns în vîrful turnului său, pe atît de înalt e acesta !

Melia van Dambruggen leşină şi ea — David, însă, o lasă să cadă, căci nu vrea să-şi ia ochii de la Houtekiet. Nici zece diligenţe pline de popi n-ar fi în stare să acopere cu larma lor strigătele : Houtekiet, Houtekiet ! scoase de mulţime.

— Trebuie să mă aşed, simt că mi se moaie picioarele ! geme David van Dambruggen.

În afară de cei şaisprezece copii ai lui Houtekiet, care nici nu ţipă, nici nu oftează, nici nu vorbesc, ci continuă să privească, neclintiţi ca nişte prăjini, spre clopotniţă, toţi ceilalţi simt nevoia să se aşeze ; unii se întind în iarbă, pentru a-şi veni în fire şi a-şi dezmorţi picioarele. Jan Orleans se trîntise şi el în iarbă, icnind : nu-l dor picioarele, dar şi-a încleştat atît de tare dinţii, încît aproape că nu mai poate deschide gura...

25

Pe cît de nefericită fusese vizita făcută, în urmă cu cîţiva ani, de către vicar în noua aşezare, şi pe cît de zadarnice fuseseră anatemele aruncate împotriva ei de către autorităţile eclesiastice, pe atît de inspirată şi de inteligentă a fost măsura numirii lui Jan-Baptiste Apostelis ca pastor la Deps. El a trăit ca un ţăran în mijlocul strămoşilor noştri, lăsîndu-i în pace şi apărîndu-şi, ca toţi depsienii, propria libertate, fără a folosi vreodată vreun şiretlic sau vreo tactică pentru a-şi atinge scopul. El i-a botezat pe strămoşii noştri, în chi-

pul cel mai firesc. Omul acesta nu se adapta în mod artificial la enoriaşii săi, pentru a-i putea călăuzi mai bine. Robust şi independent din fire, ca mai toţi ceilalţi, se simţea una cu Deps-ul, după cum şi Deps-ul se simţea una cu el. Dacă, aşa cum se spunea prin împrejurimi, depsienii erau nişte nebuni — şi chiar erau, într-o oarecare măsură, — pastorul Apostelis era şi el nebun, ca toţi ceilalţi. Sfîntul Pavel era, după cum se ştie, un grec printre greci ; tot astfel, putem spune şi noi, că Apostelis era un nebun printre nebuni.

Mîndru de predicile şi de vocea lui, el obişnuia să declare că un pastor trebuie înainte de toate să predice şi să cînte frumos, şi nutrea un profund dispreţ pentru preoţii care nu erau în stare de aşa ceva, inclusiv pentru episcop. „Oamenii ăştia îşi închipuie că pot ajunge la ceva studiind", spunea el. Personal, nu citea niciodată vreo carte.

I se întîmpla să-i întrebe pe cîte unii care nu călcau niciodată pragul bisericii, dacă le plăcuse ultima lui predică : nu obişnuia să-i spioneze ca să vadă cine vine şi cine nu vine la biserică. Cînd ei îi răspundeau cinstit că nu se duc la biserică şi-l rugau să nu le-o ia în nume de rău, Apostelis le spunea foarte calm :

— N-are nici un rost să vă schimbaţi, dacă vă simţiţi bine aşa. Nu trebuie s-o faceţi de dragul meu. Fiecare crede că felul lui de viaţă e cel mai bun.

Muncea din greu, avea palmele bătătorite, dar se şi ruga mult, şi înşira mătănii, ca un ţăran. Pretindea că o rugăciune nu poate fi aşternută pe hîrtie, fiindcă nimeni nu poate scrie sau tipări

ceea ce vrea să-i spună Domnului, într-un moment sau altul.... Făcea vizite oamenilor, pentru a se odihni, pentru a sta la taifas sau pur şi simplu pentru a-şi exprima simpatia, nicidecum însă ca un om al bisericii, mereu aşteptat de către enoriaşii săi, deşi aceştia ştiau prea bine că sfinţia sa le va vorbi despre găini sau despre viţei, mai mult decît despre necazurile lor.

Apostelis îşi cumpără la un moment dat o mică orgă şi-l chemă la el pe Kennedie:

— Încearcă să scoţi ceva din ea.

Kennedie se aşeză în faţa orgăi şi-i spuse:

— Acum, lasă-mă singur şi întoarce-te acasă, nu te uita la mîinile mele.

Deşi nu era obişnuit să cînte la acest instrument, Kennedie izbuti să descopere, în nenumărate seri de visare, tainele vrăjite ale clapelor şi ale tuburilor, căci era un artist înnăscut.

Veni apoi şi Donies, care încă din prima zi îl acompania cu glasul lui pe pastor; toată lumea putea să-şi dea seama, auzindu-i, că se căzneau din răsputeri să-şi moduleze vocile pentru a le face să sune mai plin şi mai frumos. Apostelis îl invidia ca un copil pe Donies. Leis, Orleans şi Bosken nu scăpau nici un prilej pentru a-i lăuda pastorului vocea lui Donies, fără a pomeni un cuvînt despre propria lui voce. Iritat la culme, pastorul le răspundea:

— Da, da, are o voce straşnică, păcat însă că nu e deloc formată.

A lui, însă, nu era formată nici atît. La început, gelozia lui dădu naştere şi unor mici conflicte. Apostelis nu putea să sufere ca Donies să-i dea replica înainte ca propriu-i glas să se facă auzit din plin, înainte ca ecoul lui să se stingă. După ce rostea „Dominus vobiscum", rămînea întors cu faţa spre public şi-şi ridica mîna către cîntăreţ: acesta nu putea să-i dea replica decît după ce pastorul îşi lăsa mîna-n jos. Cîntările lor alternate răsunau ca glasurile a doi căpitani germani care ar fi făcut apelul trupelor lor în faţa lui Iuliu Cezar. Se întîmpla uneori ca pastorul să iasă învingător, bunăoară cînd reuşea să cînte într-un fel nou, învăţat pe ascuns, iar Donies trebuia să-i dea replica în maniera veche. Donies, însă, nu se recunoştea învins; el izbutea, cu ajutorul lui Kennedie (căci pastorul nu l-ar fi ajutat niciodată) să înveţe noua modalitate tonală, astfel încît să se pună de acord cu rivalul său.

Pastorului îi plăcea să dezvolte în predicile sale parabola Fiului Risipitor:

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh, Amin! începea el. A fost odată un fermier bogat care avea doi feciori, întocmai ca răposatul meu tată — numai că mie mi-a murit fratele încă în tinereţe. Fermierul acela avea aşadar doi feciori, unul în vîrstă de douăzeci de ani, iar celălalt în vîrstă de douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru. Acesta era sănătos tun, ca şi mine, dealtfel. Un asemenea fiu ne bucură foarte pe noi, părinţii. Feciorul cel mic, în schimb, era un prăpădit, care nu merita nici măcar un picior în fund, cu toate că eu i l-aş fi dat! Şi nu doar o dată!... O, tinerilor care vă aflaţi aici în clipa de faţă, habar n-aveţi cîtă bătaie de cap ne daţi nouă, părinţilor! Mare noroc aveţi că nu sînt eu tatăl vostru, căci v-aş arăta eu vouă! Dar să revenim la fer-

mierul cel bogat. Ei bine, cîte n-a încercat el cu fiu-său, mezinul ! Și vorba bună, și bătaia, și rugămințile, dar degeaba...

Pastorul nu se lăsa pînă nu vedea lacrimi în ochii femeilor și chiar în ochii anumitor bărbați. Izbind cu pumnul în amvon și gesticulînd, ajungea să nădușească. La început vorbea încetișor, dar deodată scotea un strigăt, care ridica în picioare întreaga asistență.

— Să nu vă fie rușine de lacrimile voastre, le striga el de îndată ce-și atingea scopul. Rugați-vă Domnului să nu pățiți și voi la fel ! Plîngeți, plîngeți, cu atît mai bună îmi va fi predica dacă plîngeți. Și apoi, nu e oare o binefacere să plîngi în fața Domnului nostru ?

Pastorul Apostelis avea o concepție simplă, țărănească despre credință, ca și cum n-ar fi studiat niciodată. Potrivit spuselor sale, lumea exista numai de vreo cîteva mii de ani. Într-o predică pe tema facerii lumii, el începea astfel : „Acum cinci, șase, șapte..." Ajuns aici, se oprea, părînd că șovăie, apoi răcnea cu convingere : „Opt mii de ani !" Și, privind drept în fața lui, cu un aer marțial, adăuga : „Sau poate că acum nouă sau zece mii de ani, Dumnezeu a creat lumea".

Houtekiet era singurul om din Deps care nu se ducea la biserică. Și asta, nu din rea voință. După vreo șase luni de la tîrnosirea lăcașului, el se lăsă totuși dus acolo de către Leis și Jan Orleans, și rămase pînă după predică. Cînd pastorul Apostelis coborî, nădușit, din amvon, Leis și Orleans îl priviră întrebători pe Houtekiet, ca și cum ar fi vrut să știe dacă mai auzise vreodată

o asemenea predică, dar Houtekiet, le spuse pe șleau :

— Nu pricep cum de puteți asculta așa ceva !

Verbul înflăcărat al pastorului îl lăsa rece pe acest om dintr-o bucată. Dealtfel, întreaga biserică și tot ce se petrecea între zidurile ei i se păreau lipsite de noimă. Nu izbutea să priceapă ce rost aveau toate astea, la ce foloseau. Orice ar fi spus pastorul în predica lui, era din capul locului lipsit de noimă pentru el. Și apoi, socotea că e nedemn și caraghios să zbieri în felul acesta. După părerea lui, biserica era bună doar pentru femei, ființele astea ciudate, care spun și fac tot soiul de lucruri de neînțeles. A, dacă ar fi predicat femeile, s-ar fi dus regulat la biserică ! Dar ca un bărbat să se îndeletnicească cu niște treburi femeiești dintr-astea, și să se maimuțărească astfel, era ceva ce nu putea înțelege. Femeile, se știe, pălăvrăgesc. Dar un bărbat adevărat, tace și face.

— Am plecat ! spuse Houtekiet cu glas tare, și ieși din biserică.

Între el și femeie, care se dădeau în vînt după slujba și predicile pastorului, interveni o oarecare răceală. Ba chiar între el și bărbații din Deps, se petrecu ceva, nici el nu știa precis ce anume. Dar mai ales relațiile dintre Houtekiet și Ifigenia avură de suferit, căci Ifigenia devenise cea mai bigotă dintre femeile din Deps. Nici ea nu-și putea explica această schimbare, fiindcă nu fusese niciodată atît de evlavioasă. De la o iubire pătimașă, se pomenise trecînd la o dragoste atotcuprinzătoare, nu numai pentru viață, ci și pentru cele veșnice. Schimbarea asta avu loc pe nesimțite, stimulată de gîndul că ea însăși pusese în mișcare construcția

bisericii, a acestei biserici, datorită căreia Dumnezeu putea să închidă ochii asupra păcatelor lui Houtekiet. Iar cînd biserica fu gata, Ifigenia începu s-o frecventeze asiduu, ca să se roage pentru iertarea propriului ei păcat. Dar, cu cît se apropia mai mult de Dumnezeu, cu atît se depărta de Jan. Fără să-și dea seama. Dacă și-ar fi dat seama, desigur că i-ar fi părut rău : căci se simțea legată de Jan și nici o pocăință n-o putea despărți de el. De aceea, se ruga pentru iubirea lor, ca să dăinuie și pe lumea cealaltă.

Într-o zi, îi spuse că vrea să-l roage ceva, penprima oară în viața ei.

— Te ascult, îi răspunse Jan, bucuros să i se ceară cîte ceva. Mă întreb ce anume vrei să mă rogi...

Ea, însă, renunță : se temea că el ar putea s-o refuze.

— Cum dorești, zise el.

Știa prea bine că așa sînt femeile : trebuie să ai răbdare cu ele și să le lași „să fiarbă în zeama lor".

Totuși, Ifigenia sfîrși prin a-și rosti rugămintea. Într-un fel stîngaci și copilăros, ca o fată îndrăgostită.

— Dar să nu spui *nu*, stărui ea.

— De ce aș spune *nu* ? Ți-am mai spus eu vreodată, *nu* ?

— Dar ți-am mai cerut eu oare vreodată ceva ?

Houtekiet trebui să recunoască : nu-i mai ceruse niciodată ceva.

— Și acum, hai, cere-mi ce vrei !

— Jan, șopti ea cu capul plecat, du-te la biserică, așa cum mă duc și eu.

Și izbucnind în plîns, o zbughi în grădină, cu gîndul că el o va urma și-i va spune : „da". El, însă, nu veni. Iar cînd Ifigenia se întoarse în casă, Jan nu mai era : plecase, foarte plictisit.

Cam pe vremea aceea, Nard Baert începu să spună că n-o să-și petreacă toată viața pe drumuri, în căruța lui. Băieții lui creșteau, sosise momentul să arate și ei ce-s în stare. Baert se gîndea să-și construiască încetul cu încetul o vilă frumoasă pe Ulița Nisipului.

— Fiindcă nu vreau să muncești nici tu, draga mea, îi spunea el Ifigeniei. Ajunge cît ai muncit. Și chiar eu, o să lucrez doar la crescătoria de păsări, fiindcă nu pot sta cu mîinile în sîn, dar tu te vei putea odihni, îți garantez !

Ifigenia îi răspundea, înălțînd capul, că preferă să locuiască la oraș.

Într-o duminică, pastorul Apostelis îi vesti pe enoriași că Liza și Joep se vor cununa.

— Îi felicit din inimă pentru curajoasa lor hotărîre, spuse el, și trecu la predică.

Biserica era ticsită de femei și bărbați care trăiau în concubinaj, și de copii nebotezați. Pînă nu demult, pastorul se ferise să vorbească de problema căsătoriei, dealtfel nimeni n-ar fi vrut să fie primul care să se cunune în fața altarului, astfel încît oamenii sfîrșiseră prin a crede că lucrurile puteau rămîne așa cum erau. Pentru Liza, însă, căsătoria echivala cu o răzbunare : Houtekiet nu-i răsplătise niciodată fidelitatea, care-o făcuse să respingă avansurile pădurarului, ale domnului d'Hurlumont și ale altora. Bărbații se feresc instinctiv de femeile care se țin scai de ei. Cînd Lien fugise de acasă, Jan o respinsese pe Liza,

preferînd-o pe țigăncușă, pe care avea să i-o aducă în casă, tocmai ei, Lizei, ca s-o umilească. Iată de ce, căsătoria cu Joep însemna pentru Liza eliberarea din jugul lui Houtekiet, iar el nu putea să-i tăgăduiască acest drept.

Lumea se aștepta totuși la o oarecare împotrivire din partea lui, la un gest îndrăzneț, neobișnuit, bunăoară o luptă între el și pastor: acesta nu fusese chemat ca să se amestece în treburile femeilor, ci numai ca să cînte și să predice. Sau poate că Houtekiet o va bate pe Liza. În orice caz, ceva trebuia să se întîmple!

Nu se întîmplă însă nimic altceva, decît că cei patru copii făcuți de ea cu Houtekiet, începură să rîdă și să se schimonosească, din pricina pălăriei lui Joep: o bucată de brînză! Cei care puseseră la cale farsa, îl felicitară pe bietul mire, spunîndu-i că, acum, putea în sfîrșit să se culce cu Liza, dacă-l țineau curelele...

Căsătoria lui Joep și a Lizei fu urmată de cea a țigăncușei cu Nachtergael, pe aceleași temeiuri, adică din dorința de răzbunare. Căsătoriile începură să se țină lanț la Deps, ca și botezurile, încît pastorul nu mai pridideа. Nașii erau Baert și Ifigenia...

Căsătoria și botezul deveniră o adevărată modă la Deps. În definitiv, strămoșii noștri își făceau socoteala că o slujbă religioasă nu le putea știrbi bucuria de viață.

În împrejurimi, lumea își cam bătea joc de pastor, din pricina acestor ceremonii. Dar ar fi putut el oare să-i refuze? Nu el îi îndemna, ci ei veneau la dînsul. Pentru a te cununa, e nevoie să te spovedești și să înveți să te rogi, cît de cît. Ei bine, strămoșii noștri învățară să se roage și se spovediră, atîta cît le cerea Apostelis. Poate oare un pastor să refuze sfintele taine, în aceste condiții? Unde stă scris așa ceva, în care catehism, în care tratat de teologie? Nu, Jan-Baptiste Apostelis, cel dintîi pastor din Deps, era un om fără prihană. „Se pare că unii oameni din împrejurimi își bat joc de mine, spuse el într-o predică. Le puteți comunica din parte-mi că-mi bat joc la rîndu-mi de dumnealor. Noi, cei din Deps, facem ce ne place! Iar Domnul e mulțumit. Dacă unii nu-s mulțumiți, nu ne privește, e treaba lor! Evanghelia din care v-am cîntat adineauri, este Evanghelia sămînței celei bune. Iată o parabolă pentru fermierii noștri. Sămînță bună! Da, știm noi ce înseamnă. „Eșit-a semănătorul să semene sămînța sa"...[1]

26

Jan Houtekiet se simțea din ce în ce mai străin de sat; de aceea îi ținea din ce în ce mai des tovărășie ursului. Copiii lui mai mici trecuseră de partea lui Lien, care dorea să se cunune și să-i boteze. Cei șase băieți mai măricei țineau însă cu Houtekiet, pe care-l admirau ca pe un erou. Lien însăși, se smiorcăia mereu, pînă și noaptea, în pat: lui Houtekiet i-era silă s-o tot audă bocind că numai ea rămăsese nemăritată!

Cînd Houtekiet se apucă să-și construiască o casă pe roate, nu se gîndea să fugă cu ea. Ar fi

[1] Din Evanghelia sfîntului Luca (8,5).

putut la fel de bine să şi rămînă la Deps. Şi să schimbe tot ce nu-i plăcea. Dacă, de pildă, biserica l-ar fi stînjenit, ar fi fost în stare să-i dea foc şi s-o distrugă din temelii. Dar biserica nu-l stînjenea cîtuşi de puţin. Gîndul de a pleca îi veni doar pentru că se săturase pînă peste cap şi-şi pierduse răbdarea faţă de femei : ele încep prin a-ţi cere o colibă şi sfîrşesc prin a-ţi cere o biserică ! Iar cînd aceasta e gata, te roagă stăruitor să te duci şi tu acolo, ca să te cununi şi ca să-ţi botezi copiii ! Te pomeneşti c-o să-ţi ceară în curînd să te faci şi popă !

Houtekiet folosise pentru clopotniţă lemnul cel mai bun, dar îi mai rămăsese destul şi pentru o rulotă. În spatele acesteia, el făcu o despărţitură specială pentru ursul lui : un fel de nişă, prevăzută cu două portiţe, una pentru ieşire, iar cealaltă pentru a-i îngădui ursului să treacă în propria lui încăpere. Cînd rulota fu gata, Houtekiet nu-i spuse nimic lui Lien, care nu bănuia că el vrea să plece de acasă. Băieţii bănuiau intenţiile tatălui lor şi ar fi vrut să-l însoţească, dar el nu le răspundea nimic. Lien îşi închipuia că Houtekiet are de gînd să se plimbe cu rulota prin împrejurimi, ca să se distreze sau ca să-şi rîdă puţin de oameni, speriindu-i cu ursul lui. Se temea mai ales că el ar putea da nişte reprezentaţii de circ, pentru bani, fiindcă n-avea pic de mîndrie din acest punct de vedere. Lien s-ar fi simţit prost dacă bărbatul ei, care ajunsese un om cu stare — morar şi fabricant de cărămizi, — ar fi devenit un circar. Din ce în ce mai neliniştită, începu să-l urmărească aidoma unei umbre, din clipa cînd îl văzu înhămînd un cal la rulotă.

— Ce ai de gînd ? îl iscodi ea, cînd Houtekiet se opri cu un aer visător în faţa unui dulap, ca şi cum ar fi vrut să ia ceva de acolo.

El îi răspunse că pleacă pentru cîtva timp, cu rulota, şi că, dacă vrea, Lien poate să se mărite, aşa cum îi spusese. Refuzînd să creadă ceea ce înţelegea foarte bine, ea îl întrebă :

— Bine, dar cum să mă mărit, dacă tu pleci ?

— Păi, n-ai nevoie de mine ca să te măriţi...

— Ce, eşti nebun ? Îţi închipui că aş putea să mă mărit cu un altul ?

— Dar ce, ţi-ai închipuit că te poţi mărita cu mine ? rîse el.

Lien se duse, plîngînd, la fetele ei, ca să caute alinare şi ajutor, şi se întoarse la Houtekiet, înconjurată de întreg tribul copiilor.

— Va să zică, vrei să mă laşi singură ? se smiorcăi ea.

Houtekiet începu să-şi numere odraslele.

— Unu, doi, trei... şaisprezece... Păi, asta se cheamă că te las singură ? o întrebă el, rîzînd.

Cei doi băieţi mai mari izbucniră şi ei în rîs, apoi o întrebară :

— De ce nu-l laşi să plece ? Doar nu mai e un copil, ce rost ar avea să rămînă lîngă tine ?

Îl întrebară totuşi la rîndul lor pe Houtekiet încotro pleacă.

— Nici eu nu ştiu încotro, le mărturisi tatăl lor.

Impresionaţi de încrederea pe care le-o arăta, îl rugară să-l ia cu el măcar pe fratele lor mai mic, preferatul lor şi al lui Houtekiet. Acesta îl privi îndelung pe mezin, dar sfîrşi prin a spune „nu !". Cei doi băieţi îl întrebară atunci, pe un

ton foarte calm, cînd avea de gînd să se întoarcă acasă. Houtekiet le răspunse că nu știe, și le puse la rîndul lui o întrebare :

— O să vă descurcați fără mine ?

Cei doi băieți pufniră în rîs.

Lien se repezi la Houtekiet și, agățîndu-i-se de gîtul vînjos, îi strigă, printre suspine :

— Jan, Jan, n-o să-mi faci una ca asta !

Ușor stingherit din pricina copiilor, Houtekiet nu știa ce să facă. Privind, peste capul ei, spre copii, văzu cum cei doi băieți scutură din umeri, pentru a-i da a înțelege că trebuie să aibă puțină răbdare. Fetele, înduioșate de lacrimile mamei lor, îi desfăcură brațele din jurul gîtului lui Houtekiet, sfătuind-o să-l lase să plece și să nu se mai sinchisească de el, de vreme ce se purta atît de urît.

Între băieți și cele trei fete se iscă o mică gîlceavă, cînd băieții săriră în apărarea tatălui lor. Dar acesta puse capăt certei, spunîndu-le :

— Gata, copii, am plecat !

— Bine, noroc ! îi urară băieții.

Cele trei fete rămaseră lîngă Lien ca s-o ogoiască și s-o împiedice să se repeadă după Houtekiet. O femeie ca Lien e însă greu de stăpînit : amintindu-și că el nu-și luase nici haine, nici merinde, dădu să i le ducă, dar fetele n-o lăsară :

— Asta ar mai lipsi, să-i dai și merinde pentru drum !

Treisprezece copii îl însoțesc pe tatăl lor, iar opt dintre ei se urcă alături de el în rulotă. Unul din cei doi băieți mai mari cercetează cu luare-aminte harnașamentul, iar celălalt îi întinde lui

Houtekiet hățurile și-i spune, în chip de bun rămas :

— Ai noroc de vreme frumoasă.

— Așa e, îi răspunde Houtekiet, dar la noapte vine furtună...

Cu doi copilași pe genunchi și cu alți șase în spatele lui și alături de el, Houtekiet pornește la drum. Copiii chiuie de bucurie. Oamenii ies din case și dau buzna, dinspre Ulița Pietrișului.

— Pleci pentru multă vreme ? îl iscodesc ei.

— Nu știu, le răspunde Jan.

Ajuns în dreptul bisericii, încetinește puțin, iar în fața casei lui Baert aproape că se oprește. Nu se arată nimeni. Houtekiet își vede de drum, fără a-și lua rămas bun de la nimeni

Pe Ulița Nisipului mai are de furcă cu copiii, care ar dori să-l însoțească și mai departe, și să mai încalece o dată pe urs. Houtekiet îi dă jos din rulotă și le interzice să alerge după el ; ca să-i îmbuneze, le împarte cîte o felie de pîine cu unt.

Se mai întoarce o dată pe Ulița Nisipului, pînă într-un loc de unde poate vedea bine clopotnița, apoi mînă calul.

27

Ce l-o fi îndemnat oare pe Jan Houtekiet să plece ? Ajuns la marginea satului, se ridică brusc pe capră și-și opri dintr-o smucitură a frîului calul, făcîndu-l să se întoarcă cu fața spre Deps. Privind țintă spre vîrful clopotniței, avu senzația că se stîrnește în adîncul sufletului său o furtună.

Ce-i o furtună ? Ea începe cu oftaturile slabe pe care soarele veşnic strălucitor le smulge apelor liniştite ale mării. Aceste oftaturi se înalţă sub forma unor norişori care se adună în nouri groşi, încărcîndu-se cu fulgere şi tunete. Nourii aceştia ar putea să se dezlănţuie împotriva pămîntului, dar şi să plutească lin deasupra lui, stăpînindu-şi forţa. O asemenea furtună se stîrni şi în inima mîndră şi calmă a strămoşului nostru Jan Houtekiet, în clipa cînd, întors cu faţa spre Deps, începu să se întrebe pentru ce plecase de-acolo şi dacă nu cumva fugise pur şi simplu. Dumnezeule ! Nu putea oare să dea foc clopotniţei şi să-l alunge pe pastor, cu cîteva picioare-n fund ? Nu putea oare să le bage în cap oamenilor că răbdarea lui a ajuns la capăt şi că oricine cuteza să-i stea împotrivă trebuia să-şi ia catrafusele şi să părăsească numaidecît aşezarea ? Nu putea el oare să pustiiască, la nevoie, întreaga aşezare şi să-i dea foc ? Iar apoi, cînd spaima îi va fi strîns laolaltă pe depsieni, nu putea el oare să aleagă dintre ei pe cei pe care ar fi vrut să-i păstreze lîngă dînsul, spunîndu-le celorlalţi să plece ? Nu fusese oare prea neghiob, vrînd să fie prea bun ? Şi nu se purtase oare cu prea multă blîndeţe mai ales cu femeile, din milă pentru aceste făpturi afurisite ? Sosise în sfîrşit momentul ca, în loc să fugă pe furiş împreună cu ursul lui, să le arate cine era şi ce anume voia ! Prea îngăduise oamenilor să-şi facă de cap ! Vorba lui Baert, potrivit căruia Deps-ul trebuia să devină un sat, n-avea nici o noimă : de ce neapărat un sat ?

Furtuna din sufletul lui Houtekiet se înteţea tot mai mult, şi putem fi recunoscători cerului că

omul acesta aprig nu şi-a abătut biciul asupra calului, pentru a-l mîna spre Deps, căci ar fi fost în stare să pustiiască aşezarea, ca pe o Sodomă. Dar furtuna se potoli, la fel de inexplicabil precum se stîrnise. Pe cît de mohorîtă fusese privirea pe care-o aţintise asupra clopotniţei, pe atît de grea de speranţă fu privirea pe care o aruncă din nou spre lumea largă ce se întindea înapoia lui. „Dii !" răcni el, mînîndu-şi calul în direcţia acestei lumi, plină de farmecul necunoscutului.

În satele din împrejurimi gurile rele aveau să spună că Houtekiet ar fi părăsit-o pe Lien şi pe cei şaisprezece copii, că s-ar fi legat de toate femeile întîlnite în cale şi că, mai ales, o fată foarte tînără ar fi fost aleasă de el anume pentru a aduce pe lume o nouă serie de şaisprezece copii. Dar toate astea sînt vorbe de clacă, iar pe noi ne interesează adevărul, numai adevărul.

Jan Houtekiet plecase din pricină că era scîrbit şi din pricină că se simţea mistuit din nou de patima tinereţii sale ; şi apoi, îşi spunea că Lien se putea descurca şi fără el. E adevărat că, plecînd, nu dădea un exemplu bun, dar el nu voise niciodată să dea exemple. Toţi cei ce l-au cunoscut sau pretind că l-au cunoscut ne asigură că era un om inimos, dar care nu deosebea răul de bine şi le săvîrşea pe amîndouă cu aceeaşi seninătate.

Iată-l aşadar pe Houtekiet la drum. Pe oriunde trece, e cunoscut. E drept că, la vederea lui, copiii îi strigă numele, retrăgîndu-se spre casele lor pentru a se putea pune la adăpost în caz de nevoie şi pentru a-l putea privi mai bine. Totuşi, cînd îşi opreşte rulota, femeile şi bărbaţii se apropie de el fără teamă : el nu mai este monstrul,

diavolul de odinioară, ci omul legendar, care i-a silit pe cei de la castel să vîndă pămîntul din Deps la un preț de nimc. Și totodată omul care a construit clopotnița. Femeile văd în el bărbatul irezistibil, periculos și misterios. Ghemuite lîngă soții lor, așteaptă înfiorate să citească în ochii lui dorința, spunîndu-și totuși că i-ar întoarce spatele dacă el le-ar dori... El, însă, nu le aruncă nici măcar o privire.

Ici, colo, Houtekiet își lasă calul să pască, și o pornește împreună cu ursul pe cîmp, căutînd vreun loc singuratic, dar totuși plin de amintiri. Totul i se pare schimbat. Bunăoară un rîu, de pe malurile căruia a furat pe vremuri atîtea găini, și din apele căruia a scos atîtea vintire cu pește și atîtea vidre, a fost îndiguit ! Fîntîna doldora de viață și de taină a fost astupată, iar pe locurile vechi, unde curgea apa, crește acum iarba. Copacii par mai mărunți, deși sînt cu douăzeci de ani mai vîrstnici. Alții au fost doborîți, lăsînd în urma lor niște goluri la care Houtekiet se uită buimac. Țăranii întîlniți pe cîmp se opresc din lucru pentru a sta de vorbă cu el, nu-l mai socotesc dușman, și îl întreabă ce gînduri are : nu înțeleg că Houtekiet călătorește pentru plăcerea lui... În zadar îl poftesc în casele lor, să mănînce și să doarmă : nu pentru asta a plecat el din Deps !

Totuși, nici libertatea nu-l prea îmbie. Nu cumva calul și rulota îl stingheresc ? În tinerețe, n-a avut nici cal nici căruță. Pe vremea aceea, trăia fără griji, oriunde se nimerea, totul era bucurie și joacă. Acum, însă, i-e foame la anumite ore și se tot foiește, întrebîndu-se ce să facă pentru a și-o astîmpăra. I-e foame de mîncăruri calde. Serile i se par prea liniștite. Dar cel mai greu de îndurat e faptul că se simte bătrîn, bătrîn și ridicol. Pe vremuri, îi venea să rîdă văzîndu-i pe vînătorii și braconierii care se duceau la vînătoare înarmați cu puști și care, pe deasupra, trăgeau aiurea ; la fel de caraghioși i se păreau și cei care simțeau nevoia unui domiciliu stabil și a unui culcuș, și care nu puteau face nimic fără unelte. Da, pe vremuri, toți oamenii, afară de el însuși, i se păreau caraghioși. Și iată că, acum e și el nițeluș caraghios. Își închipuise că va face o mulțime de lucruri cu ursul lui. Că va da spectacole, în care-l va pune să facă niște giumbușlucuri nemaipomenite, măcar că satele erau cutreierate de mulți țigani ursari. Se gîndise să-și dreseze și calul. Dar iată că nu se simțea în stare să dea spectacole, era prea mîndru : nu pentru a cîștiga bani își luase el ursul.

În cele din urmă, Houtekiet se simți năpădit de dorul de casă, dar, mînîndu-și calul la drum, pribegi mai departe, vreme de trei zile și trei nopți, fără să se oprească. Ar fi putut merge și mai departe, spre miazănoapte, acolo unde cîmpia nu mai e mărginită de dealuri, dar se pomeni deodată în mijlocul unei șatre de țigani, care aveau cinci căruțe cu coviltir. Oamenii îl înconjurară numaidecît și începură să-i cerceteze cu luareaminte calul, un cal voinic, mult mai puternic decît căluții lor. Houtekiet le arătă și ursul. Aveau și ei unul, dar mult mai tînăr și mai mic.

Satul se afla la vreo cinci sute de metri depărtare. În locul acesta, pierdut în cîmpia nisipoasă a Limburgului, un om putea să fie omorît fără să i se audă strigătele și gemetele. Dar Houtekiet nu

se arătă cîtuși de puțin tulburat. După ce-și duse rulota lîngă căruțele țiganilor, și după ce-i salută, făcîndu-le cu ochiul se culcă și dormi în rulotă, fără să-i închidă ușa. Nimeni nu-l poftise să rămînă în mijlocul șatrei nici nu-și dădea seama dacă e sau nu binevenit. Deși avea un urs, nu era destul ca să fie socotit un țigan, și chiar dacă ar fi fost țigan, nu însemna că putea fi primit în șatra aceasta. Dacă peste noapte i-ar fi dispărut calul, ce-ar fi putut să facă el împotriva acestor oameni? Erau pe puțin unsprezece! Din cînd în cînd cîte un cap apărea în deschizătura ușii. În cele din urmă, un individ se furișă în rulotă iar Houtekiet îl întrebă calm, pe întuneric: „Ce dorești?“ Individul se așeză pe bancheta din fața lui. Houtekiet nu se dădu jos din culcușul lui. Rămaseră amîndoi tăcuți, multă vreme. Apoi țiganul spuse, cu un glas răgușit:

— Frumoasă noapte!

Houtekiet sforăia, dar peste cîteva clipe mormăi:

— Da, frumoasă noapte!

Nici nu se întrebă dacă omul acesta punea ceva la cale împotriva lui, sau îl ținea de vorbă în timp ce ceilalți îi furau calul. Nu! Houtekiet dormea fără grijă, iar omul din fața lui sfîrși prin a adormi și el, lungindu-se pe banchetă.

A doua zi dimineață, Jan Houtekiet începu să-și arate talentele, cositorind căldările țiganilor, pe care-i lăsă să-i îngrijească și să-i adape calul și să se joace cu ursul, căci voiau, pasămite, să se deprindă cu el. În după-amiaza aceleiași zile, dispăru pe cîmp, de unde se întoarse către seară, cu trei iepuri și cu o ramură de stejar, din care meșteri un

mîner de căldare. Nu trecuse nici o zi, și toate lucrurile lui erau ale lor, iar el însuși cotrobăia prin căruțele și lăzile acestor oameni. Acum, nu se mai simțea singur: în tovărășia lor, Houtekiet redeveni vagabondul de altădată. Se simțea ca la el acasă pe cîmp și numai seara, cînd se culca, îl năpădea un fel de neliniște, gîndindu-se la Deps, la femei și mai ales la Lien. Dar cel mai mult îl tulbura amintirea copiilor, îndeosebi a celui mai mic dintre ei. De ce nu-l luase cu el?

Houtekiet pribegi împreună cu țiganii, de-a lungul graniței, vreme de cinci-șase luni. Aceasta nu-i o legendă: un negustor de vite, care se ducea de două-trei ori pe an în ținutul acela, îl văzuse pe Jan Houtekiet cocoțat pe capra căruței, într-o zi cînd trecea pe acolo cu vitele sale. Temîndu-se că țiganii i-ar fi putut fura niște vite, fusese bucuros să-l recunoască pe Jan și-l strigase pe nume. Houtekiet îi răspunsese scuturînd din cap, dar fără a-l recunoaște, se pare. Negustorul mai spunea că Houtekiet era, în chip vădit, căpetenia șatrei, dar se înșela.

— La țigani, avea să spună mai tîrziu însuși Houtekiet, bulibașă e cel mai bătrîn dintre ei, asta o știe orice copil. Și, în tot cazul, ei nu-și aleg căpetenia decît printre cei de-un neam, iar eu nu eram din neamul lor!

La care, Jan Orleans, avea să-l întrebe pe Houtekiet:

— Dacă nu ești țigan, înseamnă că ești flamand, ca și noi?

Houtekiet avea să-și rotească privirile și, întîlnind ochii unei femei, avea să rostească, răspicat, pe un ton răutăcios:

— În tot cazul, sînt de neam bun, nu-i așa, Lisken ?

Lisken roși, iar ceilalți rîseră. Houtekiet avea să-și urmeze povestea, arătînd cum trăise printre țigani, ca unul de-al lor, cum îi ajutase pe toți și cum ei ajunseseră să-l îndrăgească, atît de mult, încît nici nu mai voiau să se despartă de el.

— Cum adică, Jan ?

Da, după două-trei luni, una din fetele din șatră începuse să-i dea tîrcoale. Era de bună seamă aprobată de șatră, fiindcă nu-și ascundea simțămintele. Deși la Deps toate femeile îl dezamăgiseră, Houtekiet n-avea de gînd să lase fără răspuns o asemenea prietenie. Într-o seară, însă, căpetenia șatrei intră în rulota lui, și-i vorbi despre fată : era Jan mulțumit de ea ? Jan îi răspunse că n-avea de ce să se plîngă. Bulibașa nu se arătă mirat, fiindcă fata nu era o novice. Și-i înșiră lui Jan toate calitățile fetei, ca și cum el nu ar fi cunoscut-o. Fata știa de pildă să ghicească norocul, putînd să cîștige astfel bani grei. Dar dacă Jan ar fi cerut-o de nevastă... Houtekiet însă refuză categoric, așa că bulibașa schimbă numaidecît vorba. Și, tot vorbind așa, îi comunică lui Jan că, a doua zi, șatra va porni mai departe, fiindcă zăbovise o săptămînă în locul acela. Nici nu mai pomeni de fată, căci așa sînt țiganii : povestea era încheiată. Totuși, necazurile, pe care Houtekiet le cunoștea prea bine, reîncepură pentru el. Fata, care-l copleșise cu prietenia ei, timp de trei luni, deveni capricioasă, la fel de capricioasă ca femeile din Deps.

Un tînăr îndrăgostit poate răbda hachițele unei femei, dar un bărbat cu experiența lui Houtekiet nu se mai lasă prins. El plecase de-acasă pentru a trăi singur, fără nevastă. Houtekiet se duse la bulibașă și-i propuse să-i vîndă rulota, calul și ursul, pe un preț de nimic. Deși țiganii obișnuiesc să se tocmească, omul veni chiar în ziua aceea să-i plătească lui Jan suma cerută, în bani peșin.

28

Jan Houtekiet porni la drum fără alt calabalîc decît o ladă de coropcar vopsită în negru și prinsă de umăr cu o curea de piele. Potrivit spuselor sale, s-ar fi îndeletnicit un an întreg cu negoțul acesta, ajungînd pînă dincolo de Groningen, în Danemarca sau, în tot cazul, pînă la o apă, de pe malul căreia, zicea el, poți vedea Danemarca. Așadar, acest tată de familie, cu șaisprezece copii, proprietar al unei mici ferme, al unei mori de apă și al unei cărămidării, a pribegit vreme de un an întreg, cu o ladă pe umăr, pînă a ajuns într-un loc unde apa îl împiedica să meargă mai departe spre miazănoapte. Dar nu era un biet coropcar care-și vinde marfa din poartă în poartă, și nici un cerșetor care apelează la mila oamenilor. Jan Houtekiet se putea descurca și fără să vîndă ceva. Trecea prin sate fără să vorbească cu nimeni, poposea pentru cîteva zile acolo unde voia el sau unde-l atrăgea ceva. Peregrinările lui erau ale unui om liber care cutreieră lumea. Privea în jur, iar ochii lui ageri vedeau mai mult decît ai noștri;

în fiece zi, inima lui încerca bucurii noi, pe care noi ceştialalţi, sărmane vietăţi domestice, nu le cunoaştem şi nu le putem înţelege: bucuriile libertăţii. Vindea tibişir, ace, bolduri, aţă de cusut, curăţitoare de pipă, chibrituri, piepţeni şi alte mărunţişuri, meşterite de el însuşi; vindea mai cu seamă lulele din lemn de cireş. În multe case vechi din Deps poţi vedea şi astăzi pe pereţi cîte un obiect care aminteşte de călătoria aceea — bunăoară nişte tăbliţe de lemn, tăiate cu ferăstrăul din trunchiul unor copaci tineri (li se mai vede şi scoarţa, pe margini!). Pe tăbliţele astea sînt lipite un fel de poze colorate, care seamănă cu vechile cromolitografii. Una dintre ele înfăţişează un soi de zuav. Houtekiet picta în jurul acestor iconiţe nişte zulufi roşii, albaştri, galbeni sau chiar cîte o floricică; după aceea, lustruia totul, chiar şi scoarţa. Vînduse, cică, sute şi mii de poze dintr-astea; iar pe cele atîrnate pe pereţii unor case din Deps, le pictase la întoarcere, ca să se distreze şi în acelaşi timp ca să le dovedească oamenilor că nu minţea. Oamenii le păstrau cu sfinţenie, în amintirea lui şi a „ocolului lumii“ pe care-l făcuse. Îi impresiona îndeosebi faptul că Houtekiet vorbea foarte puţin despre această călătorie, mai mult răspunzînd la întrebările lor, fără însă a povesti măcar o singură aventură şi fără a pomeni de obiceiurile din ţările străine vizitate. Însemna deci că nu întîmpinase nici un fel de greutăţi pe drum şi că, ştiind totul, nu-l mirase nimic.

Houtekiet avea să se întoarcă prin Germania, prin Luxemburg şi prin Liège, călăuzindu-se după propriu-i instinct. Se întorcea nu pentru că s-ar fi

săturat de drumeţie, ci pur şi simplu fiindcă era curios să-şi revadă meleagurile părăsite. La numai zece ore distanţă de Deps, se opri la ferma morarului, de care era legată cea mai frumoasă amintire din tinereţea lui, şi-i dădu ocol întocmai cum pelerinii osteniţi de drum dau ocol sanctuarului către care i-a mînat evlavia. Se plimbă visător pe malul apei în care înotase de atîtea ori şi privi, melancolic, noile ecluze. Roata cea mare a morii nu se clintise, iar lui Houtekiet i se părea că recunoaşte pînă şi pietrele din apa nu prea adîncă, de dincolo de stăvilar. În faţa casei se mai înălţau şi acum cei doi stîlpi mari, de piatră, încununaţi de cîte o sferă cioplită. Cele două straturi de flori aveau aceeaşi înfăţişare. Către apus, aceeaşi grădină şi aceeaşi livadă. Doar copacii şi mai ales gardul viu păreau să fi crescut. Houtekiet păşi zîmbitor în casa morarului. Morăriţa, care-l îndrăgise atîta, era acum o bătrînică, dar şedea ca de obicei în faţa aceluiaşi cămin. Ea îl recunoscu, fără bucurie.

— Da, da, sigur că te recunosc, îi spuse într-un tîrziu. Mario, nu uita să duci laptele în pivniţă!

Pe vremea cînd Houtekiet venea aici ca la el acasă, Maria aceea fusese o fată de douăzeci de ani; trebuia aşadar să-l recunoască şi ea, dar Maria nu scoase un cuvînt. Cînd trecu, pentru a treia oară, prin faţa lui cu o doniţă în mînă, simţi totuşi nevoia să-i spună ceva, şi-l întrebă dacă înota la fel de bine ca pe vremuri... Dar, înainte ca el să-i răspundă, Maria şi coborîse pe scară, spre pivniţă. Ceva mai tîrziu, intră în casă un

bărbat pe care Houtekiet nu-l cunoştea ; cu o privire întrebătoare, bărbatul acesta se apropie de Jan de parcă ar fi fost un muşteriu al morii. Bătrîna îi spuse că Jan era băiatul care venea pe aici uneori, cu mulţi ani în urmă. Omul ieşi : era soţul Mariei.

Houtekiet rămăsese un taciturn, iar bătrîna morăriţă era distrată din fire. Sosirea lui Houtekiet îi atrăsese luarea-aminte pentru cîteva clipe, dar acum bătrîna părea din nou cufundată în gîndurile ei, încît se şi mira că-l vede mereu acolo.

— Cîţi ani ai ? îl întrebă ea. Eşti însurat ? Dar ia spune — cît e ceasul ?

În clipele acelea se petrecu ceva ciudat cu Houtekiet. Pentru prima oară în viaţă nu se simţea la largul lui. Se gîndea că Ifigenia şi Lien îl vor primi la fel ca şi bătrîna ; dar, neputînd să-şi imagineze o asemenea primire din partea lui Lien, sfîrşi prin a se gîndi doar la Ifigenia. O şi vedea în faţa lui şi o auzea spunîndu-i, cu răceală în glas : „Da, da, sigur că te recunosc"... Omul acesta, care nu se temea de nimic şi n-avea nevoie de nimeni, se simţea dintr-o dată singur, sărac, ameninţat, şi aproape că-i fu frică. Fusese convins că nu lăsase nimic în urma lui, deşi îşi părăsise femeia şi copiii aşa cum alţii părăsesc o cameră de hotel în care au dormit o noapte — dar iată că era cuprins de nelinişte. Întocmai ca un călător care-şi aminteşte subit, în ultima zi a unui voiaj de agrement, că şi-a lăsat deschisă uşa casei şi lada cu bani.

Houtekiet scoase din lădiţa lui de coropcar două iconiţe şi i le oferi, ca amintire, morăriţei.

Aceasta îl întrebă, ţuguindu-şi buzele a dispreţ, cît cere pe ele. Abia după ce pricepu că i le oferea în dar, se ridică pentru a-l ospăta cu pîine şi cafea, însă Houtekiet o refuză şi plecă numaidecît. Nu se opri să viziteze moara, în care prinsese pe vremuri atîţia şobolani, ci se grăbi să se întoarcă la Deps. În hambarul în care poposi ca să doarmă în ultima noapte, îşi lăsă lada de coropcar, după ce scosese din ea puţinele mărunţişuri pe care le mai păstrase — nişte jucărioare pentru copii — şi pe care le înnodă într-o năframă roşie cu picăţele albe. Cu bocceluţa asta atîrnată în vîrful unui toiag, îşi făcu din nou apariţia la Deps, după o absenţă de aproape doi ani şi jumătate. Îi crescuse o barbă căruntă, care-l făcea de nerecunoscut, mai ales că nimeni nu se aştepta să-l mai vadă.

Una din primele case de pe Uliţa Nisipului era cea a lui Nard Baert, o casă mai înaltă decît celelalte şi înconjurată de numeroase acareturi. Houtekiet intră. Nard Baert şi cei trei feciori mai mari ai săi, abia reîntorşi de la oraş după cursa lor zilnică, mîncau o tocană de ficat cu cartofi. Ifigenia stătea lîngă Baert şi scria în jurnal observaţiile pe care acesta i le dicta cu gura plină, în legătură cu nişte furnituri pentru Londra, livrate la preţuri ce sfidau orice concurenţă, căci posibilităţile de a găsi debuşeuri erau nelimitate pe vremea aceea, iar Baert ar fi dat orice pentru a face negoţ cu Londra. Ifigenia voia pesemne să-şi sfîrşească fraza, sau poate aştepta să-şi vină în fire, în orice caz nu întoarse capul spre Houtekiet decît abia după ce Baert şi băieţii îl recunoscură pe intrus.

— Ia te uită, spuse ea cu glas potolit, şi cînd mă gîndesc că, chiar ieri, ne-am zis că n-o să te mai vedem niciodată, Jan !

Şi-i întinse, zîmbind, mîna. O mînă moale, i se păru lui Houtekiet. Altminteri, Ifigenia rămăsese frumoasă, zveltă, fără nici un rid, şi totuşi nu mai era tînără. Da, încetase să pară mai tînără decît era în realitate. Pentru prima oară, Houtekiet îşi dădu seama că orice om trebuie să îmbătrînească.

Se aşeză pe un scaun, simţind că ea îl examinează din cap pînă în picioare, în timp ce Baert îi spunea :

— Arăţi bine, Jan, deşi ai cam încărunţit...

Ifigenia îl privi ţintă cînd Baert îl întrebă ce făcuse în tot acest timp şi dacă agonisise ceva bănet. Houtekiet răspunse în doi peri, că „făcuse de toate". Judecînd după felul cum îl privea Ifigenia, avea aerul unui vagabond.

— Cum adică, de toate ? îl iscodi Baert, convins că prietenul său trebuie să fi pus bazele unor întreprinderi bănoase.

— O să-ţi povestesc altădată, îi răspunse Houtekiet şi plecă.

Afară, era aşteptat de mulţi, care nu se mai săturau să-l privească. Houtekiet avea mersul ţanţoş, regesc, al sălbaticilor, un mers în care torsul rămîne nemişcat, lăsînd coapsele să se legene leneş. Paşii lui păreau din ce în ce mai mari, deşi mergea foarte încet. Avea totuşi înfăţişarea calmă a oamenilor care-şi schimbă mereu activitatea şi nu se tîmpesc făcînd mereu acelaşi lucru, ci fac doar ce le place. Un ţăran sau un lucrător odihnit continuă să pară obosit. Houtekiet avea smocuri

de păr în nări şi în urechi, sprîncenele i-erau dese, trupul părea slab, fără pic de grăsime, ochii îi străluceau şi priveau departe, era oacheş ca o cărămidă veche, avea un păr bogat, cîrlionţat — într-un cuvînt, era o adevărată forţă a naturii. Nu se uita cu mirare la oamenii care se schimbaseră sau îmbătrîniseră, nici la casele noi. Privirea lui calmă înregistra totul, în chipul cel mai firesc.

Ce om ! îşi spuneau depsienii. Mulţi dintre ei fuseseră încredinţaţi că n-au să-l mai vadă vreodată, legendele îi sporiseră faima, şi iată că, dintr-o dată, îl vedeau în faţa lor, atît de ciudat şi totuşi atît de firesc ! Îndeosebi Orleans, Bosken, Leis şi alţii asemenea lor, se arătau bucuroşi de revedere : erau nişte oameni liberi care, fără Houtekiet, n-ar fi putut ţine piept „civilizaţiei creştine". Ei începeau să spere din nou că, datorită lui, vechiul Deps va renaşte. Femeile păreau la rîndul lor bucuroase, dar parcă nu la fel ca pe vremuri...

Houtekiet trebui să străbată întreaga aşezare pentru a ajunge la el acasă, lîngă rîu. Auzind larma neobişnuită de pe uliţă, pastorul Apostelis ieşi, cu o sapă în mînă, la poarta grădinii sale.

Mulţimea îl petrecea pe Houtekiet, ca pe un învingător.

— Bună ziua, Jan, îi strigă pastorul, jovial. Ai venit pesemne să vezi dacă clopotniţa ta încă se mai ţine dreaptă.

Lui Houtekiet îi făcea plăcere să fie primit astfel. Acasă la el, îl aştepta întreg tribul : Lien şi cei şaisprezece copii. Dar fără să dea din mîini, şi fără să alerge în întîmpinarea lui. Lien cu un aer foarte serios, copiii cu un zîmbet vag pe bu-

ze, îl aşteptau liniştiţi, lîngă pîrleazul gardului, dincolo de care începea cîmpul. Luîndu-l în primire de la mulţime, îi strînseră pe rînd mîna şi-l duseră în casă, unde Lien începu de îndată să-l îngrijească şi să-l dădăcească. Houtekiet fu nevoit s-o urmeze în dormitor, unde ea îi porunci să-şi lepede hainele de pe drum şi să se îmbrace în straie de duminică. Apucînd cu vîrfurile degetelor hainele vechi, le strînse într-o boccea pe care-o puse deoparte, ca şi cum ar fi fost pline de păduchi.

După aceea, băieţii veniră să-l caute pe tatăl lor şi-l plimbară de jur împrejur, ca să-i arate ce bine păstraseră totul. Ogorul, moara şi cărămidăria erau, într-adevăr, la fel de înfloritoare ca pe vremuri. Houtekiet privea, scuturînd aprobator din cap, căci totul i se părea perfect. Da, se simţise, în ultimele zile mai ales, adînc legat de toate aceste locuri şi lucruri. Şi aştepta liniştit să vadă ce anume rămînea şi ce anume pierduse. Un prunc, pe care nici nu-l zărise la început, se agăţa acum de el, iar Jan îl purta mereu în braţe.

Seara, după cină, fiica lui mai mare îl întrebă dacă va dormi cu băieţii sau cu „mămica" : în aceşti ani, dormise ea însăşi în pat cu Lien. Houtekiet o privi cu luare-aminte pe fata asta voinică, dar ea îşi feri ochii şi îi puse aceeaşi întrebare maică-si, care încă mai spăla vasele.

— Întreabă-l pe tatăl tău ! îi strigă Lien, dintre crătiţi.

Houtekiet trebui să răspundă, răspicat, că doreşte să doarmă cu Lien.

Cînd rămase în sfîrşit singură cu el în dormitor, Lien îl întrebă ce gînduri are, şi dacă vrea să

plece din nou la drum. Ce întrebare ? ! Cum ar fi putut să ştie dacă va pleca din nou, cînd abia se întorsese ? Trebuie puţină răbdare...

— Deşi nu-mi pasă, aş vrea să ştiu, stărui Lien.

Houtekiet rămase mirat de vorbele ei. Se întorsese mînat de dorinţa revederii, şi iată că regăsea în ea propria lui independenţă, această independenţă care-l făcuse să plece de-acasă, cu peste doi ani în urmă. Acum, el era cel mai slab ! Fără să-l privească, Lien îi repetă, cu un aer nepăsător, că vrea să ştie precis ce gînduri are: dacă vrea să rămînă, va trebui să se cunune cu ea, căci nu mai voia să trăiască aşa, ca animalele. Asta mergea la început, cînd erau tineri, dar acum nu mai merge.

— Nu vreau să mai fiu socotită ca o tîrfă ! încheie Lien. Toţi oamenii din Deps sînt căsătoriţi. Şi încă ceva, adăugă ea. Să nu-ţi închipui că mai poţi să te legi de femei, la fel ca pe vremuri. Oamenii au devenit serioşi. S-a sfîrşit cu vechile năravuri. S-a sfîrşit îndată după plecarea ta...

Houtekiet nu se gîndea să se apere. Dimpotrivă, o asculta cu satisfacţie : îi plăcea să audă că, în lipsa lui, oamenii îi atribuiseră propriile lor păcate. Deodată, însă, se mînie.

— De fapt, ce doreşti ? o întrebă el.

Lien îi răspunse bîiguind :

— Să mă mărit cu tine !

Fără să stea mult pe gînduri, el încuviinţă, dar cu condiţia să nu plătească un sfanţ pentru cununie !

Lien rămase înmărmurită. Nu-i venea să creadă. Cînd își veni în fire, îl sărută, ca pe vremuri.

Și astfel, Jan Houtekiet ajunse să se însoare! Din pricina unei făgăduieli făcute pe negîndite, la întoarcerea lui acasă, din pricina unui dor de ființele și lucrurile părăsite cu peste doi ani în urmă. Dar deși hotărîrea asta era opera lui Lien, nu ea ci pastorul Apostelis avea să fie socotit, mai ales de către oamenii din afara Deps-ului, ca inspiratorul hotărîrii. Cum de izbutise pastorul? Grozav om, acest Apostelis! Ar fi fost în stare să-l cunune și pe Diavol în fața altarului! Houtekiet era, și avea să rămînă totdeauna, un păgîn, asta o știa bine și pastorul. Circulau tot felul de glume pe socoteala pastorului. N-o fi nebun, poate, dar nici catolic nu este, spuneau oamenii, rîzînd. Mai spuneau unii că Apostelis nu știa o boabă latinește, și că oficia slujba fără să știe ce citește. Dar cum ar fi putut el oare să-și împăneze predicile cu atîtea cuvinte latinești, dacă n-ar fi înțeles nimic?

— Nu-s eu un bun catolic? se apăra pastorul. Credeți voi că nu știu ce se spune despre mine?

Apoi, apucînd Evanghelia, o flutura în aer și striga:

— Ce-i asta, oameni buni? Este ea oare cuvîntul Domnului, sau nu este? Ei bine, tot ce stă scris în cartea asta, vă spun și eu vouă, niciodată nu v-am spus vreun lucru care să nu fie scris în Evanghelie... Aici, la Deps, noi ne străduim să trăim așa cum ne-au învățat părinții noștri, încă de mici. Ne descurcăm, cum s-au descurcat și ei, binișor. Anul acesta vom avea din nou o recoltă bună, slavă Domnului! Iar cînd vă văd așezați

aici, constat cu bucurie că n-avem de ce să ne plîngem. Mulțumescu-ți ție, Doamne!

Totuși, gurile rele trăncăneau mai departe. Pînă și preoții din împrejurimi le țineau isonul și, nefiind în stare să găsească vreo explicație pentru atitudinea lui Apostelis, o puneau pe socoteala firii sale năstrușnice. „Apostelis, spuneau ei, are o teologie aparte, dar și o parohie aparte. Clerul a încercat deseori să facă o treabă serioasă la Deps, dar n-a izbutit. Atunci a venit Apostelis și, în răstimp de cincisprezece zile, toată populația așezării era botezată și cununată! Să nu vă mire dacă într-o bună zi veți auzi că Houtekiet a devenit paracliser! Domnul nostru își cunoaște apostolii și știe că trebuie luați așa cum sînt..."

Cel mai grav, după părerea pastorilor, era faptul că Apostelis părea să-și socotească uneori vocația ca un lucru secundar. Cînd venea cineva la el ca să-l cheme la căpătîiul vreunui bolnav, Apostelis se urnea anevoie de la munca lui, căci muncea mereu, în casă sau în grădină. Și bombănea, scărpinîndu-se după ureche, pînă-i cădea peste frunte bareta verzuie:

— Totdeauna se-ntîmplă să se îmbolnăvească vreunul cînd eu n-am timp de nimic!

Pastorii uitau însă un lucru, și anume, că Apostelis mormăia, dar se ducea acolo unde era chemat. Se ducea mai repede chiar decît unii preoți care aveau mai mult timp decît dînsul. Iar cînd pleca de lîngă bolnavul cu pricina, îi spunea cinstit că va rosti o rugăciune pe drum, ca să nu mai fie chemat, fiindcă în această parte a anului avea mult de lucru... Apostelis se purta ca un țăran, nu ca un preot, grăbit să plece îndată după ce-și ros-

tea binecuvîntările sau rugăciunile. El îi ajuta pe oamenii în suferință, îi ajuta cu mîna, nu doar cu vorba. Suflecîndu-și mînecile, dădea ajutor atît lehuzelor cît și muribunzilor. Cînd vreun nenorocit se plîngea că toate necazurile îi veneau de la nevastă-sa, Apostelis îi răspundea că el însuși cunoștea prea bine ce necazuri e-n stare să cășuneze o femeie rea. Dar cînd o femeie i se plîngea de bărbatul ei, pastorul îi răspundea, cu aceeași convingere :

— Nu-mi mai vorbi mie despre bărbați, toți sînt niște nemernici !

Houtekiet se însură așadar, iar toți cei care se bizuiseră pe el pentru a combate religia, fură nevoiți să abandoneze această speranță. Încă nu pricepeau că el nu cedase în fața religiei, ci în fața acelui simțămînt inexplicabil, de care nu putuse scăpa cutreierînd lumea în lung și-n lat : sentimentul apartenenței la un anumit loc. Se însură fără tămbălău, așa cum voise el însuși, cununat fiind de un pastor care poate că nici nu era catolic, dar asta nu schimba prea mult lucrurile. Pastorul îl cunună dealtfel pe gratis, spunîndu-i :

— Bine, te voi cununa pe gratis, căci dacă aș îndrăzni să-ți cer bani tu ai fi în stare, Jan, să ne ceri plata pentru clopotniță, și atunci ar fi vai de noi !

29

A doua zi după cununie, Houtekiet îi făcu o vizită matinală lui Baert. Dimineața, bărbații sînt plecați la Bruxelles, iar Ifigenia e singură. Are acum două servitoare, care-o ajută la gospodărie. Jan o găsește călcînd niște rufe în fața ferestrelor deschise. În răstimpuri, pe sub ferestrele astea trece cîte un jumulitor de păsări. Din cînd în cînd slujnicele trec prin bucătărie. Jan și Ifigenia își vorbesc în șoaptă : ei, care s-au iubit cu patimă vreme de atîția ani, fără să simtă nevoia să-și vorbească, își șoptesc acum în taină, deși nici dac-ar sta în mijlocul uliței n-ar fi mai la vedere. Houtekiet stă chiar lîngă fereastra deschisă, căci în încăpere e prea cald din pricina sobei încinse și simte că se înăbușă. Despre ce vorbește ? Uite, îi spune Ifigeniei, m-am însurat, mai ai ceva de zis ? Ea nu-i răspunde. Ești mulțumită acum ? o întreabă el. Da, îi răspunde ea într-un tîrziu. E foarte bine. Dar ar fi putut să fie și mai bine, Jan. Știe și el asta. Firește că ar fi putut să fie și mai bine : dacă lucrurile ar fi rămas așa cum erau... El, unul, nu se simte prea mîndru de ceea ce a făcut : s-a cununat doar pentru a-și arăta bunăvoința, mai ales pentru a-i demonstra ei, Ifigeniei, că e și el în stare să săvîrșească o faptă bună. De ce nu-i spune Ifigenia că prețuiește această faptă, și de ce îl întreabă care-a fost pricina plecării lui de acasă în urmă cu doi ani și jumătate ? Parcă el știe de ce a plecat atunci ? Trebuia să plece, fiindcă deveniseră cu toții atît de neghiobi, de cînd cu venirea la Deps a pastorului ! — Bine, dar de ce nu mi-ai pomenit nimic despre plecare ? stăruie Ifigenia, cu o tenacitate calmă. — Nu cumva m-ai fi însoțit ? o întreabă el, rînjind. — Ba, cred că te-aș fi însoțit, îi mărturisește Ifigenia, în șoaptă.

Uluit, Jan o privește cu ochii lui scînteietori, apoi izbucnește în rîs. — Credeai cumva că am vreun conac sau vreun castel pe undeva ? — Nu, Jan, răspunde ea, scuturînd din cap. Îmi pot lesne închipui cum ai trăit, iar tu să nu crezi că eu aș fi fost în stare să te urmez ca o fetișcană îndrăgostită, nu, n-am fost niciodată chiar atît de năucă... Totuși, în sudul Franței se poate trăi binișor, cu foarte puțini bani. Ce-i oare banul ? N-are nici o valoare. Tu ești un bărbat foarte destoinic și puternic, iar eu mă pricep la negoț. În doi-trei ani, ajungi lesne să agonisești ceva, muncind din greu bineînțeles, astfel încît ai bătrînețea asigurată...

Houtekiet rămîne cu gura căscată. Știe și el, desigur, că banul nu face nici două parale, dar nu pricepe cum de poate spune asta Ifigenia, care muncește de atîția ani de zile alături de Baert ?

— Banul n-are nici o valoare, o îngînă el, în neștire.

— N-are, repetă ea, oftînd și scuipînd pe fierul de călcat. Firește, trebuie să ai ce mînca și ce îmbrăca, dar restul n-are nici o valoare, Jan !

Așadar, degeaba s-a tot învîrtit Baert în jurul ei, atîția ani de zile, spunîndu-i mereu că nu există pe lume altceva decît banul și că totul e să agonisești. În toți acești ani, Ifigenia a tăcut, făcîndu-și conștiincios datoria și păstrîndu-și în fundul sufletului ei taina dragostei pentru Jan. Acum, în sfîrșit, îi dă glas, iar pereții casei lui Baert, impregnați de poruncile aspre ale acestuia, ascultă adevărul. „Jan, iubitule!" îi șoptește ea.

Nici dacă i-ar fi spus că raiul există aievea, nici dacă ar fi dat la o parte niște perdele și i-ar fi zis să privească cerul, cu Dumnezeu-tatăl, cu îngerii și cu sfinții din preajmă, nu ar fi rămas Jan mai uimit și mai fericit. Ifigenia îi șoptește „Jan, iubitule !" și-și apropie buzele de ale lui, ca și cum ar vrea să-i sufle acest cuvînt printr-un sărut. Houtekiet l-a auzit de mii de ori din gura femeilor, de care s-a simțit întotdeauna atras, ca de un magnet. O singură dată, l-a auzit și din gura lui Lien, sau i s-a părut numai. Femeile folosesc tot felul de cuvinte, pentru a-și rosti simțămintele. Chiar cuvîntul „iubire" e un cuvînt născocit de femei, și numai ele îi cunosc tîlcul. Houtekiet îl înțelege totuși, acum, pentru prima oară. E ca un copil care ar învăța că stelele nu-s niște luminițe aprinse pe-o boltă, ci niște lumi formidabile, într-o galaxie uriașă. Iubirea sălășluise în sufletul lui, iar el nici n-o bănuia. Tocmai iubirea îl îndemnase să se întoarcă, aparent fără nici un motiv. Și tot ea îl făcuse să se simtă atît de neliniștit. Ba nu, asta încă nu înseamnă iubire. Iubirea înseamnă acești doi ochi în care se oglindește acum. Doi ochi plini de tristețe, dar și de dorință și de fericire...

În mintea simplă a lui Jan Houtekiet gîndurile se învălmășesc, un talmeș-balmeș de gînduri, în care se pierde. Continuă să înfrunte privirea acestor ochi, cu un zîmbet ce-i dezvelește dinții sub barba încărunțită, dar simte deodată că, dacă ea îl va mai privi așa, nu se va mai putea stăpîni — furtuna se va dezlănțui, mistuindu-i pe amîndoi.

În clipa aceea intră în încăpere una din slujnice și o întreabă pe Ifigenia dacă dorește să-i dea cearșafuri curate pentru paturi. Ifigenia scoate niște chei și se duce să deschidă dulapul unde-și

ţine rufăria de pat. Cînd se întoarce, Jan nu mai e acelaşi. Abia în lipsa ei a înţeles, pentru prima oară, că ar fi putut s-o aibă toată viaţa lîngă el pe femeia asta atît de frumoasă, şi atît de deosebită de toate celelalte. Iar lui nici nu-i trecuse prin minte măcar !

— Ifigenia, n-am avut habar ! îi şopteşte.

Ea îi zîmbeşte, fără să-i spună nimic.

— Ar fi trebuit să plecăm împreună încă de la început, cînd am venit la tine cu iepurele acela...

— Nu, Jan, n-aş fi fost în stare, îi răspunde ea, rîzînd.

— Dar poate că ai fi fost în stare altădată ? Bunăoară, în ziua cînd am plecat de aici cu ursul ?

— Nu, nici atunci, spune ea, clătinînd din cap cu mîhnire.

— Dar atunci, cînd ?

— La cincisprezece zile după plecarea ta. Atunci, aş fi făcut-o. Atunci, mi-am dat seama că greşisem.

Ifigenia continuă să calce, foarte calmă, în timp ce Houtekiet se întreabă dacă în faţa lui se află aceeaşi Ifigenia care, pe vremuri, îl rugase să înalţe o biserică şi care se temea că dragostea pentru el îi va aduce osînda pe lumea cealaltă.

— Dar ce părere are Dumnezeu despre asta ? o întreabă într-un tîrziu.

Ifigenia tace. Din grădină se aude fluieratul unui lucrător care hrăneşte găinile. Şi ţipătul unui păun.

— Nu ştiu, răspunde Ifigenia, cu lacrimi în ochi.

Ca şi cum şi-ar fi pierdut curajul, întocmai ca Tereza Tecleyn, odinioară.

Cineva care i-ar vedea de departe, ar putea crede că Houtekiet se uită la păsări prin fereastra deschisă şi că Ifigenia calcă, amîndoi într-o tăcere deplină, într-atît de rare sînt vorbele pe care le schimbă între ei.

— N-ai ce să-ţi reproşezi, Jan. Chiar dacă mi-ai fi cerut-o, eu tot nu te-aş fi însoţit. Nu-mi spune, Jan, că sînt doar o femeie — pentru tine, toate femeile sînt proaste, nu-i aşa ? M-am gîndit mereu la toate astea. Am muncit din greu pentru Nard. M-am gîndit şi la tine. Dar gîndurile nu duc nicăieri, Jan, cîtă vreme nu eşti înţelept, iar înţelepciunea vine prea tîrziu.

— Acum, a venit ? o întreabă Houtekiet.

— Da, Jan, şopteşte ea.

— Atunci, hai cu mine, Ifigenia !

Omul acesta care, abia în ajun, s-a căsătorit cu mama a şaisprezece copii, se ridică, gata-gata să plece cu Ifigenia, nici el nu ştie încotro. Dar ea se depărtează, chipurile pentru a scoate din foc un alt fier de călcat şi pentru a stinge focul din sobă, dar de fapt, ca să cîştige timp.

— E prea tîrziu, murmură ea. Nu mai merită, sorocul meu e aproape !

Houtekiet simte că inima încetează să-i bată şi-şi sprijină în palme bărbia, parcă tremurîndă.

— Ce înseamnă asta ? o întreabă, cu glas pierit.

— Înseamnă că sînt... bolnavă. Nard încă nu ştie nimic, nici copiii — eşti primul care afli.

Cu patru luni în urmă, se dusese la oraş ca să vadă un medic, iar la întoarcere le spusese lui Nard şi băieţilor că doctorul nu socotea că e ceva grav la mijloc; ea înţelesese însă, din vorbele lui, că era grav bolnavă, şi apoi, orice om simte cînd i se apropie sfîrşitul.

— De ce m-am canonit atîta? Cu ce m-am ales după o viaţă întreagă de muncă? O, Jan, nici acum nu pricep de ce te-am iubit atîta! Nu mi-am închipuit niciodată că am putea trăi împreună, pînă-n ziua cînd am fost sigură că voi muri. Ştiam că la început te-ai culcat cu mine aşa cum faci şi acum, cu orice femeie care se uită galeş la tine. Nimic mai firesc. Nici eu n-aveam dreptul la mai mult. Dealtfel, eu însămi îţi dăruiam doar o dragoste tainică, laşă. Îl înşelam pe Nard, iar tu nu erai dator să-mi fii credincios. Şi totuşi te iubeam, şi ştiam că şi tu mă iubeai. E singurul lucru de care am avut parte în viaţă: dragostea ta. Tu ai fost singura mea fericire. Ştii, poate, că am avut deseori remuşcări. Acum, însă, ştiu că s-a sfîrşit cu mine, şi mi-e cugetul împăcat; mă încearcă un singur regret: că n-am ascultat îndemnul inimii mele. I-am spus lui Dumnezeu, şi sînt sigură că mi-a ascultat vorbele: „Dacă mi se cuvine să fiu pedepsită, pedepseşte-mă, Doamne, nu puteam face altfel!" Am crezut totdeauna că voi ajunge să regret fapta mea, Jan, şi că mă voi teme de moarte. Ei bine, nu mă tem deloc. Şcoala şi preoţii ne vîră în cap această spaimă atunci cînd sîntem încă în putere, şi e firesc să ne spunem: acum nu ne este teamă, dar o să ne fie cînd vom muri! Tineri şi sănătoşi fiind, ne lăsăm copleşiţi de o teamă care se

dovedeşte a fi zadarnică. De îndată ce ştii că ţi se apropie sfîrşitul, te cuprinde un singur regret: că nu ai îndrăznit să trăieşti. Habar n-am avut cît de mult te iubeam, pînă-n clipa cînd tata, da, Jan... Am fi putut pleca atunci împreună, fără să ne pese de nimic. Ar fi trebuit să lăsăm totul în urmă şi să mergem drept înainte. Mă întreb adeseori dacă aş fi fost fericită lîngă tine ca soţie? Pe vremea aceea erai cu totul altfel decît acum, dar eu te cunosc bine, te cunosc chiar mai bine decît te cunoşti tu însuţi. Şi mă cunosc şi pe mine, Jan. Da, cred că am fi fost fericiţi împreună.

— Taci! exclamă el, simţind că furtuna creşte din nou în pieptul lui şi c-ar fi în stare să scoată din sobă tăciunii aprinşi, pentru a da foc casei, să se năruie peste ei!

— Iubitule, îi şopteşte Ifigenia, am tăcut vreme de atîţia ani, iar în curînd o să amuţesc pentru totdeauna, lasă-mă să-ţi spun, măcar odată, totul: data trecută, ai plecat pentru doi ani şi jumătate. Dacă pleci şi acum, nu va trebui să lipseşti nici măcar un an. Încă puţină răbdare, Jan, nu mai e mult. N-o să mă crezi, dar de cînd ştiu c-o să mor, mă gîndesc toată ziua la fericirea noastră, numai la ea. Visez acum întocmai ca o fetişcană, dar pe cînd fetele visează la o căsnicie fericită, eu, ajunsă în pragul morţii, visez la ce ar fi putut să fie fericirea noastră, dacă aş fi avut curajul şi dac-aş fi ştiut. Nard e un om de treabă, fără să fie prea deştept, ceea ce nu e prea grav. Mai grav e că n-are inimă, adică nu ştie ce-i dragostea. Îşi închipuie că s-a îmbogăţit prin propriile lui eforturi, şi e adevărat într-un

fel, dar eu am contribuit în mai mare măsură decît crede el, la această bogăţie a lui. Dacă ar fi s-o iau de la început, nu m-aş mai gîndi să strîng avere, Jan. Dacă tu şi cu mine am fi fost împreună, în tinereţe, cînd încă mai doream să ajung bogată, întocmai cum fusese familia mea, atunci am fi putut ajunge mult mai departe, pornind de la nimic. Nard îşi închipuie că nu-l întrece nimeni. E un om harnic, dar atîta tot. De fapt, nu se pricepe la altceva decît să cumpere şi să vîndă. E neîndemînatic şi, în ciuda bănetului pe care l-a strîns, a rămas acelaşi ţăran mărginit. Cu tine, ar fi fost cu totul altfel. Am fi ajuns şi mai bogaţi decît el. Tu eşti isteţ şi priceput, poţi face orice. Eşti deştept şi ai suflet. Mult suflet. Unii cred despre tine că ai fi pe jumătate sălbatic. Ha ! Ha !

Jan se întreabă ce i-a venit Ifigeniei să rîda, aşa, deodată ? Doar nu e nimic de rîs !

— Ştii tu de ce rîd, Jan ? De cîteva săptămîni încoace, te văd în fiecare zi la Fréjus — ştii unde-i asta ? Între Marsilia şi Nisa. Am stat acolo în copilăria mea. Ei bine, te văd la Fréjus, în casa în care am locuit odinioară, o casă mare, cu faţada roz. Te văd îmbrăcat întocmai ca bunicul meu, care avea o barbă colilie şi era la fel de demn şi de calm ca şi tine. Da, aşa îmi apari. Ca un domn bogat şi serios... Ştiu, nu se potriveşte cu tine, hai, nu te mai strîmba atîta. Ceea ce vreau eu să-ţi spun este că aşa ai fi ajuns, că asta aş fi făcut eu din tine, fiindcă tu nu eşti un ţăran, Jan, nici un vagabond. Înseamnă că nici tu n-ai izbutit să-ţi împlineşti adevărata menire, cum nu mi-am împlinit-o nici eu pe a mea. Ai fost şi tu lipsit de iubire. Tocmai de aceea n-ai fost niciodată în stare să iubeşti o singură femeie.

Aproape că am isprăvit, Jan. Ai ascultat cu răbdare vorbele mele. Acum, însă, trebuie să-mi spui şi tu ceva. În ultima vreme, mă tot întreb : oare Jan mă iubeşte atîta pe cît cred ? Doar a iubit atîtea femei. M-a iubit oare ceva mai mult decît pe celelalte ? Şi oare şi-a dat seama cît de mult îl iubesc ?... Ascultă, Jan, aş vrea să-mi spui tu însuţi, chiar dacă ştiu prea bine că mă iubeşti. Sper că nu m-am înşelat. Dacă am fi plecat de aici amîndoi, în urmă cu douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani, am mai fi şi astăzi împreună la Fréjus, noi şi cei patru băieţi ai noştri, nu-i aşa ? N-ai fi plecat de lîngă mine, nu te-ai fi uitat la vreo altă femeie, nu m-ai fi făcut să sufăr, am fi rămas tot timpul fericiţi, ducînd o viaţă liniştită, nu-i aşa ? Nu-mi fac iluzii, Jan, dar n-am decît visul acesta, atîta mi-a mai rămas pentru cele cîteva luni pe care mi-e dat să le mai trăiesc. Spune-mi, totuşi, că nu m-am înşelat !

— Taci, Ifigenia, căci de nu, o să fac un lucru de care o să te căieşti ! Cum vrei tu să-ţi răspund la o astfel de întrebare ? Ştii prea bine că aşa e, cum spui, n-aş fi în stare să o spun mai bine. Habar n-aveam că eşti bolnavă, dar o să te vindec eu şi o să plecăm împreună.

Houtekiet se ridică şi porni spre uşă, cu faţa schimonosită de suferinţă.

— Afurisita asta de clanţă nu merge niciodată ! exclamă el şi, apucînd clanţa, o smulse cu panou cu tot : geamul înflorat căzu şi se sparse cu zgomot, ca şi cum s-ar fi spart un întreg dulap

cu farfurii de porțelan. Jan își vîrî mîna prin spărtură, pentru a apuca clanța din ambele părți.

— Spune-i lui Nard că eu am spart geamul și că, dacă n-o să cumpere o clanță ca lumea, o să vin să-i dărîm toată ușa.

După ce plecă Jan, cele două slujnice dădură buzna în încăpere, iar doi dintre lucrători își vîrîră capul pe fereastră. Ifigenia ședea la masă, cu fața îngropată în palme: rîdea și plîngea în hohote, emoționată de accesul de furie al lui Houtekiet. Lucrătorii săriră pe fereastră, închipuindu-și că Jan îi căşunase vreun rău și dorind să-i dea o mînă de ajutor, ca să nu leșine. Cînd o văzură pe stăpîna lor ridicîndu-se de pe scaun și ținîndu-se de șale pentru a-și domoli hohotele de rîs, rămaseră cu gura căscată.

— În viața mea n-am rîs atîta! le spuse ea. L-ați văzut și voi pe Jan, stătea de vorbă cu mine și, deodată, clanța asta veche, pe care a pus mîna de mii de ori și care e demult stricată, l-a supărat atît de tare, încît nu s-a mai putut stăpîni și a smuls-o, cu panou cu tot! A, făcea să spargă un geam! Doamne, cît am mai rîs!

30

Houtekiet e sincer convins c-o va vindeca pe Ifigenia, cu atît mai convins, cu cît ea se plînge doar de niște dureri în stomac, care o împiedică să doarmă noaptea. Jan se simte în stare s-o scape de aceste dureri, așa că pune la fiert niscaiva buruieni cu însușiri purgative, alături de altele menite să stîrnească pofta de mîncare, adăugînd și

niște ierburi bune pentru purificarea sîngelui. Bînd zilnic cîte trei ceaiuri dintr-astea, Ifigenia o să se vindece grabnic.

Baert are încredere în Jan. N-are încredere în nici un medic, dar crede cu atît mai vîrtos în vechile leacuri băbești, și-i convins că Jan cunoaște mai bine decît orice doctor natura. Cum ar putea oare să cunoască natura un individ care-și tocește coatele pe băncile școlii, ani de zile în șir? Or, numai natura e-n stare să vindece un om. Mîncarea asigură sănătatea omului. Ce înseamnă să fii bolnav? Înseamnă să nu mai poți mînca. Are dreptate Jan Houtekiet să spună că vrea s-o facă pe Ifigenia să mănînce din nou cu poftă: taman asta îi trebuie ei. Pînă și un copil ar înțelege că tocmai pofta de mîncare îi lipsește Ifigeniei, care nu mai pune nimic în gură, ba, mai și vomită uneori. Houtekiet se pricepe la treburile astea, așa că trebuie lăsat să facă ce vrea. Și ce mai spune el? Că Ifigenia nu trebuie să stea mereu în casă. Firește. Aerul curat deschide pofta de mîncare. Și mai spune Jan că Ifigenia trebuie frecționată în fiecare seară cu apă sărată. Firește. Sarea înseamnă putere. Unii oameni neghiobi își închipuie că omul mănîncă doar cu gura. De fapt, tot trupul mănîncă. Prin toți porii lui. A-ți frecționa corpul cu apă sărată, înseamnă să mănînci sare, adică să prinzi puteri. Da, Jan Houtekiet e un doctor mai bun decît zece medici cu diplomă.

Cam așa le vorbea Baert lucrătorilor de la crescătoria de păsări, ca și mușteriilor care-l întrebau ce se mai aude pe-acasă la el. Dacă îndrăznea ca-

reva să-i spună că-i destul de bogat ca să cheme un medic celebru, el îi răspundea : da, sînt destul de bogat, dar sînt și deștept. Cînd ai bani, nu-i musai să-i arunci în gîrlă, nu-i așa ?

Serile, cînd veneau la el Houtekiet și, uneori, chiar pastorul Apostelis, stătea la taclale cu ei : „cei trei oameni de seamă din Deps", cum fuseseră porecliți, în împrejurimi. Houtekiet nu prea deschidea gura, dar pastorul, care împărtășea aversiunea lui Baert față de orice erudiție, îl aproba categoric :

— Medicii n-au habar de nimic ! N-aș lăsa niciodată un medic să se atingă de trupul meu. Dacă Domnul n-o să-mi ia viața, foarte bine, o să trăiesc mai departe. Nu-i nici o grabă să mori. Dă-i încolo de medici !

Cîteodată se afla acolo și un al patrulea : domnul administrator. Moartea dăduse iama prin clubul unde juca whist — doi dintre membrii clubului decedaseră. Domnul administrator își petrecea serile ba la Nard Baert, ba la pastorul Apostelis, ba la Hanul Poștei, mai exact la Fedra, căci restul familiei nu-l mai interesa. La Baert acasă, venea mînat de o curiozitate intelectuală : nu se mai sătura să studieze aceste trei tipuri originale. El, personal, se mulțumea să rîdă din cînd în cînd, la auzul vorbelor lui Baert și mai ales ale pastorului. Ceilalți nu prea puneau preț pe cunoștințele sale.

— Da, domnule administrator, îi spunea pastorul, așa stau lucrurile, degeaba le-ai căuta în cărțile dumitale.

Reproșul era nemeritat, fiindcă administratorul nu citea nici un fel de cărți. Primea, ce-i drept,

un ziar franțuzesc, dar, întrucît nu muncea cu mîinile și umbla îmbrăcat ca un domn, asta era de ajuns pentru ca pastorul să-l considere un „savant".

— Dumneata să taci, îl repezea uneori Apostelis, ești burlac și nu cunoști viața !

După părerea pastorului, burlacii nu cunoșteau deloc viața, oamenii însurați o cunoșteau oarecum, dar preoții — preoții cei buni, firește, — o cunoșteau temeinic și aveau dreptul să vorbească despre ea. — Există și preoți răi ? îl întrebau cîte unii. Iar pastorul răspundea : — Nu chiar răi de tot, dar oricum, nu toți preoții sînt la fel...

„Cei trei oameni de seamă din Deps" îl sfătuiau pe administrator să se însoare și să plece de la castel pentru a se stabili la Deps. Domnul Arthur se fîstîcea, făcea fețe-fețe, și le răspundea în doi peri, folosind o sumedenie de „însă" și „totuși".

— Crede-mă, sînt un om cu experiență — îi spunea atunci pastorul, — căsătoria e un lucru bun. Hai, curaj ! Du-te și cere-o în căsătorie ! Chiar mîine dimineață !

Încolțit de oamenii ăștia aprigi, domnul Arthur căuta o scăpare adresîndu-i-se în franțuzește femeii palide și calme care stătea aplecată peste lucrul ei de mînă, pentru a-și ascunde suferința. Ea îi răspundea de obicei, tot în franțuzește, că orice om trebuie să aibă curajul de a trăi...

Cînd nu stătea cu capul plecat peste lucrul de mînă, Ifigenia surîdea. Bînd cu regularitate ceaiurile lui Houtekiet, își privea resemnată în oglindă trupul din ce în ce mai împuținat. Durerile m-au mai lăsat, îi spunea ea lui Jan, ba, am în-

ceput să şi dorm mai bine. Poate c-o să-mi recapăt şi pofta de mîncare.

Houtekiet nu pricepea ce-nseamnă că durerile „au mai lăsat-o". El însuşi nu cunoştea durerea, în viaţa lui nu-l duruse capul sau stomacul. De multe ori îşi lovise din greşeală degetul gros cu ciocanul şi era cît pe aci să şi-l taie. Dar durere, nu simţise niciodată. În nici un caz durerea despre care-i vorbea Ifigenia : pesemne c-o fi iarăşi una din vorbele alea muiereşti, despre care nici nu poţi discuta. Văzînd-o că slăbeşte pricepu, însă, chiar şi fără vorbe, că ea e bolnavă. Dacă nici cele trei ceaiuri ale sale n-au vindecat-o, însemna că boala ei n-are leac. Pentru prima oară în viaţa lui, Houtekiet se simţea neputincios. Deşi ştia că moartea e legea vieţii, şi deşi plînsese mulţi cîini şi doborîse destui oameni, nu putea să se împace cu gîndul că o fiinţă atît de scumpă cum era pentru el femeia asta, îl părăsea cu încetul. Orice ar fi făcut el, şi oricîte ierburi de leac i-ar fi adus Ifigeniei, nu putea s-o salveze.

Se ducea zilnic s-o vadă şi rămînea mult timp la ea. Vizitele lui o bucurau pe Ifigenia : Houtekiet fusese totdeauna un om inventiv şi priceput, dar de cînd se întorsese la Deps parcă avea mîini de aur. Cînd găsea de pildă o crenguţă noduroasă, meşterea din ea, cu cuţitul, o lulea, o măciulie de baston, un cap de cîine sau un ursuleţ cu o perniţă pentru ace pe spate. Din patru nuieluşe, îţi împletea un coşuleţ trainic. Din cîteva fire de păr smulse din coada unui căluţ, îţi făcea o cureluşă de ceas...

La el acasă, copiii lucrau de zor, sub supravegherea lui Lien, care îi comunica mereu cîţi bani pusese deoparte şi cîţi nădăjduia să mai cîştige, dar cîştigul îl lăsa rece pe Jan. Ce rost are să agoniseşti bani ? El muncea cu mîinile lui, meşterea dulapuri şi scaune, ba, într-o bună zi, se apucă să construiască şi un cuptor de pîine, unul mare, în care se putea face şi baie. Dar cine s-ar dezbrăca într-un cuptor de pîine ca să facă baie ? îl întrebă Lien. Recunoştea totuşi că Jan e un meşter neîntrecut. Iată-l construind şi o sobă uriaşă, pe care-o împodobeşte cu pietricele colorate : o adevărată operă de artă, pe care toţi depsienii vin s-o privească. La stînga şi la dreapta sobei se întinde o banchetă sculptată, foarte ciudată la înfăţişare. Dacă suferi de lumbago sau de gută, te aşezi pe bancheta asta, cu spatele rezemat de sobă, timp de un ceas, şi scapi de dureri, mai mult ca sigur. Pastorul Apostelis îşi comandă şi el o asemenea instalaţie, i-o comandă lui Leis, căruia Houtekiet binevoieşte să-i arate cum s-o facă...

Ori de cîte ori vine s-o vadă pe Ifigenia, Jan rămîne aşezat, fără să ridice privirea. Baert îi este recunoscător pentru aceste vizite, care-i priiesc Ifigeniei. Prezenţa lui înseamnă continuarea şi împlinirea unui vis vechi. Cînd stă de vorbă cu el, despre una sau alta, bunăoară despre purtarea şi caracterul celor patru băieţi ai lor, visul despre Fréjus devine real. De cînd e bolnavă, Ifigenia suportă cu greu agitaţia lui Baert, încît calmul suveran al iubitului e o adevărată alinare pentru ea. Îi cunoaşte vulcanii lăuntrici, dar prezenţa lui calmă o face să surîdă, fericită. Surîde, pentru că-l vede cum se căzneşte să spună cîte ceva, iar cînd tăcerea îl apasă, o întreabă

dacă nu cumva e prea mult curent în odaie, sau îi vorbeşte despre vreme. Da, îi vine să rîdă, ascultîndu-i vorbele şi privindu-i gesturile, pe cît de simple, pe atît de fireşti. Ifigenia surîde şi la gîngîndul că-l iubeşte : ea, fata cilibie de altădată, îl iubeşte pe acest bărbat primitiv ! Cîteodată se întreabă : trebuie chiar să mor în curînd ? Atunci, cum se face că mă simt atît de fericită cînd îl am lîngă mine ? Nici nu mă mai doare, parcă. Iar cînd el pleacă, spunîndu-i ca de obicei „pe mîine", ea găseşte totdeauna cîte un pretext ca să-l facă să vină şi seara, cînd e şi Baert acasă. Băieţii pregătesc încărcătura pentru a doua zi, dar Baert e liber seara şi-i place să stea la taclale cu Houtekiet, care-l ascultă cu răbdare. În felul acesta, serile i se par mai puţin lungi Ifigeniei ; pălăvrăgeala lui Baert i se pare mai uşor de suportat cînd e şi Jan acolo.

După cîteva luni, durerile devin atît de ascuţite, încît Ifigenia nu le mai poate ascunde. Jan o priveşte cu mirare şi mîhnire, neputîndu-şi imagina existenţa unei suferinţe atît de cumplite, şi o sfătuieşte... să se roage un pic. Nici el nu ştie de ce îi dă acest sfat. Sentimentul insuportabil al propriei lui neputinţe îl îndeamnă să-i recomande Ifigeniei să se roage : poate că rugăciunile unei femei sînt un antidot împotriva acestei suferinţe, pe care el nu-i în stare s-o înţeleagă. Ifigenia îşi dă seama limpede că nici Jan nu mai crede în vindecarea ei. O febră ciudată îi cuprinde pe amîndoi, ca şi cum ar merge împreună, mînă în mînă, pe drumul ce duce spre moarte. Acum nu se mai tem de părerea celorlalţi, n-au decît să spună ce vor : împreună vor rămîne ! Oamenii, însă, nu

spun nimic — departe de ei gîndul de a cleveti. Dimpotrivă, se simt cuprinşi de o stranie duioşie pentru dragostea lor. Pentru că ştiu de mult ce simţăminte îi leagă pe aceşti doi oameni, şi pentru că-l văd pe Jan hotărît să n-o părăsească pe Ifigenia în suferinţă, încearcă un adînc respect. Şi toţi îl întreabă cum o mai duce bolnava ; pînă şi femeile cele mai mîndre recunosc sincer că Jan „are caracter". Nici măcar de Baert nu-şi mai bate joc nimeni.

Ifigenia nu se mai scoală din pat, dar Baert continuă să plece în fiece noapte la Bruxelles, lăsîndu-l pe Jan singur cu ea. Pastorul Apostelis e chiar supărat că nu o poate vizita pe bolnavă fără să dea peste Houtekiet, infirmierul ei. Cînd pastorul pleacă, pioasa Ifigenia îi spune, surîzînd, lui Jan că are deplină încredere în Dumnezeu. Pastorul e un om de treabă, dar Dumnezeu e mult mai bun cu oamenii, decît îşi închipuie dînsul... Ifigenia îi mai spune lui Jan că oamenii nu mor cu totul ; ceva din ei supravieţuieşte. Bunăoară, dacă după moartea ei, Jan va porni din nou la drum, cum a mai pornit, ea îl va însoţi ca o umbră. Chiar dacă nu-i va putea vorbi şi nu va putea să-l îmbrăţişeze sau să-l sărute, nu-l va slăbi nici o clipă. Iată de ce, chiar dacă nu înţelegi, crede măcar că voi fi alături de tine ! îl imploră ea. M-ar întrista mult să fiu lîngă tine şi să ştiu că tu mă crezi îngropată şi prefăcută în ţărînă.

Houtekiet o asigură că se va gîndi la ea, căci pînă şi un cîine îşi plînge stăpînul cînd moare. Şi, aplecîndu-se deasupra patului, îi cuprinde gîtul cu braţele şi-i potriveşte perna sub cap. Ifi-

genia își reazemă capul de-al lui și-l sărută cu patimă.

E numai piele și os, ochii i s-au scufundat în orbite, dar tot mai vorbește despre dragostea ei, cu un zîmbet amar.

— Viața n-are nimic neobișnuit, îi spune, dar poate fi cu adevărat frumoasă, cînd iubești pe cineva din tot sufletul, fiind în stare stare să-i săruți pînă și unghiile pe care și le-a tăiat înainte de a pleca de lîngă tine.

— Ai făcut tu asta ? o întreabă el, uluit.

— Da, îi șoptește Ifigenia, oftînd, cu ochii închiși.

Nu-și mai poate ascunde iubirea, iar el, care n-a spus nimănui „Te iubesc" și n-ar fi în stare să rostească nici două vorbe despre dragoste, are sentimentul că a fost doar un taur lăsat să stea alături de acest înger, pe care nici un cutează să-l mai privească. Ea însă îi face semn să se apropie, îi apucă mîna și-i spune, deși știe că sfîrșitul se apropie grabnic :

— Dacă mă vindec, plec cu tine la Fréjus, pe jos. În fiece seară tu vei înălța cortul în care vom dormi.

Din păcate, starea ei se înrăutățește din zi în zi ; stomacul nu-i mai primește nici mîncare, nici băutură. Totuși, nu-și pierde nădejdea, nici calmul. Pastorului Apostelis, care vine s-o spovedească pentru ultima oară, îi răspunde că s-a și spovedit.

— Cum dorești, copila mea, îi spune el pe un ton grav.

Iar după ce pastorul iese, Ifigenia îl cheamă pe Jan lîngă ea și-i șoptește că n-a săvîrșit alt păcat

decît acela că l-a iubit, și că nu are de ce să se pocăiască. Acum, nu se mai teme de Dumnezeu.

Baert își trimite băieții la oraș cu căruțele supraîncărcate — negoțul înainte de toate ! — dar el rămîne acasă. O, mamă, care te-ai străduit să-i crești, așteaptă să se întoarcă și ei, nu muri încă ! Cînd băieții se întorc în sfîrșit, ea le face semn să se apropie. Unul cîte unul, băieții vin lîngă pat iar ea le șoptește ceva la ureche, după care, ei se depărtează plîngînd, pentru a încremeni apoi ca niște statui. Da, aceștia sînt cei patru feciori ai lui Houtekiet și ai Ifigeniei : cu lacrimi în ochi, se despart de maica lor... Îi vine apoi rîndul lui Baert să-și ia rămas bun. El începe numaidecît să ragă, cade în genunchi în fața patului, se ridică dintr-un salt și, prăbușindu-se peste muribundă, urlă că nu vrea s-o piardă. Pastorul Apostelis, care tocmai a intrat în încăpere, îl apucă de braț și-l roagă să se calmeze :

— Mai bine roagă-te, iar pe muribundă las-o în grija mea !

Houtekiet îl dă la o parte pe pastor așa cum acesta l-a dat la o parte pe Baert, fiindcă nici un preot nu știe mai bine decît el însuși cum să îndulcească o asemenea agonie, cum să sprijine brațul unei muribunde cu propriu-i braț, pentru ca ea să-și lase capul pe umărul lui. Ifigenia nu se grăbește să moară. Jan îi simte trupul din ce în ce mai greu și mai țeapăn, și o întreabă în șoaptă dacă-l mai aude. Nici o mișcare. O pace nețărmurită se revarsă în inima lui Jan : Ifigenia i-a murit în brațe ! O lasă să se prăbușească încetișor pe pernă, îi spală buzele, îi șterge nădușeala de pe frunte, își pune mîinile pe pieptul ei și,

privind spre cei patru băieţi, îl lasă pe Baert să se arunce peste cadavrul Ifigeniei, urlînd, iar el pleacă din încăpere şi părăseşte casa. Mulţimea îl aşteaptă afară. Houtekiet le face semn oamenilor că s-a sfîrşit, că acest miraculos episod din viaţa lui a luat sfîrşit.

31

Stă scris undeva în epistolele Sfîntului Pavel : dacă-mi lipseşte dragostea, pot fi cît de bogat, căci nu sînt nimic. Jan-Baptiste Apostelis, cel dintîi pastor din Deps, ar fi putut să spună : dacă aş fi convertit întreaga populaţie din Deps şi dacă aş fi izbutit să învăţ pînă şi cîinii şi pisicile să trăiască frumos, tot n-aş fi fost sigur de nimic, atîta vreme cît nu l-aş fi avut de partea mea pe Houtekiet. Căci ceea ce se petrecea la Deps nu se petrecea nici pentru prima, nici pentru ultima oară pe pămînt sau în Flandra. O mînă de oameni îşi părăsesc satul, înalţă cîteva cabane şi încep să trăiască altfel decît învăţaseră la şcoală, luîndu-şi unul altuia femeile şi copiii, încît ajung să formeze o familie incestuoasă, a cărei dezagregare nu o mai pot împiedica nici ei înşişi. Cei din împrejurimi îi ocolesc, administraţia îi ignoră şi, întrucît, cu timpul, fecunditatea lor se istoveşte, oamenii aceştia rezistă, poate, un secol, pînă cînd cabanele lor cad în paragină, iar ultimii dintre ei încep să rătăcească, aidoma unor cerşetori, sau sfîrşesc prin a fi culeşi de pe drumuri, pentru a fi trimişi în vreo casă de corecţie. Deps-ul s-a întins şi a devenit o aşezare mai înfloritoare decît cel mai

vechi sat din regiune, datorită rodniciei pămîntului său nisipos, datorită muncii grele a primilor săpători, datorită pasiunii pentru negoţ a lui Nard Baert, şi datorită concesiei smulse de Houtekiet domnilor de la castel. Atunci a venit şi Apostelis, şi a biruit, dar patriarhul Houtekiet a rămas regele neîncoronat al Deps-ului, unde ar fi putut oricînd să domnească, dac-ar fi dorit, numai că el nu dorea. Oricîtă spaimă şi oroare ar fi inspirat faptele lui violente, era admirat şi respectat : el era ctitorul şi eliberatorul ! Spre el ar fi alergat toţi, dacă vreo primejdie s-ar fi ivit la orizont, iar Baert şi Apostelis s-ar fi dovedit neputincioşi. Ce să facem, Jan ? l-ar fi întrebat. Iar Houtekiet n-ar fi răspuns nimic, poate că ar fi mormăit în barbă ceva, dar oamenii ştiau prea bine că, lîngă el, erau la adăpost de orice primejdie, chiar dacă lumea întreagă s-ar fi ridicat împotriva lor. Aşa cum mergea prin Deps, totdeauna calm, cercetînd cu privirea-i ageră şi pătrunzătoare locurile şi oamenii, părea mereu acelaşi. Alţii îmbătrîneau, se îmbolnăveau şi slăbeau ; el, însă, nu. Şi îşi întorcea mereu privirea spre femei. Le putea lua în braţe, atît pe cele care voiau cît şi pe cele care la început făceau nazuri. În zadar predica pastorul, în zadar le băteau soţii indignaţi, nimic nu se schimba. Un nou adulter era condamnat de oamenii aşa-zis respectabili, dar Jan Houtekiet, care păcătuia în chip atît de firesc şi care le atrăgea pe femei aşa cum magnetul atrage fierul, răspîndea de fapt un duh nou, deşi pastorul ştia prea bine că acest duh era vechi de cînd lumea.

Desigur, după înmormîntarea Ifigeniei, pastorul a continuat să muncească din greu în grădina lui, dar a început să-l frecventeze ceva mai des pe Houtekiet. Şi chiar pe ceilalţi, îi vizita mai des. Nu-i întreba nimic, dar îi asculta şi-i observa cu luare-aminte. În schimb, Houtekiet părea să se închidă din ce în ce mai mult într-însul, şi nu băga de seamă valul de simpatie ce se revărsa din nou către el. Deps-ul rămînea liniştit.

Houtekiet se gîndea la vorbele Ifigeniei. Femeia asta frumoasă şi gingaşă îl iubise, în toţi aceşti ani, cu o dragoste atît de adîncă, încît mintea lui Houtekiet se rătăcea în meandrele ei. Ifigenia îi strînsese pînă şi unghiile de la degete şi le sărutase, cum sărutase şi ceaşca în care obişnuia el să bea. Dorise să-l însoţească în drumurile lui, oricare ar fi fost acestea. Îi spusese că nu-i nici vagabond nici sălbatic. Se simţea înălţat şi înnobilat şi-şi dădea seama cu uimire cît de întemeiată era observaţia ei, că femeile îi dăruiseră totuşi mai puţin decît căutase de fapt — dar oare ce anume căutase ? Houtekiet se întreba ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi rămas lîngă Ifigenia ? O nostalgie greu de îndurat, o dorinţă aprigă şi dureroasă puse stăpînire cu încetul pe sufletul şi pe trupul lui — dorinţa de a-şi încolăci din nou braţele în jurul gîtului ei pentru a-i sălta capul pe pernă. Sau pur şi simplu dorinţa ca ea să-i pieptene din nou barba, aşa cum făcuse de atîtea ori. Altădată, Jan ar fi rîs de toate astea ca de nişte „aiureli", şi chiar acum n-ar fi răbdat ca altcineva să se atingă de barba lui. Înţelegea însă că toate aceste gesturi tandre făceau parte din dragostea Ifigeniei pentru el.

Abia după o lună şi mai bine începu să-şi spună că Ifigenia mai trăia, poate, nevăzută, în preajma lui. O lăsase să-i vorbească despre această posibilitate, din milă pentru ea, şi o singură dată se simţise tulburat la gîndul că vorbele ei cuprindeau, poate, o fărîmă de adevăr. Acum, ideea asta punea stăpînire pe el, ca o mîngîiere adîncă. Săptămîni de zile se chinuise şi iată că, deodată, parcă o auzea pe Ifigenia spunîndu-i :

— Vezi bine, Jan, că-i adevărat.

Iar el nu tăgăduia ci recunoştea, uimit, că ea avusese dreptate. Dar cînd era vorba să-şi imagineze cu adevărat prezenţa Ifigeniei alături de el, nu se simţea în stare — era peste puterile lui. Cum aşa ? ar însemna că morţii nu mor ! îşi spunea, perplex. Există ceva, de bună seamă, dar ce anume ? Există ceva, de vreme ce o auzea dintr-o dată pe Ifigenia vorbindu-i, deşi nu se gîndise la ea mai înainte : — Vezi că sînt din nou aici, Jan ?

În fiece duminică, Lien îl întreba de ce nu vine cu ea la biserică, — era, oare, atît de greu, nu putea oare să facă la fel ca toţi ceilalţi ? Dar Houtekiet ştia bine că, dacă se va duce şi la biserică, va sfîrşi prin a deveni preot. Întîi la cimitir, apoi la biserică, pînă la urmă te pomeneşti popă !

Totuşi, sfîrşi prin a accepta să meargă la biserică. Plîngînd de bucurie, Lien îşi adună copiii — doar doi dintre ei rămîneau ca să păzească casa — şi porni cu ei spre biserică. Pînă să ajungă acolo, copiii nu auziră decît laude la adresa tatălui lor. E drept că ei nu îngăduiau nimănui să-l vorbească de rău : orice ar fi spus unii, satul

Deps nici n-ar fi existat fără tatăl lor, un om care nu s-a ascuns niciodată, ci a făcut totdeauna pe faţă ceea ce mulţi fac pe ascuns. Şi apoi, Houtekiet s-a îngrijit de nevasta şi de copiii lui! Dacă aveţi ceva să-i reproşaţi, treaba voastră. Noi n-avem de ce să ne plîngem, cu noi se poartă frumos şi vă interzicem să-l vorbiţi de rău!

Cît despre Lien, ea, care, luni de zile se tot văita că nu se duce la biserică, de parcă ar fi fost singurul lucru important în viaţă, — iată că, acum, cînd el o duce în sfîrşit acolo, începe să le spună copiilor că a merge la biserică nu e totul: trebuie să-ţi faci datoria, desigur, dar faptul că tata n-a călcat încă în sfîntul lăcaş, nu înseamnă că e mai rău decît alţii...

Şi astfel, trufaşa mamă se îndreaptă împreună cu Houtekiet şi cu odraslele lor spre biserică. Dar, ajuns în pragul acesteia, proaspătul convertit se face nevăzut, intrînd pe poarta ce duce spre scara turnului. Houtekiet urcă pînă sus în clopotniţă. Ajuns la fereastra de unde se căţărase pe cruce, cu prilejul tîrnosirii bisericii, el încalecă liniştit pe o grindă şi se apleacă peste ferestruică. Dedesubt se întinde satul Deps, ceva mai încolo se zăresc satele şi tîrgurile din împrejurimi. Cît cuprinzi cu ochii, orizontul e plin de turnuri, iar deasupra lor se nesfîrşeşte bolta misterioasă a cerului senin. O pace mare şi adîncă îi învăluie sufletul.

E ultima poveste pe care o spun despre Houtekiet urmaşii lui: cum acesta s-a convertit şi s-a dus, într-o duminică, în clopotniţă. Cîtă vreme a rămas el acolo, a continuat şi slujba în biserică. Aşa spuneau oamenii şi aşa se spune încă în zilele noastre. Apostelis a murit curînd după aceea, şi au venit la Deps alţi pastori, care se credeau mai deştepţi decît dînsul. Dar nimeni nu l-a putut convinge pe Houtekiet că ar fi fost mai bine să asculte predica neghioabă a unui pastor, decît să stea colo sus în clopotniţă, unde se simţea mai aproape de Dumnezeu decît dac-ar fi stat în biserica aceea igrasioasă. Nu-şi făcea cruci şi nici nu bolborosea vreo rugăciune. Privea liniştit cîmpia şi cerul. Şi se simţea una cu această imensitate în care plana, inaccesibilă cuvintelor şi gîndurilor, subtila enigmă, pe care moartea Ifigeniei îl făcuse s-o întrezărească, şi care ne captivează pe toţi cei ce trăim pe pămînt.

vor apărea:

AIMÉE BEEKMAN
Despărțiri

RAFAEL SANCHÉZ FERLOSIO
Rîul Jarama

JUAN GARCÍA HORTELANO
Furtună de vară

GLENDON SWARTHOUT
Binecuvîntați animalele și copiii

ANTONIO TABUCCHI
Piața Italiei

CHRISTA WOLF
Despre Christa T.

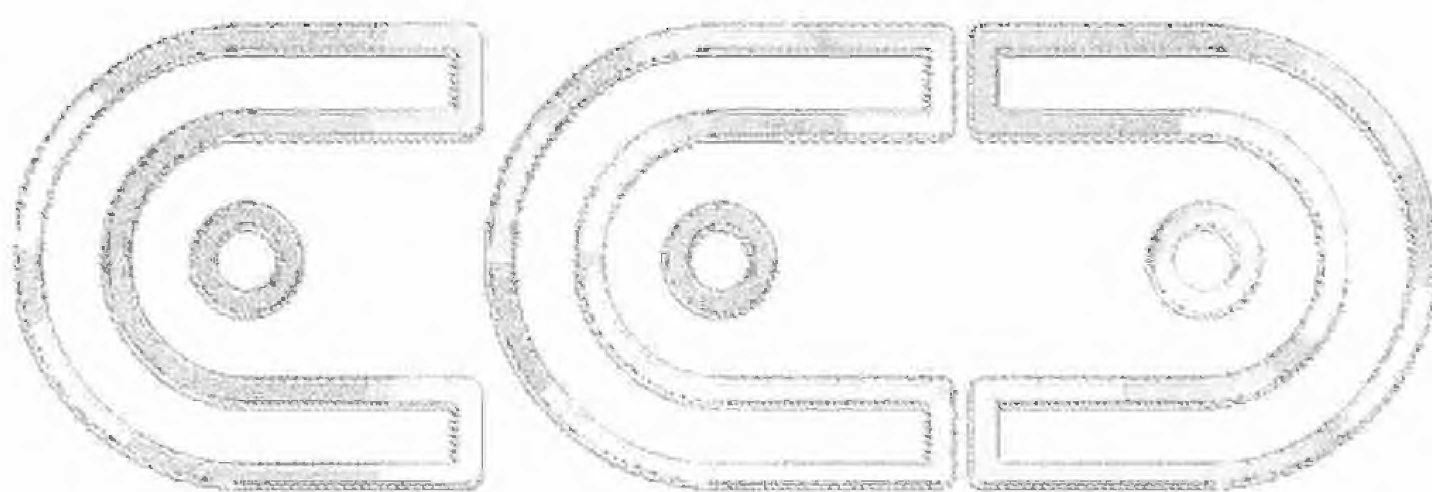
Lector: MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

Bun de tipar 17.01.1981. Coli tipar 8,75.

Tiparul executat sub comanda nr. 1418 la
Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

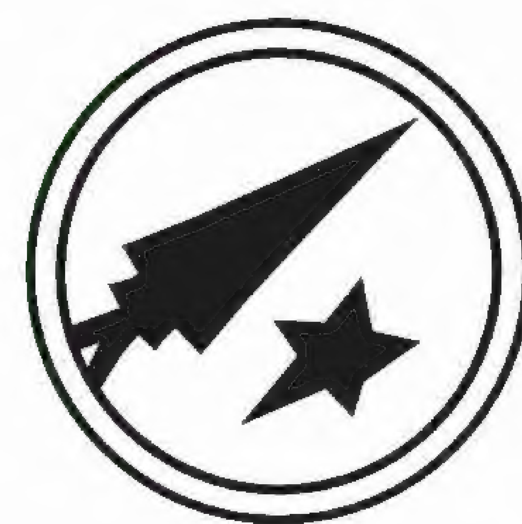
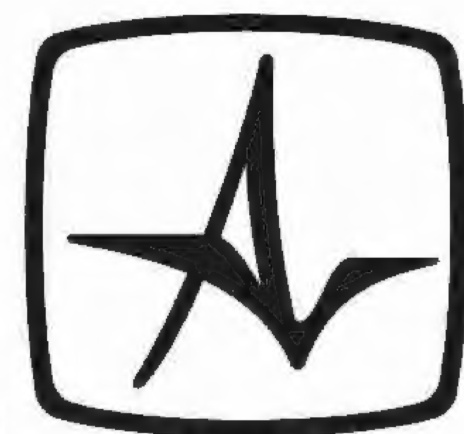

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

